РПТ/118 08

Сарајево, 15. марта 1909. Број 5.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА
* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Садржај:

Званично. — Незванично. — Материјално стање нашег свештенства. — О јединству рода човјечијега. — Човјек. — Ријеч Божја и њезина различита дјелатност. — Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Разно. — Листови и нове књиге. — Званични огласи.

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СИНЂЕЛ ДР. СИМЕОН ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВСЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Раде Ј. Сапића Сарајево.

3276

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 15. МАРТА 1909. БР. 5.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН

ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

Одговорни уредник:
свињел **Др. СИМЕОН ПОПОВИЋ,**
професор-катихета вел. гимназије.

Званично.

Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит Дабро-босански господин *Евгеније* благоизволио је:

Рукоположити за пресвитера на светој и божанственој архијерејској литургији у цркви храма св. бесплотних сила у Сарајеву дана 15. фебруара о. г. ђакона *Саву Савића*, одређеног за администратора парохије у Грахову;

Именовати свршеног рељевског богослова *Богдана Петровића* из Сарајева канцелистом код епархијског црквеног суда у Сарајеву.

Епархијски црк. суд у Бањој Луци у својој сједници од 5./18. фебруара о. г.

а) **ставио је у трајно стање мира** свештенике: *Илију Бубњевића*, пароха у Лакташима и *Косту Душанића*, пароха у Прибинићу;

б) **премјестио је** свештеника *Алексу Јерковића*, досадашњег администратора парохије томинске на упражњену парохију лакташку;

в) **поставио је** свештеника без парохије *Стевана Душанића* привременим администратором парохије прибинићке.

Незванично.

Материјално стање нашег свештенства.

Са „Уредбом“ наше црквено-просвјетне управе укинут је свештенички „бир“ а уведене су сталне свештеничке плаће у готову новцу. Тако гласи XII. тачка основних одредаба наведене „Уредбе“ и свештенство је са пуним правом очекивало, да се са укидањем бира, а увођењем сталних плаћа, побољша његово матријално стање, јер су прилике за живот настале друкчије, а од свештенства се тражи савремена научна спрема, која је једнака академском образовању. Међу тим било је сасвим обратно, јер из буџетских разлога поједине наше

епархије, нијесу могле увести *сталних плаћа*, него су увеле провизорне плаће или награде, са којим је свештенство морало бити задовољно. Те су плаће тако јадне и кукавне, да управо понижују и свештенство и народ, а нијесу баш угодне ни за једну модерно уређену државу а ни цркву, која хоће да свештенство има 8 или најмање 6 разреда гимназије и богословије, јер су *мање* од плаћа, које имају *жандари* и *финанси* у нашој домовини. Оне су одређиване према буџетима појединих епархија, те износе од 1000 до 1200 круна без катихизације, која се неможе рачунати у плаћу, јер је имају само они свештеници, који предају вјеронауку у државним основним школама.[1])

Осим ових плаћа свештенство има право и на епитрахиљски приход према таксама, које су одређене за поједине свештенорадње, а опет у свакој епархији посебно. Сад нећемо говорити о томе у колико се слаже таксирање свештенорадња са Христовим ријечима: „Бесплатно сте примили, бесплатно и дајте“ и каквим је све неприликама изложен свештеник наплаћујући те таксе, него да видимо колико те таксе могу донијети свештенику.

Узмимо једну парохију од 250 домова у мостарској епархији, гдје је и писац ових редака, и гдје је таксирана крсна водица са 1 К, вјенчање 4 К, погреб велики 6 К, погреб мали 1 К.[2]) Остали обреди, као крштење, исповиједи и причест нијесу таксирани, јер се неплаћају, а обреди, као што су молитва, водоосвећење, јелеосвећење и др. нијесу обвезни, те се ријетко свршавају па се немогу ни рачунати. Дакле у једној такој парохији свештеник добије: за 250 крсних водица = 250 К; за 12 вјенчања по 4 К = 48 К; за 15 великих погреба по 6 К = 90 К; за 25 малих погреба, по 1 К = 25 К. То је свега 250×48×90×25 = 413 К, а нека још у најбољем случају добије за остале необвезне свештенорадње до 90 К, то је свега 500 К и још плаће 1200 К, то је свега прихода 1700 круна.

У осталим је епархијама мало или нимало боље. Свештеник већ по служби својој мора држати коња и слугу, јер без њих му је немогуће удовољавати дужности својој и ићи по селима. Издржавање коња код жандара је паушалирано са 30 К мјесечно,[3]) па толико мора и свештеник на њега трошити, а кад је скупоћа пије и више. Нека узме за слугу најглупљег сеоског мангупа, запашће га са храном 40 К мјесечно, а то чини коњ и слуга годишње 600 К. Као члан

[1]) Изнимку чини сарајевска епархија, која даје свештеству 1440 К, али са катихизацијом, па макар и небило државне основне школе.

[2]) Још би било ва спровод код малог погреба 2 К, али се дјеца на селима сахрањују махом без спровода, те се то и неплаћује.

[3]) И овај је паушал мали, па многи немогу да држе коња, јер морају од своје плаће надоплаћивати за његово издржавање.

мировн. фонда за свештенике и свештеничке удовице и сирочади мора платити 96 К и њему сад остаје 1004 К да са њима преживи са фамилијом цијелу годину дана, да се одијева и обува, да буде члан свију просвјетних и хуманитарних установа, да чита новине и књиге, да плаћа доктора и апотеку, да потпомаже невољне и убоге, да школује дјецу и да живи према своме социјалноме положају као први и најугледнији човјек у друштву људскоме. Све се то тражи од свештеника, а са оно јадно и кукавно *1004 круне* његове плаће, докле обични жандар или финансијални стражар има од 960 до 1700 К годишње према годинама службе.

Сасвим је појмљиво, да је овако јадно стање поразило свештенство, јер је са биром излазило много боље и једна парохија од 250 домова могла је доносити свештенику до 2500 К годишње. Тај је пораз толики, да се свештенство још није освијестило иза њега и подигло свој глас, за побољшање свога стања. Они, који су се затекли као свештеници кубуре и гледају, а богослови и гимназисте са богословским стипендијама бјеже или на факултет или у обичне дневничаре-писаре, па нијесмо далеко од времена, када ће народ остати без свештеника или ће имати за свештенике оне, које је крајња биједа оћерала у богословију.

Да ли сво виде мјеродавни фактори? Незиде или неће да виде! Сиромашније епархије немогу боље да плате свештенике, богатије одређују извјесне своте на друге сврхе, а В. У. П. С. неће из својих средстава да дâ ни пребијене паре на побољшање свештеничких плаћа или да тражи у владе извјесну своту са којом би се побољшало свештеничко стање. Свештенство само по себи пати се и ћути у нади, да ће пирез бити већи и да ће му се стање побољшати, надајући се, да ће и мјеродавни фактори увиђети, да свештенство има право да буде плаћено према својој научној спреми и према своме положају. Њега се нетиче од куда ће се средства за то намаћнути. Ту је аутономија, па нека она дâ колико може и треба да дâ, а остало нека тражи од владе. Влада и онако мало да за у богоштовне сврхе код српско-православне конфесије. Према буџету од 1905. год. влада даје на једног православног становника 47 хелера, док на једног римокатоличког становника даје 80 хелера. Овако стоји у таблици владиних издатака у званичном „Извјештају“, што га је објелоданило заједничко министарство финансија о управи у Босни и Херцеговини. Најпосље и кад неби стајао овакн сразмјер у богоштовним издатцима, мислимо, да би влада притекла у помоћ онде, гдје треба да притече, а ту су на првоме мјесту свештеничке плаће.

Прошла је прва трогодишња периода нашег аутономног живота, прошле су три године свештеничке патње и гладовања у ћутању и правном надању, и свештенство сада, када је видјело да му се или нема отклен дати или му се не ће да дâ, треба да дигне свој глас у обрану своје части, која му је понижена са плаћом *нижом* од жандарске и да тражи стално уређење својих берива, која ће бити према његовој спреми и друштвеном положају, онако као и у осталим просвећеним државама. Мислим да нема умна и поштена човјека, који се неби сажалио на овако јадно и кукавно свештеничко стање, па порадио, да се оно поправи, а ваљда ће и аутономне власти учинити са своје стране што могу, да се ово питање што прије среди и уреди, јер од њега зависи и вјерски и национални напредак народа.

Гладан патриотизам врло је сумњив!

Тома Л. Братић,
свештеник.

О јединству рода човјечјега.

— **Листак из апологетике.** —

Пише doctor.

(Свршетак).

Питамо ли пак религије, шта оне причају о поријеклу човјечанства, то ћемо добити од свију до сад добро испитаних религија истовјетан одговор, да су сви људи потекли од једнога човјека. Религије иду још и даље те кажу, да је и послије потопа потекао човјечји род од једнога родоначелника. Тако код Семита сусретамо се с именима Ноја и Нимрода, код Грка и Римљана Деукалијона. Даље необзирући се на теистичко учење о постанку човјечјега рода споменути нам је мишљење старих народа у њиховим митологијама, гдје називају сваки своје врховно божанство оцем и богова и људи. Из тих главних, свима вјерама заједничких момената може се закључити, да је то било темељем и првобитне, јединствене религије. Све је то и нехотична потврда о јединству рода човјечјега. Да је то једно од главних фундамената хришћанске религије, познато је сваком поле образованијем човјеку. То је тако кардинална тачка учења у хришћанству као н. пр. монотеизам. То је основа за спас рода људскога, а без тога вјеровања било би немогуће и учење о избављењу рода људскога кроз Исуса Христа.

IV. Из идеје о јединству рода људскога слиједила су нека учења и назори, којима се особито дичи наш вијек. Понајприје да истакнемо идеју

α) хуманизма. Само под увјетом јединства рода човјечјега могла се развити та идеја, која је милијонима и милијонима људи омогућила да живе као људи. Да је то потекло само од сљедбеника Христове Науке, не треба због тога ни најмање да кога узнемирује помисао, као да би то било спецификум хришћанства. Не, то је било у души човјековој, од када човјек постоји, но било је загушено вијековима, док га није хришћанство полагано успоставило у првобитној снази његовој. Је ли потребно набрајати разнолике институције, које захваљују свој постанак само и једино хуманизму. Доста ће бити, кад споменемо, да и ратовање плаћа трибут хуманизму, исто тако и тамнице, гдје чаме можда окорјели грешници и разбојници. Само идеја, нё, него управо освједочење, да смо сви потекли од једнога родоначеоника, потиче нас на самилост према слабима, немоћнима и бједнима. Та је идеја хуманости тако далеко продрла, да се већ оргаиизују друштва за заштиту животиња и птица, наређења се издају против мучења животиња и сл.

β) И с филозофскога гледишта мора се признати чињеница о јединству рода људскога. Само под погодбом о јединству рода човјечјега може се филозофирати о човјеку, његовој прошлости, његову позиву и будућности. Само под тим појмом могућна је филозофија о човјеку, као индивидуалном и социјалном бићу. Једино је тако омогућен развитак социјалних наука. Напустимо ли чињеницу о јединству рода људскога, то престаје човјек бити објектом филозофскога испитивања. Људи би живјели од данас до сјутра, без икаквих идеала и без полета. Како би се тек тада могло живјети, када би још једино материјалистичко мишљење могло постојати? За то су сви прави и истински филозофи и дубоки мислиоци освједочени о јединству рода људскога. То је, како рече Вагнер, данас владајуће мишљење о човјечанству.

γ) Данас и правне науке полазе са истога становишта. Та је идеја водила у законодавству. Отпало је дијељење људи у супериорне и инфериорне или грађане првога и другога реда. Принцип правосуђа кулминира данас у нареци: „Пред законом и судом су *сви* једноправни". Укинути су судови за привилеговане класе. То је могло ступити у живот тек онда, када је идеја о једнакости свију људи постала општим добром. На том схваћању оснива се и једнако право као и једнаке дужности за све. Одатле потиче модерно схваћање о народном суверенитету у држави. Сва нација учествује преко својих заступника, посланика у законодавству, опорезивању грађана и давању данка у крви, док је била прије војничка служба привилегиј племића а законо-

давство искључиво право владарево. Данас по државноправном уређењу сви су једнакоправни грађани, нема више господара и подданика. То је барем званствено установљено, и ако није уведено у свима државама. Но без сумње ће бити тако уређене све културне државе. Данас се не може модерна држава ни замислити без тога правнога начела, и ако се не спроводи тако глатко, јер су сталешке предрасуде још јаке и моћне.

Промотримо ли све, што смо сад рекли о човјечјем роду као скупини тако с антрополошкога и психолошкога, социјалнога, религиозногa, правнога и филозофскога гледишта, увјерићемо се, да јединство рода људскога није никаква фикција него да је то чињеница, о којој се мора озбиљно водити рачуна. Према томе није оно тек онако речено, само да буде фразеологија богатија, кад се каже, да су сви људи браћа; није то ни пошљедица какова моментанога расположења, меланхолије или таштога сањалаштва. То је необорива чињеница, која је многоме и многоме загорчила живот док је милијоне и милијоне ослободила. Да их и данас доста има, којима то не иде никако у главу, или би можда боље било рећи у рачун, не треба ни спомињати.

Као што уопће, тако и овдје нема без смрти ускрса. Много је проливено крви, док је ова идеја ускрсла из хладнога гроба, камо су је силници по праву јачега стрпали били. Али напак уста побједоносна, раскидавши ланце, који су човјечанство, а особито робове вијековима стезали. И култура корачну гигантским кроком напријед у XIX. столећу можда већим него кроз читаву историју човјечанства. Помножи се благостање а с њим заједно и број житељства.

Тиме је забиљежило и хришћанство велик успјех у практичном животу, те се приближило великим кораком оном узвишеном циљу, који му лежи пред очима, остављен у аманет од Великога Учитеља и Утемељача, циљу, да се човјечанство збратими и створи велика фамилија, да „єдитъ єдине стадо“, као што имамо „єдиного пастыря“.

Др. В. Зрнић.

Човјек.

Апологетска лекција **Dr. Хр. Е. Лутарда**, с руског по **А. Лопухину**, превео *Р. Бакајлић*, свештеник.

(Наставак).

IV. По библијском учењу човјек је сједињење тијела и душе. Тијело сачињава битну припадност пуноће његова бића; човјек је духовно-тјелесно суштаство. Да имамо тијело то је факт непосредног

искуства, а да имамо у себи и душу, духовну силу живота нашег, о томе нам директно говори свијест наша. Св. Писмо прије свега показује на тијело као на материјалну основу. Оно се вазда понавља при постанку човјекову. Као тјелесно суштаство човјек је круна тјелесног свијета. Тијело његово је производ материалне природе. Поједине области природне понављају се ту у савршенијој форми и сједињују се у један вјештачки живи организам. Главна особина библијског учења састоји се у томе, што оно, и ако не налази сврхе људске у тијелу, ипак сматра тијело битним и саставним дијелом човјековим, који допуњава пуноћу његова бића. На тај начин оно заузима средину између оног учења, које се само брине за тијело, пошто живот послије смрти прелази у стање мрачнога постојања у облику сјене, као што видимо код Хомера.[1]) ушљед чега се је и морао појавити онакав морал, какав налазимо у незнабожачкој мудрости: „једимо и пијмо, јер ћемо сјутра умријети“,[2]) и другога спиритуалистичког учења Платонова, који је сматрао тијело тамницом и оковима душевним и да се блаженство људско састоји у ослобођењу од њега, како би човјек могао живјети животом чисто духовним и то што прије то боље, због чега се појавила стојичка мудрост, која је налагала самоубијство. По библијском учењу тијело сачињава битни дио састава човјекова, као што је и најглавнији услов пуноће његова благостања и то како у садашњем тако и у будућем његовом стању. Као што је нарушавање тјелесног бића или слабљење везе између тијела и душе у извјесним приликама узрок болести, те тијем и рушење благостања човјекаов, тако је, може се сигурно рећи, и потпуно раздјељење њихово и понижавањање на чисто духовно егзистирање у смрти у

[1]) Види жалбу Ахилову у хаду, Odyss. XI. 488.

О, Одисеју, не надај се, да ћеш ми пружити смртне утјехе,
Волио бих живјети, па макар као надничар у пољу радио,
Који служећи сиротa тежака хљеб насушни добија свој,
Него оздје као мртав владати над бездушним мртвацима.

[2]) За прије̂ме гозбе био је обичај истући на сто сребрену лубању и предавати је из руке у руку, говорећи: тешко нама, бједнима створовима! Како је ништаван човјек! Сви ћемо такови постати, кад нас однесе подземни Бог. Живимо, док нас живот није остављо. Ср. Lessing: Wie die Alten den Tod gebildet, изд. Лахмана VIII. 254. Petron. et. Mich. Hadr. стр. 115. Potantibus ergo et accuratissimas nobis lanticias mirantibus larvam argenteam attulit servus sic aptatam, ut articuli ejus vertebraeque laxatae in omnem partem vertentur. Hanc quum super mensam semel iterumque abjecisset et catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio adjecit:

Heu, heu, nos miseros quam totus homuncio nil est.
Sic crimus cuncti, post quam nos auferet Orcus,
Ergo vivamus, dum licet esse bene.

Та мисао исказује се и на многим старим споменицима, н. пр. „Наслађуј се животом, читајући ове редове, јер послије смрти нема ни смијеха, ни весеља ни задовољства“, или „Другови, препоручујем вам, да узмете чашу с вином, и испијете је, накитивши главе своје са цвијећем; земља ће све узимати, што ова смрти остане“, и т. д.

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ

извјесном смислу виша болест људска, и човјек истински здрав бива опет тек тада, када се у њему успостави права хармонија тијела и душе.

Но тјело није само имовина човјекова, оно има и особито значење за њега. Сав душевни живот темељи се на тој тјелесној основици и у тјелесном организму налази он оруђе за своје објављивање Сав душевни рад обавља се не сам за се, него у тијелу и кроз тијело. Његово објављивање налази се у зависности од посљедњега. Тијело је неопходан орган духа. Одавде налази, да свака тјелесна повриједа повлачи за собом и повриједу спољашњег душевног објављивања Оно, што ми називамо душевном слабошћу, при којој се нарушава способност душевног објављивања, у суштини је тјелесна болест. Она је растројство тјелесног организма, усљед чега страда и сам духовни живот. Кад струне каквог инструмента нијесу удешене, то ће и арија бити нетачна. Арија сама по себи остаје иста и свирач је може свирати сасвим тачно, али шта ће кад инструменат није удешен. С тога гледишта треба да посматрамо и душевну оронулост у старости. Тјелесни организам отказује службу због чега се и дух наш објављује сасвим нејасно. Он се повлачи у сама себе, у свој скровити мир, и кроз тјело се објављује врло слабо. Сам по себи он није постао старијим, нити је ослабио. Све зависи од посредништва и објављивања његова у људском организму.

Такво, дакле значење по библијском учењу, има тијело. То учење није спиритуалистичко. Оно признаје извјесну истину и том учењу, које даје потребно значење и материји.

V. Но свакако оно признаје у човјеку и душу, која је у њему самосталан духовни принцип, а не проста функција тјелесних органа, у чему и лежи сроство његово с Богом и савез са Њим. Тој тврдњи доводи нас и само посматрање. Човјек посматра предмете са двије стране: с једне спољашње, чулне, која се очитује у спољашности, а унутарњи свијет осјећаја и мисли, то је друга страна, која нас одводи у предјеле осјећаја, показујући нам свезу човјека са надчулним свијетом духа, чији је центар Бог. Учење о постојању душе је нужна претпоставка не само сваке религије, него и сваке моралности, шта више уопће сваког вишег духовног погледа на живот људски. Ако човјек нема душе, то нема душе ни у животу људском, нема душе ни у поезији, ни у икаквом вишем осјећању, ни у узајамном срдачном одношају, ни у моралној свијести и тежњи, на пошљетку нема ни живота у Богу и ради Бога. Према томе свијет би био као каково лијепо гробље. Но ми имамо непосредних доказа, да у нама постоји

душа т. ј. самостални принцип духовног живота, који је истина најтјешње спојен са тјелесним, али ипак поред тога није идентичан с њим, нити је просто објављивање његово.

Међу тијем говоре, да је то све обмана, пошто је све само живот материје. Многима је можда познат онај спор, који се прије неколико година водио по томе питању, а који је памтнуо Рудолф Вагнер, кад је напао на материјатистичко учење, које је бранио Карло Фогт, тај спор занима духове и дан данас, те се више пута и у штампи претресао.[1]) Зауставимо се и размотримо мало тај психолошки материјализам.

Идеја о души има свеопћи карактер. Ми је налазимо код свију народа, ма на ком ступњу цивилизације они били. Она је дакле нужна, а не случајна идеја. Одкуд долази она, ако није израз саме фактичности, ако није, дакле, истина? Ни у шта ми тако не вјерујемо, као у то, да душа постоји. Као што смо убјеђени, да има Бога, тако смо убјеђени да има и душе. Узалуд се труде, да побију то. Јер баш сумња моја и порицање моје показују, да има мисао у мени, да има, дакле, духовни принцип, који мисли. Но као што су одавно настојали, да порекну биће Божије, што је међу тијем било немогуће, исто се догодило и са душом. И то порицање постало је полазном тачком цијелог материјалистичног учења.

[1]) Успор. Karl Vogt: Köhlerglaube und Wissenschaft, полемика с Руд. Вагнером, 1855. и скоро у исто вријеме изашло дјело Бихнерово: Kraft und Stoff, 1855. Оба су дјела за кратко вријеме изашла у неколико издања (последње у 7 издања до 1862.); затим Büchner: Physiologische Bilder, 1872. и Der Gottesbegriff u. dessen Bedeutung in der Gegenwart, 1874. а види и дјела Молеmота: Physiologie der Nahrungsmittel, 1850., 2. изд. 1853.; Physiologie des Stoffwechsels in Pflanzen und Thieren, 1851. Од новијех дјела изашла су: G. H. Lewes: Problems of Life and Mind, 1873. J. K. Fischer: Das Bewusstsein materialistische Anschauungen 1874. W Wundt: Grundzüge der physiologischen Psychologie, 3. Theile 1864. Alex. Bain: Geist und Körper, с енгл. Leipzig 1874. Jul. Ochorowitz: Die Bedingungen des Bewusstwerdens. Eine physiologisch-psychologische Studie, 1874. Од дјела написаних против тога савременог натрополошког мудрења, у којима се на професиран начин поново васкрсавају стари материјалистички назори, види К. Ph Fischer: Die Unwahrheit des Sensualismus und Materialismus, 1853. и као додатак томе: Ueber die Unmöglichkeit des Naturalismus и т. д. 1854. Aug. Weber: Die neuste Vergötterung des Stoffs, 1856. Frauenstädt: Der Materialismus seine Wahrheit und sein Irrtum (против Бихнеровог Kraft und Stoff, 1856. Froschammer: Menschenseele und Physiologie. Eine Streitschrift gegen K. Vogt, 1856. Fabri: Briefe gegen den Materialismus, 1856. и његов Kritische Umschau in der materialistischen Streitliteratur, у Evang. Kirchenzeitung, јули и авг. 1856. Такође Fichte: Anthropologie 1856. Zur Seelenfrage 1859. и т. д. Prod. Wagner: Der Kampf und die Seele vom Standpunckt der Wissenschaft, 1857; Ruete: Ueber die Seele vom naturwissenschaftlichen Standpuncte, 1863. гдје путем индукције „емпирички оправдава тврдњу о незнатности душе", позивајући се на то, „што у чулним осјећајима духовно начело дјелује независно од чулних утисака и дјеловање то не може со никако објаснити тијем утисцима" (стр. 88.). У томе дјелу налазе се на читаоце веома интересантних података. У дјелу Ubrici: Gott und Natur, 2. изд. 1866. стр. 261. налазе се подробне претресање питања о души. Усп. такође Weiss: Antimaterialismus II. Seydel: Zur Kritik des Materialismus, 1872. Wigandt: Der Darwinismus etc. Ebrard: Apologetig I. 74 и др. M. Cosh: Christianity and Positiwism, N. York, 1871., стр. 188., 205. P. Janet: Le cerveau et la pensée, Par. 1873.

То је учење било познато још у староме свијету, а обновљен је при крају предпрошлог стољећа. Корјен његов лежи у сензуализму т. ј. у оном филозофском учењу, које истином сматра само оно, што се чулима опажа. У основи његовој лежи тврдња, да је само осјећање фактичност и истина, дакле, само чулно осјећање може бити врело познања истине. Фајербах је томе учењу дао згодну филозофску форму. Заступници материализма на пољу природословља само су понављали учење Фајербахово; у дјелима тијех научењака тешко да би се могао наћи и један навод, а да га прије њих није навео Фајербах. Главна тврдња цијелог тог учења јест порицање свега, што је надчулно, како то и Вирхов признаје; природословац зна само за тијела и њихова својства, што је више тога, то он назива трансцендентним и трансценденцијом т. ј. надчулним, а трансценденцију (надчулност) он сматра заблудом људског духа. Према томе све што ми духом називамо, само је дјелатност материје, тако звана душа само је колективан назив за суму нервних процеса, она је „гомила ћубрета“, како се изразио један физиолог, „које се расипа истијем начином, којим је било и скупљено“, у самој својој основи она је смртна и материална, као и онај орган, чију је функцију она сачињавала. Мисли су опет продукт мозга, пошто својство мозга има осудно значење и за својство мисли. Код црваца је мање развијен мозак, ради чега је у њега и ума мање; код дјетета је опет мозак врло мало развијен, ради чега је код њега врло слабо развијено и мишљење; код старца је мозак сасушен, ради чега му је и мишљење сухопарно; код жена је мозак по величини и тешкоћи мањи, него ли код људи, због чега им се и мишљење не може успоредити са мишљењем мушкараца. Болест која сатире мозак, сатире и мишљење. Катастрофа мождана је и душевна болест. Код животиња су осјећали поједине дијелове мозга са чиме су оне губиле и поједине своје душевне особине, изгледа, као да је душа из парчади састављена.[1]) Дакле, то што ми називамо мишљењем, душом, духом само је функција мозга, као што је и жуч производ јетре и т. д. Мозак ствара из себе мисли, а у мозгу управо фосфор мисли, тако да „без фосфора ни мисли нема“. Дакле, све се своди на својство, односно на храњење мозга и у опће на храњење човјека. „Шта човјек једе, то и јест“. (Der Mensch ist, was er isst). Човјек је сума родитеља и дојиље, мјеста и времена, ваздуха и воде, звука и свјетлости, хране и одјела; његова воља је неопходна посљедица свију тијех узрока и налази се у зависности од закона природних... Мисао је кретање материје, потрошак мождане материје, исто као што и свијест није ништа друго, него

[1]) По Бихнеру: Kraft und Stoff. 7. Aufl. 1862, стр. 106—109 и Hettinger стр. 250.

неко својство материје. Гријех лежи у неприродности, а не у наклоности, да се чини зло, вели Молешот. Јасније речено, гријех не постоји, па према томе не треба ни казне. „Све разумјети значи све опростити". На тај начин с тога гледишта пада свака моралност и учење о моралу постаје излишним.[1])

[1]) Латински пјесник Лукреције у својој оној поеми: De natura deorum (в A. Lange: Gesch. der Mater. 2. Aufl. I. 97, 139 и др.). Проповједа исти тај психолошки материјализам, в. пр. III 446 и др.: раја, расте и стари заједно са њим. Кад на пошљетку моћно пријеме узаити тијело и кад удови омлакшу, пошто им се снла истрошила, тад и дух омлакше. И тако се цијело душевно биће сруши и распаше попут дима на силну вјетру. Пошто се она у исто вријеме са тијелом раја, то и расте с њим и неке кад остари". Фајербах тврди (Sämtl. Werke III., 397.), да „мишљење Лукрецијево против бесмртности вриједи и данас и да се ништа паметније не да рећи против сасвим смртног суштества с бесмртним". Луд. Фајербах је филозоф савременог материјализма Успор. Grundsätze der Philosophie der Zukunft, 1843. II. 269. „Задаћом садашњега доба била је реализација и хуманизација Бога, обраћање богословије у антропологију" (§ I., 52.). Према томе човјек је предмет филозофије и антропологије, укључујући у то и физиологију, ту универзалну науку (§ 54.), но у томе смислу, да се „Бог сам узме као материално биће (пар. 14.), а човјек, да се проучава са гледишта чулне стварности". „Тјело сво заједно узето, јест моје ја, оно је само биће моје". „Сваремена филозофија је откривена чулна филозофија" (пар. 36.). „Само је у чулности истина и осиједоченост" (пар. 38.), те ушљед тога „логика не допушта разлике између тијела и душе" (II. 358.). „Чулност то је стварност;" „чулност је савршенство" (II., 366, 367.) „Ко престаје осјећати, тај престаје и живјети", (стр. 368.). Те су мисли потање развијене у његовим разним чланцима о смрти, т. III. Молешот говори у Physiologie des Stoffwechsels in Pflanzen und Thieren, 1851, стр. XII.: „Нечулно биће то је једна бесмислица", стр. XIV.: „Живот се може схватити само као измјена материје". Остале мисли види у тексту. К. Фогт у својим Bilder aus dem Thierleben говори: „Богословије, која би морала наћи са негацијом душе, као засебног и независног предмета, и која због тога са очајном енергијом брани њено постојање, душа је индивидуално, нематеријално начело, које је за свој стан изабрало тијело, употребљујући га као своје оруђе. Природној науци душа није нематеријално начело, различно од тијела, него само колективан назив за разне функције, које припадају само нервној системи, мозгу. Ако страда орган, тијело, страда с њим и функција; и ако сво тијело умре, то сасвим престаје и постојање душе. Ако је простом материалиму дат простор, то зар човјек, као и животиња, није проста машина, његов рауум резултат извјесне организације, а слобода воље зар се не губи? Ја могу рећи, да је то у истини само тако. Слобода воље не постоји, те према томе не може бити ни тога, као што је одговорност и урачунљивост, што нам хоће, да натура етика, закони о казнама и Бог ван шта још. Наша власт над нама и над нашим духовним силама, никако није већа, да се грубо изразим, од оне, коју имамо над бубрезима и цијохам лучењем" и т. д. И ако Бихнер (Kraft und Stoff, 1862) налази, да је успоређење Фогтово: „односај мисли спрам мозга исти је, као и жучи спрам јетре, урина спрам бубрега", неагодно (стр 129.) опак и сам признаје, да је „умна дјелатност функција мозга у глави" (133.) „може ли се још и сад порицати, да људска душа није продукт материје?" (стр 148.). На стр. 149. тврди, да штетних идеја никако нема и да се оне, па и само морално чуство „налазе у зависности од спољашњих узрока" (стр. 167.). Према томе (стр. 179.) „ми не можемо имати никакове науке, никакове престане о апсолутности т. ј. о том, што би нас одводило ивана границе свијета, које нас окружава и сачињава предмет нашијех чустава".

То се исто вели и за Бога (стр. 170.) и доказује се нешто позивањем на народе, који нијесу имали, као што се мислило, религије, а нешто позивањем на ауторитет филозофије Фајербахове. По њему не постоји њечност личног суштаствовања (185.) и на пошљетку не признаје се никакова разлика између човјека и животиње (стр. 217.). Сличне питате изводи и Фабри, стр 9., који је као мото свога опровргавања узео оне ријечи Хамлетове: „Рауи који сматра себе чедом чула и материје, то је наша религија. Филозофија, која показује људима њихов позив, иде четвероношке, распаљује њину надутост, а прослављање богохуљства, то је највећи ступањ нашег генијја". Те мисли налазе на одобравање у дјелима, као што су Шурихтова По схватању материалиста егоизам треба славити, као принцип живота, па и религиозног, идеал се помаљава и признаје се безусловно стање нашег положаја; неким и сами Фајербахови назори нијесу довољно оштри.

Истина има и таквих преставника материализма, који се устежу од крајњих његових закључака; такови научењаци, као што су: Вирхов, Бурмајстор, Тиндал, Алб. Ланге, Егер и др. тврде, да могу измирити моралну слободу и одговорност са својим учењем. Та недошљедност, и ако, с обзиром на њих, чини изнимку, ипак она тијем не престаје бити недошљедношћу, јер докле се год вјера у надчулност сматра заблудом људског ума, дотле ће и сваки покушај, да се избјегну пошљедице материалистичког учења, бити узалудан.[1])

Материалистичко учење распрострањено је у много већој мјери, него што се обично мисли. Оно се налази у тјесној вези са чулним наслађама нашега доба. Не може се порећи, да и у данашње доба у практичном животу влада материалистички правац, чија је покретна сила егоизам. Сам материализам је тако рећи научна одбрана тога правца. Према томе и једно и друго стоји у тијесној међусобној вези.

Материализам полази са двију основних мисли: свако познање долази преко чула, и, све што ми називамо духом и томе слично само је дјелатност материје.[2]) Но те обадвије одредбе само су лакомислене тврдње.

(Наставиће се).

Ријеч Божја и њезина различита дјелатност.

По њемачком **Милан Поповић**, свештеник (Приједор).

Учитељи вјере и врлине, који су сами прожети живим осјећајима својих ријечи, ради се и често наслађују слатком надом, да њихове ријечи неће узалуд и нечујно умукнути, већ да ће у човјечјим срцима ухватити корјена, па прије или касније досијети до благослова жетве у царству душа. Таквом надом највише је био испуњен Исус Христос, који је од Бога послан био овдје на земљу, да научи свијет вољи Божјој. У оно вријеме, кад је Спаситељ дошао, да оснује царство Божје на земљи, бијаше круг земаљски покривен тамом невјерја и празновјерја. Он, узвишени, ходио је у свјетлости и гледао већ тада у духу сунце истине, где свијетли и где своје зраке шаље далеко, далеко тамо у бесконачне просторије; још тада је гледао, где цвијетају и успијевају они усјеви, које је Он својом руком посијао; видио је, где се царство Божје тек што је основано уздиже до велике чврсте и величанствене ограде, у којој ће се наскоро хиљаде хиљада људи сакупљати, да као права дјеца Божја, као небески грађани, добију одозгор свјетлост, снагу и утјеху. Најљепши часови Његовог кратког земаљског живота били су онда, кад је Он посматрао тај велики одсудни Богом обећани тријумф истине, у ноћној тишини, удаљен од жамора свјетског, који му сметаше, или кад га је у кругу својих изабраних и искрених ученика с одушевљеним говором навјештивао. Но нико човјечанско срце не познаваше тако згодно и савршено, нико у земноме свијету не цијењаше добро и зло тако право, нико се

[1]) Види о томе Fabri стр. 63., 65. 70.

[2]) Fabri стр. 35. M. Cosh: Christ. and Positivism стр. 188. и др

не надаше тако мудро и смотрено, као Господ наш Исус Христос. Њему је било добро познато, да Његово евангелије на земљи има да уздржи жестоку борбу с непријатељима истине, и да добро може у овом земаљском свијету само постепено успијевати; божанском учитељу није било зачудно, што види, да људи Његову ријеч, ријеч вјечног живота, час нијесу појмили, час су је лажно и наопако тумачили, час с потпуном равнодушношћу о њој говорили, час на њу хулили и презирали је: Он је с потпуном извјесношћу навјешћивао пријатељима свога срца неизбјежну судбу своје науке, како би тиме могли изабрани вјесници истине уздићи свој дух до веселих и повјерљивих али и до мудрих и смотрених нада. Чујте, љубазни моји, какву нам поуку даје Христос у овој слици.

Изыдѣ сѣяй сѣмѧ своѥ: и ѥгда сѣѧшє, ѡно паде при пѫти, и попрано кыть, и птицы нєбєсныѧ подобѣша ѩ... А ѡно на добрѣй земли, сіи сѫть иже добрымь сєрдцємь слышавше слово, держатъ и плодъ творятъ къ терпѣнію (Лук. 8, 4—15).

И овдје љубазни моји, наш божански учитељ, као што је то често чинио, поучава у храму природе, па бацајући поглед свој на усјеве и поља, то Му даје повода да говори о царству Божјем, и да нам по познатим и обичним појавама природним престави духовно и невидљиво у очигледним сликама.

Ријеч Божја и њена различита дјелатност јест главни садржај прочитаног текста; с тога ћемо у појединостима тачније одредити њезино значење.

Изиђе сијач да сије сјеме своје — тако почиње прича Спаситељева. Сјеме је било чисто изабрано у пуној снази, али земља на којој се сије, врло је различита и није равна. *Јер, кад сијаше једно паде крај пута и погази се;* пусто и незагрнуто сјеме лежало је на чврстој утрто̀ј земљи, те га путници згазише, *а птице небеске позобаше. Друго паде на камен* само озгор на површини је била добра земља, а под њом чврсто непробојно камено тло, због тога; због тога оно није могло овдје напредовати, није могло дубока корјена ухватити, нити дати сока и снаге, никнуло је, али се у брзо осушило на топлој сунчаној зраци. *И друго паде у трње;* оно је имало добру земљу, али га за вријеме рашћења спријечио један други непријатељ — коров, који је загушио млади усјев, лишио га храњива сока, и тиме уништио лијепу наду. *А друго паде на земљу добру*, гдје је заштићено било од угушљива трња, и дозрије *у стоструком плоду до благодатне жетве!* И Спаситељ додаје: *Ко има уши да чује нек чује!* Ко хоће да мисли, и да истину нађе, и ко хоће свој дух изнад видљивог да уздигне, нека размишља и схвати смисао слике.

А ученици његови, како се даље вели у нашем тексту, *питаху Га говорећи, шта значи прича ова?* Искрени ученици Господњи желе чути, желе наћи истину, и налазе је код њега, у кога је свјетлост и живот у неисцрпивој пуноћи. А он им рече: »*Вама је дано да знате тајне царства Божјег, а осталим у причама да гледајући не виде, а чујући не разумију.*

Наука о царству Божјем у своме најузвишенијем значењу била је за највећи дио савременика Спаситељевих, који само сањаху о земаљском уживању и свјетском господству, дубоко скривена тајна. Како су били душом одани земаљским очекивањима и жељама, то нијесу жељели знати ништа о царству истине, врлине и вјере, о потпуној промјени и поболшању живота о духовном господству. Истине и такве науке, које су тражиле виши полет духа над застарјелом предрасудом и чувственим жељама њима нијесу годиле. Код њих божански учитељ почиње своју науку у причама и сликама, пушта их да сами тумаче; кад би их којом срећом чувствена јасноћа слика побудила, да Га радо слушају и да се по-

кажу пријемљивим за више поуке — али и ту код те љубазне тежње Он је често наишао на зашљепљена, окорјела срца, код којих су се заиста због њихове сопствене кривње и покварености њихове воље испуниле ријечи пророкове: *гледајући не виде, чујући не разумију.*

Погледајте према томе на изабране Христове ученике! С каквом отворе-ношћу они исповједаху границе својих увиђања! С каквом они тежњом приступаху к њему да приме ријечи вјечног живота. Како они тиме застиђаваху своје савременике, што су и такве поуке божанског учитеља, које су се противиле њиховим најмилијим мишљењима и жељама, које они с почетка нијесу очекивали и које им се чињаху дуго времена неодгонетнутом загонетком, што су они баш и такве поуке спремном озбиљношћу и истрајном љубављу слушали! Вама је дано, вели им Исус, вама, чија је срца Бог отворио да се покажете спремним и вољним, да како треба разумјети тајну о царству Божјем. Ступимо у духу у њихову средину, љубазни моји, чујмо с дјетињским срцем, с непристрасном душом, како сам Спаситељ дотичну слику тумачи. (Свршиће се).

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Нов поглавар земље. Његово ц. и кр. апостолско Величанство благоизволјело је, на мјесто Преузвишеног господина Антона барона Винзора, именовати поглаваром земље Његову Преузвишеност господина генер. пјешад. Маријана пл. Варешанина од Вареша.

Његово Високопреосвештенство господин митрополит Григорије Живковић поправио се добро од болести, тако, да је могао у четвртак 5./18. марта кренути из Д. Тузле у Меминску своме сину. Љијева му је страна још немоћна, али је могао из собе до кола и из кола до вагона уз помоћ ногама њки. Говор му се добро повратио, а душевне моћи су му нетакнуте. До Б. Брода је издржао пут врло добро. До Б. Брода испратили су свог архијереја редовни чланови епарх. црквеног суда у Тузли, преч. госп. прото Петар Јовановић и свештеник Ђорђе Бјелановић. Његово Високопреосвештенство молило је од Његове Светости патријарха Јоакима допуст од 6 мјесеци.

За спомен покојног митрополита Николаја послали су преч. господа: протосинђел Владимир Боберић, катихета вел. гимназије у Тузли 20 К, свештеник Душан Крњевић, парох у Мостару 10 К и свештеник Томо Братић, парох у Благају 5 К.

Сједница великог црквеног суда сазвана је за 16. март, а сједница великог управног и просвјетног савјета за 17. март.

Књижевне биљешке.

Из црквеног и брачног права. Госп. Др. Чедо Митровић, професор канонског права на универзитету у Београду, прикупио је све своје расправе и чланке из црквеног и брачног права, у разним приликама досад написане, у једну књигу, која ће имати 12 – 16 штампаних табака. Госп. Др. Ч. Митровић познат је читаоцима »Источника« са својих радова, те скрећемо пажњу на ову за свештенство корисну књигу, тим прије, што ће се књига штампати у ограниченом броју. Цијена ће књизи бити 2 динара за претплатнике, иначе 3 динара. Књига ће бити у облику архива и биће готова до краја априла о. г. Претплату ваља слати на књижару Геце Кона у Београд до конца марта.

Разно.

Шаљите шегрте Просвјети. Лист »Просвјета« доноси: Са слањем шегрта готово се сасвим престало, као да беспослене сувишне дјеце нема на свим странама у свим варошима и селима. Од како се Просвјета почела бавити овијем послом, увијек се је више тражило шегрта, него што нам их се је пријавило. Ово је знак, да је још веома слабо развијена агитација, да се слабо ради на овоме. И сада нам са више страна веома добри мајстори и трговци траже ваљане, здраве и послушне шегрте, а ми их немамо, јер нам се ни од куда више не пријављују.

Ради тога молимо све наше пододборе и повјеренике, а особито учитеље и свештенике, да нам што више шаљу здраве дјеце од 12—15 година, која су свршила основну школу, те желе поштеним радом наћи себи зараду, да би их могли преко Привредника или сами разаслати добрим мајсторима и трговцима.

Листови и нове књиге.

Пошљедњи дани живота и сахрана војводе и протопрезвитера Богдана Зимоњића. Написао *Спиридон Г. Старовић*, српски православни свештеник Мостар. Штампарија »Народа«. 1909. Цијена 30 потура.

Званични огласи.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 89 из 199. 1—3

Едикт.

Ђоко Петровић, родом из Кутова, без сталног пребивалишта, по занимању водилац медвједа, позива се овим, да се јави овом епархијском црквеном суду или својој супрузи Стани у Гојчину, пошто ће се иначе из 1. јуна 1909. истој Стани дозволити, да га у сврху коначног развода брака због злобног раскидања брачне заједнице овдје утужи.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 5. фебруара 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 922 из 1908. 2—3

Стјечај.

Ради попуњења упражњеног парохијског мјеста у Калиновику расписује се стјечај с пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику.

Молбе сходно прописима § 90. и 91. Уредбе ваља поднијети овом епархијском црк. суду.

Парохија броји 284 куће и 2446 душа. Парохијални је дом у средини парохије.

Из сједнице епарх. црк. суда, држане у Мостару 5. и 6. фебр. 1909. год.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 115. из 1909. 3—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста у Блажују расписује се стјечај с пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првога увртења овога стјечаја у црквеном листу „Источник"-у.

Молбе ваља поднијети овоме црквеном суду и уједно им приложити свједоџбе о свима, како богословским, тако и прије богословије свршеним наукама.

Парохија Блажуј броји преко три хиљаде душа. Парохијални је стан у близини парохијалне цркве са башчом и споредним господарственим зградама.

Из сједница епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 5. фебруара 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 570/554 из 1908. 3—3

Едикт.

Позива се овим Столе Марић Јовин из Брдара (пар. С. Мајдан), сада непознатог боравишта, против кога је супруга му Петра рођ. Адамовић из истог мјеста поднијела код овог духовног суда брако-разводну тужбу, да у року од шест (6) мјесеци, рачунајући од првог увртења овог едикта у овом листу овом духовном суду своје садање боравиште пријави, да би се тако споменута тужба с њим у претрес узети могла, јер ће му се иначе по безуспјешном истечењу поменутога рока поставити уреда ради заступник, који ће имати га у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањој Луци 9./22. августа 1908.

Предсједништво.

Одговорни уредник: Др. Симеон Поповић. Прва српска штампарија Р. Ј. Самаја, у Сарајеву.

„СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ"

ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА

РИСТЕ Ј. САВИЋА

јавља српско-православном пречасном свештенству да имаде на стоваришту све тисканице за **протопрезвитерска и парохијална звања у Босни и Херцеговини,** које су потврђене од **српско-православне консисторије Дабро-босанске** и моли гореспоменута звања да се у случају потребе изволе непосредно на њу обратити.

Са поштовањем

Прва српска штампарија
Ристе Ј. Савића
у Сарајеву.

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини**, — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато надање школских **писанака и задаћница, малих тека, цртанака**, као и све остале **писаће и цртаће школске потребе**.

Складиште разних **забавних књига**, као и све остале **школске књиге за више дјевојачке школе и гимназије**.

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено-школ. одбора, која стоје свакоме на увид.

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Десетинској улици број 8, према друштву „Просвјети".

Јамчи за изврстан крој и солидну израду

Једини у Босни и Херцеговини повл. кројачки курс.

Основана 1876. године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића,

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица бр. 15.

Почасна 1904. бечка диплома — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такођер сам радњу снабдио са најбољим и најразноврснијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. н. грађанству и чиновништву, да ћу сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Одијело сваке врсте прави без пробе.

Цијене умјерене и на отплату.

ОБЈЕДИЊЕНА ТРГОВАЧКА ДРУЖИНА „ТРГОВАЦ МАРКОВИЋ" БЕОГРАД

4763 PRIJ/MB
2908

Год. XXIII. Сарајево, 31. марта 1909. Број 6.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Садржај:

Незванично. — Стање свештенства у Црној Гори. — Човјек. — Ријеч Божја и њезина различита дјелатност. — Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Званични огласи.

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СИНЂЕЛ ДР. СИМЕОН ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Сазића Сарајево.

3346

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 31. МАРТА 1909. БР. 6.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН

ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

Одговорни уредник:
свиђел Др. СИМЕОН ПОПОВИЋ,
професор-катихета вел. гимназије.

Незванично.

Стање свештенства у Црној Гори.

Од када је постала кнежевина Црна Гора уставна, од тада датира уређење школе и цркве у Црној Гори, од тада почима уређење на просвјетном пољу, од тада се напушта старо примитивно патријахално уређење, а увађа се уређење према духу времена и потреби народа.

Најприје се почело са школом, те кад је ударен сталан чврст темељ школи са „Школским Законом“, прешло се на уређење свештеничког стања са „*Законом о уређењу свештеничког стања*“, који је недавно примљен у Цриогорској Народној Скупштини.

Обзиром на важност овога закона, како за свештенство, тако за народ и православну цркву, проговорићемо о њему мало опширније.

По овоме закону државна је вјера православна, а свештенорадње у народу врши мирско парохијско свештенство. Цијела земља подијељена је на парохије, које у свакој области чине протопрезвитерат, којим управља протојереј, а парохијом парохијски свештеник. Свештеник може бити црногорски поданик, који је свршио стручну православну Богословско-учитељску школу на Цетињу или коју школу равну овој на страни, те чије душевне и тјелесне способности одговарају канонима православне цркве и законитим прописима. Упражњене се парохије попуњавају стечајем, који расписује министар просвјете и црквенијех послова најдаље до 1. децембра, а избор не врши црквена скупштина, као код нас, него комисија, коју сачињавају: један чиновник министарства просвјете и црквенијех послова, два члана духовног суда и два свештеника, које изабере министар просвјете и

црквенијех послова на једну годину. Како се види, *држава је* у избору свештеника *узела право избора из руку народа*, а то право пренијела у свој дјелокруг, јер је овим законом себи осигурала већину. Поред других лијепих страна овога закона, овај се начин бирања свештеника не може узети као добра страна, јер не разумијемо: зашто се то право од народа одузело? Још се закон побринуо, да на боља мјеста долазе и способније особе, те наређује, да „на боља мјеста имају првенство они свештеници, који се поред боље стручне спреме, дужег службовања и породичних потреба, одликују владањем и радом у цркви и на књизи".

Што се тиче величине парохије и ту се закон побринуо, јер наређује, да парохија несмије имати више од 400 домова, а мање од 200. Изузеци су врлетна мјеста и вароши, али и у таковим мјестима мора парохија имати минимум 150, а максимум 600 домова. О овим изузецима рјешава Архијерејски Сабор по образложеном предлогу надлежног духовног суда.

Свештеници су на својим парохијама стални чим се уведу у дужност, а могу бити премјештени по молби и пристанку, или по пресудама духовнијех судова за почињене кривице.

Свештеник се дужан одазвати парохијанима, кад га год позову, али он одређује вријеме кад ће се нека свештенорадња извршити. Одма се морају извршити само оне свештенорадње, које не трпе ни најмањег одлагања, а то су: крштење на нужди и причешће болесника.

Што се тиче казни свештених лица, ни једна се казна не може изрећи, док се кривица потпуно не докаже и док се свештеник писмено не саслуша, за то закон одређује, да кривице исљеђују протојереји у случају црквене природе, а иначе земаљске власти. За вријеме истраге може се свештеник суспендовати од половице плате, те ако се прогласи невин, то му се враћа задржана плата, *ако се ослободи усљед недостатка доказа, онда министар просвјете рјешава, по предлогу Архијерејског Сабора, хоће ли такав свештеник и даље остати у служби или свештеничком чину.* Ако остане не добива задржану половицу плате. Ово се наређење коси са канонима наше св. православне цркве, јер кад Архијерејски Сабор не може свештеника лишити чина, пошто нема довољно доказа, како то може учинити министар просвјете, који је редовно мирјанин и не може свештенику судити, осим ако се овај огријешио о казнени државни закон.

Свештеник губи права парохијског свештеника:

а) смрћу;

б) кад се по прописима овога закона стави у стање покоја са пенсијом, која му је овијем законом одређена;

в) кад буде пресудом духовног суда осуђен на лишење чина, или на губитак своје парохије;

г) кад сам поднесе оставку на парохиску службу, и ова му се од духовне власти уважи;

д) кад буде постављен у друго које звање и службу црквену или државну; и

ђ) кад напусти парохију и не јави се на служење за 15 дана, а свој изостанак не оправда.

Плате су уређене према сиромаштну државе врло добро.

Основна је плата парохиског свештенства 960 круна.

Повишица има шест по 240 круна, које добија на крају сваке пете године тако, да на свршетку тридесете године службовања плата му износи 2400 круна.

Варошки свештеници, поред основне плате и периодскијех повишица, добијају и додатке овијем редом:

цетињски 720 круна годишње;

подгорички и никшићски по 600 круна годишње; у свијема осталијем обласнијем мјестима, као и у Улцињу, по 480 круна годишње, а у осталијем варошима и варошицама по 360 круна годишње.

Парохијско свештенство добива своје плате и додатке из свештеничког прireза, који стоји под управом министарства финансија.

За напријед изложену годишњу плату парохијски свештеници дужни су вршити бесплатно ове дужности;

а) да служе у цркви у све недјељне и празничне дане, а тако исто и у оне дане, који су надлежном влашћу одређени за празновање и у дане, кад архијереј нареди.

По варошицама, гдје их је при цркви више од једног свештеника, да врше и свакодневно правило;

б) да врше општа молебствија, која нареди црквена власт у споразуму са државном влашћу;

в) да по једном у години пренесу литију (крсте) у својој парохији у више села заједнички или у сваком селу засебно;

г) да освете богојављенску водицу;

д) да говоре проповиједи о већијем празницима; да поучавају народ у вјери и моралу, како у цркви, тако и ван цркве, а особито приликом вршења појединијех свештенорадња;

ђ) да обављају знамења при рођењу дјетета у дому и освете водицу;

е) да врше крштења у цркви сем овијех случајева, кад се иста имају свршавати у дому, као на пр.: крштење по нужди због велике слабости дјетиње, или због велике хладноће и даљине од цркве;

ж) да у дому сваког парохијанина обаве прекаду приликом крсног имена, по могућству на сами дан, или један до два дана раније;

з) да врше предбрачна испите и вјенчања у цркви;

и) да чине тријатна оглашења недјељом и празником у цркви за оне, који намјеравају у брак ступити;

ј) да врше опијела над умрлијем и да их спроводе до цркве и гробља, и том приликом да освећују водицу у дому умрлијех;

к) да по уставу цркве сваке године врше општи парастос у цркви и читају читуле о задушницама;

л) да врше парастос изгинулим борцима за вјеру и отаџбину на Спасов-дан и Видов-дан сваке године;

љ) да врше призивање Светог Духа у почетку школске године и благодарење по свршетку исте;

м) да врше благодарења приликом државнијех светковина, или кад нареди црквена власт због каквог важног догађаја;

н) да о Св. Сави освете водицу у свијем школама своје парохије;

њ) да исповиједају и причешћују здраве у цркви, а болесне у дому;

о) да приводе иновјерце у свето православље;

п) да врше заклетве свијех општинскијех и државнијех службеника, који своју дужност врше бесплатно;

р) да врше све дужности спрам државе и општине, које спадају у њихову званичну дужност које им је прописала, или у будуће пропише државна власт у споразуму са црквеном влашћу, као на пр., да воде црквене књиге о рођенијем, предбрачнијем испитима, вјенчанијем и умрлијем; званичну преписку са црквенијем, грађанскијем и војничкијем властима; да помажу црквенијем туторима у вођењу и склапању црквенијех рачуна и да воде преписку, која се тиче цркве и њенијех интереса; да издају изводе из регистра на захтјев власти за пенсије чиновника и појединаца на основу доказа о сиромашном стању; да издају спискове за регрутовање војника, дјеце за школу и каламљење богиња; да попуњавају бланкете за државну статистику и да мире завађене супруге.

Поред плате одређене овим законом, сваки парохиски свештеник има права наплате од својијех парохијана, за ове свештенорадње по сљедећој тарифи:

а) за молитву у цркви 1 кр., а у дому 2 круне;

б) за јелеосвећење у цркви на сваког свештеника по 3 кр., а у дому по 4 круне;

в) за водоосвећење, кад се свештеник нарочито позове, у цркви 1 кр., а у дому 2 круне;

г) за спровод умрлијех, у коме на захтјев породице учествују више свештенијех лица, на сваког свештеника и ђакона, осим надлежног, по 3 круне;

д) за парастос у цркви на сваког свештеника по 2 кр., а за парастосе, које поједине корпорације или удружења дају својијем умрлијем члановима, на сваког свештеника по 5 круна;

ђ) за помен на литургији и прекаду колива у цркви (мали парастос) 40 пот.; а за излазак на гроб ради прекаде по народном позиву по варошима 2, равнијем селима 3, а по брдовитијем и раштркванијем 4 круне;

е) за читање евангелија над умрлијем у дому 4 круне;

ж) вјенчање на сваког свештеника и ђакона, сем надлежног пароха у парохијској цркви, по 4 круне;

з) за издавање извода из регистара на приватно потраживање појединаца за разне потребе, осим докумената за брак, 1 круна;

и) за испит у дому невјесте 5 круна;

ј) за бденије (благословеније хлебов) 4 круне;

к) за читање једног столпа јеванђеља или псалтира 4 круне;

л) за особиту литургију с пуњем и просвором — разумије се кад неко жели, да му свештеник служи свету литургију у прости дан, осим недјеље, заповједног празника или крсног имена — 5 круна;

љ) за саландар (40 литургија), с пуњем и просвором, 80 круна;

м) за освећење новог дома 2 круне;

н) за заклетву лица, која примају плату или дневицу на свако лице по 1 круну;

њ) пуње и просфоре, које су парохијани дужни о крсном имену, послужбици и задушницама доносити у цркву, припадају свештенику.

(Свршиће се).

Човјек.

Апологетска лекција **Dr. Хр. Е. Лутарда**, с руског по **А. Лопухину**, превео *Р. Бакајлић*, свештеник.

Библијско учење у главном. — Старост људског рода. — Дарвинова теорија еволуције. — Јединство људског рода и потреба његова из религиозних и друштвених узрока. — Разлике раса. — Човјек је сједињење тијела и душе. — Тијело. — Душа. — Психолошки материјализам. — Критика његова. — Библијско учење о суштини и назначењу људском. — Човјек као микрокозмос. — Личност човјекова. — Свјесно мишљење. — Слободна воља. — Положај човјека у свијету. — Више назначење човјеково.

(Наставак).

Ако се све мисли имају сматрати само производом чулне акцепције, то тада у ствари и нема никакових мисли, него само преставе постоје. Но пошто ми мислимо и о натприродним стварима, то имамо појмова, који немају никакове заједнице са материјом, него су чисто духовне природе; наша мисао о апсолутном свакако да прелази границе ствари и осјећаја. Осим тога ми стварамо осуде и закључке, што нам даје могућност, да упознамо у души својој самосталну способност; ми шта више критички проматрамо чулне појаве при чему можемо доћи и до таковог освједочења, које је противно чулном утиску, и тако ми мислимо не само о оном, што смо осјетили, него и о нашем мишљењу, које је свакако нешто надчулно. Дакле, мисли нијесу само резултат чулних утисака, него су оне уједно резултат и самосталног духовног принципа.

За тијем материализам још вели: то што ми зовемо духом, душом, мишљу и т. д. производ је мозга; од својства мозга зависи и својство мисли; душа је само функција тјелесног организма. Али при таковим назорима, свако мишљење је, као што су оправдано приговарали,[1]) нешто, што је неопходно нужно; јер ја, кад нисам у стању измијенити свога мозга, не могу промјенити ни свога мишљења. Те у том случају не треба ни настојати, да промјенимо мишљење код појединаца, упућујући га на друге мисли, пошто такови не могу друкчије мислити, него што мисли у глави њиховој мождана материја. Кад је тако, то је онда тешко схватити за што материалисте и пишу књиге, којима хоће, да нам натуре своје мишљење, пошто ми не можемо ништа учинити против својства нашега мозга. Они би требали да настоје, да на други начин утичу на наше мисли. Но зар није логика једна и иста за све људе и за све прилике, за све климате и за све начине живота и т. д.? Није ли, дакле, мишљење таково нешто, што не за-

[1]) Hettinger стр. 264.

виси од својства мозга? Зар није истина и познање њено независно од узраста, развића и старости мозга? Није ли религијска и морална истина једнака за сваки узраст и могућност њеног битног познања иста за све? Ми знамо, да у старости, а често и при самој смрти, кад је мозак, дакле, сасвим оронуо, те почиње отказивати послушност у испуњавању свога позива, дух људски може синути у својој слави, а од вајкада су последњим ријечима умрлијех приписивали велико значење.[1] То врло јасно показује, да душа није исто, што и функција мозга. Свакако, мозак је орган мишљења, оруђе духа. Но за сваки инструменат треба и неко, ко ће уз њега да свира, иначе ће остати нијем, и ако су у његовим жицама смјештени сви звуци, тако да би све музикалне идеје могле на њему наћи свога изражаја. Материализам брка нужне услове за дјелатност са узроцима њезиним. Мозак је нужан услов духовне мисаоне дјелатности, али није и узрок њен, нити је принцип самог духа. У основи тога учења леži лукава мисао, да су органи духовне дјелатности узрок самог духовног живота. Пошто ми мозгом мислимо, то отуда изводе, да мозак и јесте оно што мисли; ово је логичка обмана на коју су показивали и Либиг у својим „Хемијским писмима“ и Хелмхолц у својим „Физиолошким лекцијама“.[2] Истина Фогт вели: „Нека нам покажу душу!“ Но у том случају и ми можемо рећи: „Покажи нам свој ум!“ Пошто микроскоп не види

[1] Упор. Schubert: Die Geschichte der Seele, 4. изд. 1850. д. I. стр 444., 465. Такође Delitzsch: System Apologetik, 1869 стр. 501. Perty: Die mystischen Erscheinungen der menschlichen Natur, I. 48 и др. II. 128 и др. F. Splittherber: Schlaf und Tod, 2. изд. 1882 и Aus dem inneren Leben, Lpz. 1880. и друга.

[2] Liebig: Chemische Briefe, 5 изд. 1865 Писмо 25. стр. 207.: „Они (т. ј. научна дилетанти, како зове материалисте Либиг) тврде, да је ум човјеков продукт његових осјећаја, да мозак ствара мишљење кроз промјену материје, те се односи према њега, као жуч према јетре Као што жуч производи са јетром заједно, тако и мишљење са мозгом производи. Ако са извода тијех људи скинемо жаргон тад ћемо у главном доћи до тога, да ноге служе на ходање, мозак за мишљење и да се ми морамо учити мислити, као што се и дијете учи ходати; да ми не можемо ићи без ногу и мислити без мозга, да повређа органа за кретање мијења корак, а повређа органа мишљења мијења мишљење. Но месо и кости из којих се састоје ноге, крећу се саме собом, него их крење узрок, који није месо и кост; месо и кост су оруђа само неке силе; нека маса, која се зове мозак, оруђе је силе, која произвочава мисли Као што харфа кад јој ијетар струне дарне, казучи, тако и мозак мисли услијед промјене материје, тако ухо чује, а око гледа; мозак дакле не ствара сам собом мисли, нити ухо слуша музику, нити око гледа сјајно сунце и зелено дрвеће, и језик религијски очи, из којих сија осјећај. Духовни човјек није продукт својих осјећаја, него су обликовавших осјећаја продукт разумне воље човјекове. Упор такође Helmholtz: Die neueren Fortschritte in der Theorie des Lebens (у „Popul. wissenschaftliche Vorträge“ Braunschweig 2865. г.). II. 1 - 98.) и J. R. Mayer: Ueber einige notwendige Konsequenzen und Inkonsequenzen der Wärmemechanik (предавање на скупу природословаца у Инсбруку, и Ausland 1869. стр. 1064.). „Груба погрешка идентификира те двије паралелна дјелатности (т. ј. молекуларну или материјалну дјелатност и мисаону дјелатност мозга). Мозак је само орган, а не и дух, који не припада области чулној. Дух не може бити предметом испитавања натуралиста и анатомиста“. Против покушаја новије „физиолошке психологије“, да докаже истовјетност мишљења са молекуларним функцијама мозга помоћу физичког закона очувања и мијењања види Cosh у спом. дјелу стр. 206. и др. Wigandt: Der Darwinismus, II, 208 и др. Ebrard: Apol. I, 74 и др.

нигдје душе то она и не постоји, вели. Но откуд ми знамо, да је свијет, што га микроскоп проматра уједно и сав свијет? Зар је баш микроскоп средство за познавање душе? Зар нема оданости, вјерности, синовље љубави, друштвености поштења и сл. само за то, што анатом са својим ножем не налази у људском тијелу никаквих трагова тијех нематеријалних величина? Има ли смисла чулну аперцепцију сматрати мјерилом свију ствари?[1])

У данашње вријеме појавила се оправдана тежња, да се све теорије заснивају на фактима; отуда је и поникла посебна филозофија у Француској, тако звани позитивизам Огиста Конта.[2]) Тај правац и без свога имена има свуда својих присталица, мислиоца, који признају само факта, а ништа не ће да знају о простим и разувученим теоријама прошлога периода. Но област факта не обухваћа само чулност. Има и других факата, који су такође несумњиви, као и факти чулног искуства. Таквих факата има три, који одлучно потконавају темељ материалистичког учења. То је факт духовне, моралне и религиозне свијести.

(Наставиће се).

[1]) Упор. O. L. Erdmann: Ueber das Verhältniss des naturwissenschaftlichen Forschung и т. д стр. 20.: „То, што ми видимо и опажамо, краће, што нашим чулима осјећамо, све то постоји, у то морамо вјеровати!“ Питање то не мучи се с одговором“. „Ако се баће живота и дјелатност разумне душе не може протумачити механичким или физичким законима, то се по оним правилима науке не само може, него мора прихватити предпостављка, да туде имају утицаја друге силе“. „Да механичке и хемијске силе имају великог утицаја на животну и душевну дјелатност, то је факт, који нико неће побијати. Но ако из тога факта изводе, да живот и душа није ништа друго, него продукт механичких и хемијских сила, то тад тај закључак може створити само таквога логика, који је кадра доказати, да пошто је не знам за друге силе осим за механичке и хемијске, то да даље и нема другијех сила“. Најомиљенија тема садашње физиологије је прикладање животног процеса механизмом. Но и ако су многа открића учињена по томе предмету, ипак остаје још много и много штошта загонетно. Сам живот је тајна. А душевне функције показују на егзистирање још и других сила осим механичких. То је признао и проф. Трајер из Јене у своме предавању „О испитивању животног механизма“, које је држао на скупу природословаца у Лајпцигу 1872. г. Ми смо са свију страна окружени животним тајнама. Познају се на покусе; но претпостављка сваког експерименталног истраживања јесте вјера у сопствени разум. Знамените су ријечи Дибуе Рајмонда на томе скупу, да се граница познања путем природних наука завршује Кантовом тврдњом, да ни предмет не можемо познати у суштини његовој. Познање путем природних наука је сазнање измјене у материјалном свијету на кретање атома, који се стављају у кретање централизм силама материје. Таким испитивањем за сада се задовољава наша потреба у тражењу узрочности, у колико ово сваки узроке кретања у тијелу на стављу суму покретне и потенцијалне енергије у одређеној суми материје. И неодложење тијем сметње природо-научног испитивања јесу: 1. немогућност постићи суштину материје и силе; 2. немогућност протумачити свијест, макар и у нижој форми осјећања воље или невоље. Упореди 2. приједбу Лутардову на лекцију „О створењу свијета“ (Источник 1908. стр. 155. пр. 1.).

[2]) Guizot у својим Meditations etc. II, 249. наилазе нам врло лијепо и интересантно тако звани позитивизам Огиста Конта и његових присташа Литре-а Ц. Ст. Мила. Томе правцу сасвим се може приједнити закључак, до кога је дошао Нвајл у моралном негодовању против Тека (Der himmlische Vater, стр. 217.), наиме, да је „прослављање успјеха рада и најглавнија пошљедица моралног индиферентизма, који је душа таквих размишљања“. Види такође Cesh-ово, већ толико пута споменуто дјело: Christianity and Positivism; J. B. Tissandier: Origenes et developpement du Positivisme contemporain, Paris 1874., што се тиче односаја француског позитивизма спрам његова британског брата, тако звамог „секуларизма“ види врло поучна разлагања Maurice Davies-a: Heterodox London, of Phases of Free Thought in the Metropolis. London 1874. (и Zöckler: Londons kirchliche Zustände, у Evang. Kirch. Ztg. 1875. Nr. 29. и сл.; затим његову расправу „Positivismus“ и. „Sekularismus“ у Реала. Енцикл. Херцега 2. изд.). Види такође и опширно, али врло лијепо дјело написано против позитивизма: „Das Christenthum und der Positivismus“ Хамб. 1861. г.

Ријеч Божја и њезина различита дјелатност.

По њемачком **Милан Поповић**, свештеник (Приједор).

(Свршетак).

Сјеме је ријеч Божија. Свемогућство Божје је с чудноватом и скривеном снагом снабдјело то сјеме. Снага се сама по себи клони и скрива од наших чула; али у својим дјеловањима и плодовима она се показује човјеку, ако се око и срце заустави на зеленом посијаном пољу. Врло је згодна ова слика јеванђеоска о Исусу и о царству Божјем, коју смо примили као ријеч Божју, која с неба потиче! С невидљивом тајном, неисцрпивом снагом она је дошла с неба на земљу, са снагом да продре тако дубоко у душу као мач, да покаже пут мислима и да их просвијетли и *да блаженим учини све, који у њу вјерују!* Ти не можеш видјети и просудити, како она продире у душу, како у унутрашности дјелује, образује и ствара новог човјека; али у биће те снаге, у биће те њене дјелатности и величине ти не можеш посумњати; ако се осјећаш снагом Божјом просвијећен, обновљен и изнад себе самог уздигнут; ако те овдје везује света библијска ријеч, тамо усхићена пјесма, јавна хришћанска опомена и религиозна свечаност на овом мјесту, ако те овдје свеопшта судба, која сналази државе и народе, тамо дирљива судба твог сопственог живота опомиње, да Господа тражиш у нужди, или да Господу захвалиш у радости. Па као што је онда Исус Христос, кад је заиста ходио по земљи, сијао свето сјеме; тако се Спаситељ и сад у свако доба с истим благословом приближује срцу, које жели да Му се приближи. Свагдје и увијек, у свима столећима, у свима земљама, међу свима народима, гдје божанско сјеме падне — увијек је иста снага, иста неисцрпивост, и гдје та ријеч у њежним добрим срцима остаје, доноси исти плод у неувелом величанству и пуноћи! Али — жалосна је појава у овом земаљском свијету! Земља је различита. *Које паде крај пута, то су они који слушају, али по том долази ђаво и узима ријеч из срца њихових, да не вјерују и да се не спасу.* Да, љубазни моји, још и данас као и у првом добу хришћанства има несретника, чија су срца потонула у душевно запљепљење. Они се јако не противљаху првим кушањима; они су толико пута у срцу потиснули боља буђења и мисли, толико су пута жртвовали дужност чувственој радости, толико су пута сагријешили тако, да су сада мртви за све што је добро, и непријемљиви за утиске науке Божије, опомињала она или позивала, молила или пријетила: они наличе на ону тврду земљу, коју су путници мало по мало утрли. Ономе хрђавом и поквареном духу, кога свето писмо назива старјешином злих духова, они су својом кривњом мало по мало у канџе пали и тај дух невјерја, гријеха, непријатељства против Бога — он узима ријеч из срца њихова. Они слушају евангелије живота, и кадкад их чудноват узрок доведе у цркву; или се у току свога живота изненада виде опкољени од оних, који боље мисле, те висост и достојанство праве хришћанске побожности и врлине, које само спољашњост опламењује и преображава, буди у њима чудно осјећање или их земаљски губитак, који их буни у лакоумној наслади живота и у навикнутом миру, изненада опомиње на озбиљну значајну ријеч светог писма, која није сасвим из њихове памети ишчезла. Они су могли у тим тренутцима слушати, могли су се сами собом посавјетовати, могли су срце чврстом озбиљном одлуком божанској милости отворити — сјеме јеванђелско и за њих се сије — али срце је утрта земља и без утиска, без ми-

цања плови глас Божји по површини непријемљивих душа; чудан се добар примјер заборавља, прије но што се у унутрашњости породи само тежња за еличношћу с њиме; помисао на Бога губи се, ишчезава крај прикикнутих земаљских мисли — они не долазе до посматрања себе самих, до осјећања покајања и милости, до доброг кретања њихове воље. Јер онај зао дух, коме су се они са својим начелима и мишљењима, са својим околностима и осјећајима продали и предали, у њиховој души тренутно буди друге, просте, наопаке и кажљиве мисли, с којим су се они једном одавно спријатељили, а које растерују ону мирну свету озбиљност, коју тражи ријеч Божја, ако треба у срце да продре и у земљи корјена ухвати. О, проклете тврдоће! Ето ту по човјечијем суђењу нема никакве помоћи, никаква спаса од оне страшне силе злога духа, никаква спаса од вјечне пропасти. Милости Божјој, љубазни моји, која сразмјерно више чини, него што ми молимо и разумијемо, с правим хришћанским повјерењем препоручимо такве заплењењаке, код којих изгледа да је наше напрезање и мука, наша човјечанска снага и вјештина изгубљена — препоручимо их бесконачној доброти онога, који по безбројним, нама непознатим путевима са својим духом у срца продире, коме стоје на расположењу облаци небески, да пошаље и у чврсту, утрту земљу благи пљусак, који ће је умекшати! Па ко још није тако дубоко пао, ко још храбро стоји у борби са злом, нека се стара, да и даље стоји, нек бјежи од оног дремежа душе, оног смртног, који затвара око и срце од благослова јеванђеља, нек му изиђе пред очи оно стање проклете тврдоће срца у своме цијелом жалосном облику.

Али ми[1] можемо бити вољни, да слушамо, али ипак да то плодом не уроди. Чујте, љубазни моји, што Спаситељ даље каже: *А које на камену то су они, који кад чују с радости примају ријеч, а кад дође вријеме кушања отпадну.* Има пријемљивих срца, која радо примају утиске истине, која радо пријањају уз оно, што је право, свето и добро, и лако се распале и одушеве. Деде посматрајте их у храму Господњем — с каквом они радошћу примају ријеч, и каква молитва сјаји у њиховом оку! Посматрајте их у близини оних, који су заиста побожни и облагорођени — како они ту с вољном озбиљношћу слушају побожне разговоре и искрени савјет, како они за све што им се од срца рече, од срца дају своју похвалу, како су одлучени, да се са својом душом придруже достојном примјеру! Посматрајте их у нарочитим и дирљивим одношајима живота, на гробу рано преминулих другова, на олтару Исуса Христа, кад први пут примају свето причешће, кад улазе у одређени и нови круг дужности и послова: каква побожна озбиљност испуњава њихово цијело биће, какве се молитве и завјети из узбуђења душе дижу до престола Божјег. Човјек би мислио, да ствар Божја религија и врлина ту налазе своје најврућe пријатеље, своје најмарљивије, обожаватеље, своје највјернije шљедбенике. Па ипак — само мало дана, само мало часова прође — и они се опет враћају у жамор свјетски у навикнут круг, који их окружава; они ступају у животне одношаје, гдје се баве послом, и гдје би ваљало дјелом и снагом посвједочити, што су себи самим и свезнајућем обећали. Боже, каква се промјена збила с истим људима! Како је сада хладно и мрачно у ономе срцу, у ком је била граница свјетлост истине с јасним зрацима, и које је било обузето ватреним одушевљењем! Како су свете одлуке заборављене и умрле! Како је срце препуњено земаљским мислима! То је то, што корјена немају! На један камен пало је сјеме, који је с мало земље покрит; оно убрзо

ћикне у вис, јер не имаћаше простора да се дубоко у земљи укорјени; сад се пробуди весела нада — али, не имајући јаке хране, оно исто тако брзо увене на жаркој сунчаној араци. Гледте овдје слабо, клецаво, варљиво човјечије срце! Где похвала, која се истини даје, не постаје чврстим освједочењем и где пробуђена жеља, да радимо у духу Христову оно, што је Божије, не постаје искреном чежњом, која се у души распаљује; где се мисли о путу, који води од осјећаја до господарећег мишљења, и од одлуке до дјела, као о лаћком и угодном путу без трња, без напрезања и муке, без одрицања и жртве: о ту наскоро ишчезава добро буђење као блиједа искра, која се сама собом гаси; ту се срце подаје утисцима зла исто тако лако и вољно, као утисцима добра; ту се лако раћа свака сумња, која је рада, да са варљивим сјајем устане против бољих освједочења, сваки глас, који мами на зло, сваки одношај, гдје се мора за религију и истину, за дужност и врлину нешто жртвовати и поднијети; ту бива за слабо срце свака напаст (долазила она из нутра или с поља) благословена зрака, која убија клицу добра. Ако хоћеш, да у твојој унутрашњости ријеч Божија уроди плодовима вјере, наде и љубави: то се послужи са светом радошћу сваком приликом, да сазнаш утисак јеванћеља у твоме срцу: то затвори добро узбуђење дубоко у унутрашњости душе; то истражуј с озбиљним размишљањем, на којим основама почива одлука и освједочење, то знај за сигурно, да религија и врлина изискују од својих обожатеља многу жртву; то се наоружај с чврстом вољом и поуздањем у дух Господњи, јер ћеш из борбе, којом се човјек испитује, изићи као јунак, оснажен за нову побједу!

Исус управља наше погледе на другу врсту човјечијег срца, кад даље вели: *А које у трње паде, то су они, који слушају, и отишавши од бриге и богатства и сластн овога живота загуше се и род не сазри.* Каква истинита, каква дирљива слика људи, којима не мањка ни отвореност душе за хришћанско мишљење и вјеру, ни наклоност к добру, ни сва снага и чврстоћа, али им мањка оно стално одрицање себе самих, које цјелину прожима, које је једино у стању, да доврши дјело обновљења и освећења духа. Они су у жежној младости истине јеванћеске с вољним срцем примили; они дуго времена чувају оно, што је свето и добро, и што су познали, осјећали и закључили; они се неко вријеме против многим дражима свијета, многом мишљењу завађачевом — многом нападају болова; али на сребену необуздане страсти, на гребену напаке наклоности и жеље, кога они не бијаху озбиљно надјачали, напошљетку се разбија цијело добро дјело. Они су ради, да заиста припадају Богу и Христу; али неће да напусте, да остану у овом или оном погледу дјеца свјетска. Они хоће хришћански да вјерују, осјећају и раде, али ипак се не одричу сваке предрасуде, сваког обичаја свога живота, који је достојан укора, сваке напаке наклоности, која им се једном допала. Они су ради, да обоје заједно расте клица добра и трње. О зашљењењаци! Трње расте брже од усјева, њему не треба издашне хране, оно отима од њежног сјемена, што му је потребно сока и снаге. Необуздана страст звала се она чувствена радост и блудност, или бојажљива тежња за златом и добром земаљским, или разузадана пожуда, да се сјаји и господари, имала она ово или оно име, она расте непрестано и дубоко се укорјењује у дубинама душе, гдје је једном задовољно трпе; она постаје отровним изворам, из којег тече једна зла наклоност за другом; она заплеће и добро, које је у човјеку, у своје варљиве везе тако, да човјек најпошље оскврни и оно, што је свето, и настоји, да дадне забрањеним дјелима и говорима

варљив сјај врлине и религије и да с цијелом душом, са свима силама, са свима одлукама и дјелима служи страсти. Ако озбиљно идеш за тим, пријатељу Христов, да успијеваш и растеш у винограду Господњем и да небу тежиш; то помишљај на ријечи Спаситељеве: *Нико не може двојици господара служити, ви не можете Богу и мамону служити*; с тога не скањивај се, да све што је трњу слично, из своје унутрашњости искрчиш; посвети душу и тијело, још у цвијету свога живота, храбрим одрицањем себе самог, светом храму Божијем.

Гледи тамо богату величанствену стрв, како се прелијева у својој благословеној пуноћи, како се наслађују с њиме очи и срца наша, како се класја већ радосној жетви нагињу. Како нас поучава природа у тој слици? *А које на доброј земљи то су они, који ријеч слушају, и у доброме и чистоме срцу држе и род доносе у трпљењу.* И ако у овоме земноме свијету свакад има много утртих путева, много варљивог камења, много угушљивог трња — ипак имаде и добре земље; у сред овог свијета, који је опкољен таквим особама, које нас варају и кушају, има и Богу посвећених душа, које не само што су спремне и вољне, да слушају евангелије, већ се с најсветијом озбиљношћу удубљују у најскровитије дубине својих душа. Код тих се дубоко укорјењује призната истина, побожно осјећање, света одлука; код тих је сјеме добро сачувано у доброме срцу, које озбиљно тежи за добром и које се са самим собом одлучује на сваку борбу; ту нема трња у души.

Ко има уши да чује, нек чује; ко има очи да види, нека без оклијевања и вољно обрати очи своје к оној светој свијетлости одозгор, к зрацима вјере, и нека се осјећа скроз и скроз у својој унутрашњости просвијећен и загријан. Ко је божанско сјеме, што га Господ наш Исус Христос у богатој пуноћи шаље, примио, тај нека га сачува у своме доброме срцу, и нека доноси плодове у трпљењу. Ко се осјећа духом Господњим позван, да посије сјеме добра, тај нека га сије без оклијевања, са светим поуздањем, да ће то сјеме добру пријемљиву земљу наћи, да ће нежна клица, заштићена руком свевишњег никнути, цвјетати и сазрети до велике величанствене жетве Божје.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Сједница великог црквеног суда одржана је 16. марта, а сједница вел. просвјетног савјета, која је сазвана за 17. март, није одржана, пошто је збор чланова оспорио избор двојице чланова. Против тога оспорења неколицане чланова вел. упр. и просв. савјета поднијели су дотична два члана г. *Томо Брстић* и *Др. Томо Поповић* протест на вел. упр. и просвјетни савјет, који ће се у идућем засједању конституисати. Уједно дознајемо, да је и г. *Светозар Поповић*, парох у Рудом а члан епарх. савјета у Сарајеву такођер поднио врло разборит, стварам и језгровит протест с једне стране против уништења избора оне двојице чланова, а с друге стране против одређеног начина избора нових чланова вел. савјета, јер се тај начин коси са »Уредбом«.

У другој цркви.

Нереди у јерусалимској цркви. У јерусалимској цркви није све како би требало да буде; породили се нереди, који су довели до свргнућа са престола патријарха Дамјана. Ови су нереди чисто политичког карактера. Грци хоће свуда да господаре, хоће у свима православним црквама да заузимају најважнија мјеста. То смо видјели из прошле а то видимо и из садашње историје. По њиховом раду изгледа, да им је више стало до ширења грчке пропаганде него до православља. Они веле, да црква не признаје народности, а при том раде, да свуда, гдјегод им је могуће завлада њихова народност у цркви, редовно заборављајући, да је Дух свети сишавши на апостоле научио их свима језицима, да би тако могла свака народност слушати слово Божје на свом језику. Па чак и римо-католичка црква, која даје превласт само латинској народности и латинском језику ипак не поставља н. пр. у Француској једнога Њемца за епископа или у Њемачкој Талијанца, него поставља на те положаје људе дотичне народности. Међутијем Грци се више воде за користи и частољубљем него интересима православља, њима је више до материјалне користи него до канона не гледећи при томе да могу изгубити и материјалну корист и своју духовну паству. Да су мање гледали на све то, да су више обуздавали своје људске страсти, да су чинили уступака појединим народностима не би данас било бугарске и антијохијске шизме нити би се појавили ови немили догађаји у Јерусалиму.

А сад да пређемо на саму ствар. Православни патријархат данас има свега око 30.000 душа и то тзв. Сиро-арапа т. ј. Сираца, који говоре арапски. До XVI. в. њима је управљала њихова слободно изабрана јерархија и имаћаху на своме језику богослужење. 1517. год. пала је Палестина под Турке и њихов се положај промјенуо. Турци прогласише цариградског патријарха *и духовном и свјетском главом* свих православних, који су били под њиховом влашћу. Од год. 1534. бирани су јерусалимски патријарси не само у Цариграду и између цариградских Грка него су и становали у Цариграду а својим патријархатом су управљали преко својих намјесника. Касније су мало по мало све јерархијске дужности као и црквени иметак прешли у руке неколико стотина грчких насељеника у Јерусалиму. Протести уроћеника Сиро-арапа не помогоше, јер је власт била у грчким рукама. Тек 1844. год. почеше се бирати патријарси јерусалимски самостално но и сада је то право остало у рукама »братва св. гроба«, које се састоји искључиво из Грка, и које сматра св. мјеста својом народном својином, и које тера своју панјелинистичку према свима другима народностима непријатељску политику. Год. 1872. збацило је »братво св. гроба« патријарха Кирила окрививши га као шизматика само због тога, што је праведно почео поступати са свима народностима. Сиро-арапи стали су на страну збаченога патријарха и не признадоше новоизабранога Прокопија. Од тога доба је избила на јаву свесрдна мржња и незадовољство њихово према Грцима и само невоља и притисак с једне стране од Грка а с друге од Турака мирила их је с новим стањем. Кад је наступило у Турској уставно стање, избила је њихова мржња свом силом и патријарх Дамјан родом Грк, кога су Грци и изабрали, који је управљао патријархатом 12 година, кога су све грчке новине узносиле до небеса, као узор пастира и ваљана човјека, увидио је, да ако хоће да сачува мир у цркви и да задржи Грцима њихове привилегије, мора и Арапима нешто уступити. На то пак не пристаде »братво св.

гроба«, а неколицина частољубивих и користољубивих људи пријетњом и подмићивањем подигоше читаву хајку против њега. На то је патријарх Дамјан сазвао синод и саопћио му, да се по граду шире гласине, да ће бити свргнут, а уједно је изјавио, да он и ако је некад мислио да се одрече престола због слабости, то сада неће учинити због арапског покрета. Чланови га замолише и усмено и писмено да то учини, а кад он оста при своме а уједно је за неко вријеме морао изаћи са сједнице чланова са подпредсједништвом главе »братства св. гроба« архијепископа тиверијадског Мелентија збацише с престола као неповјереника и духовно неспособна за управу. По том саставише записник и потписавши га предадоше га патријарху Дамјану. На тај чин пристаде и »братство св. гроба«, које такође састави и потписа записник о томе. Администратором патријархата постаде архијепископ Мелентије. Међутим патријарх не признаје тај чин синода. Дознавши Арапи за то, приредише огромне демонстрације против синода и »братства св. гроба« и узеше у заштиту патријарха не признавајући његово свргнуће, а ствар своју препишеше на суд других автокефалних цркава. Међутим турска влада не потврди избор администратора него одреди комисију, која ће извидити ствар. Испитавши ствар наће комисија, да је патријарх у праву и предузе мјере да се поврати мир. Неки су епископи морали одмах ићи у своје епархије а зачетници нереда Метаксакис и Хрисостом бише прогнани из Јерусалима. У то је изненада од капље умро и архијепископ Мелентије администратор патријархата. Наш једника његовога митрополита назаретскога Теофана такође власт не признаде. Па и ако патријарси цариградски Јоаким и александријски Фотије телеграфски опуномоћише синод, да употребе најстрожије мјере против Дамјана ипак је дјело било пропало. У Јерусалиму су међутим убијена три Арапа и четворица рањена. Арапи се за то осветише Грцима израшивши неколицину од »братства св. гроба«. Прве недјеље поста не пусташе Арапи Грке у цркву Васкрсења. Тога је дана патријарх почео преговоре са синодом о измирењу, које је и учињено и о чему је патријарх извјестио цариградског и александријског патријарха.

При оваковим приликама и при оваком поступању Грка према другим народностима лако се може разумјети од куда је и зашто је настала бугарска и антијохијска шизма као и то, што неки западни листови препоручују, да света мјеста треба одузети од православних, јер их могу врло лако оскврнути крвљу и убиством, а исто би се тако лако могло и то разумјети, кад би Арапи напустили православље и примили римокатолицизам или протестантизам, што би за православље био заиста велик и тежак губитак.

Јован.

Митрополит Угро-влашки Јосиф Георгијан. Румунску цркву у краљевини задесио је велики губитак. Ноћу 24 фебруара о. г. умро је у престолници у Букурешту послије тешке болести архијепископ Букурешта, митрополит Угро-влашки, примас румунски и предсједник св. синода *Јосиф Георгијан*. Родио се 1828. год. 29. августа у Божомани у Молдавској, науке је слушао у академији у Јашу, а затијем већ као монах на Сорбони у Паризу. По довршеним наукама био је неко вријеме професор на академији у њемачкој лаври, а године 1865. посвећен је за епископа хушког. 1882. год. премјештен је у Доњо-дунавску епархију, 1886. год. постао примас цијеле Румуније. 1893. год. пак због слаба здравља повукао се у мир у Колдурамански манастир, одакле је опет послије три године поново заузео столицу примаса Румуније.

Као епископ био је свакоме приступачан и богату и сиромаху и зато је био опће омиљена личност код свих. Храбро је бранио и чувао православље од нове либералне струје, која много нагиње западу. Одржавао је канонске свезе са свима православним црквама, и ако је влада тежила, да потпуно изолира румунску цркву и да прекине опћење њено са осталим православним црквама. Смрт његова је тим већи губитак за румуњску цркву, што је све мање и мање одважних поборника за православље а либерална струја отима све већега маха. Велики покојник био је један од знаменитијих црк. писаца румуњских. Поред многих проповједи много је још и преводио као »Изложење учења православне вјере« од Гетеа, »Црквена Историја« и »Живот Константинов« од Јевсевија Кесаријског, »Василије Велики« и »Црквена историја« од Теодорита, »Живот Исусов«, »Живот наших умрлих послије смрти« од Дидона и многе друге.

Наслједником његовим изабран је епископ симинички новосеверински Атанасије Мироneску.

Јован.

Званични огласи.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 89 из 1909. 2—3

Едикт.

Ђоко Петровић, родом из Кутова, без сталног пребивалишта, по занимању водилац медвједа, позива се овим, да се јави овом епархијском црквеном суду или својој супрузи Стани у Гојчину, пошто ће се иначе иза 1. јуна 1909. истој Стани дозволити, да га у сврху коначног развода брака због злобног раскидања брачне заједнице овдје утужи.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 5. фебруара 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Мостару.

Број 922 из 1908. 3—3

Стјечај.

Ради попуњења упражњеног парохијског мјеста у Калиновику расписује се стјечај с пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику.

Молбе сходно прописима § 90. и 91. Уредбе ваља поднијети овом епархијском црк. суду.

Парохија броји 284 куће и 2446 душа. Парохијални је дом у средини парохије.

Из сједнице епарх. црквеног суда, држане у Мостару 5. и 6. фебр. 1909. год.

Предсједништво.

Што ћемо и куд ћемо са нашим ђацима?

Тако питају сами себе сви озбиљни и прави учитељи а и родитељи увијек, а нарочито при свршетку школске године.

Богати родитељи, који немају много дјеце, могу како хоће, за њих и за њихову дјецу је лако.

Али куд ћемо са онима, који нису богати, који немају на чем да живе безбрижно, или гдје има више дјеце или гдје се у опште тијесно, тешко живи?

Све те младиће треба, кад макар основну школу сврше, нека су само здрави и ваљани, одмах упутити у свијет у напредније крајеве, на изучавање које корисне привредне струке, гдје ће — међу културним свијетом — поред своје струке уједно угладити, образовати, цивилизовати и прекалити се, стећи ону свјетску мудрост, која се ни у школи не стиче и не учи, већ међу врједним напредним свијетом.

У свијету научи млад човјек и разне стране језике, постаје једном ријечи свјетски човјек, а то треба и ваља сваком свега вијека, макар и не морао послије хранити и бавити се својом струком, коју је изучио.

Све то ваљаће свакоме и онда, кад га и у солдате зовну, ваљаће и ономе, који тежи за каквом државном или ма за каквом другом службом, ваљаће једном ријечи свакоме, свега вијека, свуд, у свакој прилици и неприлици, јер прекаљен, искусан, мудар, свјетски човјек, који умије радити, пристао је свуд, он је увијек и свуд, напредан, угледан и срећан.

Упућујте дакле све ваљане здраве ђаке од 12 до 15 година Привреднику, а даље се не треба за њих старати, јер су та дјеца — ако слушају — осигурана за сву своју будућност. За ту ваљану омладину збринуто је све од првог дана њиховог шегртовања, па док ваљан млад човјек не постигне свој циљ, своју срећу, јер код Привредника постоји и нарочита каса (задруга) за кредит, од куд ваљани млади Срби трговци и занатлије (чланови) повољне кредите добивају, кад у своје вријеме своје самосталне радње одпочимају. Осим тога управља Привредник и разним другим фундацијама, које имају исту сврху.

Препорука наших познатих Срба учитеља, свештеника, уважава се највише, јер они познају своје ђаке најбоље. Али и свако други, ко жели да упути, да подигне и да усрећи ваљану српску дјецу од 12 до 15 година, нека пише управи „Српског Привредног Друштва Привредник у Загребу“, па ће добити одмах све нужне упуте.

Одговорни уредник: Др. Симеон Поповић. Прва српска штампарија Р. Ј. Савића, у Сарајеву.

...СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ...

ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА

РИСТЕ Ј. САВИЋА

јавља српско-православном пречасном свештенству да имаде на стоваришту све тисканице за **протопрезвитерска и парохијална звања у Босни и Херцеговини,** које су потврђене од **српско-православне консисторије Дабро-босанске** и моли гореспоменута звања да се у случају потребе изволе непосредно на њу обратити.

Са поштовањем

Прва српска штампарија
Ристе Ј. Савића
у Сарајеву.

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини**, — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато издање школских **писанака и задаћница, малих тека, цртанака**, као и све остале **писаће и цртаће школске потребе**.

Складиште разних **забавних књига**, као и све остале **школске књиге за Више дјевојачке школе и гимназије**.

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено-школ. одбора, која стоје свакоме на увид.

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Деспића улици број 8, према друштву „Просвјети“.

Јамчи за изврстан крој и солидну израду

Једини у Босни и Херцеговини прав кројачки курс.

Основана 1876. године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића,

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица бр. 15.

Почасна 1904. бечка диплома — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такођер сам радњу снабдио са најбољим и најразновреснијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. н. грађанству и чиновништву, да ћу сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Цијене умјерене и на отплату.

Одијело сваке врсте прави без пробе.

Год. XXIII. Сарајево, 30. априла 1909. Број 8.

П бр 4763

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА
* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Matrimonialia

Садржај:

Званично. — Незванично. — Matrimonialia српскога народа у прошлости. — Човјек. — О Васпитању. — Преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Читула. — Званични огласи.

Поклон
ЈОЦЕ ВУЛИЋА из Сиште
УНИВЕРЗИТЕТСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ
У БЕОГРАДУ

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СИНЂЕЛ ДР. СИМЕОН ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Сакића Сарајево.

КЊИЖЕВНИ ОГЛАС.

П. Г.

Крајем месеца априла биће довршено штампање књиге г. *Др. Чеде Мигровића*, напредног професора Универзитета:

„ИЗ ЦРКВЕНОГ И БРАЧНОГ ПРАВА".

Књига ова у врло укусном издању изнеће око 15 штампаних табака, а распоред градива и садржај њен биће овакав: I. Општи део, где улазе ове расправе и чланци: 1. О канонизацији светаца у старо доба; 2. Наша црква и њени списи; 3. О калуђерству; 4. Владичанство и монашки чин; 5. О каноском отпусту; 6. Шта нам казују канони о свештеничком оделу? 7. Треба ли примати поклоне за цркву од нехришћана и иноверних? 8. О професионалним беседницима. II. Специјални део. А. Из свештеничке праксе и примењеног домаћег права: 9. Мора ли се извршити крштење кад је каква наказа рођена? 10. Може ли свештеник сам своје дете крстити? 11. Како се врши венчање и исповедање глуво-немих лица; 12. Може ли се у цркви опојати породиља? 13. Коме припада парохијски приход удове парохије? 14. Може ли свештеник бити рашчињен, ако је за злочинство осуђен и помилован? 15. Може ли се венчати лице, које је са осуде условно пуштено? 16. О рашчињењу и помиловању свештених лица осуђених за кривична дела. — Б. Из брачног права: 17. О правној способности сведока при венчању (кума и старог свата); 18. Може ли се сведоцима доказивати брачно стање? 19. Може ли се допустити брак у четвртом степену тродног сродства; 20. Може ли се допустити брак лицима, која је један исти кум крстио? 21. Шта је узрок неједнаком одмеравању крајњих граница духовног сродства? 22. О сродству разведених супружника и њихове деце из новога брака. 23. Је ли надлежан духовни суд да цени и одмерава степене сродства и постоји ли сродство између родитељске и дечије кумчади из разних породица? 24. Брачна веза и монашки чин; 25. Служи ли пређебрачна бременитост као узрок развода брака по нашем законодавству? 26. Може ли се развести брак по истеку петогодишњег одвојеног живота и на захтев само једне брачне стране?

Цена је овој књизи за претплатнике **2** динара. За све остале земље, сем Србије, цена се рачуна у злату или у крунама.

У лепом повезу књига стаје **1** динар (односно једна круна) скупље.

Пошто је за претплатнике знатно мања цена, а број штампаних примерака је ограничен, то овим позивамо сваког, који би желео ову књигу набавити да што пре пошаље претплату.

Скупљачима дајемо 20 од сто од скупљене претплате за сваких пет скупљених претплатника.

Прилажући уз овај позив нашу дописницу, молимо г. г. претплатнике и скупљаче да нас изволе известити о броју и именима оних лица, која се на књигу претплате, означивши тачно своју адресу.

Најзгодније је новац слати поштанском упутницом на нашу адресу.

За Аустро-угарску поруџбине и новац може се слати на нашу адресу: **Земун**, Posie Restante.

У Београду марта 1909.

С најодличнијим поштовањем,

издавач

Књижара Геце Кона

Кнез Михаилова ул. *бр.* 34.

4763
УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Бр. 1839

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 30. АПРИЛА 1909. БР. 8.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН

ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

Одговорни уредник:
синђел **Др. СИМЕОН ПОПОВИЋ,**
професор-катихета вел. гимназије.

Званично.

Његово царско и краљевско апостолско Величанство Превишњим рјешењем од 15. марта 1909. године, благоизволело је најмилостивије опростити свештенику у Бањој Луци *Николи Проковићу* правне посљедице осуде врховнога војничкога суднштва од 25. јуна 1908. и то нарочито одстрањење са парохије и из духовне службе.

Незванично.

Matrimonialia

српскога народа у прошлости.

Студија из културне историје српскога народа.

Написао **Радослав М. Грујић.**

* * *

У нашем научном свету подржава се данас мишљење, да је код наших предака, у извесна времена, свом силом владала права бигамија и полигамија, те да јој се, као етнографској особини нашега народа, још и данас, овде-онде, опажа доста трага.

Тако су прошле године, у 8. и 9. броју „Српског Књижевног Гласника“, г. г. Владимир Ђоровић и Тихомир Р. Ђорђевић објавили неколико интересантних података о неуредностима у брачном животу наших предака. И на основу тих података, који су у осталом већином врло мршави и сасвим површни, тврди први, да је у првим деценијама осамнаестог века, због социјалних потреба онога доба, по нашем народу у велико завладала, *као пролазна појава*, права бигамија и поли-

гамија (XIX. p. 576—577., 582); док други, упоређењем дотичних односаја са сличним околностима код разних народа, — ослањајући се при том на Ђоровићеве и своје податке, — држи, да овај појав „*није био тренутан и пролазан*“, него „да је бигамија у Срба старија од доба „које наводи г. Ђоровић, да је то један прастари и ако рђи обичај, „који се јављао из потребе, и да његова доста велика раширеност међу „Србима у XVIII. веку не показује ништа друго до то, да се он из„метнуо у нешто обичније и онде где му није било неопходно места, „да је постао обична ствар, да се извргао у блудну бигамију, па чак „и у тригамију и праву полигамију (XIX. p. 662.)“.

Међутим ствар не стоји тако. — Оба ова господина мало су пренаглила у својим закључцима, јер већ из самих података, које они приведоше, када се, како у генези, тако и у континуитету њихову, пажљиво расмотре и правилно осветле новим поузданим и јаснијим подацима, види се, да о *правој* бигамији и полигамији код Срба у XVIII. веку ни говора бити не може...

Проучавајући прошлост народа нашег, по архивским изворима, нашао сам међу њима, а и по другим местима, прилично знатан број много јаснијих и поузданијих историјских података о овоме питању. И на основу свега тога могу утврдити, као нешто позитивно, само ту чињеницу, да је у нашем народу, као и у свих других народа, од увек бивало и бива таквих ненормалних и без конитих брачних веза, које би се до душе, могле назвати: bigamia successiva, bigamia interpretativa или bigamia similitudinaria, али никошто не bigamia или poligamia vera т. ј. такова брачна веза, у којој би један човек, у исто доба, у кући својој држао по две и више законитих или незаконитих жена и с њима брачни живот проводио, — као што је то и данас у обичају код Мухамеданаца и других источних народа. Па ћу одмах још нагласити и то: да су ови последњи термини (bigamia i poligamia у тобожњем значењу — vera) потекли из канцеларија аустријских државних власти, које су прве, у смислу каноничких принципа римске цркве, почеле тако називати, не само неке ненормалне и незаконите, него и потпуно законите брачне везе у народу нашем. А на име: оне тако назваше сваку нову брачну везу у коју ступаху људи и жене, којима су први брачни другови још у животу, али су од њих коначно разведени по црквеном или обичајном праву нашем — било законито или незаконито, и с правом или без права на склапање новога брака...

С обзиром на таково стање ствари овог занимљивог питања, прикупио сам све разбацане историјске податке, што сам их до сада

које-где прибрао, те ћу овде покушати, да изнесем верну и прегледну слику свега тога, с потребним за то колоритом, како би слика та што јаснија и пластичнија била.

I.

О многоженству уопште.

У науци је већ прилично давно утврђена историјска чињеница, да је у старо патријархално доба, скоро код свију познатих људских племена, — како код туранских и семитских, тако и код аријских народа, — владало многоженство. А да се ово у то доба тако развило, много су допринеле разне економске и социјалне прилике, — нарочито, обичај склапања брака куповином.

У то доба била је жена, пре свега, радница у дому мужа свога, који се обично само ловом и војничким вежбама бавио; па што је који човек имао више жена, томе је и економија могла боље напредовати, јер су се оне бавиле не само домаћим пословима, него и земљоделством и пастирством. Стога су имућнији људи куповали, а сиромашнији отимали, многе жене, да поред телесног уживања уједно што боље развију и своје господарство. — Врло сличан начин живота овоме налази се и данас код староседилаца на Кавказу — Черкеза, Осетина, Татара и Адижана.[1]) А из истих тих економских обзира женила су многа словенска, па и германска племена своје малолетне синове, са одраслима дјевојкама, све до недавних времена ...

Исто тако, опажа се, већ од давне давнине, код свију народа тежња, да поједина племена вежу међусобно пријатељство брачним везама својих првака. На тај су начин често прекидани и дуготрајни међусобни ратови и склапани савези за обрану и нападај, те су и тако поједине вође народне долазиле до неколико жена. А са истих разлога, код Осетина и других кавказких народа, све до најновијега времена, улазиле су девојке у састав откупа, кога су штеточиња и његови рођаци плаћали породици оштећенога ...[2])

Стари споменици нам сведоче, да је у прастаро доба владало многоженство и у Кини, где су цареви и кнезови могли држати харем, док су остали људи морали се задовољавати једном женом. И Јевреји су знали за полигамију. Јаков, отац Јосифов, Елкана, отац Самуилов, Гедеон, Давид и др. патријарси ступали су у нове брачке за живота своје прве жене. За овај одношај особито је карактеристичан 15. стих гл. XXI. старозаветне књиге „Обновљених Закона“. У њему се каже: „Ѥиѥ жѣ кѣдѣтъ мѫжѣ дѣ҃ѣ жены, единѫ ѿ нихъ любѧ, и дрѣгѫѧ не любѧ...“

[1]) М. Ковалевскій, — Очеркъ происхожденія и развитія семьи и собственности. Второе изданіе. С Петербургъ 1896. p. 80.
[2]) Ibidem p. 81.

Да је међу Келтима и Германима владала полигамија уверавају нас Цезар и Тацит. Цезар вели: „Када умре глава угледне породице, његови рођаци скупе се, и ако се јави сумња о узроку смрти његове, на ропски начин држе истрагу против *жёна*...“[1]) Тацит тврди, да је међу варварима само код Германа владала моногамија, али и њихови знатнији људи ступаху у брак с многим женама (pluribus nuptiis ambiuntur); — и то не толико из сластољубља, колико из гордости.

И источна грана аријске породице народа не чини изузетак из општег правила. Иродот тврди, да су не само персијски цареви, него и њихови поданици, држали по више жена. По авести (њиховој св. књизи) иранско божанство Ахури-Мазда окружен је множином жена, које су му дате као награда, за праведност његову. У химнама индијске свештене књиге Риг-Веде спомиње се по нешто и о полигамији. Тако напр. на једном месту се вели: „около ме притискују ребра, као жене једног мужа“. У епским појемама, као што је Рамајана, и народним драмама, као што је Сакунтала, такође се налази података о многоженству међу Инђанима; а о томе се говори доста јасно и у разним браминским сводовима (зборницима). Тако напр. у 57. стиху I. књиге рацнавалке, одређује се, да брамин може у исто време имати четири жене, кшатриј три, најсиј две, а судрсе једну — и то, само из своје касте; а у 18. стиху IX. књ. Ману прича се да: „Све имање дато мужу од оца женина, — која је била из једне од три ниже класе, па се удала за брамина, који осим ње има и других жена, ако умре без деце — има припасти ћерци браминској или њену потомству...“

А када је Нови Свет откривен, нађено је, да је полигамија раширена била и по Мексику, Перу и свој Централној Америци.

По казивању руског летописца Нестора: „Радимичи, Вјатичи и Сјеверн“ — т. ј. сва племена која су са Кривичима основала руску државу — „имају по две и по три жене“. А Арап Казвини прича, да је код Словена врло често бивало, да је један човек имао и по двадесет жена. Козма Прашки и непознати писац житија св. Војтјеха вели, да су Чеси имали обичај живети са две и три жене. По речима Адама Бременског, постојао је тај обичај и код Пруса, чији су кнезови обично држали множину жена. — А када станемо на потпуно историјско земљиште, наилазимо одмах на пример великога руског кнеза св. Владимира, који је при примању Хришћанства имао двадесет правих жена и око осам стотина наложница...

[1]) ... et cum pater familiae illustriore loco natus decessit, eius propinqui conveniunt et, de morte si res in suspicionem venit, *de uxoribus* in servilem modum quaestionem habent“. (De Bello Gallico VI. 19).

Тако ето у кратко показасмо, како је у старо патријархално доба полигамија била позната и као један начин брачног живота употребљавана скоро код свију народа на земаљској кугли.

Али, пошто је по суштини својој многоженство приступачно било само онима, који су имали средстава да купе и издржавају по неколико жена, то је и сфера ширења многоженства, као што смо видели, увек ограничена била, мање-више, незнатним бројем богатих и моћних породица; а сиромаси задовољаваху се свагда моногамијом. Тако је и данас!

Професор Коваљевски[1]) тврди, да је, при путовању своме по Мароканској, изненађен био малеким бројем породица, које су живеле у полигамији. То су обично биле породице богатих градских трговаца. Исти факт констатовао је и Бурхарт при путовању своме по Арапској. Од стотину људи тешко да ће се наћи један, који има две жене. У Малој Азији и европској Турској само богаташи имају више жена, а сељаци и сиротиња држе обично само једну жену. У сиромашним планинским крајевима Кавказа, међу Мухамеданцима, искључиво влада моногамија, док је опет у богатим и плодним долинама полигамија сасвим обична појава...

А у тако ограниченом обиму влада полигамија и данас, и код других врло многих племена, по свима крајевима света: у Аустралији и Америци, на Индијском Архипелагу и унутрашњој Африци, по острвима Тихог Океана и по сибирским равницама...

Још ћу овде само напоменути, да је већ у патријархално доба, у многих народа, под утицајем религијозних идеја,[2]) све више и више почео се истицати привилегован положај прве жене,[3]) као чуварице

[1]) У својој осмој лекцији, читаној у Штокхолмском Универзитету 1890. г. под насловом: „Патријархална породица и њена утеција на еволуцију једноженства". Упор. цитир. дело р. 80—89. Из тога дела, које је основано на последњим резултатима етнографске, историјске и правне науке, навадио сам и остале податке, што их у овоме одељку изнесох.

[2]) Заиста, у већине старих религијозних зборника истиче се моногамија, као идеална брачна веза. — Тако напр., на питање о начину живота, који је најугоднији Свевишњем, одговара Ахура Мазда, тај божански законодавац Авестин, овако: „Честит човек жели да живи у пространом дому, кога је он својим властитим рукама подигао, и у коме на огњишту вечита ватра гори, а поред њега налазе се: *жена*, деца и животиње". У свештеној књизи Ману пише: „Муж је само тада савршен, кад се састоји из три лица: из себе самога, *жене* и сина. Породица, у којој човек живи *сложно са једном женом*, сматра ће бити срећна". Јеврејска Талмуд такође је за моногамију; он нарочито забрањује просвештенијима имати више од једне жене. Слична одредба налази се и у српскоме законодавству још из много ранијега доба. У Раму, као њено признаће за доста нераз једа од закона Диоклецијанових двоженци су проглашени за нечасне (infami notati sunt in edicto praetoris). Види: М. Ковалевскаго, op. cit. p. 84—85.

[3]) Историјски и правни документи, који су до данас сачували се, дају нам доста јасну представу о тој еволуцији. — Судећи по Вишну, Катизјани и другим брамииским зборницима, свака прва жена, ако је принадлежала вишој касти, заузимала је привилегован положај између осталих жена.

породичног култа и домаћег огњишта, а остале жене постајаху постепено просте наложнице, те је тако, мало по мало, и код најугледнијих полигамијских породица дотичних племена, нестајало полигамије, док најпосле није сасвим овладао данашњи моногамијски систем, коме прави темељ удара Хришћанство, са својим високим погледима на брак.

II.

Брачни одношаји српскога народа

под старом српском и турском влашћу.

Истакли смо већ, да је полигамија и код Словена, у почетку позналог историјског доба, не само позната, него и прилично раширена била. Свакако су за њу знали и Срби у својој старој постојбини. А када дођоше на Балканско Полуострво, на коме су становали трачкоилирски народи, о којима Иродот, Ираклид, Понтик и др. пишу, да су живели у доста јако развијеној полигамији, могли су преци наши и сами дубље пасти, у такав начин брачнога живота. Ну, за чудо, ми немамо о томе никаквих историјских података; а подаци о браку из доба Немањића, као да нас индиректним путем уверавају, да већ у прво доба Хришћанства међу нашим прецима, нема код нас ни трага правој бигамији и полигамији.[1]) А да тога не беше ни после увериће се јасно, чим пажљиво прегледамо све одредбе наших владалаца, државних и црквених власти, као и турских и аустријских државних власти, против свију недостатака у брачном животу наших предака...

Доментијан, у биографији св. Саве, прича, како је светитељ разаслао своје најбоље ученике, као протопопе, по свима српским земљама, да недостатке исправљају" и да оне „ѥлици ѕо ѥ҃ѯѹ се женили члов҃ѣци, прочии по законѣ, нь не ѥ҃кньчани ѥ҃ѯѹ, ыко овьце не имоуштѣ пастыра ѥ҃ѯѹ съметени: поелѣ же посланьнымь сице ѥ҃кньчати родь члов҃ѣчьскыи..."[2])

У цитату овом истакао сам речи „женили... по законѣ" с намером, да нагласим, како је код нас већ у прво Немањићско доба склопио се брак сасвим у смислу хришћанске науке, те дакле већ тада и бигамији и полигамији није могло ни говора бити, и ако је још увелико на снази био стари грађански брак — без благослова црквеног. А св. Сава, у споразуму са државном влашћу, наредио је,

Аналогичан извештај о Словенима, управо Чесима, налазимо у првог њихова летописца Козме Пражког. А у Германији, већ доста рано, истакла се иста разлика између главне жене — „Weib" и осталих нижих жена — „Frauen" (Ibidem p. 85).

[1]) Г. Алекса с. Јовановић нема право кад каже, да је „двожењство стара наша навада Немањићког порекла (упор. „Прилози за историју српског права". Београд 1900. II. део р. 87.)", јер за ту тврдњу нема баш никакова оправдана основа.

[2]) Даничић, „Животи св. Симеуна и св. Саве" од Доментијана. Београд 1865. р. 243—245.

да од сада сваки брак има црква благословити, па је зато и послао протопопе, да иду по народу српском и накнадно благослове све бракове, који су истина законито склопљени, али још несу црквом благословени били.[1]) — Ну, и после св. Саве, све до Душана Силног, бивало је доста случајева, да су не само прости сиромашни људи, него и богата властела српска, склапали бракове по старом народном обичају — без нарочитог благослова црквеног;[2]) на стога и бише на државном сабору 1349. г., у Душанову Законику, донесени чланци 2. и 3.; од којих се у последњем каже: „И ни єдина свадка да се не оучинь безь в'нчанїа; ако ли се оучини безь благословенїа и оупрошенїа црькве, таковы да се разлоучє“.[3])

(Наставиће се).

Човјек.

Апологетска лекција **Dr. Хр. Е. Лутарда**, с руског по **А. Лопухину**, превео *Р. Бакајлић*, свештеник.

Библијско учење у главном. — Старост људског рода. — Дарвинова теорија еволуције. — Јединство људског рода и потреба његова на религиозних и друштвених уврока. — Разлике раса. — Човјек је сједињење тијела и душе. — Тијело. — Душа. — Психолошки материјализам. — Критика његова. — Библијско учење о суштини и назначењу људском. — Човјек као микрокозмос. — Личност човјекова. — Свјесно мишљење. — Слободна воља. — Положај човјека у свијету. — Више назначење човјеково.

(Свршетак).

Човјек као јединица која се састоји из тијела и душе, као духовно-тјелесни организам и слободна личност, заузима двојак положај; он стоји у највјеснем односају и спрам свијета, а и спрам Бога; што се тиче свијета човјек је његов господар, а што се тиче Бога он је Његова слика. Он заузима средину двају свијетова, те као каква нит спаја овај чулни свијет са надчулним.

[1]) Г. Ворожић нема право, кад каже о овоме: „То је једина биљешка, све до XVIII. вијека, која нам износи неку општу неуредност у брачном животу . . .“ (Срп. Књиж. Гласник XIX. р. 576.).

[2]) А бивало је тога и много касније, због оскудице у свештеству и разних других околности. Тако напр. 5. октобра 1684. г. пишу Сарајевци своме митрополиту Атанасију Љубојевићу и ово: „... ако ти іс што попови крсти тє њиx кришь и шіждєшь, почто тї є народъ хрістіанскі крьстъ Толико дни 8 мєстъ и по њиx полнлю кгз закона, који нєпрічишни кличу тамь, који жі нікєчнани законно...“ (Гласник Срп. Учен. Друштва XXXVIII. р. 151.). 9. јан. 1780. г. тужа се на српске православне свештенике у бившем генералату карловачкоме неки Атанасије Миноједовић, уњаџат из села Скуцана, да између осталог каже: „Єй никілъ пароуїалны жнкі людн с нікічанымн жнкамн, и имаютъ с нимн дѣци, па њx скадинцы паки 8 цркві пѣвае и нпокѣдютъ и причішютъ...“ (Препис тужбе у Епархиј. архиву у Пакрацу) и т. д.

[3]) Види: у Ст. Новаковића, — Законик Стефана Душана, Београд 1898. р. 8. и 9., те упор. мој чланак: „Народбе Душанова Законика о браку“ у „Српском Сиону“ за 1900. г. р. 233—235, 303—305. и 317—319., — где су протумачени сви чланци Душанова Законика, који се на брак односе, са историјско-правног стајалишта православне цркве.

Он је концентрисана репродукција свијета, микрокосмоз, малени свијет у себи, но у исто вријеме и савршенији спој свијета са личношћу, и због тога слободни господар његов. Већ спољашност његова показује у њему управитеља. Свакако у животу човјек често пута доспије у јадно и биједно стање, али и у том његовом изопаченом стању још се могу у души његовој распознати црте, које га одају, да је цар. Истина ми смо зависни од сила природног живота и у односу спрам тијех природних сила наша је снага слаба и нејака, али и поред све своје слабости и зависности ми ипак имамо свијест о унутарњој слободи; у души својој ми побједнички ликујемо, те и понижени до самог ада, ми се у души својој узносимо изнад звијезда. Човјек је господар свега. Господар је већ и због свог знања, пошто је знање знак и остварење господства. Познавајући извјестан предмет ја унутарње владам њим и чиним га, да ми је подређен и подчињен. Захваљујући своме знању човјек заузима пророчки положај у свијету. Његов дух прониче у суштину ствари и прозире их до дна; он преводи предмете из спољашњег чулног свијета у унутарње духовне слике, у којима се испољује истина, налазећи се у чулној кошуљици; он прелази границе чулности и улази у свијет духовних идеја, које су основни типови свега чулног, те на тај начин све смртно поима у његовој вјечној истини. То је знање сад тамно и остаје у току живота нејасно и непотпуно; но у тој непотпуности и јавља се пророчки дух, који брже од саме свјетлости прелијеће путове свјетске на крилима мисли, те се из садашњости преноси у вјечност. Нема ничега чему се не би могао прикучити бистри ум човјеков и нема ничег што би се од њега могло сакрити. Рђаво би радио, ако би ко хтио, да ради хришћанства и спасења душе одреди шта је и докле је нужно знати. Наука се не размеће, него се размеће оно знање, коме фали истински, смирени и несебични осјећај правде. Сав је свијет предан човјеку да влада над њим и први знак те владе јест то, што ми познајемо свијет са свима његовим појавама.

Но други облик те владе састоји се у том, што човјек фактички потчињава себи свој свијет. Са знањем се спаја сила дјеловања. Знање, које даје ум, постаје у руци људској скиптром, који заповједа и најсакривенијим појавама природним, да би се покориле вољи његовој, те као послушни коњи упрегле у његова кола, на којима се он тријумфално вози по земљи, и ум се не смирује прије, док не проникне у најзабитније кутове те не умири и саме непокорне силе природине. Тако влада над свијетом мисао и воља човјекова, а знање и сила воље подчињавају му свијет. И тај свијет, који он знањем својим и снагом

воље своје покорава под своју власт, преноси он у исто вријеме у своје унутарње биће, репродуцира га у својој фантазији и поново оживљава у својем осјећању. Као свијет слика, као свијет звукова, као свијет опажања и осјећаја он га носи у самом себи. Сав спољашњи свијет налази одзива у мајушном свијету унутарњег бића човјекова и репродукује се ту у разноликим формама нјештачког приказивања у слици, тону и ријечи. Тијем духовним стваралаштвом човјек се уподобљава Творцу, те репродукцијом понова ствара свијет, који је прије њега створио велики Творац свијета.

У тој разноликој дјелатности знања и практичне примјене његове, помоћу чега човјек влада свијетом и извршује се позив људски.

Но човјек не припада само овоме свијету.[1]) Његов дух стоји на граници вишега свијета, који прониче и у овај живот. Закони тога вишега свијета су другојачи од закона природног свакодневног живота. Наше назначење не ограничава се само на овај природни живот, не ограничава се на културу и њен прогрес. Ми имамо још и више назначење, које је једино кадро дати духу нашем праву задовољштину, одводећи нас изван граница времена и простора, одводећи нас Богу. Могу рећи, као што често и говоре, у данашње вријеме, да је питање о вишем свијету питање о надчулном. У данашње вријеме опажа се наклоност, да се тај свијет не призна. Пред нама се откривају богатства овога свијета, да ми и нехотице долазимо у искушење, да овај свијет и јест све, што постоји, да се у њему налази све, што нам је потребно. Но порицање вишега свијета то је понижавање човјека. Тијем га лишавамо његове властите круне. Јер круна његова и састоји се у томе, што се он уздиже у свијет духова, чији је Господ Бог, а откривење Исус Христос. Порицање тога је непризнавање унутарњег бића човјекова, јер се наша унутарња суштина и састоји у томе, што ми носимо у себи вјечност и што смо створени ради вјечности. Ту вјечност ми смо дужни уносити у овај пролазни свијет, како би га испунили вјечном садржином. Наше више достојанство састоји се у томе, што смо ми, налазећи се у овом пролазном свијету, назначени за вјечност т. ј. па Бога. Ми смо пророци и цареви овог пролазног свијета, као и свештеници вјечнога. Највећа узвишеност у нашем бићу

[1]) Упореди Goethe: Sprüche in Prosa т. III. стр. 172.: „Човјек не би био најодличније биће на земљи, кад се не би од земље битно одликовао". Тако и Бер стр. 464.: „Није ли достојније за човјека, да своје назначење уздиже, него што понижујући себе, признаје у себи само животне основе? Нова наука је на жалост, жестоко ударила тијем правцем, који иде на ниже. Ја бих рађе волио бити узвишен, него ли низак, и навешћу ријечи Канта: „Човјек не може довољно високо мислити о човјеку". Нови напори по томе предмету имају на против тенденцију, да у најљепшим бојама приказују све животињске побуде човјеку".

састоји се у томе, што ми оно, што сазнајемо као пророци и над чим владамо као цареви, што носимо у нашем унутарњем свијету, као преставе и осјећаје, које по сили своје творачке дјелатности репродуцирамо у сликама, звуку и ријечи, што ми, дакле, све то духовно посвећујемо Ономе, по чијој смо слици и ради кога смо створени. Одношај човјека спрам свијета налази своју истину у односају спрам Бога. У себи ми носимо црте Онога, чијим се сродством морамо поносити; будући малим свијетом ми у исто вријеме престављамо собом намјеснике Божије на земљи, како би себе и свијет препоручили Богу и били живом везом између Бога и свијета. То значи, да је више назначење човјека и истина његова живота религија, која треба да буде душа овог земаљског живота.

О Ваведенију.*)

— О васпитању дјеце. —

Свештеник **Владимир Милутиновић.**

„И ви оцеви, не раздражујте дјеце своје, него их гајите у науци и страху Господњему!“ (Еес. 6. 4).

Када је преблагословена Дјева Марија навршила три године од рођења свога, поведоше је праведни родитељи њени Јоаким и Ана у храм Господњи да се тамо васпита „у науци и страху Господњему“ и да се посвети на службу Богу.

Св. Предање (еванг. Јаковљево) описује нам сјајним потезима свечаност уведења Богородичина у храм Господњи:

Освануо је данашњи дан. Мала Марија весело устаје из постеље: срце јој бурно куца од радости, што ће данас у цркву Божију. Моли се Богу, по томе приступи јој побожна мајка Ана, па ју облачи у најсвечаније бијело руво. Таман је готова, али долази и родбина њена да и она буде код данашњег свечаног чина.

Напосљетку ево ти и дјевојчицâ побожних другарицâ и вршњакиња Маријиних. Сви су се скупили и сад полазе.

Напријед иду дјевојчице у бијело свечано руво обучене, са упаљеним воштаницама у руци. За њима пуни радости родитељи Јоаким и Ана одмјерено ступају и за ручицу воде Богом даровану ћерчицу своју, а за њима родбина сва, па народ, силан народ.

Стигоше храму. Велики свештеник Захарија их дочека на врати храма и уведе Пречисту у најсветији дио храма, у „Свѧтаѧ Свѧтыхъ“,

*) Из књиге: „Проповедников венац, практичне православне проповеди за село, на све празничне и свечитељске дане преко цијеле године“.

светињу над светињама. Сви се зачудише. Та у тај најсветији дио храма смио је по закону улазити само Првосвештеник и то једанпут у години, а гле сад уђе тамо мало дјевојче. И сами анђели задивише се томе, како св. наша црква поји: „Ангели ихождение пречистыя зряще удивишася, како Дѣва вниде въ Святая Святыхъ".

У храму Господњем проведе Преблагословена Дјева Марија више година, проведе дјетињство своје. Ту се је она из дана у дан Богу молила, закон Божији учила, васпитавала се у свакој врлини и добру, и вриједно се учила радити фине женске ручне послове.

Родитељи су јој често у походе долазили, савјетовали ју и на добро упућивали.

Преблагословена Дјева Марија је у храму добро васпитана, па је добра и Богоугодна остала и кроз цио живот свој. Она је служила Богу у дјетињству, па је и послије и у добру и у злу Њему служила. Бог ју одликује архангелским поздравом „радуйся благодатная", но она се не охоли тим, него научена смјерна бити смјерно одговара „ја сам слушкиња Господња".

Добро дјетињско васпитање и благодат Божија учинила је, да је Дјева Марија и цијелог свог вијека остала смјерна слушкиња Господња.

* * *

Ово што сад чусмо нека нам буде благочестиви Хришћани поука, „да и ми прослављамо Бога у тјелесима својим и у душама својим", да будемо добре и побожне слуге Божије док живимо.

А да човјек може бити добар, треба да је у добру поучен од дјетињства свога. За то ћемо данас по угледу васпитања Преблагословене Дјеве Марије у цркви јерусалимској говорити о васпитању наше дјечице у цркви домаћој, у дому нашем.

Учити дјецу свакоме добру, страху Господњем и закону Божјем, дужност је родитељска најсветија. Боговидац Мојсеј заповједа: „Нека ове ријечи, које ти ја заповједам данас, буду у срцу твоме, и души твојој, и често их напомињи синовима својим и говори о њима кад сједиш у кући својој и кад идеш путем, кад лијежеш и кад устајеш;" а свети апостол Павле говори Ефесцима и нама: „и ви оцеви не раздражујте дјеце своје, него их гајите у науци и страху Господњему". А и љубав родитељска, коју је Бог дубоко усадио у срце и душу човјекову налаже и заповједа, да се човјек брине за срећу и добро свог подмлатка, а та срећа и добро зависи од добра, разумна и богоугодна васпитања.

За то родитељи на посао! Дрво се савија док је младо, за то из младости гајите дјецу „у науци и страху Господњем“. Ја знадем да послови дневни односе много времена, али ти послови не смију одњијети сво вријеме, или бар оно, које мора за васпитање дјеце остати. При ајутарку, ручку и вечери, код устајања и лијегања, па недјељом и празником довољно је времена да се маленој дјеци ријеч поуке пружи. А они мало већи прате оца или мајку и на послу њихову, или да нешто придрже или да додаду, или богме да и неку па и ако малену помоћ пруже; па ето згоде и прилике да им се и уз посао ријеч поуке пружи и каже: да ми радимо и садимо, а да је Бог онај, који даје да изникне и узрасте, па да му за то захвални морамо бити; да их се поучи „према путу, којим ће ићи, па да не одступе од њега ни кад остаре“.

Ријеч поуке је за васпитање добра и користна, али је јачи од ње примјер, јер се на њега дјеца угледају.

За то нека се свијетли свјетлост ваша пред дјецом вашом!

Нека дјеца ваша очима гледају, како ви прижижете кандило пред иконом својом, па ће и они цијелог вијека прижизати.

Нека дјеца ваша гледају вас у скрушеној молитви па ће се и они молити.

Нека дјеца ваша гледају вас како се весела срца служби Божијој спремате и храму св. упућујете, па ће и они тако чинити.

Нека дјеца ваша не чују вас богомрске и срамотне ријечи изговарати, клети се и Бога хулити, па ни они неће то чинити.

Нека дјеца ваша знају, да ви нисте „прељубочинци, лупежи,... пијанице, кавгаџије, ни хајдуци“ — па неће ни они то бити.

Нека дјеца ваша науче вас гледати као смјерне слуге и слушкиње Господње, па ће и они то бити.

Али ако би које дијете и поред поучних ријечи ваши и поред свијетла примјера родитељска пошло странпутицом, не очајавајте. не одмањујте руком и не пуштајте га да као лико низ воду плива, него за времена предочити дјеци, да Бог добро награђује а зло казни, а по потреби озбиљно опомените, укорите па и шибе се латите, јер је шиба у рају расла, а „ко воли дјецу нек не штеди шибу“. А плач за заслужену казну, не смије дирати срце правих родитеља. Пропустите ли то, знајте, да се из ала сјемена може развити зла биљка. Да се из мале дјечије срдитости може развити велика мржња и освета. Да се из мале дјечије крађе може развити велика. Да се из мучења животиња, које нека дјеца чине, може развити убијање људи. Да се из непослушности родитељима послије развија непослушност школи,

свештенику, учитељу, а доцније непослушност држави и њезиним законима.

За то родитељи за времена и за врућа трага исправљајте. Али не увијек и истим начином, јер сва дјеца нису једнака. Док је једном дјетету довољна опомена мајчина, то другом треба озбиљан укор очев, трећем опет казна. Али за казну не ваља увијек употребљавати батине па још душманске, јер дјеца огуглају на њих, па послије и нехају за ту казну; а батинама се могу дјеца и озлиједити, особито ударањем по глави, која је њежна а и сједиште мозга, па се тако може у дјетета памет помјерити. За то паметни родитељи по потреби казну мијењају: једанпут покуде неваљало дијете пред ким угледним и поштованим. Други пут му ускрате за казну једно јело или цио оброк, трећи пут му недозволе игру, међу другари, а у најтежим преступцима дјечијим лањају се шибе. Но кад год казну обећају, дужни су је и испунити, јер иначе губе углед и постају лаже пред рођеном дјецом својом.

Велику помоћ васпитању, а неизмјерну корист за будућност дјечију пружа рад. Чули смо, да је Преблагословена Дјева Марија на васпитању при храму јерусалимском осим науке о закону Божијем, учила се и вриједно радила женски ручни рад. Нека се и наша дјеца на Њу угледају. Јер у дангуби и доколици се рађају многи гријеси. Забавиш ли дијете од мале малоће послом (да богме лакшим) нећеш му дати времена да гријеши, а и за будућност ћеш створити, вољна, орна и вавјежбана радника. Неки родитељи, који немају правилног схваћања о љубави према дјеци говоре: нећу дјецу да заробим, та није то нужда нама, а незнају и немогу знати шта ће будућност њима и њиховој дјеци донијети, и да се баш на њиховој дјеци може остварити она народна: „млад луђак, стар просјак“.

Родитељи! Примите срцу ријечи моје данашње и по њима се владајте, како на суду Свевишњега неби били осуђени, да сте се за земаљско пропадљиво благо више бринули, него за своја рођена. Амин.

Преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Умро. Његово Високопреосвештенство митрополит зворничко-тузлански *Григорије Живковић* умро је у Мемишкој у петак 24. априла у 70. години живота. Тијело покојног митрополита сахрањено је у Карловцу. На сахрани је био високо-

преосвештени господин митрополит *Василије Поповић*, земаљску владу заступао је високородни господин *Александар барон Рајачић* Брински, епарх. црквени суд сарајевски високопреч. господин *Димитрије Јанковић*, ред. члан епарх. црквс. суда. Толико за сад знамо. Но о животу и сахрани заслужног покојника донијећемо у једном од идућих бројева опширно.

Велики Савјет. Сједница Вел. управног и просвјетног савјета сазвана је у среједу 29. априла.

Тајник вел. црквеног суда. Велики црквени суд у својој сједници од 16. марта 1909. изабрао је за свог тајника преч. госп. *Гавру Гашића*, редовног члана епарх. црквс. суда у Сарајеву.

За споменик пок. митрополита Николаја послао је преч. господин *Петар Рађеновић*, свештеник у Вел. Радињу 25 круна.

Из западне цркве.

Тежња инославних цркви за сједињењем с православном црквом. Не само старокатолици, већ и Англиканци од давна раде на сједињењу своје цркве с црквом православном. Тако су Англиканци не само у Европи већ и у Америци основали неколико општина у ту сврху. Концем прошле године образовао се у Њујорку одбор за унију англиканске и источно-православне цркве (Anglo-Eastern Church Union). У тај одбор ушли су: православни арапски епископ Рафајло, англикански епископ из Њу Галшпира Паркер, и повише православних и англиканских свештеника.

Поред Англиканаца изразили су своју жељу за сједињењем с нашом црквом и католичке модернисте. Вођа овијех: Тирем, у свом саставу: »Средњевјековност«, у ком одговара кардиналу Мерсије-у, истиче васељенски карактер православне цркве.

Слични се покрет примјећује међу Чесима и Пољацима. Чешка »Обнова«, пољско »Маријавитство«, многобројни прелаз Галичана и Русина у православље, јасно доказују тежњу нарочито славенских племена, да се врате матери цркви.

Читула.

Михајло Поповић, умировљени свештеник и бивши парох брајначки, умро је 24. децембра и сахрањен сјутра дан на Божић 1908. г. На погребу чинодјејствоваше тројица околних свештеника и то: мјесни парох Сава Савић, Матије Поповић, парох милићки (унук почившег Михајла) и Коста Стефковић, парох малопољски.

Покојник је опојан у мјесној цркви Ловници, стародревној задужбини наших славних Немањића уз учешће необичног скупа околног народа. Испред св. храма, коме служаше покојник преко пола стољећа, као и испред браће свештеника опростио се с покојником парох Савић, а испред црквеног одбора и народа над отвореним гробом црквени предсједник Давид Савић, опртавши укратко и један и други частан и племенит живот покојног Михајла и његове велике заслуге за овај свети храм и свој народ.

Дирљив призор бијаше кад наступи пошљедње цјеливање и растанак оних старинаца још из младости искрених другова и пријатеља покојникових. Сваки сузама оросише десницу покојникову, којој пола стољећа тако побожно приступаху и благослов примаху. Сваки шапутаху цјеливајући: »До скорог виђења на свијету оном добри наш оче! С Богом!«

Покојни Михајло бијаше из свештеничке фамилије Поповића, син пок. попа Илије а унук познатог покојног попа Јове, који је у борби за овај наш св. храм Ловницу много препатио по тамницама травничког везира и сарајевског паше, те и на губилиште извођен био, док није на пошљетку и намењу помјерио.

Покојник је рођен у Ловници око 1830. год. Књигу је учио у Тешњу код оданшњег проте тешањског и код неког учитеља Плакаловића. Рукоположен је од блаженопочившег митрополита сарајевског Антима, код кога је једну годину прије тога провео на пракси.

Покојник је био челична срца и велике љубави према цркви и свом народу кроз читав свој живот. У свима бурнијим временима кад навађаваху Турци на цркву Ловницу да је поробе или запале за доба покојникова и сам спаваше уз њу с пушком у руци. И кад у бјегству турске чете, послије сукоба с аустријском војском на Тузли, ударише у плачкање и пустошење показа се покојни Михајло у обрани цркве и народа као прави војник с крстом и с пушком у руци.

И у вршењу својих свештеничких дужности бијаше тачан и уредан, по примјеру старих свештеника. Ни на часу смрти не даде се збунит. Пошто се исповједио и причестио сабра око себе сву своју фамилију, опрости се са њима и благослови их, а на пошљетку са мјесним пароком, као и са својим унуком попом Матијом. Лијепо сави своје свештеничке књиге, пољуби их и предаде унуку. Још му хтједе нешто да рече, али га бијаше издала снага. Два пут се прекрсти, трећи пут не може сам. Ми му припомогосмо и он заплака, али већ не може ништа рећи и наскоро умрије.

Чељад из куће истрчаше и наглас закукаше, а пјесма која се дотле орила по околним селима при печењу божићне печенице одмах умукну. То бијаше знак опште жалости његова захвалног стада, за својим добрим полустољетним чуваром од ђавола и од непријатеља.

Лака му црна земља и вјечни спомен!

Јован Зорић, привремени администратор парохије крњеушке (кот. Бос. Петровац) преселио се у вјечност дана 19. марта 1909. год. Покојник је по свршетку 4 разреда гимназије у Сарајеву био постављен за канцелиста у сарајевској конзисторији, и као такав приватно је свршио и рељевску богословију.

Рукоположен је за ђакона 1. марта 1903., а за пресвитера 2. марта исте године у Бањој Луци, би постављен за администратора парохије крњеушке, гдје и умрије, опојан и сахрањен би од околних свештеника.

Покој му души!

Теодор Кондић, парох у Свињој (кот. Бос. Нови) преминуо је дана 31. марта у 67. години живота. Научивши код оца читати и писати би 6. децембра 1866. год. рукоположен за ђакона, а 25. децембра исте године за пресвитера.

Покојника су опојали и сахранили ближњи свештеници. Лака му црна земља била!

Званични огласи.

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 247/257 ех 1909. 1—2

Стјечај.

На темељу закључка заједничке сједнице, држане у Бањој Луци дана 17./30. децембра 1908. број 882/9. ех 1908. у смислу § 157. црквено-просвјетне Уредбе, ради сталног попуњења четири установљена окружна протопрезвитерска мјеста са сједиштима у Бањој Луци, Кључу, Бос. Крупи и Дервенти, расписује се овим стјечај са пријавним роком од шест (6) седмица, рачунајући од дана првог уврштења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику“.

Компетенти имају своје молбе у горе означеном року поднијети овом епархијском црквеном суду и уједно им приклопити свједоџбе о свима, како богословским, тако и прије богословије свршеним наукама.

На ова мјеста имају право компетовати само свештеници из епархије бањалучко-бихаћке с тим додатком, да сваки онај, који жели получити једно од ових упражњених мјеста може изрично замолити једно или више од ових мјеста, у којем случају изборно тијело у праву је, да молитеља бира, на које хоће мјесто од свију оних, у његовој молби назначених.

Берива скопчана са овим мјестима изнашају годишње 4000 (четири хиљаде) круна, од које се своте односи на чисту плату 3000 круна, а на путни и канцеларијски паушал 1000 круна.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањој Луци, 9./22. априла 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 265, 277/356 ех 1908. 1—3

Едикт.

Позива се овијем Jeanne рођ. du Camp, сада непознатог боравишта, против које је супруг јој Светозар Петковић, жељезнички чиновник у Сарајеву поднио код овог духовног суда брачноразводну тужбу, да у року од шест (6) мјесеци, рачунајући од првог уврштења овога едикта у овом листу, овом духовном суду своје садашње боравиште пријави, да би се тако споменута тужба са њом у претрес узети могла, јер ће јој се иначе по безуспјешном истеченју поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће имати њу у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањој Луци, 9./22. априла 1909. *Предсједништво.*

»Источник« излази у свескама досадашњег формата на 1-ом табаку сваког 15-ог и пошљедњег дана у мјесецу. Цијена је листу на цијелу годину 3 фор. или 6 круна, а на пола године 1·50 фор. или 3 круне; за стране земље на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији, а рукописи уредништву листа у Сарајево. Рукописи се не враћају.

Одговорни уредник: Др. Симеон Поповић. Прва српска штампарија Р. Ј. Савића, у Сарајеву.

Књижевни оглас.

Довршио сам и за штампу спремио нову књигу:

„Проповедников венац,

практичне православне проповеди за село на све празничне и светитељске дане преко целе године".

Учење ових проповеди конкретизовано је многим примерима из живота, причама и анекдотама, тако, да је кадро пажњу запетом одржати, интересе пробудити и трајне користи пружити.

Од обрађених тема у овој књизи наводим неке, као: *О раду, о васпитању деце, о здрављу, о болести, о неправењу у браку, против растрошности, против пијанства, против конкубината, против богохуљства, против сујеверја* и т. д.

Пошто ће књига бити у ограниченом броју примерака штампана, то молим браћу свештенике и сваког пријатеља православне српске књиге, да ми најдаље до 1. јуна о. г. јаве, да књигу желе имати, како бих им могао тражене примерке осигурати. Цена ће изнети највише **3 К** по комаду.

Уједно ми је част јавити, да ће за који дан изаћи из штампе *друго издање* моје књиге:

„Катихезе за II. разред основне школе"

са једним додатком о св. исповести.

П. н. г. г. катихете, који се служе „Катихезама" молим, да ми до конца ове школ. године јаве, да ли би желили, да из обе књиге „Катихеза" одштампам ступањ „скупљање" (систему) у засебну књижицу, коју би могли пружити у руке ученицима као књижицу за понављање и меморисање. Важност оваке књижице нека наволе сами проценити. Така би књижица стала само неколико потура, па молим да ми се означи одмах и број комада, који појединн катихета жели имати.

У Митровици, 16./29. априла 1909.

Свештеник **Владимир Милутиновић,**
духовник кр. земаљске казнионе.

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини**, — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато издање школских **писанака** и **задаћница, малих тека, цртанака**, као и све остале **писаће и цртаће школске потребе**.

Складиште разних **забавних књига**, као и све остале **школске књиге за Више дјевојачке школе и гимназије**.

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено-школ. одборâ, која стоје свакоме на увид.

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Десетића улици број 8, према друштву „Просвјети".

Јамчи за изврстан крој и солидну израду

Једини у Босни и Херцеговини пов. кројачки курс.

Основана 1876. године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића,

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица бр. 15.

Почасна 1904. бечка диплома — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такођер сам радњу снабдио са најбољим и најразноврснијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. т. грађанству и чиновништву, да ћу сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Цијене умјерене и на отплату.

Одијело сваке врсте прави без пробе.

Год. XXIII. Сарајево, 31. маја 1909. Број 9. и 10.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА
* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Садржај:

† Григорије Живковић, српско-православни митрополит зворничко-тузлански. — Ријеч Његова Високопреосвештенства господина Василија Поповића на опијелу Григорија Живковића. — Говор проте П. Н. Јовановића, ред. члана црк. суда. — Говор Душана Кнежевића, пароха горњо-карловачког. — Болест, смрт и погреб благо-упокојеног АЕ. и митрополита зворничко-тузланског господина Григорија Живковића. — Matrimonialia српскога народа у прошлости. Преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Листови и нове књиге. — Јавна захвалност. — Званични огласи.

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СИМЂЕЛ ДР. СИМЕОН ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића Сарајево.

† Григорије Живковић,
српско-православни митрополит зворничко-тузлански.

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 31. МАЈА 1909. БР. 9. и 10.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН

ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

Одговорни уредник:
синђел Др. СИМЕОН ПОПОВИЋ,
професор-катихета вел. гимназије.

†

Григорије Живковић,

српско-православни митрополит зворничко-тузлански.

Митрополит Григорије Живковић (крштено име Никола) родио се 6. децембра 1839. год. у Меминској (котар костајнички) од оца свештеника Григорија и матере Јелице. Основну српску и њемачку школу свршио је у Дубици а Oberschule у Петрињи. Први разред гимназије у Загребу а остале и богословију у Карловцима, коју је свршио 1860. год.

Год. 1861. оженио се и те исте године 8. септ. зађаконио а 26. окт. рукоположио га владика Петар (бивши митрополит београдски) за пресвитера и одредио за капелана оцу у Дубицу, гдје је и учитељ на српској основној школи био. Год 1862. премјештен је за капелана у Црквени Бок, и тамо је био уједно и учитељ. Год. 1863. положио је катихетски испит, те је 23. авг. 1863. именован катихетом на вел. реалци у Раковцу крај Карловца. 24. апр. 1871. положио је у Бечу пред испитном комисијом испит за предавање српског језика. Члан испитне комисије био је чувени слависта Миклошић. Год. 1868. изабран је за члана конзисторије епархије горњо-карловачке, владика Лукијан Николајевић одликује га црвеним појасом, а владика Теофан Живковић произвео га је за протопресвитера. Концем јануара 1893. отишао је у пензију и на Теодорову суботу исте године примио монашки чин, са именом Григорије, у манастиру Гомирју, примивши управу тога манастира као патр. протосинђел.

Год. 1897. јануара 1. прешао је у Босну као члан сарајевске конзисторије, а на св. Саву произвео га је митрополит Никола Мандић за архимандрита. 29. апр. исте године изабрао га је св. Синод цариградске патријаршије за митрополита зворничко-тузланског, за кога је и посвећен 27. јула 1907. год. Одликован је био комтурним крстом Франца Јосифа са звијездом.

Р и ј е ч,

коју је говорио митрополит бањалучки и бихаћки **Василије Поповић** *28. априла 1909. год. у горњо-карловачкој цркви на опијелу благопокојног митрополита зворничко-тузланског Григорија Живковића.*

Многопоштовани и тужни зборе!

Црна застава, гласиља смрти, тужно се данас вије на саборној цркви доњо-тузланској. Тужни одјек светих звона са те цркве објављује данас жалосне гласе на све четири стране зворничко тузланске епархије, и тај тужни одјек ево и овде, у посестрими, горњо-карловачкој епархији, срце нам пара и тугу нам јавља — јавља нам, да нема више међу живима доброга старца и узоритога архипастира, зворничко-тузланскога митрополита Григорија Живковића.

Српско-православна црква, свештенство и народ зворничко-тузланске епархије плачу и јадикују данас, јер је црква изгубила поглавара, свештеници првосвештеника а народ архипастира свога.

Српско-православни босанско-херцеговачки архијереји жале и тугују данас за изгубљеним својим у Христу братом премилим.

Многобројни пријатељи и поштоваоци, а нарочито рођена дјеца и сродници кукају и прси своје бију данас за добрим пријатељем, односно за њежним оцем својим.

Па у тој нашој превеликој тузи дођох и ја срца ојађеног, да се испред своје старије браће, босанско-херцеговачких архијереја, опростим и поздравим са својим и њиховим блаженоупокојеним братом, митрополитом Григоријем Живковићем; дођох да му у име српско-православне цркве босанско херцеговачке, коју је он својим честитим срцем жарко љубио и вјерно служио, дођох велим да му у име те цркве одам и укажем дужну и заслужену последњу му пошту; дођох да му и ја од своје стране речем моје тужно и последње: збогом блаженоупокојени у Христу брате мој Григорије.

Но нијесам дошао, тужни зборе, да овоме великом покојнику за његове велике заслуге и за његов многогодишњи труд и рад у

винограду Господњем плетем и оплетем вјенац славе, коју је славу он у цркви и држави, у свештенству и народу своме заиста заслужио. Нијесам велим за то дошао, јер ја то и нијесам у стању, него сам дошао, да са сузама његових поштовалаца и пријатеља, са сузама његове дјеце и сродника — да на овај његов многочесни мртвачки одар са тим њиховим сузама кане и моја горка суза жалосница.

Блажено упокојени митрополит Живковић по рођењу своме и по првим годинама свештеничке службе своје припада овопредјелној српској цркви, а епархији горњо карловачкој; по доцнијим годинама својим, а нарочито по узвишеном архијерејском чину и достојанству своме, припада он српско-православној цркви босанско-херцеговачкој; но по раду своме на пољу црквене и богословске књижевности наше припада он цијелој српско-православној цркви у свима крајевима и предјелима нашим без означења граница њезиних. А да је тако, доказ нам је, што хиљадама православне Србчади наше у разним крајевима чита и учи у школама „Историју Хришћанске Цркве“, коју је онако марљиво и са великом способношћу саставио и написао блажено-упокојени митрополит Григорије.

О животу митрополита Живковића рећи ћу овде само у најкраћим напоменама.

Блажено-упокојени митрополит Живковић родио се у селу Меминској године 1839. и на крштењу добио име Никола. Основне школе свршио је у Хрватској Дубици а гимназију и богословију у Срем. Карловцима. Рукоположен је за ђакона и презвитера год. 1861. те прве двије године послије рукоположења служио је као свештеник у Дубици, а иза тога велики и дуги низ (30) година служио је као катихета и професор на великој реалци у Раковцу, и то пошто је претходно за то прописане катихетске и професорске испите успјешно положио. Године 1868. изабран је за члана епархијске консисторије горњо-карловачке, а године 1887. произведен је за протојереја. Послије свога умировљења г. 1893. ступио је у монашки чин, те у мјесто дотадашњег крштеног имена Никола добио је монашко име Григорије, а исте године произведен је и за протосингела и примио управу манастира Гомирја.

Но ни црква ни држава нијесу ту застале, него су га и једна и друга ушљед његових врлина, његових способности и његовог по цркву корисног рада све даље и даље помицале и унапређивале на љествици црквено-јерархијској. И у томе унапређивању, а на предлог тадашњег АЕ. и митрополита дабро-босанског Николаја Мандића, године 1896., именовало га је Његово Апостолско Величанство наш

премилостиви цар и краљ Франц Јосиф I. за првога и правога члана и савјетника дабро босанске консисторије у Сарајеву, а већ идуће 1897. године, пошто је произведен за архимандрита, именовало га је Његово Величанство за митрополита зворничко-тузланскога, које је године посвећен и свечано као митрополит устоличен у саборној цркви доњо тузланској. И најпослије одликован је комтурним крстом Франц Јосифовог ордена са звијездом године 1898.

Ето толико само у најзбијенијим цртама о животу блаженопочившег митрополита Григорија, а вјешто перо његовога биографа описаће боље, достојније и подробније живот и рад овога заслужнога архипастира. Но и из овога мога краткога напомињања јасно се види, да су се црква и држава тако рећи натјецале и надметале, која ће више овога великога мужа наградити и која ће га више одликовати, јер је исти био колико вриједни и савјесни дјелатељ свете цркве, толико вијерни лојални поданик цара свога и државе своје.

Митрополит Живковић био је у опћењу и опхођењу своме са сваким пријатан и љубазан, а као човјек и Србин поштен, искрен, одлучан и непритворан, у раду тачан и савјестан, у суђењу строг и правичан, а према свештенству и народу своме очински наклоњен и расположен. Ми пак архијереји, као његова браћа и другови, ми га знамо као способнога и искуснога, као мудрога и озбиљнога брата и и сатрудника свога, који је браћу своју архијереје са својим мудрим и братским савјетима често пута задуживао, а који су савјети увијек били и ишли само на добро и корист наше свете православне цркве.

Српско-православна црква босанско-херцеговачка и српски народ у Босни и Херцеговини захвални су и благодарни овопредјелној српској цркви и српскоме народу ових крајева, што су нам у данима наше црквене потребе дали и уступили три честита Србина, три свјетила црквена, три велика јерарха и митрополита и то: добротвора Ђорђа Николајевића, родољубивога Николаја Мандића и узвишеног Григорија Живковића.

Као браћа браћи братски им захваљујемо и дарованога нам митрополита Живковића ево сада са болом у души и тугом у срцу враћамо и предајемо родној груди његовој, земљи његовој, отаџбини његовој, коју је он синовски волио и љубио.

А сада молим тебе блажена сјени блажено-упокојеног митрополита Григорија Живковића, да горе у небеским дворима а са нашим првим архијепископом, просвјетитељем и учитељем светим Савом Немањићем, да пред пријестолом свевишњега Творца молите се за српско-православну цркву босанско-херцеговачку, коју је св. Сава основао и

да тамо заступате васколики српско-православни народ, кога је св. Саво за вријеме свога апостолскога живота и рада учио и просвјећивао.

А теби велики покојниче, узорити митрополите, врсни дјелатељу, који си с обје стране и Уне и Саве у винограду Господњем дјелао и радио — теби у мјесто мога последњег поздрава и опроштаја довикујем: Слава ти и вјечна памят.

Говор,

који је на опијелу благопокојног АЕ. и митрополита зворничко-тузланског госи. Григорија Живковића говорио у горњо-карловачкој цркви **П. Н. Јовановић**, *прото и редовни члан црквеног суда доњо-тузланскога, дана 28. априла 1909. год.*

Свети владико и драги нам покојниче!

Велика зебња, која је од пошљедње дуге и тешке болести твоје обузимала душу нашу опажајући како нагло опада тјелесна снага твоја, на велику тугу свију нас била је дакле основана; јер ето ни снажни састав тијела твога, ни јакост воље твоје, ни свјежина до пошљедњега часа душе твоје, ни топле молитве свештенства и народа твога, ни свагдашња помоћ искусних љекара па ни брижна њега јединца сина Твога, — не могаше отклонити или бар на дуже вријеме одложити смртну чашу, која ти се нагло припремала и припремила.

Под тешким теретом живота од 70 година и под великим бременом савјесноga и с великим душевним напорима скопчанога јавнога рада од 47 година, — истрошено тијело твоје клонуло је и клонути морало је, а племенита и узвишена душа твоја, разријешена од тјелесних окова својих, по вјечном Божијем опредјељењу упутила се на истину.

Поводом тога необичнога пута твога, зворничко-тузланска дијецеза твоја сва се у црно завила и у лицу преставника својих, сакупљених око одра твога смртнога, — оплакује црну судбу своју гледајући те, грдна жалости наша, на мртвачком одру: безгласна, бездихана, мертва предлежаштца и тешко жалећи, што, дична поглавицо цркве наше свете, никада више нећемо чути побожно-умнога гласа твога, нити ћемо гледати светачкога лика твога, што нам од сад нећеш дијелит архипастирскога благослова свога нити ћеш нам давat једре поуке и очинских савјета својих.

Али, слабе су ријечи говорника, да све пошљедице и сву замашитост тужнога призора овога у потпуној свјетлости престави и да

у овоме тужноме часу буде потпуни тумач оне искрене жалости вијернога и одanога ти свештенства и народа дијецезе твоје; а још мање је у стању, да довољно оцијени огромни губитак са твојим врлинама украшенога архипастира. Јер рад такога великана српско-православне цркве и јерархије, као што си био ти, моћи ће достојно оцијенити само неумитни суд повјеснице и покољењâ. Но при свем том, нека опрости скромност твоја, велики нам покојниче, да и над смртним одром твојим смјело устврдимо, да ће тај суд и повјеснице и покољењâ ставити те у ред највећих и најзаслужнијих архијереја зворничко-тузланске митрополије. За тај пак и такав добри суд о теби јамчи сва твоја славна прошлост и неувела дјела твоја, нарочито из времена архипастирства твога.

Јер ти си у данима и годинама живота, у којима обични јавни радници напуштају рад и свјетске бриге, па се уморни повлаче у уски породични круг, да посљедње дане живота свога у тишини проведу, — ти си, велим, у тим данима и годинама својим, у којима си уживао благодати умировљеног професора, катихете и богословског научењака и књижевника, те манастирског подвижника и настојатеља славног манастира Гомирја, — имао и смјелости и родољубља, да у своје прокушане руке прихватиш крму брода српско-православне зворничко-тузланске митрополије и то баш у оном времену и часу, кад се тај брод највећма колебао на страшним таласима дугогодишње и с познатом жестином и истрајности вођене борбе око автономије босанско-херцеговачке српско-православне цркве.

У тој и таковој смјелости, пожртвованости и прегалаштву твоме јесте извор великих заслуга твојих, које се повећавају још и тијем, што си у тешком и критичном времену послужио цркви и то без икакве потребне ти и примамљиве личне користи своје, већ једино за то, што си осјећао свету дужност и позив с више, да себе и своје, у највећем степену развијене високе способности — жртвујеш: Богу, цару, цркви и народу своме српско-православноме до посљедњег издисаја свога.

И нијеси се узаман жртвовао и трудио, јер прегалаштво, пожртвованост и велики напори твоји уродили су и морали су уродити изобилним плодовима на славу Бога и признање цара и краља нашега честитога, на понос и дику твоју и свију твојих и на корист цркве и народа српско-православнога.

Богато искуство и велико знање твоје, реални погледи те хладно и разборито суђење твоје о свему, до непомичности стална воља твоја и одлучност, потпуна свјесност свега онога, што си хтио и радио као

и велика љубав твоја према интересима цркве, свештенства и народа твога српско-православнога, — јесу врлине, које су те из манастирске ћелије извеле и позвале те на највишу степеницу јерархије, а које су те украшавале и као архипастира и уједно ти заједничавале успијех у свима племенитим, узвишеним и родољубивим предузећима твојим.

Тим врлинама својим стекао си у босанско-херцеговачкој цркви у опште, а у зворничко-тузланској дијецези напосе вјечан и трајан споменик себи и великом имену своме скупа са осталим друговима твојим и презаслужним радницима минулог деценијума, који су с тобом у једнакој мјери пожртвовно радили на вјерско-просвјетном подизању цркве и српско-православног народа Босне и Херцеговине.

Најзнаменитији пак плодови тих твојих и њихових подвига јесу: дуго и жељно ишчекивана и с великим напорима и жртвама добивена црквено-просвјетна автономија, на којој нам и много старија, просвјећенија и богатија браћа наша с разлогом позавиђати могу; — за тим фонд за свештеничке удовице и сирочад, којим су свештеничке сироте од коначне пропасти спашене као и мировински фонд, којим је заједничено пристојно издржавање изслуженим остарјелим и немоћним свештеницима и учитељима нашим.

А по раду и заслугама твојим на овоме пољу — може се судити и вјеровати с каквим си маром, љубављу и пожртвованости радио на вјерско просвјетном подизању народа твоје дијецезе.

За то свети владико наш, кад те Божија воља и милост познала к себи из средине српско-православнога народа и милих твојих, — почивај у миру! Дјела твоја уродила су изобилним плодовима, од којих си неке плодове имао ријетку срећу и ти за живота свога да окусиш и очима својима да видиш. Ти плодови неувелих дјела твојих најбоља су ти награда, коју си за живота могао да примиш; по смрти пак, они су ти најтрајнији споменик, по коме ћеш и ако одлазиш из средине наше у дјелима својим живити и бити вазда с нама и међ нама.

А сад приликом овога посљедњега нашега растанка с тобом, преставници великог управног и просвјетног Савјета, те преставници Црквеног суда, епархијског управног и просвјетног Савјета, свештенства и општинâ дијецезе твоје, у име своје и у име свега свештенства и српско-православнога народа зворничко-тузланске митрополије кличу ти: Слава! и вјечна ти памјат свети владико наш Григорије! Слава и вјечна ти памјат!

Говор,

који је прев. господин парох **Душан Кнежевић**, *говорио у горњо-карловачкој цркви на опијелу преминулог митрополита зворничко-тузланског Григорија Живковића, дана 28. априла 1909.*

Блажени владико!

Отишао си нам далеко, браћи нашој српској у Босну поносну, да тамо као архијереј, као поглавица цркве послужиш и њој и народу свом, и већ мишљасмо, е нам се никада више вратити не ћеш. Ал' Ти си се, ево вратио... Ваљда Те је повукло срце у крајеве ове, гђе си свјетлост сунца Божијег угледао; ваљда Те је повукло срце овамо, да овђе легнеш у земљицу црну уза своје миле и драге покојнике; да отпочинеш тамо, у присјенку оне липе и питоме горе дубовачке, а на догледу и града овог милог Ти, и храма овог светог, из кога ћеш пошљедњи пут свој да учиниш, и завода оног тамо, школе оне раковачке, у којој си пунијех тридесет година савјесно и успјешно учитељевао и радио, и које си се на самрти сјетио.

Оставио си духовну државу своју и паству милу, са којом Те је лијепа нина година савјесне и ревне службе архијерејске, и беричетног и корисног рада спајао и везао; оставио си, велим, тешка срца, ал' мирне савјести, јер ћеш моћи пред лицем Господњим лако о њима рачуна да положиш. Дошао си нам опет, ма нијеси овђе страи и туђ, и ако си подавно отишао одовуд; имаш Ти, блажени владико, и овђе пастве своје, још Богу хвала доста бројне, која Те, истина са болом и тугом у срцу и души сада, ал' иначе свесрдно и обједручке прима, а та паства Твоја, — то су Твоји негдашњи ђаци. Јест, Твоји ђаци, Твоја духовна чада, која се Тебе са љубављу и поштовањем сјећају. А како да се и не сјећају свог савјесног, доброг, мудрог и праведног учитеља, старјешине и управо родитеља, који је као мало ко умио, не само да препода ученику свом оно знање и науку, на коју је зван био, него и да свог ученика поучи и посавјетује; са странпутице на прави пут изведе; младеначку му ватру, младеначки жар сталожи и стиша; покара га, ако је потреба била, онако, благо, мило, родитељски; охрабри га и подигне, ако је клонуо и малаксао; одушеви га и задобије за школу, књигу, науку, рад, и за све, што је лијепо, племенито, поштено и људски. Ал' за то си и стекао, блажени владико, ријетку љубав, ријетко поштовање, ријетку привржености ученика својијех, и не само оних, које си учио истинама св. наше вјере, него и свијех осталијех, са којима нијеси могао већ по свом звању у тако тијесну, у тако нежну везу да дођеш. Па нека Ти је у име њих свијех: и

онијех, које је љубав и поштовање сакупила код одра Твог, и онијех, који су далеко одовуд, а на уста моја, Твог негдањег скромног ђака, наречена хвала и слава!

Блажени владико! Вратио си нам се, рекох, опет, ал' не да будеш тамо на Дубовцу остављен и заборављен, него да будеш под оком свијех нас, Твојијех некадањијех ученика, Твоје духовне дјеце, који Тебе и гроб твој, као највећу светињу у аманет примају. Па као што си Ти радо посегао из даљине оном светом и тихом мјесту тамо, тако ће радо и свак од нас посегнути к њему, да се поклони пепелу Твом, цјелива хумак онај, што ће га крити, и помоли над њим Оцу небесном за покој душе свог некадањег доброг учитеља, а потоњег мудрог и ревног Архијереја Григорија.

Слава Ти и вјечан спомен блажени владико!

Болест, смрт и погреб

благоупокојенога АЕ. и Митрополита зворничко-тузланскога, господина Григорија Живковића.

Смрт благоупокојенога митрополита дабро-босанскога Николаја Мандића, који је од можђане капље умро на Ријеци 20. јула 1907. г. тако је потресла блажене памети сада већ покојнога митрополита Григорија Живковића, да је смрт првога била од кобних и смртоносних пошљедица и по другога.

Оба митрополита били су вршњаци по годинама, земљаци по крају у коме су се родили, припадници горњо-карловачке дијецезе, од бившег биоградског митрополита Петра Јовановића, потоњег епископа карловачког оба рукоположени, оба чланови конзисторије плашке, — еле од младости до старости познаници, другови и пријатељи већ што може бити боље. С тога кад су се одласком митрополита Мандића у Босну један од другог простором удаљили, то старо познанство и пријатељство, било је један од оних великих разлога, због којих се благоупокојени митрополит Живковић одлучио, да напусти благодати умировљеног професора и настојатеља манастира Гомирја, па да ступи у службу босанско-херцеговачке српско православне цркве као потпредсједник сарајевске конзисторије и предестинирани митрополит зворничко-тузлански и тако да се опет нераздвојно до смрти састане са својим вјерним другом и с њиме заједнички дијели агоде и незгоде поглавара српске цркве у једном дугом низу критичнијих година босанско херцеговачке цркве.

С тога је по смрти митрополита Мандића овладало митрополитом Живковићем неко стално нерасположење и сјета. Осјећао се као да је усамљен, остављен од свијета и другова; предвиђао је нагло приближавање смрти своје а у томе га је увјерењу утврђивало опадање тјелесне снаге и готово стална кад већа кад мања главобоља.

Надао се да ће од исте болести као и друг а и рођени му брат, од капље умријети, с тога је настојао да му буду и његови приватни и службени послови у

потпуном реду, што је у осталом била његова ваздашња врлина. Кад би ма куда на Туале полазио, све би тако уредио, и тако се опраштао с онима, који су га испраћали, као да се не ће више вратити.

У кући својој као и у канцеларији набављао је само оно, што је било неопходно нужно, од данас до сутра.

У таком душевном стању и нешто зар озбиљнијој слабости предпрошле зиме једном касно у вече наређивао је што је нужно за погреб, говорећи: »Мој синко, мора се умријети, а и године су ту«.

У пошљедњој години живота осјетно му је тјелесна снага опала а перо у руци дрхтало; но у спољашњем изгледу готово се није опажала никаква промјена због стално доброг апетита.

Жао му је било, што није био умировљен, кад је с покојним митрополитом Мандићем молио. Говорио је: »Док сам могао и имао вољу, радио сам; а кад човјек не може и кад изгуби вољу, треба да уступи мјесто другоме млађем... Имам ја доста родбине, па бих одлазио од једног до другог и тако бих прекраћивао вријеме«.

Но и поред таког душевног стања и нерасположења, за дивно чудо, душевна му снага ни најмање није малаксала управо била је непромијењена. С тога се за све како у својој епархији тако и у свијету до пошљедњег издаха врло живо интересирао и ни за један час није био равнодушан у пословима и вршењу дужности и правâ својих.

У епархијске сједнице долазио је и поред љечничке забране — редовно и у сједницама је врло живо и с пажњом до краја у расправљању учествовао те задивљавао чланове памћењем и својим разборитим суђењем и непомичним остајањем код одлука својих.

Особито је волио сједнице црквенога суда. Пошљедњој сједници 20. јануара о. г. предсједавао је осјетно болестан и то у свом стану. Да је црквени суд волио има доказâ; ал' за то је и црквени суд с њим једном душом дисао.

У сједници великог црквеног Суда и великог Савјета због дугог њиховог трајања и слабости своје нерадо је одлазио. А и кад је одлазио у расправљању на тим сједницама био је врло уздржљив, па су то неки, који га нијесу познавали, рђаво тумачили. А међутим покојник је то чинио из практичних обзира познавајући укус нашега свијета, па тамо, гдје он сам није био одговоран, није хтио кварити ничијега укуса а није се хтио по њему ни поводити, већ је био више-мање пасиван. У својој пак епархији, сасвим је обратно чинио свагђе гдје је то нашао за сходно.

Дан прије тешке болести био је расположен па се није примјећивала на њем никаква необична промјена. У вече је преко свог обичаја подуже разговарао. Сутра дан, т. ј. 27. јануара (9. фебруара) уторак о. г. између 6 и 7 сати ујутро осјетио је наступ болести, па се пробудио, устао и звонио. — Изјавио је да га је »кап« ударила. Дошао је одмах љечник Др. Ристо Јеремић и предузео његу и лијечење. — Болесник се тужио да му лијева рука и нога трне. Говор му је био тежак и одебљао, а свијест је била потпуно нетакнута, тако, да је тога дана, у кревету лежећи, могао потписивати поштанске рецеписе и владати лијевом руком. Заповиједио је да му се из стола донесе »оно најгорње писмо«. Донешено му је то писмо, које је било — тестамент, и које је заиста најгорње било. Предајући

га рекао је да се отвори, »кад ту пише«. А писало је на коверти да се тестамент отвори послије смрти.

Исти дан кад се разболио т. ј. уторак вече питао је за новости дневне и жалило је да му се читају новине. У сриједу 28./I. дошао је и његов син Никола, парох у Меминској

Кад му је син дошао наредио је да се тестаменат преда сину, а мислећи да ће у Тузли умријети, хтио је да измијени у тестаменту одредбу своју гледе погреба свога у Гор. Карловцу, па да, због зиме, рђавог времена и даљине нареди да се у Д. Тузли сахрани. Но на велику молбу сина свога од тога је одустао.

У сриједу у јутру изјавио је: »Изгубио сам лијеву руку и ногу«, јер је тада од утрнулости наступила узетост лијеве стране тијела.

Болест је наступила седми дан иза сједница па је требало потписивати акта. С тога у четвртак 29. јануара у подне прибере сву снагу, па сједнувши на кревет несигурном руком потписао је много аката. Наравно да су се љечник и брижни му син томе противили и због тога од тада преко болесникове воље за неко вријеме обуставили свако опћење с њим.

И ако о болести покојниковој није нарочито извјешћивано свештенство ипак сазнавши, — усмено, писмено и брзојавно непрестано се распитивало и молебствија чинило за оздрављење свога доброг Архијереја.

Међутим болест ипак окрене толико на боље, да је болесник почео устајати и за столом сједити па и на ноге по мало ослањати се.

С тога 5./18. марта у четвртак по подне у 3 сата и 50 минута отпутовао је у своје мјесто рођења — Меминску у Хрватској код Сиње, да се код сина у болести даље његује и лијечи.

Да се не би узрујавао, јер је био врло осјетљив и жаловит па је плакао кад год би га ко од поштовалаца посјетио и тјешио, испраћен је од најужег круга поштовалаца и млађих својих. Па ипак тешком муком ушавши у салонска кола, која су му на расположење стављена, погледао је на пратњу, заплакао и крупне сузе низ лице пустио, али се брзо прибрао и од даљег плача уздржао.

Из купеја тужно је гледао, како му се тузланске куће испред очију брзо измичу и губе док се за брегове сасвим и за навијек не заклоните од очију његових. Тада је дубоко уздануо, мало се протресао, усправније сјео, прибрао се и разведрио тако, да је јуначки пут издржао до Меминске.

Домаћа њега и душевно задовољство у Меминској болеснику је тако годила, да је већ по мало шетао по врту.

Али 10. априла опет наступи слабост и нерасположење, те једног дана иза тога сједећи у врту осјети наступање капље, устане онесвијести се и падне па исквари десну руку, којом је владао. Капљи се придружи запаљење плућа с поновним ударима капљи, те у 2 сата по подне 24. априла (7. маја) ове 1909. г. у петак предаде Богу своју племениту и узвишену душу.

Црквени суд и управни и просвјетни савјет одмах су брзојавно а касније и посмртним листовима објавили смрт свога предсједника и митрополита дјецезана и извјесили су црне заставе; општина тузланска а тако исто и остале општине исто су то учиниле и наредиле да се до погреба звони.

Вријеме је било кратко а пут изненадан и врло далек па многи, који би ишли на спровод нијесу били благовремено обавијештени; али ипак: епископат је заступао високопреосвештени господин Василије Поповић, митрополит бања-

лучки и бихаћк; босанско-херцеговачку земаљску владу високородни господин Александар барон Рајачић, Брински; велики црквени суд: вреч. г. Димитрије Јанковић, протопр. и ред. чл. црквеног суда у Сарајеву; велики управни и просвј. савјет и епарх. савјет. бањалучки: г. г. Васо Видовић и Никола Цикота; епархијски црквени суд доњо-тузлански: вреч. г. Петар Н. Јовановић, протопр. и ред. члан црквеног суда у Д. Тузли и вреч. г. Константин Драмушић, парох и поч. члан ц. суда, којима се придружио вреч. г. Владимир Боберић, протосинђел, катихета и професор гимназијски; епархијски управни и просвјетни савјет а уједно и општину тузланску односно брчанску г. г. Васо Црногорчевић, потпредсједник епарх. савјета и Ђорђо Бобаревић; општину зворничку: Симо Поповић, трговац и Ристо Благојевић, трг. и општину и парохију пожарничку: вреч. г. Душан Николић, парох.

Већина ових депутација састала се у Суњи с пратњом покојниковом, па су скупа поноћним возом приспјели у лијепи и питоми покојнику тако драги град Гор. Карловац. Тијело покојниково одмах је превежено у цркву и на лијепо удешени катафалк постављено на сред цркве.

Сутра дан т. ј. уторак 28. априла (11. маја) у $^1/_4$ на девет пајутра, два свештеника из покојникове дијецезе и мјесни војни свештеник Војиновић отпочели су св. литургију.

По литургији одмах је отпочето опијело, које је обавило Његово Високопреосвештенство госп. митрополит Василије са 15 свештеника.

Иза првог еванђеља изговорио је Високопреосвештени г. Митрополит Василије у име бос.-херц. митрополита, покојникових другова, лијепу бесједу, коју је душком пуна црква присутних великом пажњом саслушала.*)

Иза трећег еванђеља у име епархије зворничко-тузланске опростио се са покојником П. Н. Јовановић, прото.

Иза петог еванђеља говорио је у име ученика покојникових, г. Душан Кнежевић, парох карловачки.

За вријеме литургије и опијела падала је киша, а чим се спровод кренуо из цркве сину ло је сунце од милине, да пошљедњи пут обасја велико свјетило доњо-тузланске митрополије, па да се по том иза сахране од жалости опет заклони за облаке да и небо помрчином и кишом искаже тугу своју.

Послије кратке молитве код гроба, покојник је положен у гробницу уз своје умрле а у близини гробова пјесника Лукијана Мушицкога и Евгенија Јовановића, владика карловачких, да као трећи владика вјечни санак борави на дубовачком гробљу код Карловца и привлачи потомке на поклоњење праху великих и заслужних владика својих.

Погреб је довршен у 1 сат по подне.

На литургији, опијелу и спроводу пјевало је српско пјевачко друштво карловачко, лијепо, побожно, складно и умилно. При погребу судјеловале су све мјесне власти, српска општина, школе, раковачка гимназија, женска препарандија и непрегледна множина свијета, кога ни киша није могла смести од учешћа.

* * *

Блаженопокојни митрополит Григорије Живковић послужио је цркви и народу српскоме 47 година, од којих је био 30 година катихета и професор а непуних 12 година владика тузлански.

*) Ову бесједу, коју нам је Његово Високопреосвештенство господин митрополит Василије на нарочиту нашу молбу изволио послати, доносимо у цијелости напријед заједно са друга два говора, која смо добили добротом говорника. *Уредништво.*

Плод тридесетгодишње његове службе катихетске јесу уџбеници: Литургика и Историја хришћанске цркве, који се у II. издању на средњим школама и данас с успјехом употребљују.

Осим ових уџбеника радио је на Хришћанском Вјеснику и другим богословским листовима онога времена и прибрао је био велику збирку корисних поука, али је ту збирку селећи негдје изгубио и за њом врло жалио.

Био је врло умјерен и штедљив па, иако је као учитељ отпочео каријеру са 18 форинти плате и око рађања, болестй и умирања своје многобројне дјеце, која су сва поумирала осим једнице Николе много трошио, ипак је вазда у својим финанцијама равнотежу знао одржати па нешто и уштедити.

Те његове особине врлједиле су много за манастир Гомирје, ког је економно управљедио а још више врлједиле су за тузланску дијецезу при одобравању епархијских општинских и манастирских буџета, при чему се прави мајстор показивао. Фонд манастира Озрена врло је управљедио, па и болан преболан преко референта у пола молебним гласом препоручиваше савјету и сједници од 18. фебруара о. г. да фонд манастира Озрена штеди, јер вели, тај ће се фонд, који на 35.000 К данас има и капње на манастир и народне потребе употријебити.

У Сарајево а по том у Тузлу дошао је у времену и на почетку жестоке и дугогодишње автономне борбе, која је трајала за сво вријеме његове архијерејске службе до 1905. г. т. ј. до прогласа црк.-просвј. автономије.

По себи се разумије, да се у таким критичним временима, као што је била жестока автономна борба, није могло много радити. Борба за автономију ангажовала је за се и у се све, па изван ње није се ни могло што многога урадити.

Покојни митрополит Григорије својим великим искуством, ученошћу, сталношћу, филозофском разборитошћу, реалним погледима и сталном, непомичном и несаломљивом вољом, коју нико није могао мотати, био је као од Бога наручен и послан да буде десна рука бујном, агилном, племенитом и идеалном митрополиту Мандићу. У опште обистинила се она тврдња, да је црква у времену криза и страдања највеће мужеве имала, па и бос.-херц. српско-правосл. црква имала је у времену дуге автономне борбе вишу јерархију достојну да кризу издржи и с успјехом довриши.

У тако дакле критичним временима, покојни митрополит Живковић није ни могао Бог зна што предузимати у погледу даљњег развитка цркве или какове организације. Па је зато то вријеме, у колико му га је од аванчичних послова преостајало, употребио за прерађивање и припремање другога издања својих књига Литургике и Историје Хришћанске цркве, а осим тога приредио је и штампао »Збирку Наредаба« дворничко тузланске митрополије. А као стари катихета посветио је велику пажњу школској настави у вјери, па је у ту сврху сваке године редовно најмање половицу а каткада и сву дијецезу у мају и јуну обилазио и катихетску наставу у школама прегледао. Ово прегледање, које је он често пута изненада, без објављивања икоме предузимао, било је — поред осталога — од велике користи по ред у парохијским звањима и катихетску наставу у школама, да без претјеране хвале у томе погледу тузланска дијецеза понајбоље стоји.

О брижи својој за катихетску наставу покојни митрополот осим обичног прегледања дао је доказа у неколиким окружницама, а за наредбе, које је у томе погледу издала влада или велики црквени суд већином дао је иницијативу митрополит Живковић.

Приликом канонических визитација врло је љубезно опходио се са свештеницима, нигдје ниједног није осрамотио а још мање јавно укорио.

Како ни половица парохија није имала својих цркава а још мање парохијалних домова, особито је настојао и свештенике пострекавао да подижу цркве и парохијалне домове. А како је и у томе погледу био практичан и знао измјерити снагу народну, задовољавао се и скромнијим црквицама. Говорио је: »Само нек имате гдје народ сабирати и св. литургију служити«. С тога је поред свих сметња ипак успио да су подигнуте цркве, веће или мање у Гор. Слатини, Сриј. Зелињи, Милошевцу, Вршанима, Козлуку, Пиперцима, Кладњу, Поребрицама, Буквику и Загонима. Градњу сваке те цркве обишао је бар једанпут и служио у њима. Осим поменутих осветио је цркве у Српској Грапској, Бољанићу, Јасеници тузланској и гробљанску капелу на тузланском гробљу, задужбину браће Јовановића а с његовим благословом отпочете су и о. г. довршују се црква у Маглају и Драгаљевцу.

Ако се гдје ма што за цркву или општину предузимало и правило он је то морао обићи и видјети, хвалећи и бодрећи свештеника и општинаре.

У опште био је велики пријатељ цркве, свештенства и народа, па је то знао гдје треба и кад треба врло пјешто бранити и заступати.

Имајући и парохијску праксу и искуство од свештенства никад није тражио што је тешко извршити, а још мање, што је немогуће. За то није радо издавао окружница, па и које је издао скроз су реалне и безусловно наведиве. Говорио је: »Лако је издавати окружнице, али их је тешко извршивати и у живот приводити«. Па с тога раће је усмено и непосредно приликом канон. визитација поучавао свештенике износећи што му се допало или што му се није допало на канон. визитацијама. На једној такој канон. посјети из нотеса свога те је поуке говорио. Одгајао је свештенике, да, не по сили наредаба, већ из унутарње побуде да врше своје дужности. За то и почиње своје окружнице: »Држим, да је сваки свештеник свјестан свога светог и узвишеног позива свештеничког«,... или »Увјерени смо, да би ревно и савјесно свештенство наше и без сваке опомене сјетило се наредбе ове митрополијске управе«,... или »Свештеници наши треба тим радосније и савјесније да се одазивају овом Нашем архипастирском гласу, што из прилика и околности цркве и народа нашег и сами увидјети могу, да је у многим парохијама дијецезе Наше, гдје нема храма Божијег, једино школа и катихизовање у школи средство, којим се у срца омладине наше, а преко омладине и у народ наш српско-православни преносе и уцјепљују истине светог православља и морала хришћанског«....

У друштву, особито интимном био је врло пријатан, весео и разговоран, па је волио умјесну шалу, којој се слатко смијао. Никога није хтио кудити ни онда, кад је био изазиван, а ни у похвали није био брз. Био је пун јаког тјелесног састава, усправног импозантног држања и хода, као сребро бијеле косе и браде, да је спољашњошћу својом поштовање изазивао; лијепо је служио и својом лијепом старошћу побожна чувства будио.

Речено је, да је разумно штедио у умјерен био, па је од уштеде своје на црквено-народне потребе и сврхе тестаментално завјештао 7000 (седам хиљада) К црквама и општинама у Тузли, Меминској и Гор. Карловцу и раковачкој гимназији.

Садржај тестамента односио се само на поменути завештај од 7000 К, погреб његов у Гор. Карловцу и приватни његови послови, који се тичу само његовог нашљедника сина.

Ради свега тога, нека ти је добри, мудри, родољубиви и велики владико наш Григорије слава и вјечни покој!

* * *

На глас о смрти благоупок. митрополита Григорија, епарх. црквеноме суду најавили су своје саучешће: Његова Светост патријарх цариградски Јоаким; Његова Преузвишеност министар барон Буријан; висока зем. влада сарајевска; Њихова Високопреосвештенства: митрополит београдски Димитрије, цетињски: Митрофан, сарајевски: Евгеније, мостарски: Петар и бањалучки: Василије. Преосв. г. г. епископи: пакрачки: Мирон, задарски: Никодим, горњо-карловачки: Михаило, бачки: Митрофан и вршачки: Гаврило; пресв. г. г. Хоровиц из Беча и окружник Фоглар из Д. Тузле; велики Савјет у Сарајеву, црквени судови из Мостара и Бање Луке, епарх. савјет сарајевски, сл. градско поглаварство из Д. Тузле, впреч. г. Ил. Радоњић, ректор из Рељева, прото Стефановић, из Грачанице, и Влад. Боберић, професор и катихета из Д. Тузле; преч. г. г. свештеници: К. Драмушић из Д. Тузле, Ст. Поповић из Модрича, Петар Ковачевић, Хрге: високобл. г. г. Васо Цвиогорчевић и Перо Стокановић из Д. Тузле и С. Дакић из Б. Шамца.

Ј. П.

Matrimonialia

српскога народа у прошлости.

Студија из културне историје српскога народа.

Написао **Радослав М. Грујић.**

(Наставак.)

За владе Вуканове у Дукљи одржан је 1199. г. један сабор у Бару, на коме је донесено неколико и таквих закључака, који нам јасно казују, да је у то доба код наших предака, у том крају, заиста било доста неуредности у брачном животу. Тако је ту поновљена канонска уредба, да су бракови међу сродницима до 7. и 8. степена забрањени; а то је — вели се — учињено стога, што се у Далмацији и Дукљи налазило много људи, који немаху страха Божјега, те се узимаху чак и у 4. и 5. степену сродства. Сви тако склопљени бракови по каноном праву невреде, па се зато такови супрузи имају искључити из цркве и несмеју се натраг примити све дотле, док се потпуно не разиђу. *А тако исто искључују се из цркве и сви они, који отпуштају своје супруге без црквенога суда.*[1])

Сличних недостатака у брачном животу сретамо и у држави брата Вуканова — Стевана Првовенчаног. Тамо се, на име, опазило, да *многе жене остављају своје мужеве и одлазе својим родитељима, или*

[1]) Theiner. — Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium, Zagrabiae 1863. p. 7.

ма коме другом; док опет исто тако многи мужеви терају од себе своје законите жене и узимају друге. — Стога је краљ Стеван, са својим сином Радославом, и издао строге наредбе, које су ишле за тим, да се стане на пут таковим неуредностима у брачном животу њихових поданика. Они наредише,[1]) да нико не сме развргавати брака ни за шта друго, осим за прељубу; и то искључиво само с дозволом црквених власти — после строге истраге. Ако се ипак ко усуди, да својевољно отера жену, без законитога разлога (котори вкрѣщаетьсѧ сию страшноую заповѣдь прѣстоупи), осим што је био кажњен црквеним казнама, био је и глобљен, и то: властелин са шест, а властеличић са два коња, док су „убоги" људи, т. ј. седри, отроци и мероп̃си, плаћали по два вола. Глоба од властеле почела је у корист краљеве благајнице, а од осталих, који су били под архиепископовом влашћу — архиепископу; дочим од оних, који беху под влашћу епископа, ишла је половина глобе дотичном епископу, а половина „господствующимь".[2]) А ако жена „w сѣкѣ „сама имѣть вѣсновати се, вставлиюшти своего моужа, аште имать добитька „да наказиет се, аште ли добитька не има, то сконмь тѣломь да наказоуіе се, „ыкоже коудѣть изволение моужа іеіе; наказавь ю да ю кодить, аште ли не „коудеть іемоу оугодна водити, то наказавь ю, да ю продаст како іемоу „годіе". — Догоди ли се пак, да жену одведу кући својој, без дозволе мужевље, њени родитељи или сродници, тада се и они имају казнити исто онако, као и муж, који својевољно од себе жену отера. И још је нарочито забрањено, да се нико не сме оженити својом „сватицом" т. ј. сестром своје прве умрле жене. А ако се ко усуди, те узме рођаку у забрањеном степену сродства, морао је платити глобу, као преслушник закона, и то: ако је био властелин или војник по два, а ако је био сиромах по једнога вола. Уз то су, у смислу канонских прописа, тако незаконито склопљени брачни уништавани и брачни другови растављани...[3])

Отац Душанов, Стеван Дечански, у хрисовуљи даној својој задужбини манастиру Дечанима, која је издана 1330. г. у Неродимљу, нарочито је забранио женидбу између Срба и Влаха,[4]) да очува чистоту српске расе. А Душан је, посебним чланком у свом Законику, забранио мешовите брачне и наредио, да се такови брачни имају развести,

[1]) Погл. у Миклошића, — Monumenta Serbica, spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, p. 11—16, и Шафарика. — Památky dřevního písemnictoi Jihoslovanno, p. 6—10.

[2]) Краљ Митутин остављао је све те глобе цркви својој: Светој Богородици, у месту Трескавици, па је то потврдио и Душан, потоњи цар српски. У потврдној дипломи Душановој вели се: ...»И клѧ глоба що и Ѣчини ѕ цѣлкиних людии, доушѕ кѣнтко и разпоустѣть и дѣлничь разѕкон и роука... кто да іе цѣлокно...« (Гласник XIII. p. 376.).

[3]) Упореди Гласник Срп. Учен. Друштва XI p. 225.

[4]) Miklosich, — Monum. Serbica LXXXIII. p. 92. и др. и упор. Гласник год. XII. p. 60. и д.

ако иноверна страна неће да прими православље; у том случају прогања се тај иноверац из српске државе и имање му се конфискује у корист жене и деце.[1])

У чл. 53. Душанова Законика издаје се строга наредба против отмице жена и девојака, с претњом, да ће се таковим преступницима отсећи обадве руке и нос, односно да ће дотични обешени бити — с обзиром на сталеж отимача и отете;[2]) а чл. 54. забрањује блуд и прељубу, под претњом исте казне.

За нас је нарочито важно, што је чл. 53., по Раваничком препису, или боље преради, изашао у сасвим другом облику, јер сигурно је измењен према практичним потребама XVII. века, у коме је та прерада учињена. Ту се, наиме, каже: „Ѥште кои властєлинь оуѕме женоу на женоу, да моу се окѣ роуце отѣкоу и нось да се оуреже...“[3]) Ја држим, да је раваничкн преписивач, односно прерађивач Душанова Законика у XVII. веку, исправно овај чланак овако стога, што се у то доба турског робовања, — као и касније у XVIII. веку, што ћемо ниже подробно истаћи, — често догађало, да је који човек, поред живе жене, коју је од себе без црквене раставе отерао, или га она сама оставила, узимао другу, те или је нашао каквог свештеника или калуђера, да га за новац или под силу венча, или је можда и невенчано са њом брачни живот проводио. По мом мишљењу на такове људе имају се односити речи: „кои оуѕме женоу на женоу;“ јер да је прерађивач овде мислио на право двоженство, сигурно би се јасније изразио; а да друкчије мислимо немамо баш никакова основа ни у старијим, ни у млађим историјским споменицима нашим.

Осим приведених законских чланака о брачним односајима, налази се у млађим рукописима (Раваничком, Текелијином, Софијском и Београдском) Душанова Законика, још три чланка, који раде о том предмету; али, за њих је доказано, да несу производ законодавног рада под Душаном,[4]) већ да су их касније, у синоптичком тексту, унели преписивачи из Синтагме Матије Властара — према потребама свога времена. Ну, за нас су и те одредбе од интереса, јер нам показују извесне неуредности у брачним односајима онога доба. На име,

[1]) В. чл. 9: »И ако и нѣкдѣ полоукрѣщь оузьмѣ хрнстїанцоу; ако оузмеки, да и крьсти оу хрнстїанство; ако ли и ни крьсти, да моу и оузмѣ жена и дѣца; и да нмь дла дѣль отъ коукие; а онь да и нждвнѣ«. (Ст. Новаковић, Законик р. 13.).

[2]) »И кон клнстѣлинь оузми кладыкоу по нлѣ, да моу и окѣ роукы отѣкоу, и нось оуриже; ако ли нькрь оузми по нлѣ кладнкоу, да и онѣи; ако ли кою другоу оузмѣ по нлѣ, да моу и окѣ роукы отѣкоу, и нос оуриже« (Новаковић, Ibidem p. 46).

[3]) Ibidem p. 46.

[4]) Тим. Флоринскій, — Памятники законодательной дѣятельности Душана, царя Сербовъ и Грековъ Кіевъ 1888 р. 239.

у чл. 134., по Раваничком рукопису, забрањује се жени удовици удати се поново брзо по смрти мужевљој;[1]) а у чланцима 137. и 138. заповеда се,[2]) да жена, којој је муж на војску отишао или у ропство пао, те о њему за дуго времена гласа нема, има га чекати пет година, па ако довна да је заиста умро, има причекати још годину дана и тек онда може се слободно удати. — А ако жена не изврши ту прописану наредбу и уда се, пре одређеног времена, за другога, може је први муж, ако се случајно поврати и усхте, себи натраг узети; те ће тада она и онај који ју је узео кажњени бити као обични блудници.

У Текелијину препису Душанова Законика додано је на крају још и неколико наредаба, такође извађених из Црквених Законика, против отмице, добровољног и насилног блуда и „скотолоштва;“[3]) а та околност сваккако сведочи, да су ти греси социјалног и брачног живота у XVII. веку, када је тај рукопис постао, код наших предака знатно раширени били, кад је преписивач нашао за нужно, да их из Црквених Законика извади и међу чланке Душанова Законика уврсти.

Око половине XV. века, одржан је један сабор у Коњицу, у Босни, за краља босанскога Стевана Томаша Остојића (од 1443.—1461. г.). На том сабору донесено је више одлука, међу којима се под тач. 6. налази и ова: „Quod incestuosi et corruptores consagnineorum suorum poena capitali puniantur“, — што нема сумње значи, да су у Босни, у то доба, ти греси врло често јављали се.[4])

И у пенитенцијарним Зборницима нашим, по извадцима и преписима од XIV.—XVIII. века, у којима има доста самосталног рада наших старих свештеника, — према приликама и практичним потребама времена у којем су они живели, — не наилазимо нигде ништа о каквим случајевима полигамије, него се свуда наводе црквене одредбе и казне за оне исте неуредности брачнога живота, које већ сретосмо у одредбама наших владалаца и у каснијим додацима Душанову Законику“. — Тако, у једном рукопису Југословенске Академије Наука у Загребу, из краја XV., или почетка XVI. века, вели се између осталог и ово: „Да се никто не брачи безь венчанья; кто ли iест безь венчанья, да се венча, понеже блоудьство iесть, а не брак;[5]) за тим:

[1]) То је управо извод из VI. гл. састава Синтаг. Мат. Властара Упор. Флоринског, Памятники Приложенія р. 49. и срав. р 135.

[2]) Ова су увети из гл. III. част. 3. Синт М. Вл. — Упор. у Флоринског, Памятники . . . р. 240., где су оба ова члана паралелно наведена са дотичним местима из Синтагме Мат. Властара.

[3]) Види чл. 92., 100. и 101. у делу архим. Јована Рајића, — Исторія равныхъ славенскихъ народовъ, наипаче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ Въ Вienѣ 1795. Ч. IV. Прибавленіе III. р. 267. и 269—271.

[4]) Danielo Farlato, presbytero Societatis Jesu, — Illyricum Sacrum. T. IV. Venetiis 1769. p. 65.

[5]) Види: Starine VI. p. 126.

„Аще ѣкловизыць женоу имы и съ тоуждею женою блоудь створить, „или съ дѣкицею, постъ . ѓ лѣтъ, . ѓ. ѡ хлѣбѣ и водѣ".

„Аще простъць свою женоу изгнавь и иноу поиметъ, шть „иного поущеноу, да ѿлоучень боудеть".

„Похитивь женоу шть брака и с нимь іеже соуть, аще „iесть канонъ шть своего чина штпасти iемоу. аще ли простъць „проклѣеть iест".

„Аще женѣ моужь штидеть, не достоить повѣти много, аще ли не „чоуветъ, вмрьль ли iесть. Аще ли несагнеть, да постить ыко любодѣица".

„Аще ктѡ дѣкицоу силоуіеть, да поиметъ ю. Аще ли не хоцѣть, по„клонь. ѕѳ. на дѣнь, постъ ѓ. лѣта".

„Ѣкътори брако . ѕ. лѣтъ, . ѓ. брако . ѓ. лѣта, . д. брако да се не ком'ка (причешѣуіе), постъ . ѕ. лѣтъ, и жина такождѣ" и т. д. и т. д.[1])

А само на једном месту нашао сам и ову наредбу: „Имѣвн дѣѣ женѣ, да се ижденетъ мьнша и дѣти іеіе".[2]) — Но ова наредба, пошто се за овај врло тежак преступ не одређује никаква казна, сигурно је донесена још у прво доба хришћанства, када су многи незнабошци прелазили у хришћанство, а дотле су живели у бигамији и полигамији. У наше пенитенцијарне зборнике ушла је она, по свој прилици, у прва времена из практичне потребе, па је и после задржана, и ако већ више није имала никакова практичког значаја...

Тако дакле, за разне погрешке у брачном животу, казнила је и црквена и световна власт; црква је казнила постом и молитвом, или одлученьем, а световна власт глобама и телесним казнама. — И моје је уверење, да су само оне казнене одредбе црквених власти имале практичне примене у животу нашега народа, којима су наше, а за тим и турске, државне власти нарочито издавале санкцију и одмеравале своје посебне световне казне — сходне духу дотичнога времена... А пошто већ видесмо, како се међу познатим одредбама наших државних власти не налази никаква одредба против праве бигамије и полигамије, а одмах ћемо показати, да такове одредбе не налазимо ни међу наредбама турских државних власти, — то држим, да се о правој бигамији или полигамији међу нашим прецима, од најстарнјих хришћанских времена, па до XVIII. века и даље, — као што ћемо ниже показати, — неможе ни говорити...

[1]) Ibidem p. 140., 141., 143. и др.

[2]) Ibidem p. 146. — У рукописима долази она у одсецима под равним насловима. Тако у првом рукоп. Југословенске Акад. Науке у Загребу има тај одсек наслов: »Правила гѣчъ ѿць по заповѣди гѣго и клнкаго Ваниліа;« у другом академичком: »Правила гѣго и клнкаго Ваниліа, нужѣ гты ѿци ыкратиш и поѣ и поклоны; скоро крѣпи ыкратиш«, док у Хлудовом стоји: »А и правила гѣго Іш Поѣнка« (B. Starine VI. p. 133—134.).

Одредбе турских државних власти, о брачним односајима нашега народа, налази се у ферманима и бератима цариградских султана нашим патријарсима и епископима. — За нас су ти фермани и берати тим важнији, јер је у њих унесено све оно, што су дотични патријарси и епископи наши, с обзиром на прилике времена и места у коме су управљали, желели, да им се санкционише; како би, не само без сметње од равних турских државних чиновника, могли управљати својим народом, коме су они у извесном смислу и световне поглавице били (милет баше), него да би у случајевима потребе од тих чиновника и нужну помоћ добити могли, да дотичне преступнике црквених закона присиле на послушност и подвргну их односним казнама за учињене деликте.

Истина, ми немамо на расположењу старијих фермана и берата од почетка XVIII. века, те неможемо ништа поуздано рећи, како је било у XV., XVI. и XVII. веку; — али, кад узмемо на ум, да се у ферманима XVIII. и XIX. века спомињу у главном оне исте неуредности, у брачном животу наших предака, које сретасмо и у законским наредбама наших владалаца од XII.—XV. века, и у пенитенцијарним зборницима од XV.—XVII. века, тада држим да је оправдано претпоставити, да ни у времену од XV.—XVI[1]. века не беше других недостатака. А ову претпоставку сматрамо тим вероватнијом, што нам ни путници, који су пролазили кроз наше крајеве и бележили многе обичаје и недостатке у животу нашега народа, у поменутим вековима, нигде не говоре о бигамији и полигамији код наших предака; — а та социјална појава не би могла остати не опажена од бистрог посматрачког ока многих префињених западњака, који су између осталог забележили чак и то, како се код нас бракови склапаху привидном отмицом[1]) и како се многи свештеници растављају од својих жена и одлазе у манастир, а они опет, који остану удовци и по други пут се ожене не могу више да служе као свештеници, него морају да оставе ту службу[2]) и т. д. и т. д.

У берату султана Махмуда пећском патријарху Арсенију IV. Шакабенти, нарочито се истиче: „... *ако се деси да кога његова* (патри-„јархова) *поданика жена остави, или какав човек своју жену од себе отера,* „*или жели себи жену узети*, не сме се у то нико мешати, јер то је „чисто ствар патријархова и дотичних митрополита и владика. Ни

[1]) A G. von Busbeck, — Vier Sendschreiben der türkischen Botschaft, welche von dem Römischen Kayser Ferd. dem I. an Soliman, dam. türk. Kayser, ihm aufgetragen worden... Nürnberg 1664 p. 171.

[2]) Steph. Gerlach, — Tage-Buch der von zweyen glorwürdig. Keysern Maximil. u. Rudolfo an die Ottomanisch. Pforte zu Constantinopel abgefertigt... Frankfurt 1674 p. 531.

„један свештеник не сме се усудити без знања и нарочите дозволе „патријархове, да венча такове брачне парове, којима је по црквеним „законима забрањено ступити у брачну везу. А ни један заим, тимар, „спахија, јаничар, или ма који други властелин, не сме силити патри„јарха, да извесног свештеника скине и цркву му оглоби, или да мора „који брачни пар и против закона своје цркве венчати“.[1])

Сасвим сличне одредбе издане су и у берату Мустафе III. од 1766. г., којим се проглашује присаједињење пећске патријаршије к цариградској. Тамо се вели: „У послове, који се односе на венчање „и *разводе* међу Хришћанима оба пола, нико се не сме уплетати, осим „овлашћених на то од митрополита лица“.[2])

Државни чиновници не само да не смеју сметати, него су, шта више, дужни настојати: „да буду одржане одређене митрополитом „или њиме овлашћеним лицима, оне казне, које попови заслужили буду „благосиљањем незаконитих бракова, или пак таквих, који се недозво„љавају Хришћанима без особитог дозвољења митрополитова, или без „његова знања“.

Сви приходи, као и „добитак од брачних дозвола..., по смислу „давнашњих обичаја и по пропису берата, морају бити паплаћивани „без сваке препреке“.

„Када се догоди, да се изроди распра између договарајућих се „страна о браку, или разводу међу Хришћанима, па митрополит, или „њиме овлашћена лица, ради помирења свађених, према црквеним „установама, принуде на заклетву једну страну, или осуде да се казни „т. ј. да се одлучи од цркве: онда се кадије и наиби не могу уплеш„тати у то“.

„Без дозвољења и знања митрополитова, нико од подвласних „му свештеника, не може свршавати над Хришћанима црквом не доз„вољене брачне обреде. Јер сваки Хришћанин, по гласу тих установа, „може се само три-пут женити, а четврта је женидба забрањена цр„квеним законом. *Самовољно разводити се са законитом женом и узимати „на место ње другу, ни пошто се не дозвољава законом и који год тако „уради, подвргавају себе заслуженим казнама*“.[3])

„... Како је црквеним законима забрањен улазак у цркву онима „од Хришћана, који својевољно, против црквених установа, ступају у „недозвољени брак; то, пошто такав умре, ни кадије, ни наиби, ни

[1]) Види савремени немачки превод овог берата у М. П. Архиву у Ср. Карловцима бр. 286 ех 1730 г.

[2]) И. С. Јастребов, — Податци за историју српске цркве, Београд 1879. р. 9., 11., и 15—17.

[3]) Ibidem p. 16.

„друге власти, нити упливом богатијих људи може ко присилити све„штенике, да над умрлим опело свршe...“

„... Ако когод од Хришћана науми да се ожени против цр„квених закона, те оде у друго место да своју намеру оствари, ни „тамо не може бити венчан“.[1])

Скоро од речи до речи једнаке одредбе, о брачним стварима, налазе се и у берату изданом за цариградског патријарха Неофита 30. јуна 1789. г.[2]) А у једном берату Махмуда II., од 7. новембра 1813. г., за митрополита београдског Дионисија, наводи се опет исто то само нешто друкчијим речима. За нас најважније место тамо је овако изложено: „Рајетин може да се по својим законима три-пут „жени, и не сме се више женити, *нити може да узме другу жену, док „са првом још у браку живи*, те стога сваки онај, који би се усудио „да противно ради, биће строго кажњен“.[3])

(Наставиће се).

Преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Велики црки. суд, као што смо већ у своје вријеме јавили, држао је *сједницу* у Сарајеву дана 16. (29.) марта о. г. Сједници је предсједавао: високопреосвештени господин *Петар*, митрополит захумско-херцеговачки, а билу су присутни сви виријни и новоизабрани чланови, осим сада већ пок. митрополита тузланског Григорија и осим службено спријеченог члана Вл. Пејовића. Извјештавао је тајник суда протојереј Дим. Јанковић о свима поднесцима осим о под-

[1]) Ibidem p. 17.

[2]) Види: D' Ohsson, — Tableau General de l'empire Othoman, Paris 1826. sv. V. p. 120—139. За нас је овде врло интересантно, што је D' Ohsson овначио речи берата, којима се забрањује људима, који су се самовољно са женом својом развели, да ступе у нове бракове, — само једном речју *бигамија*; а слично томе учињено је и у меморандуму, кога је 16. јануара 1856. г. енглески посланик у Цариграду Лорд Стратфорт Редклеф поднео енглеској влади, да приказе какова је права и повластице имала православна црква у Турској, до реформисања турске царевине, у четвртом и петом десетнју прошлога века. Тај меморандум састављен је баш на основу берата изданих цариградским патријарсима, те се у њему о брачним стварима тачно као и у горњем берату све наводи, али се и овде ово место које говори о забрани, без валјаног црквеног разлога, ступати у нови брак — скроз погрешно наводи и тумачи. — Ту се на име каже: *„Пошто је хришћ. религији противно, да се неко разводи са својом женом, или да са многим женама живи, нити ступа у брак више од три-пут што говореди шег каноничког противи нема бити кажњена“*. (Види: Eichmann — Die Reformen des Osmanischen Reiches, Berlin 1858. p. 382—392.). — На овако погрешно превођење и тумачење поменутог места заведени су сви западни писци учењем римо-католичке цркве о неразведљивости брака.

[3]) В. Споменик Срп. Краљев. Акад. Наука X. p. 52. — Г. Ђоровић нема право, што држи, да би се из овога места, у поменутом берату, могло извести, као да је то уверено против праве бигамије и полигамије међу нашим прицима (Срп. Књиж. Гласник XIX. p. 580.), јер када се то место упореди са дотичним местима у другим бератима, па тога и пређашњега века, јасно се види, да се ту циља на незаконито развођење са својом законитом женом и узимање друге жене; — а можда у оригиналу није ово место ни толико нејасно изложено, као што је у приведеном српском преводу!?

несцима из сарајевске епархије, које је предмете члан суда др. Томо Поповић, професор богословије референрао. Ријешено је 90 записничких бројева. Међу њима: Верификиран је избор четворице нових свештеничких чланова вел. ц. суда, те ће се конституисање земаљ. влади пријавити. — Закључено је, да се обавјесте сви српско-православни епархијски црквени судови, да је за избор почасног члана епарх. ц. судова, односно за избор члана великог црк. суда довољна релативна већина гласова. — Издата је ц. суду у Д. жалба Ј. Т. у ствари његове парнице. Издата је анкета у лицу члана вел. ц. суда: Г. Гашића и Јерејâ: М. Лалића и К. Поповића, да у друштву са двојицом свјетовњака, које ће велики Упр. Савјет изабрати ставе конкретан предлог великом ц. суду за наставни план из вјеронауке у ком. осн. школама. — Позвати су епарх. ц. судови да зем. владу обавјесте о величини берива свештенства, пошто зем. влада жели, да нормира начин судског узапћења плате свештенства. — Одговорено је кот. суду у Б. да му се тражени списи дисциплин. спора С. П. немогу за сад издати, јер су послати св. Синоду у Цариград поводом утока С. П. пароха у Б. и његове странке. — У начелу је прихваћено, да се откупи стручном њештином написани рукопис Свет. Грубача: »Практично Упутство за свршивање свештених функција по малом Требнику«, те је исти састав издат на оцјену. — Узет је на знање извјештај о стању листа »Источник«-а, те је закључено, да се изд 1. јула о. г. сваком обустави, ко претплату дотле не положи. — Допуњена је одлука о штампању едикта у »Источник«-у, у том смислу, да ће се сиромашним бесплатно штампати едикти. Одбијени су приговори јереја Јована В. из С., јер Ст. Т. из ВВ, Мих. А. из В., те јер. Ст. Л. и С. Р. из Д. против пресуда епарх. ц. судова. — Узето је на знање, да је зем. влада поново умољена да дâ сталне легитимације ред. члановима епарх. црквн. судова, као што је дала чиновницима свјетовних автом. власти. — Прописан је формулар за прикупљање података о свештенству а у сврху градње шематизма. Спровешће се св. патријаршији у Цариграду уток Ј. П. пароха у Гц. против овд. пресуде. — Стилизован је 25. § предложеног нацрта: правила свештеничког удружења, те ће се одбор удружења о том извјестити. — Уважен је приговор јеромон. и поч. члана епар. ц. суда у С. о. Д. Б но право вршења дужности поч. члана му је ускраћено, док се не сврши његов спор са неким свештеницима — код епар. ц. суда у Б. — Пошто је досадашњи тајник суда, протопрезвитер Дим. Јанковић поднио оставку на тој служби, изражено му је записнички признање на савјесном раду, а за тајника је по сопственој молби изабран члан вел. црквн. суда Гавро Гашић. — Умољена је зем. влада, да крајина нарочито тајничко мјесто код овога суда са берицима и положајем редов. члана епарх. ц. суда. — Умољен је велики упр. Савјет да нареди ц. општинама, да у год. прорачуну свом бар 10 круна одређује за ц. општинску књижницу, односно за претплату на службени часопис »Источник«. — Разведено је другостепено 27 бракова, и т. д. *Дим. Јан.*

Сједнице вел. управног и просвјетног Савјета, трајале су од 29. априла до 5. марта укључно. Сједницама су присуствовала сва три високопреосвећена господина митрополита *Еугеније, Нектар* и *Василије*. На сједници се ријешило много по школу и цркву важних ствари. Од тих споменућемо само то, да је вел. Савјет закључио, да излази лист, орган вел. Савјета. На тај начин ће шира јавност одсад бити обавјештења о раду епархијских савјета као и о раду великог Савјета. Осим тога ријешено је, да одсад све српско-правосл. црквено-школске општине држе поред органа вел. савјета и орган вел. црквн. суда »Источник«.

Његово Високопреосвештенство господин митрополит Евгеније Летица отпутовао је у суботу 23. маја на дужи допуст у сврху лијечења у Монархији.

Парастос за блаженопочившег митрополита Григорија Живковића. Српско-правосл. црква-школ. општина доњо-тузланска у недјељу 3. маја приредила је парастос благоупок. митрополиту Григорију, коме су присуствовале и све мјесне војене, грађанске и општинске власти.

На парастосу изговорио је лијепу бесједу мјесни парох *К. Драмушић*, у којој је изнио врлине покојникове и велику тугу катедралне цркве покојникове.

Положио катихетски испит. Г. *Јован Јовановић*, учитељ црквеног пјевања на богословији у Рељеву, положио је у Сарајеву пред одређеном комисијом катихетски испит са *добрим* успјехом и тиме оспособљен за предавање науке вјере на средњим школама у Босни и Херцеговини.

Храновска слава у Рељеву. Пренесење моштију св. Оца Николаја прослављено је врло лијепо. Одсутног високопреосвештеног господина митрополита *Евгенија* заступао је впреч. господин *Димитрије Јанковић*, прото и редовни члан епарх. црквеног суда у Сарајеву. Послије св. литургије проповиједао је преч. госп. *Јово Ајвазовић*, проф. богословије. Послије подне приређење слушаоци богословије концерат у корист ђачке трпезе, који је испао, на опште задовољство, изванредно добро. Морални успјех постигнут је далеко потпуно. А материјални? И ако се баш не може потужити, али се не може ни похвалити. Ма да је концерат приређиван у племенито сврху, ипак на више него 300 позива, који су разаслати, није стигло Бог за шта. Стари наш немар. Свијета сељачког и варошког бијаше доста.

Исправак. У 7. броју »Источника« на 99. стр. у окружници Његова Високопреосвештенства госп. митрополита Василија штампан је број окружнице 39, а треба 139. Ово је потребно да се исправи због евентуалног позивања на дотичну окружницу.

Црква на западу.

Маријавитство. Под овим именом појавио се у јужном и западном крају Пољске прије неколико година вјерски покрет у латинској цркви. Покрету стоје на челу римокатолички свештеници Јован Ковальски и Роман Прухньевски, који су прожети жељом, да западну цркву у том правцу реформирају, да иста а) одбаци главенство папе, пошто се оно противи духу цркве Христове; б) да заведе богослужење у мјесто мртвог латинског језика на живом народном језику; в) да се по примјеру православне цркве оснују посве автокефалне народне црквене области; г) да се укине целибат свештенства, као скроз неподесна установа, која само учвршћење папске власти пред очима има; д) да се и свјетовњацима омогући приступ св. чаши Господњој; е) да се свештенство упути на што интензивнији пастирски рад са безусловним искључењем политике, која га од позива одвраћа, а са пастом по често у сукоб доводи и т. д.

Изгледа нам, да су оснивачи овога вјерског покрета добро проучили устројство православне цркве, јер сви они њихови назори и жеље од памтивијека су остварене у цркви православној.

Најзанимљивије је, да су се у Риму због овога покрета озбиљно забринули, те су почетнике његове испрва опомињали, а доцније скупа са присталицама чак и анатеми предали. Но мислећем свијету није много стало до ове анатеме, јер данашњим даном има већ преко пола милијуна Маријавита, који имају свог епископа и 50 свештеника, богословију и дакако свој званични орган.

Поводом овога вјерског покрета намјерава руски св. Синод, да у Пољској оснује двије нове епархије, како би се прелаз Маријавита у православље поспјешио.

Реформе старокатоличког богослужења. Старокатолички епископи у Утрехту, Хаарлему и Девентеру у Холандији удовољавајући давнашњој а врло умјесној жељи свога клира и народа, и имајући у виду, да богослужењем што више сазидавају вјерне закључили су да приреде ново издање Мисала и Вечерје, које књиге одприлике одговарају нашем Требнику и Часловцу. Вечерја је већ угледала свијета, а Мисале (Требник) је у штампи.

Реформа богослужења је прилично велика, јер су из литургије испуштене многе партије, које је западна црква за пријеме папе Григорија I. унијела у богослужење. Тако је испуштен Graduale (Степена, Антифона) Tractus (појање неких пјесама између читања апостола и јеванђела); Offertorium (молитва послије очитаног символа вјере, и још неке друге партије. Најзначајније је, да је из Символа вјере избачено filioque, и спомињање папе. Напротив је уведено, да се изза читања диптихона светих западне цркве, који је диптихон у Риму сачињен, спомињу у молитвама свештеници *православне — источне* цркве. Богослужбени језик биће у будуће језик народни, дакле: холандски.

Као што се види реформа је готово корјенита, што значи, да се старокатоличка црква полагано и постепено, али тим сигурније приближује сједињењу с црквом православном. А да је ово тумачење умјесно можемо се увјерити и из старокатоличког часописа: Revue Internationale de Theologie, који у свом 1. броју од ове године расправља питање о могућности сједињења старокатоличке цркве са осталим хришћанским црквама. Те доказујући немогућност такве уније са римокатоличком, англиканском и протестанском црквом, закључује, да је она могућа само с црквом православном, јер између ове двије цркве нема ни једног догмата, који би сједињењу сметао. Што се пак то сједињење све до сад није извело, узрок је у тумачењу богослова, који поједине догмате на разне начине тумаче. Но пошто мишљење богослова не сачињава догмат, можемо се надати, да ће разлике у тумачењу ускоро нестати.

Забрањен Veto у Конклаву. Неки западни владари, припадници римске цркве користећи се са својим правом протектората над западном црквом у својој држави, већ од старина су покушавали да приликом избора паше утичу на избор кардинала. Тај утјецај се састојао у том, што су ти владари преко кардинала из њихове државе пријавили бирачима папе — кардиналима, да се против избора извјесног лица ограђују Пошто је канонима западне цркве одређено, да се на избор папе споља никако не смије утјецати, то да се у будуће стало на пут сваком покушају уплившсања, издао је садашњи првосвештеник римске цркве папа Пије X. наредбу на све кардинале, да се од уплившсања при избору, па дошао тај покушај с које било стране безусловно имају еманципирати.

Унијати у Мађарској. Колико вриједи обећање западне цркве, да би православни у случају прелаза на унију слободно могли и на даље вршити богослужење по православном начину, и светковати празнике по старом календару, — види се и из тога, што је овијех дана наредио унијатски бискуп у Мункачу, да се празник васкрса Христова убудуће има са римском пасхом заједно светковати, односно, да се у будуће уводи у мјесто старог календара, нови григоријански календар.

Ово је учињено с тога, да би унијатско свештенство лакше могло доћи до конгруе.

Листови и нове књиге.

Дечанская лѣтопись. Под овим насловом написао је Ник. Махров, ђакон правосл. цркве при руском посланству у Цариграду расправу, у којој служећи се Шафариком, Ранкеом, Будиловићем, Голубинским, Мальцевим и др. доноси текст љетописа, који описује историју српског народа од 1169. до 1614. године.

Руска богословска штампа је ово дјело, у ком је Љетопис протумачен поздравила симпатично, истичући, да 1864. у Београду штампани »Дечански Споменици«, архимандрита Серафима Ристића због грдних аутографских и хронолошких погрешака нијесу били за употребу. *(Јан.)*

Јавна захвалност.

Даровали су српско-православној цркви у Кључу:

1. Вид Самарџија, тежак из Заграђа у готову 40 К. 2. Видова снаха пок. Стоја Самарџија 40 К. 3. Јово Шипрага, трговац у мјесту једно прекривало на часну трпезу и 2 на налоњ од свилене кадифе у вриједности 40 К. 4. Симо Папић, кот. канцелист даровао је у вел. формату једну врло красну икону, крштење Христово на ријеци Јордану, у вриједности од 34 К, и 2 намјештаја у цркву у вриједности 16 К, укупно 50 К.

Хвала дарователима своје светиње! Бог им стоструко доплатио!

У Кључу, 4. маја 1909.

За црквено-школску општину:
Миле А. Попадић, с. р.
хаџи-прото.

Званични огласи.

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 417/419 ех 1909. 1—3

Едикт.

Позива се овијем Олга (Алојзија) Маринковић рођ. Хендлајн сад непознатог боравишта, против које је супруг јој Јован Маринковић из Теслића поднио код овог духовног суда брако-развидну тужбу, да у року од шест (6) мјесеци, рачунајући од првог увртења овога едикта у овом листу овом духовном суду своје садање боравиште пријави, да би се тако споменута тужба с њом у претрес узети могла, јер ће јој се иначе по безуспјешном истеченју поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће њу у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањој Луци, 14. (27.) маја 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 247/257 ex 1909. 2—2

Стјечај.

На темељу закључка заједничке сједнице, држане у Бањој Луци дана 17./30. децембра 1908. број 882/9. ex 1908. у смислу § 157. црквено-просвјетне Уредбе, ради сталног попуњења четири установљена окружна протопрезвитерска мјеста са сједиштима у Бањој Луци, Кључу, Бос. Крупи и Дервенти, расписује се овим стјечај са пријавним роком од шест (6) седмица, рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику".

Компетенти имају своје молбе у горе означеном року поднијети овом епархијском црквеном суду и уједно им приклопити свједодбе о свима, како богословским, тако и прије богословије свршеним наукама.

На ова мјеста имају право компетовати само свештеници из епархије бањалучко-бихаћке с тим додатком, да сваки онај, који жели получити једно од ових упражњених мјеста може изрично замолити једно или више од ових мјеста, у којем случају изборно тијело у праву је, да молитеља бира, на које хоће мјесто од свију оних, у његовој молби назначених.

Берива скопчана са овим мјестима изнашају годишње 4000 (четири хиљаде) круна, од које се своте односи на чисту плату 3000 круна, а на путни и канцеларијски паушал 1000 круна.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањој Луци, 9./22. априла 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 265, 277/366 ex 1908. 2—3

Едикт.

Позива се овијем Jeanne рођ. du Camp, сада непознатог боравишта, против које је супруг јој Светозар Петковић, жељезнички чиновник у Сарајеву поднио код овог духовног суда бракоразводну тужбу, да у року од шест (6) мјесеци, рачунајући од првог увртења овога едикта у овом листу, овом духовном суду своје садашње боравиште пријави, да би се тако споменута тужба са њом у претрес узети могла, јер ће јој се иначе по безуспјешном истечењу поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће имати њу у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањој Луци, 9./22. априла 1909. *Предсједништво.*

Што ћемо и куд ћемо са нашим ђацима?

Тако питају сами себе сви озбиљни и прави учитељи а и родитељи увијек, а нарочито при свршетку школске године.

Богати родитељи, који немају много дјеце, могу како хоће, за њих и за њихову дјецу је лако.

Али куд ћемо са онима, који нису богати, који немају на чем да живе безбрижно, или гдје има више дјеце или гдје се у опште тијесно, тешко живи?

Све те младиће треба, кад макар основну школу сврше, нека су само здрави и ваљани, одмах упутити у свијет у напредније крајеве, на изучавање које корисне привредне струке, гдје ће — међу културним свијетом — поред своје струке уједно угладити, образовати, цивилизовати и прекалити се, стећи ону свјетску мудрост, која се ни у школи не стиче и не учи, већ међу вриједним напредним свијетом.

У свијету научи млад човјек и разне стране језике, постаје једном ријечи свјетски човјек, а то треба и ваља сваком свега нијека, макар и не морао послије хранити и бавити се својом струком, коју је изучио.

Све то ваљаће свакоме и онда, кад га и у солдате зовну, ваљаће и ономе, који тежи за каквом државном или ма за каквом другом службом, ваљаће једном ријечи свакоме, свега нијека, свуд, у свакој прилици и неприлици, јер прекаљен, искусан, мудар, свјетски човјек, који умије радити, пристао је свуд, он је увијек и свуд, напредан, угледан и срећан.

Упућујте дакле све ваљане здраве ђаке од 12 до 15 година Привреднику, а даље се не треба за њих старати, јер су та дјеца — ако слушају — осигурана за сву своју будућност. За ту ваљану омладину збринуто је све од првог дана њиховог шегртовања, па док ваљан млад човјек не постигне свој циљ, своју срећу, јер код Привредника постоји и нарочита каса (задруга) за кредит, од куд ваљани млади Срби трговци и занатлије (чланови) почетне кредите добивају, кад у своје вријеме своје самосталне радње одпочимају. Осим тога управља Привредник и разним другим фундацијама, које имају исту сврху.

Препорука наших познатих Срба учитеља, свештеника, уважана се највише, јер они познају своје ђаке најбоље. Али и сваки други, ко жели да упути, да подигне и да усрећи ваљану српску дјецу од 12 до 15 година, нека пише управи „Српског Привредног Друштва Привредник у Загребу“, па ће добити одмах све нужне упуте.

Одговорни уредник: Др. Симеон Поповић. Прва српска штампарија Р. Ј. Самића, у Сарајеву.

ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА

РИСТЕ Ј. САВИЋА

јавља српско-православном пречасном свештенству да имаде на стоваришту све тисканице за **протопрезвитерска и парохијална звања у Босни и Херцеговини,** које су потврђене од **српско-православне консисторије Дабро-босанске** и моли гореспоменута звања да се у случају потребе изволе непосредно на њу обратити.

Са поштовањем

Прва српска штампарија
Ристе Ј. Савића
у Сарајеву.

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини**, — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато издање школских **писанака** и **задаћница, малих тека, цртанака**, као и све остале **писаће и цртаће школске потребе**.

Складиште разних **забавних књига**, као и све остале **школске књиге за Више дјевојачке школе и гимназије**.

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено-школ. одбора, која стоје свакоме на увид.

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Десетића улици број 8, према друштву „Просвјети".

Јамчи за изврстан крој и солидну израду

Једини у Босни и Херцеговини повл. кројачки курс.

Основана 1876. године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића,

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица бр. 15.

Почасна 1904. бечка диплома — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такођер сам радњу снабдио са најбољим и најразноврснијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. н. грађанству и чиновништву, да ћу сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Одијело сваке врсте прави без пробе.

Цијене умјерене и на отплату.

Год. XXIII. Сарајево, 15. јуна 1909. Број II.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА
* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Садржај:

Званично. — Незванично. — Matrimonialia српскога народа у прошлости. — Освећење камена темељца нове цркве у Гламочу. — Преглед црквено-школског и просветног живота. — Књижевне биљешке. — Званични огласи.

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СИНЂЕЛ ДР. СИМЕОН ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића Сарајево.

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 15. ЈУНА 1909. БР. II.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН

ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

Одговорни уредник:
свињел Др. СИМЕОН ПОПОВИЋ,
професор-катихета вел. гимназије.

Званично.

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 335/351 ех 1909.

Пречасном свештенству српско-православне епархије бањалучке и бихаћке.

Многи свештеници у званичном дописивању између себе, а тако и у извјештајима и поднесцима својим, управљеним на претпостављене власти пишу тоном и начином, који званичној преписци никако не приличи.

У дописима од једног парохијског звања другоме често се злоупотребљава званична коресподенција, те се уносе приједања и личне заједевице, и ако им баш ту никако мјеста не смије бити.

Тако исто у пријавама или тужбама — у мјесто да се наведе и докаже само оно, чиме се тужени терети и окривљује — уносе се исмијавања, личне грдње и нападаји на част туженога, што тужитељу никако у прилог, већ баш на штету иде. Поред тога многи се у својој пренагљености толико забораве, да се према својим претпостављеним властима изражавају ријечима увредљивим, па чак и изразима срдите и немоћне пријетње.

А пошто начин писања и изражавања у званичним дописима и извјештајима мора увијек бити озбиљан и уљудан, достојан духовних лица и духовних звања, и сходан писменом опћењу образованих људи, то се ушљед тога обавјештује пречасно свештенство, да ће у будуће сваки онај, који неприличним тоном било претпостављеним властима, било равним звањима писао буде, који у пријавама и тужбама својим у личне грдње пада, и у опће који се непристојним изразима служи,

— бити од стране духовне му власти званично укорен, а у поновљеном случају и најстрожије кажњен и поступно кажњаван све дотле, докле се реду и пристојности не научи.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањој Луци, 9. априла 1909.

Митрополит бањалучки и бихаћки:
Василије Поповић, с. р.

Незванично.

Matrimonialia

српскога народа у прошлости.

Студија из културне историје српскога народа.

Написао **Радослав М. Грујић.**

(Наставак.)

Једна посланица патријарха Арсенија III. Црнојевића српским племенима по Црној Гори, Боци Которској и Херцеговини, од 1689. г.,[1] могла би нас завести, кад би јој олако садржај узели, на мисао, да је у то доба по тим племенима владала заиста права бигамија. У њој се наиме вели: „... И не моиште ѕзимати секе за жене рођакиње и свои снаҳе „и кѣме, и по двие жене држати и за жика мѫжа жене ѕзимати, „и ѕ поете се женити, каде законъ Божи не пише. И ки попеки не моиште „такове беззаконике венчавати, кои ли се попъ нађе да таке беззаконике венча, „или кое зло ѕчини попъ, да мѕ се ѕдари . ѳ . жалъ и глоке . й . гроша да „мѕ се ѕзме и шнъ да ѣе ѿтлѣченъ съ тиемъ беззаконицимъ и да не пошѣе „ѿселе; а кои е до садъ не христьанинъ то беззаконие ѕчинивш, да не проклетъ, „докле се гоѣъ не распѣсти и покае, а кад се распѣсти и покае, тада да е „благословенъ“.[2]

На основу овог, или можда којег другог сличног места, и рекао је Медаковић за Црну Гору: „Двоженство било је негда, а сад га нема код Црногораца“.[3]

Ја држим, да нам и ово место не говори о правом двоженству међу нашим прецима, него да му је смисао исти онај, који сретосмо и у бератима; а на име: *да се не разводе самовољно и друге жене, на место законитих жена својих, не узимају;* јер би иначе чудновато било,

[1] Види у Вука Ст. Караџића, — Скупљени граматички и полемички списи. Београд 1896. Књ. III. р. 422—426. — Ту је штампана та посланица са преписа од 1692. год.; а пошто се позитивно зна, да је патријарх Арсеније последњи пут на Цетињу био 1689. г. и нагло се отуд у Пећ повратити морао, то је већ поуздано утврђено, да је поменуту посланицу, из повратка своме са Ниншића написао и послао је по духовнику своме Василију међу поменута племена (упор. Јов. Н. Томића, — Десет година из историје српског народа и цркве под Турцима, од 1683.—1693 год. у Гласнику Правосл. Цркве, Београд 1902 св. I р. 31—32.)

[2] Караџић, — ibidem p. 425

[3] Б. М. Г. Медаковић, — Живот и обичаји Црногораца, Нови Сад 1860 р. 19

да патријарх Арсеније, набројивши скоро све недостатке *и мане у брачном животу наших предака у оним крајевима, ни једном речју* не спомиње незаконите разводе, о којима говоре, као што видесмо многе законске исправе наше од првих Немањића, па све тако рећи до наших дана. — А у оним крајевима догађало се често, као и по свима другим крајевима нашим, да су људи, који су отерали своје законите жене, или их оне самовољно оставиле, не само живели са другим женама у конкубинату, него су их шта више и свештеници венчавали, па се тако у народу постепено стварало уверење о тобожњој законитости тих незаконитих брачних веза, те је таквих случајева све више и више бивало; па зато патријарах и прети таквим свештеницима не само тешким батинама и плодом, него и одлучењем од цркве и одузимањем права на вршење свештеничке службе...

Осим самога текста, и наведених историјских података, упућује нас на таково тумачење још и та околност,[1]) што за буквално тумачење тога места немамо баш никакова ослонца.

По Црногорском Законику св. Петра, од 18. октобра 1798. г. *сматран је као насилни убица сваки онај преступник, који узме жену поред жива мужа или отме девојку;* па је протеривао из земље као безаконик, а имање му је конфисковано и дељено.[2]) — Ну, и данашње праносуђе има још често пута посла са таковим и сличним поступцима, те се на те случајеве примењују доста строги прописи Казнених Законика; али много више случајева, што знам из властитог опажања и слушања, остане данас неопажено од судских власти, те многи и многи самовољно растављени супрузи живе са другима у конкубинату, који се тако рећи tacite толерира, јер се казнени поступак против таковних брачних веза скоро никада ex offo не подиже, него увек само на пријаву какове заинтересоване стране — обично остављеног мужа или жене и њихових рођака.[3]) Тако је бар код нас у Аустро-Угарској, која је некад, као што ћемо видети, многе наше људе и жене, за такав преступак, мачем дала посећи, или бар на тешке работе у рудницима осуђивала...

[1]) Г. А. С. Јовановић, у својим: Приносима за историју старог српског права (Београд 1900. р. 88.) сходно је то место буквално и наводи га као доказ своје тврдње, да се је под Турцима у народу нашем опет почело појављивати двоженство — та тобожња „стара наша навада „Немањићског доба (Ibid. p. 87.)".

[2]) Ibidem p. 88.

[3]) Г. А. С. Јовановић спомиње такав један случај у Србији из 1899. г. Он вели: „У прошлој „години одвео је Милинку жену Илије Срећковића из Кормана, Лука Ђорђевић из Љуштевца (у алек„синачкој Морави), и са њом невенчано живео у својој кући, као са законим другом. По тужби мужа, „кажњени су пресудом Апелационог Суда од 9. нов. 1899. г. бр. 4013 (применом одредаба §§ 197. „и 203. Каз. Законика) затвором, она од 6, а он од 12 месеца (Ibidem p. 84.)".

Као што видесмо, из приведених историјских података, наше црквене власти врло су строго пазиле на чистоту брачних веза у народу нашем; па су стога и настојале, да код државних власти израде санкцију својим одредбама и на тај начин присиле многе, који несу имали у себи довољно животне снаге, да се уздрже од раскидања законитих и склапања незаконитих брачних веза. — Ну, већ за Немањића, догађало се често пута, да су и сами владаоци наши, из личних прохтева, или из политичких и социјалних обзира, нарушавали законите брачне везе и склапали нове незаконите. Тако је на пр. Стеван Првовенчани отерао своју жену, ради прељубе, на врло драстичан начин; а краљ Милутин, отеравши своју прву жену, и ако се није с њом по црквеним законима развео, узео је прво једну, а за тим другу жену, и још к томе калуђерицу, па најпосле отеравши и ову конкубину ожени се, после смрти своје праве законите жене, ћерком византијског цара Андроника — Симонидом.[1]) Краљ Марко, познат у народним песмама под именом Краљевића Марка, отерао је од себе своју закониту жену Јелену — ћерку Хлапенову, те узео себи за жену Теодору — закониту жену некога Гргура, коју је после уступио Хлапену, кад је од њега узео натраг своју прву закониту жену.[2]) Краљ босански Стеван Томаш Остојић прешао је, из политичких разлога, на римску вјеру и папа Евгеније IV. развео је његов брак са првом законитом женом, те му 28. јуна 1445. г. дозволио, да ступи у нови брак са Катарином, ћерком кнеза (херцега) Стевана Вукчића.[3]) А херцега Стевана останила је његова супруга Јелена и подигла се са најстаријим му сином против њега, због једне младе девојке, у коју се стари херцег загледао и код себе је као конкубину задржао...[4])

Кад су пак Турци завладали земљама Балканског Полуострва, почели су и они мешати се у брачне ствари нашега народа, те по кат-кад и силом наговиште патријархе, епископе и свештенике, да благослове и такове брачне везе, које су кроз незаконите учењу православне цркве. Тако је на пр. већ сам освајач Цариграда Мухамед II. позвао к себи цариградског васељенског патријарха Јоасафа I. (1466.—1469. г.) и наложио му, да неког Грка, који је имао закониту жену, незаконито

---

[1]) В. у Pachimer-a IV. p. 270–280. и др. цит. П. Срећковић, — Историја Српскога Народа, Београд 1888. II. p. 198–212.

[2]) У једном требологиону из XIV. века у Хлудовљевој Библиотеци има овај запис: »Ыма и сия книга од Порѣчи, оу плѣ зоколь Кллоучарь, къ Хим кѣгокѣрного краля Мар'ка, егда ѿдаде Ѳеодору Гргоурокоу жиоу Хлапиоу, а оузе жиоу свою пьковѣн'-аниоу Ѥлиоу Хлапиокоу дацарь«.

[3]) Theiner, — Vetera Monum, Slavor. Meridion. I. p. 388—9.

[4]) Leonicus Chalkondylas, — De rebus Turcicis. Bonnae 1843. X. p. 540–541.

венча с неком другом женском, која је била лепша од прве, па му се за то свидела и прву је напустио. Патријарах је на то одговорио султану, да то не може учинити, јер је противно законима православне хришћанске цркве... А султан се на то силно разљути; те кад патријарах и поред свих претња, не хтеде тај незаконити брак благословити, заповеди султан да му одсеку седу браду и сврну га с патријаршког престола.[1]) — Таквих је случајева могло прилично бити и по нашим крајевима, под управом бесних паша, ага и бегова, и ако су султани у својим бератима, што их издаваху патријарсима и епископима нашим, као што смо видели, забрањивали свима и свакоме, осим патријарха и епископа, мешати се у брачне послове православног српског народа...

Ну, поред свега тога, неоспорна је истина, да су наши патријарси и епископи, како у доба наше самосталности, тако и касније за турскога ропства, све до фанариотске најезде међу нас, врло ригористички поступали при разводу брака и дозвољавали га само у изнимним врло важним случајевима — за поторну прељубу. — Другог разлога за развод брака, као да није наше старо црквено правосуђе признавало и допуштало све до XVIII. века, осим можда по каткад у нарочитим случајевима, под притиском тешких социјалних околности. Тако н. пр. у цариградској патријаршији, по неки мужеви и жене, да што пре и сигурније дођу до развода брака, који се у старија времена и тамо врло тешко давао, претили су, да ће прећи у Мухамеданство;[2]) па је лахко могуће, да је и код нас таквих случајева било, који су често пута убрзали и омогућили развод брака.[3]) А касније, када је црквена дисциплина, услед великих ратова и непрестане сеобе, у пећкој патријаршији, силно пала, даван је развод брака, под утецајем фанариотства, често пута врло лако — за добар новац; па, што више, по каткад приграбише то право и ненадлежни фактори, као што су окружне проте, егзарси, те и сами прости свештеници, као што ћемо касније показати.

[1]) В. у Христіан. Чтеніи од 1862. ч. I. p. 615, цит. проф. И. Бердникова, у делу: Основныя начала церковнаго права православной церкви, Казань 1902. p. 132—133.

[2]) Леонтьевъ, — Востокъ, Россія и Славянство, Москва 1885 II p. 77.

[3]) У прва доба, на разних обзира, дозвољавала је православна црква чак и то, да се Хришћанке удају за Турке, који су поред њих имали много и других жена. Познати су нам случајеви са Јеркама кнеза Лазара и Ђурђа Бранковића; а било је тога врло много по целом Балканском Полуострву, док под крај XVII. века није један цариградски патријарах одредио, да свака она, која хоће да се за Турчина уда мора напустити и хришћанство, те се и тај обичај прекратио (видја у Ricant, — Histoire de l'eglise Grecque, Amsterdam 1710., p. 314—316). — Турци су, што више, својим женама, које беху Хришћанке, дозвољавали потпуну религиозну слободу: да иду у цркву, да држе пост и т. д., те чак и то, да пусте у кућу и ког старијег свештеника свога (Леонтьевъ, — Ibidem II. p. 279.).

Али ипак, сигурно је и у ово доба наша народна црква, као што је то и касније чинила, у извесним случајевима брачне неспособности женине, или можда њене неплодности, сиисходила социјалним потребама и духу народних погледа, те дозвољавала развод брака с таковим женама, — ослањајући се при том на ону канонску установу, по којој се брак може коначно развести, ако се докаже апсолутна неспособност мужевља за брачни живот, — истакнувши тиме уједно и принцип о разведљивости брака због неспособности за вршење брачних дужности, било с једне или с друге стране. — А мени, шта више, изгледа, по једној народној песмици, која по садржају и склопу своме носи на себи јасне знаке доста велике старине, да је дух народа нашег, у оваковим случајевима, умео се узвисити до знатне висине моралних погледа и знао разликовати праву потребу од фиктивне потребе, те по томе и стајао на путу многим злоупотребама у том погледу, кад као сраман поступак жигоше ступање у нови брак, поред живе жене, која је можда и неспособна за брачни живот постала, али има живо мушко чедо...

У песми се каже:

»Што град Смедерево
»Вас дан затворено,
»Вас дан затворено,
»Сву ноћ отворено?!

»Мајка жени сина,
»Још му љуба жива,
»Мушко чедо има
»Од седам година!«[1])

Ја држим, да је овој песми морао послужити за мотив какав конкретан случај, те ми се чини, да народна психа наших предака није нашла у том случају никакове етичке подлоге, нити социјалне потребе за нови брак, јер је *прва љуба још жива и има живо мушко чедо*, — па ма она можда и потпуно физички или морално неспособна била за даљи брачни живот са својим законитим мужем; те зато и даде, у овим кратким, али доста маркантним стиховима, одушке, не само своме чуђењу, него и негодовању — *„што град Смедерево вас дан затворено... сву ноћ отворено?!“*

Са овим као да смо исцрпли све, што смо могли рећи о неуредностима у брачном животу наших предака за старе државне самосталности наше и робовања целокупног народа нашег под Турцима. Али, као што видесмо, не нађосмо ни на један поуздан историјски податак, који би нам дао основа ма и за саму претпоставку, да је код наших

[1]) Велика Илустрована Лира. Изд браће М. Поповића, Нови Сад 1903. р. 295—6.

старих и за хришћанско доба владала права бигамија и полигамија; па за то и држим, ако је и био где-где какав случај праве бигамије или полигамије, да је то могао бити само изузетан, локалан и моментан случај, који је црква наша проклетством и одлученьем прогонила, а народ презиром жигосао. Уз то, такав човек, који би се на бигамију или полигамију одлучио, морао би свакако врло слабих религиозних и моралних појмова и осећаја бити, па би нема сумње, да избегне прогон цркве и сплеменика својих, радије се одрекао православне вере и примио Мухамеданство, које му је својим законима дозвољавало такав брачни живот. А наша народна црква, која је онако строге одредбе издавала и против самовољног развода, није никако могла, ни у фанариотско доба, ни толерирати, а камо ли благосиљати такове брачне везе; — и ако је код развода брака могло бити, као што је заиста и бивало, многих злоупотреба...

III.

Шта су католичке црквене и државне власти називале бигамијом и полигамијом.

Римска црква стала је на становиште, да се по канонском праву законито склопљени брак може само смрћу коначно развести, те стога и недозвољава потпуни развод, него само привремену или трајну раставу од стола и постеље. Тај принцип фиксирала је она коначно и догматички на Тридентском Сабору, на је у XXIV. седници тога сабора у том смислу донесена и одлука: „si quis dixerit, licere christianis „plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum — „anathema sit (Can. 2. de sacramento matrimonii". А у 5 и 7. канону, донесеним у истој седници тога сабора, нарочито је истакнуто, да се дотичне одлуке доносе на супрот олабављеног ученья о неразведљивости брака код акатолика;[1]) јер су на име и протестанти, слично православним, почели учути, да се брак може и коначно развести, кад нестане преко потребних критерија за продужење брачне везе, те да тако разведени супрузи могу ступити у други брак и за живота свога првог супруга или супруге; — док је насупрот католичка римска црква такове брачне везе сматрала и називала бигамијом и полигамијом...

У спеан са овим, а из принципа, да је неразведљивост брака основана на божанском праву (ius divinum), истакла је римска црква и своје даље конзеквенције. Она тврди, да то начело, и у практичној

[1]) Упор. Dr. Carl Gross, — Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts, Wien 1894 p. 281—1.), 332. b.

примени, има вредити за све људе, па и за саме незнабошце; а њени закони, који су на том начелу основани, везује не само припаднике римокатоличке цркве, него и све Хришћане, који су правилно крштени, па дакле, и протестанте и православне. Стога она и данас учи, да брак склопљен код акатолика, и ако је по њиховим законима правилно и коначно разведен, и даље остаје у крепости све дотле, док једно од растављених супруга не умре.[1])

Ово учење римске цркве реципирале су, са осталим канонским правом, све римокатоличке државе на западу, те су одмах издале, и с времена на време понављале, строге одредбе против свију оних, који поред једне брачне везе (impedimentum ligaminis), ступе у нову брачну везу. Оне дакле прогласише то учење римске цркве државним законом обвезатним за свакога поданика свога — без обзира на учење оне вероисповести, којој је дотичник припадао.

Разуме се само по себи, да је тако било и у ултра католичкој аустријској монархији; а поуздани историјски подаци, које ћемо одмах изнети, расветлиће нам то питање у многим детаљима и бацити праву светлост на т. зв. бигамију и полигамију код наших предака и осталих православних народа под аустријском влашћу...

Кад су Турци 1683. г. сретно из Беча одбијени и кад је аустријска војска, помоћу храбрих српских усташа, повратила под власт своју знатан део Угарске и Славоније, основана би 29. јула 1688. г. једна комисија т. зв. „Commissio Neoaquisitica“, којој беше председник примас Угарске — кардинал Леополд гроф Колонић, архиепископ острогонски, који је у то доба био епископ Ђурски. Задатак те комисије беше, да у новоосвојеним земљама испита право стање и заведе ваљану управу. — И, што је сасвим појмљиво, кардинал је одмах обратио пажњу на религиозно стање и црквене одношаје народâ у тим новоосвојеним крајевима; па у извештају своме ћесару аустријскоме Леополду I., од 19. нов. 1689. г., поред осталога прича, да тамо у црквеним стварима у опште владају „grosse Unordnungen, Missbräuche und Übel“, истичући нарочито, да: „Die Consistorien seien sehr in

[1]) Gross, — ibid. p. 332 - 333. — „Das Princip der Unlösbarkeit des Ehebandes ist nach „katholischer Lehre juris divini, daran ist somit nicht bloss der Katholik sondern auch der Akatholik, „ja selbst der Nichtgetaufte gebunden. Daher werden die von Akatholiken geschlossenen, aber nach „ihren Gesetzen rechtmässig getrennten Ehen vom katholischen Standpunkte aus, solange der andere „getrennte Gatte lebt, immer als noch bestehend betrachtet. Demgemäss können Katholiken solche Aka„tholiken, die von dem noch lebenden Gatten rechtmässig getrennt sind, nicht giltig ehelichen, u. z. „eben wegen des noch bestehenden Ehebandes“... „Der Uebertritt des Akatholiken zur katholischen „Kirche hat darauf gar keinen Einfluss (p. 333).“

„Abnahme begriffen, wodurch die Consistorialsachen sehr lax gehandhabt werden...“[1])

Дакле, и код самих католика, за турског господства, увукле се беху многе злоупотребе у црквену управу и суд, па и у брачним стварима. Стога је кардинал Колонић и предложио одмах, да се по својој Угарској и осталим земљама, које су под Турцима биле, прогласе сви закључци Сабора Тридентског,[2]) који нормирају разне црквенонравне односаје, да и ту стекну законску обвезатност, пошто се за сваде турске то није могло учинити.

Међу тим је Колонић, као ревносан римокатолички епископ, помоћу аустријских државних власти, већ својом жестином отпочео, да преобраћа протестанте и калвине у римокатолике; а православне становнике тих земаља настојао је, да сједини с Римом путем уније. Стога је одмах и предузео све мере, да што више ограничи и сузи права ових цркава и њихових представника, те натури им принципе и законе своје цркве. — За то је он, у име свега свештенства („Status Ecclesiasticus“) римске цркве,[3]) — поводом једне тужбе протестаната, што се њиховим племићима не дозвољава, да код својих домаћих капела постављају предикаторе, који ће њима и њиховим кметовима вршити потребна богослужења, — и предложио Државном Савету, да им се то не допусти, мотивишући то тиме: што би тада сваки протестантски спахија могао сваку своју кућу прогласити својом резиденцијом и сваког свога слугу и кмета поставити за предикатора, па би се ови размилили по свима жупанијама и раширили премногa „absurda und scandala, »*unzählbare bigamiae und apostasiae*«. И одмах тумачи, шта ту разумева под бигамијом, те наводи за пример, како: католичко свештенство не дозвољава жени, којој је муж међу Турцима нестао, ако се смрт његова доказати не може, да се поново уда; дочим протестантски пастор то допушта и поновa венчава људи и жене, у таковим и сличним случајевима. А то онда — вели кардинал — бива чешће повод, да по неки католици напусте своју веру и пређу у протестантизам...

Међу православне народе разаслати су одмах многи језуити, као мисионари, да епископе и неуко свештенство задобију за унију, а с народом ће — мишљаху они — тада већ лако ићи. — Тим својим

[1]) Види руковне: Einrichtungswerkh des Königreichs Hungarn in Sachen des status politici, cameralis et belici“ p. 72. — тач. 10. — у Дворској Књижници (K. u k. Hofbibliothek — Abtheilugg für Handschriften) у Бечу, код бр. 7747 (чес. 841.).

[2]) Ibidem p. 72. — тач. 11.

[3]) Joseph Maurer, — Cardinal Leopold graf Kollonisch Primas von Ungaen. Sein Leben und sein Wirken. Innsbruck 1887. p. 273. тач. 6.

мисионарима спремно је кардинал Колонић потребна упутства и систематски пређао им све погрешке и злоупотребе, које, с обзиром на канонско и догматичко учење римо-католичке цркве, владају у православној цркви и народу по Угарској и Ердељу.

По једном делу Јакова Сирмонда он је навео до 40 таквих погрешака православне цркве,[1]) међу којима набраја и то, што:

„Condemnat secundas et tertias vel ulteriores nuptias, negantes in „bis esse matrimonium (?);[2]) што:

»*Divortia fieri posse sine causa ad libitum*;« што:

„Errant quia sacerdotes eorum committunt bigamiam".[3])

А између десет нарочито изабраних погрешака православне цркве, што их је Колонић посебице спремно за своје мисионаре, које је са Истока довео, да их пошаље међу угарске Србе и ердељске Румуне, врло је важна за нас баш последња — десета тачка, у којој каже: „*код тих народа развод брака тако је зло уобичајен, да с дозволом епископском може свака странка поновни брак склопити; па се за то често и догађа* — што и он сам лично знаде — *да један човек по три жене броји, које су се међу тим за друге људе удале*".[4])

Ту је ето већ јасно истакнути, шта се има разумевати под полигамијом код православних народа у Аустро-Угарској, коју римокатоличке црквене власти проналазише, а државне прихватише и најтежим казнама проговорише, скоро кроз цео осамнаести век. Ну, остали подаци расветлиће нам то питање још детаљније.

(Наставиће се)

[1]) Dr. Nikol. Nilles, — Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in Terris coronae S. Stephani, Oeniponte 1885. Vol. I. p. 116—119, под општим насловом: „Errores et abusus Graecorum schismaticorum" и посебним: „A. — Errorum catalogus, quem Card. a Kollonich sibi ex „Jacobo Sirmondo conficiendum curavit pro missionariis in Hungaria et Transilvania".

[2]) До овакова закључка о учењу православне цркве, а другом и трећем браку, дођоше римокатолици, нема сумње, на основу погрешног схватања епитемије, која се давала друго и треће брачнима, не само у средњем веку, него и почетком новога века (види пеле старе пенитенцијарне зборнике у Starinama књ. VI. p. 143. и др.).

[3]) Овде се под „бигамијом" разуме други брак свештенства, после смрти прве супруге. То је та т. зв. у римокатоличком црквеном праву „bigamia successiva", па и „bigamia vera" (види у Гросл. op. cit. p. 95 тач. a). А поната је тамо још и т. зв. „bigamia interpretativa", којом се означује случај, ако је свештенички кандидат оженио се удовицом, или девојком, која је од другога дефлорирана била, или је као ожењен човек наставио телесно општење са женом својом, која је прељубу учинила (Gross, — ibid p. 95—86. тач. 6), као и „bigamia similitudinaria", што значи да је свештеник нарушио завет о целибату тиме, што је склопио брак или само обавио copula carnalis (Gross, ibid. p. 97—2.).

[4]) „Matrimoniorum dissolutio est apud ipsos valde frequens, quae si fiat consentiente et „approbante Episcopo, licitum est cuilibet parti aliud inire matrimonium, ita ut unus vir saepius tres „numeret uxores, quae aliis nupserunt; tales ego hic novi (Nilles, — ibid. p. 120. — тач. 10.).

Освећење камена темељца нове цркве у Гламочу.

У Гламочу има мала црквица, која је подигнута 1882. год. Иста је врло примросто грађена од шепера облијепљена малтаром. Ни по својој унутрашности, ни по спољашњем свом изгледу ни из далека не одговара ни светињи имена ни мјеста, коме је циљу намјењена. Над олтаром има један разапет чадор, који је управо као и црква у таковом стању, да је збиља већ крајње вријеме било, да се приступи зидању новог св. храма.

Више је година овдашња српско-православна црквено-школска општина настојала, да подигне нови св. храм, али поред других разлога, који су пријечили да се настојање у дјело приведе, један од највећих је слабо новчано стање. Ну надајући се у помоћ епархијског Савјета и дарежљивост српскога народа прије двије године почело се озбиљно радити на томе, да се овој неодложној потреби српскога народа ове општине удовоље.

Врло подесно и пространо земљиште купљено је 1895. год., на коме је веома велики мајдан камена врло згодног за веће грађевине. Општина, право рећи, њен приједни предсједник Јово Крстановић припремио је у претпрошлој и прошлој години и остали потребни материјал, као: креч и дрво, а овогодишња мартовска скупштина закључила је, да се приступи послу.

Како је све за почетак озидања новог св. храма било приуготовљено, општина је позвала Његово Високопреосвештенство господина митрополита Евгенија Летицу на освећење темеља, али госп. митрополит спријечен болешћу, није могао особно доћи, него је овластио мјесног свештеника и надзиратеља гламочког протопрезвитерата, да он у мјесто Њега овај чин обави.

И ако је било врло кратко вријеме, све што је угледнијег у Гламочу, прегло је да овај црквени чин претвори у велику црквену и народну славу, на коју је позвало све оближње свештенике и српско пјевачко друштво »Сундечић« из Лијевна. — Од г. свештеника одазвали су се осим умировљеног проте Стеве Кукрике још парох ваганьски Михајло Антонијевић и парох прекајски Марко М. Савић. И пјевачко друштво »Сундечић« из Лијевна са највећом готовошћу и братском сусретљивошћу одазвало се позиву српске општине гламочке. 31. маја, ма да је ноћу уочи тога дана па и у сами излазак сунца киша падала, ипак је друштво »Сундечић« и православни српски народ, не само на гламочке парохије, него и из оближњих парохија па и из Лијевна у великом броју дошао на ову црквену свечапост.

По доласку пјевачког друштва из Лијевна почела је служба Божја, на којој је друштво врло складно и прецизно отпјевало литургију под својим вјештим хоровођом, вриједним српским учитељом из Лијевна г. Ђуром Кончаром. Иза службе Божје кренула је литија из старе цркве на мјесто, гдје се оснива нова црква у најбољем реду, премда су капље благодатне кише росиле поворку побожног народа. У литији као и на освећењу темеља учествовало је и представништво државне власти. По освећењу камена темељца говорио је мјесни свештеник о значењу цркве у српском народу, о одности српског народа према цркви у прошлости као и о томе какав живот треба православни хришћанин да проводи на земљи, па да получи вјечни живот у небу. — По том је дарежљива

рука српскога народа уписивала добровољни дарак на темељ цркве, који је приличну своту достигао. За тим се тежачки народ забавио играњем и бацањем камена с рамена, а око три сата послије подне почео се разилазити својим кућама. У вече тога дана приредила је општина сијело односно »забавно вече« у просторијама српске читаонице, на коме је »Сундечић« отијевао двије пјесме, гдје је управо сјајан успјех и буру одобравања пожњео. И на сијелу је од улазница пала прилична свотица. — У понедјељак до 11 сати прије подне разишли су се гости са стране сваки својој кући испраћени од гостољубивих Гламочана.

Свако, ко је учествовао на овој свечаности, угодно и дуго ће се сјећати ове лијепе свечаности. *К. П.*

Преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Четрдесет-дневни парастос пок. митрополиту Григорију Живковићу. У недјељу 31. маја обављен је у тузланској цркви послије св. литургије четрдесетдневни парастос благопочившем митрополиту Григорију.

Контролни одбор свештеничко-удовичког мировинског фонда. У контролни одбор свештеничко-удовичког мировинског фонда за трогодишњу периоду (1909.—1912.) изабрани су сходно § 24. и 25. мировинске Уредбе: Из епархије дабро-босанске: Димитрије Јанковић, протопрезвитер и свештеник Гавро Гашић, редовни чланови сарајевског епарх. црквеног суда; из епархије херцеговачко-захумске: Васо Медан, парох у Чапљини, Лазар Поповић, парох у Горажду; из епархије тузланске: Коста Драмушић, парох у Д. Тузли и Владимир Пејовић, парох у Маглају; из епархије бањалучко-бихаћке: Коста Поповић, протопрезвитер и парох у Дервенти и Михаило Васић, парох у Добоју.

Тестаменат покојног митрополита Живковића. Тестаменат, који је иза себе оставио покојни митрополит Григорије, налази се још код суда. У тестаменту није назначено, што и колико гдје оставља. Но то се налази у једном писму, које је покојник још 8. јануара 1908. године писао свом сину Николи свештенику у Меминској, и које је поред тестамента метнуто било, јер се бојао, да ће га шпијам загушити. Садржај тога писма поновио је покојник своме сину, кад је овај приликом његове болести дошао у Тузлу, а исто тако послије у Меминској. Тај дио писма гласи:

Подај 1., *цркви у Дубици* 1000 (хиљаду) круна да се сваке године у капели на гробљу на дан св. Ђурђа или у слиједећу недјељу — чини парастос за покојне моје родитеље: Григорија и Јелену, који у том гробљу почивају, за мога брата Стевана и за мене.

Интерес од те закладе нека се подијели сваке године овако: једна (1/2) трећина цркви, једна (1/3) трећина свештенику, који ће приправити и кољиво а трећа (1/3) трећина нека се подијели овако: (1/2) трећина појцу-учитељу, (1/2) трећина црквењацима и ђацима (обученим у стихаре) а (1/3) трећина сиротињи.

2. *Цркви у Карловцу*, гдје сам 30 година скоро провео као свештеник и катихета и гдје желим, да ми и гроб буде, подај 1000 (хиљаду) круна, да се чини парастос за мене, (мајку твоју) и друге наше покојнике (које ћеш ти назначити)

у тамошњој цркви о св. Ђурђу, а интерес од те закладе нека се сваке године подијели онако, као што ће се дијелити у Дубици.

3. *Карловачкој општини*, подај 4000 (четири хиљаде) круна, као фундацију под мојим именом, да се интерес троши сваке године као потпора сиромашним ученицима онако, како то закључе свештеници-катихете са предсједником српске црквено-школске општине и предсједником друштва »св. Савве«. Једна ($^1/_{10}$) десетина од ових интереса нека се капитализше, да би се, ако би требало могли поправци извести на гробу мом.

4. *Овдјешњој цркви* у Д. Тузли подај 1000 (хиљаду) круна, као мој прилог за уљепшање њено, које се кани извести.

5. *На гроб поставн ми споменик*, а код погреба избјегавај сваки раскош.

Књижевне биљешке.

Из црквеног и брачног права, *расправе и чланци од др. Чедомиља Митровића*, ванредног професора универзитета. Београд. — Издавач: књижара Геце Кона. Кнез Михаилова улица број 34. 1909. Ова књига, о којој је прије изашао оглас у овом листу, изашла је из штампе у издању књижаре Геце Кона у Београду. У књизи се налази 25 чланака, који су врједни и врло потребни за сваког свештеника. Зато би требао сваки наш свештеник да ову књигу наручи, већ због тога, што је књига према својој врједности јефтина, а друго што од 230 примјерака уступљених »Просвјети«, и који би се требали код нас растурити, »Просвјета« ће имати 33% чисте добити. Тако, да би »Просвјета«, кад би се све те књиге продале, добила чистих К 237.60. Сваки свештеник купивши књигу, поред тога, што је добио добру и поучну књигу, учинио је уједно и корист једној општој установи. Преч. господа свештеници, а нарочито они, који су и повјереници »Просвјете« треба да се заузму око скупљања претплате. Књиге се могу наручити код »Просвјете« или уредништва »Источника«. Цијена је књизи без увеза 3 К, са увезом 4 К.

Званични огласи.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

Број 87.045 ad I.—J.

Натјечај.

У сјеменишту српско-православног богословског училишта у Рељеву упражњено је више питомачких мјеста, која ће се почетком школске 1909/1910. године имати попунити. Питомци добивају у сјеменишту бесплатан стан, храну и одијело, осим тога свршетком школске године примјеран путни трошак за одлазак својим домовима преко великих ферија. За попуњење овијех упражњених питомачких мјеста расписује се овијем натјечај с додатком, да се односне молбе имају

управити надлежним епархијским митрополитима најдаље до *19. јула (1. августа)* т. г.

Молитељи морају доказати:

1. Крсним листом да су српско-православне вјере.

2. Школском свједоџбом, да су с добрим успјехом свршили 8 разреда вел. гимназије, односно ако таковог молитеља не би било, да су свршили с добрим успјехом најмање 7 разреда вел. гимназије у Босни и Херцеговини односно у подручју Аустро-Угарске монархије. Кандидати, који дођу из гимназија без оцјена и Логике односно Психологије, имаће из дотичних предмета полагати пријамни испит или одмах послије примања у богословију или најдаље за три мјесеца. („Испитни ред за српско-правосл. богослов. училиште" § 13.)

3. Свједочанством надлежне политичке области, да су припадници Босне и Херцеговине, да су беспријекорног моралног и грађанског владања и да су неожењени.

Сви нови као и досадашњи питомци имаће се у почетку школске 1909./1910. године љекару у Рељеву односно Сарајеву којега земаљска влада одредила буде, на лијечнички преглед *о свом трошку и на свој ризик* ставити, те код којега се какова год тјелесна или душевна болест установи, неће бити у сјемениште примљен односно ће се и од досадашњих питомаца сваки такав из завода о свом трошку отстранити. Ово ће се односити поглавито на оне и садашње и будуће питомце, који на органима за дисање и храњење толико пате, да посних јела подносити не могу. Сваки и досадашњи и будући питомац имаће почетком 1909./1910. школ. године дати од себе писмени реверз, да ће се у свему гледе хране по прописима завода владати, у противном пак случају престаће бити питомац сјеменишта. Ако се код којег питомца неизљечива болест на органима за дисање и храњење касније, током школске године појави, такви ће питомци бити одмах из завода отпуштени.

У Сарајеву, дне 7./20. јуна 1909.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

К броју 108, 531.

Натјечај.

Почетком школске године 1909./1910. подјелиће се неколико штипендија по 400 круна годишње оним ученицима гимназије у Сарајеву, Доњој Тузли и Мостару, који су вољни по свршеним прописаним

гимназијским наукама посветити се свештеничком сталежу, и у ту сврху ступити у српско-правосл. богословско училиште у Рељеву.

Онај, који један од тих штипендија добити жели, имаде своју са крсним листом, задњом школском свједочбом, свједочбом *званичног* лиječника и обвезницом (реверзом) да ће по свршеним гимназијским наукама ступити у богосл. училиште у Рељеву, а у противном случају добивену штипендију земаљској влади у цијелости повратити, обложену молбеницу *до најзад 5./22. јуна т. г.* дотичној котарској области поднијети.

Обвезницу имаде осим дотичног молитеља супотписати и његов отац односно судбено постављен старатељ (тутор), а мора иста и судбено легализована бити. На молбенице без гореспоменутих исправа неће се обзир узети.

Сарајево, дне 10./23. јуна 1909.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 566. из 1909. 1—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста у Сребреници расписује се стјечај са пријавним роком од шест недјеља рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику".

Молбе ваља поднијети овом црквеном суду и уједно им приложити свједоџбе о свима како богословским тако и прије богословије свршеним наукама.

Парохија сребреничка броји преко три хиљаде душа и то парохију сачињава варош са околним селима. Парохијалног стана нема.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 12. маја 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 549 из 1909. 1—3

Едикт.

Позива се отсутни Андрија Благојевић, родом из Фоче, који је своју супругу Ану рођ. Јакововић, која сада у Сарајеву станује напустио на повратак напуштеној жени и дјетету свом. У колико се исти овом позиву до 1. сент. 1909. не би одазвао, поставиће му се овдје уреда ради заступник с којим ће се бракоразводна парница његова, може бити на његову штету довршити.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 13. маја 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Мостару.

Број 384 из 1909. 1—3

Стјечај.

Ради попуњења упражњеног парохијског мјеста на I. парохији у Мостару расписује се стјечај с пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику".

Молбе сходно прописима § 90. и 91. Уредбе ваља поднијети овом епархијском црквеном суду.

Парохија броји 322 куће и 1438 душа.

У Мостару, 5./18. јуна 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 417/419 ех 1909. 2—3

Едикт.

Позива се овијем Олга (Алојзија) Маринковић рођ. Хендлајн сад непознатог боравишта, против које је супруг јој Јован Маринковић из Теслића поднио код овог духовног суда брачноразводну тужбу, да у року од шест (6) мјесеци, рачунајући од првог увртења овога едикта у овом листу овом духовном суду своје садање боравиште пријави, да би се тако споменута тужба с њом у претрес узети могла, јер ће јој се иначе по безуспјешном истечењу поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће њу у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањој Луци, 14. (27.) маја 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 265, 277/356 ех 1908. 3—3

Едикт.

Позива се овијем Jeanne рођ. du Camp, сада непознатог боравишта, против које је супруг јој Светозар Петковић, жељезнички чиновник у Сарајеву поднио код овог духовног суда брачноразводну тужбу, да у року од шест (6) мјесеци, рачунајући од првог увртења овога едикта у овом листу, овом духовном суду своје садашње боравиште пријави, да би се тако споменута тужба са њом у претрес узети могла, јер ће јој се иначе по безуспјешном истечењу поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће имати њу у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањој Луци, 9./22. априла 1909. *Предсједништво.*

Одговорни уредник: Др. Симеон Поповић. Прва српска штампарија Р. Ј. Самића, у Сарајеву.

ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА

РИСТЕ Ј. САВИЋА

јавља српско-православном пречасном свештенству да имаде на стоваришту све тисканице за **протопрезвитерска и парохијална звања у Босни и Херцеговини,** које су потврђене од **српско-православне консисторије Дабро-босанске** и моли гореспоменута звања да се у случају потребе изволе непосредно на њу обратити.

Са поштовањем

Прва српска штампарија
Ристе Ј. Савића
у Сарајеву.

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини**, — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато издање школских **писанака** и **задаћница, малих тека, цртанака**, као и све остале **писаће и цртаће школске потребе**.

Складиште разних **забавних књига**, као и све остале **школске књиге за Више дјевојачке школе и гимназије**.

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено-школ. одборâ, која стоје свакоме на увид.

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Деспића улици број 8, према друштву „Просвјети“.

Јамчи за изврстан крој и солидну израду.

Једини у Босни и Херцеговини повл. кројачки курс.

Основана 1876. године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића,

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сар. . .

Фрање Јосифа улица бр. 15.

Почасна 1904. бечка диплома — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такођер сам радњу снабдио са најбољим и најразноврснијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. п. грађанству и чиновништву, да ћу сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Одијело сваке врсте прави без пробе.

Цијене умјерене и на отплату.

Год. XXIII. Сарајево, 31. јула 1909. Број 14.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Садржај:

Званично. — Незванично — Matrimonialia српскога народа у прошлости. — Може ли богослов, који је ступио у незаконити брак и у коме случају ступити у свештенички чин? — Из црквено-пастирске праксе. Преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Разно. — Званични огласи.

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СИНЂЕЛ ДР. СИМЕОН ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Ристо Ј. Сапића Сарајево.

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини**, — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато издање школских **писанака** и **задаћница, малих тека, цртанака**, као и све остале **писаће и цртаће школске потребе**.

Складиште разних **забавних књига**, као и све остале **школске књиге за Више дјевојачке школе и гимназије**.

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено-школ. одборâ, која стоје свакоме на увид.

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Десница улици број 8, према друштву „Просвјети“.

Јамчи за изврстан крој и солидну израду.

Основана 1876. године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића,

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица бр. 15.

Почасна 1904. бечка диплома — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такођер сам радњу снабдио са најбољим и најразноврснијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. н. грађанству и чиновништву, да ћу сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Цијене умјерене и на отплату.

Једини у Босни и Херцеговини повл. кројачки курс.

Одијело сваке врсте прави без пробе.

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 31. ЈУЛА 1909. БР. 14.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН

ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

Одговорни уредник:
синђел Др. СИМЕОН ПОПОВИЋ,
професор-катихета вел. гимназије.

Званично.

Рукоположења. Његово Високопреосвештенство госп. АЕ. Митрополит *Евгеније*, рукоположио је свршеног богослова *Јована Шкалмка* 19. јула о. г. у храму св. Богородице у Сарајеву за ђакона, а 20. јула у храму св. Архистратига за презвитера и повјерио му је парохију Пљеву у протопрезвитерату герзовачком у администрацију.

Незванично.

Matrimonialia

српскога народа у прошлости.

Студија из културне историје српскога народа.

Написао **Радослав М. Грујић.**

(Наставак.)

Притиснут оваковим опоменама мораде митрополит, по жељи државних власти, одмах ту у Бечу, а да није могао ни испитати право стање ствари, написати пастирску посланицу српском и румунском народу и свештенству у Темишварском Банату; у којој, испричавши укратко шта му је дало повода томе, наставља овако: „за то (ћесар) „своју запов҃ѣдь єщро сада изнова єст҃ послалъ, на сл҃кнѣ тамошнїѣ канатскѣ „администрацію, свимъ нѣлицирати и показати, да и по всѣда, по всѣхъ мѣ„стѣхъ и селѣхъ испита се, гдѣ би се нашли такови беззаконотворци да се ѣфате „и телесномъ каштигомъ профѣсію, и како садъ, тако и єнапредъ. И такође, „ако би се разѣмело, да по архіерейскомѣ знању и допѣшењу та„кође се гдѣ вѣде допѣстило беззаконо венчати, да хоће от„говорь велики давати; или ако би небрежао о томъ и добре

„не позорствовао, но презирао, или ако би где таково знао, а „не би сказао; сице и свещенници, кои вѣде такове незаконике „венчао. И таковѣ заповедь и указъ царичиного двора цесаро кралевского вели„чества нами показавши заповедали, да ми и нами камь скимь свещенного и „мирского реда обикити и писати, и такоѣерь и наказати, да побчате люде, „да се таково беззаконіе очисти из земле, почто тога беззаконіа нѣке трпити „далше иѣ Цесаро Кралевско Величество ѣ своеи власти...“

„... Того ради молю вась яко чеда своя любезна, безпенакидите и „отразите единою таковіе обичаи, и изметите ѿ среде вась, кое есте пакик „нѣли за поганина Тѣрчина, почто они нисѣ марили за законь наш, но поп„рали безчинникомь беззаконовати, како нами драго; а то е ске викало за нашѣ „вѣчнѣю и дѣшевнѣю погибель: но по законѣ нашемѣ живите и свѣѣ „ѣ сѣпрѣжество жени поимейте, и сами измеждѣ собою, гдѣ такового видите, „карайте и наказѣйте не чинити. И паки не мойте да живите скотски, како „се по междѣ вами многи находе, но каждо да имат своего дѣховнаго штца...“

„... Яко ли не вѣдете от всега тога беззаконіа речнаго престали, та„ковимъ далше ни единимь не вѣдет се грѣхъ тои отпѣстити, но или вѣде „свещенни или мирски хоѣе се свога живота лишити. Тако знайте, и ово писмо „отъ места до места да се прочита не задрженне“.[1])

А државне власти у Темишварском Банату заиста су и отпочеле одмах строго, у смислу царске наредбе, поступати и како саме незаконите брачне парове, тако и свештенике, који су их венчали, почеше подвргавати оштрим казнама. — Губернатор Темишварског Баната, гроф Клаудије Флориманд, дао је одмах по целом Банату објавити најстрожију забрану тобожње бигамије („Zu Abstellung des so sehr unter denen Rätzischen Innsassen eingerissenen Lasters der Bigamie“[2]). А извештавајући, почетком септембра 1727. г., дворски ратни савет у Бечу, о своме раду у том правцу, јавља му уједно, да је и он митрополита упозорио, да се са потчињеним свештенством најозбиљније постара да одвикне народ свој од тога порока, али му је митрополит одговорио, да он не може томе на пут стати, јер многи без његова знања прелазе у Турску[3]) и тамо се по други пут венчавају.

Поводом тим, а сигурно на предлог војничких власти у Темишварском Банату, издаде двор. ратни савет 16. септембра 1727. г. још једну посебну наредбу за спречавање бигамије „zu abhinderung des Lasters Bigamiae“: да ни једног човека и ни једну жену не сме ни један православни свештеник венчати, док им дотични не покажу уре-

[1]) Летопис М. Срп. XLIII. р. 97—100.

[2]) Exped. Protoc. двор. рат. сав. у Бечу ех 1727 р. 1645, — цит. Срп. Кн. Гл. XIX. р. 578.

[3]) Против тога злог обичаја устао је митрополит Мојсије и 23. маја 1730. г., у трећој сед. шици Народно-црквеног Сабора у Београду (види: „Гласник Срп. Уч. Друштва“ 2-ог. IV. р. 49. чач. 7.)

довну потврду о смрти прве супруге, односно супруга, или аутентичан атестат, да су нежењени.[1]) А у исто доба затворен је један православни свештеник, *што је једну растављену жену поново венчао, с наглашењем, да му је то поновљени злочин*, те је генерални аудитор темишварски упитао дворски ратни савет: како да га због тога казни?[2]) Дотле су опет људи и жене, који су оставили своје прве брачне другове и с другима се венчали, или само у брачној вези живели, осуђивани, ради т. зв. злочина бигамије и полигамије: „ad poenam extraordinariam“,[3]) или „ad annuos labores publicos (öffentlichen Arbeith)“,[4]) или најпосле „ad poenam gladii“.[5]) — Ова последња најтежа врста казне беше најобичнија и најчешћа. На ту казну осуђен је био испочетка и неки Циганин Миска Јануш, али му је после снижена на три године тешке работе у државним рудницима, под уветом, да другу жену напусти и узме натраг своју прву закониту жену, коју је оставио,[6]) када је ову другу, ради које је кажњен, узимао.

У исто доба, или наскоро после тога, позвао је митрополит Мојсије, једним посебним актом, и све епископе у митрополији својој, да га, у смислу цареве заповеди, тачно известе о свима недостацима у брачном животу српскога народа, — по њиховим дијецезама. И епископи су то одмах учинили. — У митропол.-патријарашком архиву у Срем. Карловцима нашао сам извештаје, по том предмету, од тројице епископа: темишварског, бачког и ваљевског.[7]) Интересантни су подаци, које из тих извештаја добивамо; али ни у њима нема ништа, што би нам дало основа за претпоставку о правој бигамији и полигамији код наших предака. Једино, у извештају ваљевског епископа Доситеја Николића, наилазимо на два места, која би нам могла дати бар неког повода претпоставци, да су два човека у његовој дијецези била праве бигамисте, кад не би, на основу других података, могли истаћи вероватнију претпоставку, да се и овде ради о самовољној растави с првом женом, — услед злобног напуштања или можда због телесне немоћи и неспособности прве жене за брачни живот. Наиме, та места у оригиналу гласе: „Єдинъ человѣкъ дрꙋжи двѣ жене за сѡбомъ“ — без икаковог даљег коментара; а из извештаја егзархијских од 1735.—6. год., по истој епархији, који се опширно баве и брачним недостацима, видећемо, да о правом двоженству нема ту ни спомена,

[1]) Registr. Protoc. двор. рат. сав. у Бечу ех 1727 p. 1163, — цит. Срп. Кн. Гл. XIX. p. 579.
[2]) Срп. Књиж. Гласник XIX. p. 579. и 582.
[3]) Registr. Protoc. двор. рат. сав. у Бечу ех 1725 p. 907, — цит. Срп. Кн. Гл. XIX. p. 581.
[4]) Registr. Protoc. двор. рат. сав. у Бечу ех 1727 p. 891, — цит. Срп Кн. Гл. XIX. p. 582.
[5]) Ibidem ex 1727. p. 964; ex 1729 p. 42. и др.
[6]) Ibidem ex 1727 p. 891.
[7]) Оригинал међу неексибираним списима у М. П. А. К.

и ако се прецизно наводе сви случајеви,[1]) где је човек отерао жену па другу узео, или жена оставила мужа па за другог пошла и многа друга равна безакоња у брачним односајима наших предака. А исто то потврђује нам и дворски архиђакон Стеван Стојковић, који је почетком 1731. г. послат био у Ваљево, да за отсутности владике Доситеја Николића управља његовом дијецезом. — Он у једном писму своме, од 16. јула 1731. г.,[2]) између осталог, и ово вели: „Здѣ же имѣю „довольно слѣжбы: бо многам безаконіа дѣются, и неки понимают' ѡ „женихъ мѣжей жени и ѿтврецкой странѣ вѣнчаются и тако „паки пріндѣтъ и кнажови[3]) ихъ жранѧютъ".

У своме извештају, под насловом: „Ѫ Єпархіи что се жкрчтаетъ „беззаконнаго дела сѣпрот цркве и правила црковнаго," навео је епископ темишварски Хаџи-Јоанићије Владисављевић (1710.—1727. г.) само ово:

1. „Люди млади по четири пѣть жене се. Нити знамъ како да имъ „допѣщеніе кѣде, нити имъ може се допѣстити. Ако се пакъ не допѣсти, а онъ „отиде сасимъ како безаконимъ деломъ, тако и с' керомъ".

2. „Єдинъ мещерь жстакіѡ своју женѣ и покалѣферіѡ се ѕ монастирѣ „Ивкѣ; паки жена закѣтва ѕдати се. Ѫ томѣ разсѣдителна закѣтвамъ: може „ли се та жена ѕдати, или ни?"

И 3. „Када се проси девојке ѡцеви много новаца иџѣ, по ѵ. гроша и „више, те своју децѣ продаю. Ѫ тим' се находе вело безаконога дела: копиладе, „једне викаю и жстанѣ прѣстареле; а ѡцеви нѣће да дадѣ своју кѣери, иџѣћи „толике новце".[4])

[1]) Види у Споменику Срп. Краљ. Академ. Наука XLII. p. 197—200.

[2]) Оригинал у М. П. А. К. — међу некласир. списима.

[3]) Народни сеоски кнезови и варошки бирови имали су у то доба велика права и моћ. — Између осталог њихова је дужност била да пазе на морал у своме месту, као у старине Риму цензори, и да на суд позову неморалне људе и жене, па их ту, по црквеном и грађанском суду, осуђују на јавне казне и прогонство. Али, ако би кршећи ту дужност своју, који од кнезова прешао границе делокруга свога, те њу, са њиховом страном, ушао у куће поштених људи и жена, да тобож ухвати блуднике на делу, тада је и сам строго кажњаван од црквеног и општинског суда, што је сувише невине људе осрамотио. (Подаци из једног протокола за формуларе од 1732. год. у М. П. А. К. — међу некласираним списима).

[4]) И у доба ослобођења Србије од Турака беше много оваквих случајева, те су и Кара-Ђорђе и Милош издавали строге наредбе, да стану на пут злу томе. — Кара-Ђорђе је наредио:

— „Који девојку удаје, да не узима више од 12 гроша, што је уречено. Више ко буде узео, „изгубиће све, и то ће прапасти у касу народну, а онај ће бити кажњаван".

— „Да се казни великом казном отац, ако кћер не уда на време, већ она роди копиле". (Види: А. С. Јовановић, — Приносци за истор. срп. права ... p. 89.).

Кнез Милош је наредио наредбама од 23. нов. 1817. г. и 10. маја 1818. год., да се више од 25 гроша не сме узимати при удаџби у девојачку кућу ни у каквим стварима, и ни под каквим изговором (Ibidem p. 89.). А у 10. тачци „Објављенија" Народнога Суда од 8. јуна 1827. г. бр. 405, овако се вели: „Блуд и последујућа убиства деце, пораћају се највише отуда, што родитељи синове „и кћери не жене и не удају на време; и што се нико не може оженити без знатног трошка, који „родитељи истовају од летова за своје кћери. Ако падне у наведену погрешку (да убије копиле) де„војка, која је била прошена, а родитељи је нису дали ма за какве побуде осем сродства, биће роди-

Бачки епископ Софронije Томашевић (1718.—1730. г.) наводи опет ове недостатке:

1. „Како се поп Захарија пр'звименом Кѕга есте покалѣерiѡ оу мо„настирѣ Моношорѣ, паки wставiѡ калѣерство и wпет свою попадiю држи; „и после калѣерства изродiо децѣ. И данас тако стои".

2. „Оновски єдин дiакон wженiѡ се, и сада децѣ оучи ѕ Сегединѣ".

3. „Єдан дiак, има мѣ 20 лета скоколько штинам ѕ монастирѣ „зовеми Бођане и покалѣерiѡ се, и паки после тога оставiѡ калѣерство и „wженiѡ се ѕ Палanки".

4. „Има єдин дiак те є ѕзеw секе женѣ; има десеть лета, како се „са своiомь женомь нiе смесiо. И данас тако стои, и жели покалѣерити се".

5. „Єдин человѣкъ именем Кр'ста есть ѕзеw себи женѣ; има десеть „лета и више како wсобитне жике, понеже жена вгока весома wкдр'жима. И „жена закгека покалѣерити се, а мѣжь ви жели wженити се".

6. „Такођер ѣ находи се люди, кои се четврти пѣть иженили, а єдан „има ѕзеw .ѣ. пѣть, а жена за него .ѣ. пѣть пошла".

И 7. „Єдан человѣкъ .5i. година како др'жи женѣ и мѣђу нима ни„каткове смесе нема, него тако стои".

А ваљевски владика Доситије Николић рећи те недостатке овако:

1. „Ѫ Крагѣевцѣ ѕ wбркапетана Станише, ѕ села Закобница, Кѕа ѿ „жика мѣжа wтеw женѣ. И ѕ села Кикоевцѣ єдан wтеw женѣ и жена се ѕдала, „под качетаномь Никомомь из' Чачка, ѕ Љубићѣ и ѕ Чачкѣ. Иднаћь Єфто „отераw женѣ и дрѣгѣ ѕзеw.

„тељи казњени жешће но и сама преступница. Овакву срамоту и највећи грех, могу избећи родитељи, „ако удају своје кћери на време, и не ишту од затова дарове, по ћудоем обичају, који се још држи. „(Види: „Право" од 1886. г. бр. 1. — цит. Јовановић, op. cit. p. 91. 2)."

Законодавним решењем од 15. децембра 1844. год. бр. 1587., — пошто је било много пријава да родитељи траже од младожење по 10 и 15 дуката на име девојачког дара, — би препоручено спештеништву и полицијским властима, да поучавају и одвраћају народ од овог ћудног и по човечанство стидног обичаја уцене девојака; а на судова да не уважавају уговоре, по којима би младожења обећао девојачкој породици какву суму новаца у име братског дара. — А законодавном одлуком од 3. септембра 1848. год. бр. 1238 би овоме укинут т. зв. девојачки дар, а када ни то није помогло наше 10. децембра 1852. год. нова одлука (бр. 1134), којом се даде право оглобљеном младожењи, да судском путем тражи повраћај уцене, у року од шесет дана по венчању; јер се после овога рока оглашава тражбина за застарелу. (Види Зборник уредаба и закона, књ. VI. стр. 226. — цит. Јов. op. cit. p. 95.).

— У Старој Србији, око Призрена и по Косову, родитељи ретко кад удају ћерку пре 25 година, а бива често и доцније, јер им је она корисна радница у дому и њиву. А када се већ реше на удају, гледају да отуд извуку што већу корист. Младожења тако рећи мора да куми младу и плаћа за њу по 900 и 1000 гроша. (Види Јастребова. — Обичаји и пјесме турецких Сербов p. 295, 306 и 392).

А у правилима београдске митрополије, о закључивању брака, која су потврђена од кнеза Милоша 4. априла 1837. г. под бр. 118, овако се о томе злу вели: „Свјашченик и кмет да добро „мотре на сваку кућу, у којој има дјевојца на удају, да њени старији не злоупотребљавају право „своје над њом, не хотећи је удавати по узроку, што жеље да им у кућу ради. У оваком случају „да пређатсвују свако могуће злоупотребљење. (Види: Зборник нештампаних уредаба и закона до 1877. г. — цит. Јовановић, — op. cit. p. 94. 2).

2. „Калѣнерь др'жи за сwкомь калѣницѫ".

3. „Много се находи в моей Епархіи те штимаю тѣ̀ѣ жене и вземаю „за собом њ".

4. „Да капетани и префизѣри не пѣшаю без' цр'ковнога сѣда ниђе, кое „ни за црковне стекари затворію".

5. Люди пр̀ѣ много новце за девојке и свою децѫ продаю пакле се „находе копиладь и незаконіѣ".

И 6. „Єдинь незаконикь направљ коиле в девојки, имакши свою „женѫ, те є едне вдавлено,[1]) а едне жике".

— То су ето била сва безакоња, против правила цркве православне, у брачном животу српскога народа, у те три епархије, — и то још набрао после ослобођења испод турског ропства.

(Наставиће се).

Може ли богослов,

који је ступио у незаконити брак и у коме случају ступити у свештенички чин?

Прије него што неки ступи у свештенички чин тражи од њега како свето писмо тако и канони васељенских сабора и светих отаца прописане каквоће.

Ове каквоће дијели наука православног црквеног права на: физичке, духовне, слободног друштвеног положаја и доброг имена.[2])

Сврха овога чланка није да изложи све каквоће, које се траже од једног свештеничког кандидата, него ће се осврнути само на последњу и то дјеломично, а наиме што се тиче незаконитог брака свештеникова. Канони, који говоре о браку свештеника, тако су строги, да наређују свргнуће онога свештеника, који је ступио у какав брак против прописа о свештеничком браку и у опште против прописа хришћанског брака; а ако је неко по незнању ступио у такав брак,

[1]) У нашим старим пенитенцијарним зборницима налази се ова одредба против тога греха: „Који которе жени вдакнеть дѣте . Г. лѣта да покаеть гѣ и едно лѣто, да похранить ѡ хлѣбѣ и водѣ. (Вади Starine VI. p. 118 — 3. и упор. p. 140, XX.)". А међу Кара-Ђорђевим уредбама налази се и она одредба: — „Жена или девојка која роди копиле, да се не усуди удавити га, но слободно „нека га храни. Или ако јој је посма стидно, то може однети га и оставити на путу, куда људи „свяки час пролазе, и који год наиће прими ће га и хранити. Ако би се усудила удавити дете, то „се и она осуђује на смрт без икакве даље милости, јер је убила човека на свету". — У истом смислу гласи и чл. 74. доцнијег Даниловог Законика: „Ако би се догодило, да која удовица или „девојка или друга која жена, за покрити своју срамоту, заблуди да дијете своје вдави, и то се „такова грјешница има осудити на смрт". (A. C. Јовановић, — op. cit. p. 89.).

— Даље одредбе српског државног законодавства, по том предмету, види у цитир. делу Јовановићеву p. 90–92.

[2]) Dr. Никодим Милаш: Православно црквено право, Мостар 1902. стр. 275.

канони му допуштају да само име свештеничко носи, али ништа свештеничког не смије да ради.[1])

Разумије се само по себи, да се сваки незаконити брак[2]) уништава као да није ни постојао, па и свештенички и то са извјесним посљедицама. За свештеника је посљедица та, што се, ако је ступио у незаконити брак у знању, свргава, а ако је ступио у такав брак, по не знању, задржава свештенички чин и част, али не смије никакве свештеничке службе више да обавља. „У случају да дотични свештеник неће да се растави од своје жене, с којом је ступио у незаконити брак, онда не само да нема права да ужива милост, коју му канони пружају, него ће и он, а исто тако и она, с којом се незаконито састанио бити искључени из црквене заједнице и њихов незаконити брак имаће да раскине свјетовна власт".[3])

Но ово што смо досада рекли важи за онога, који је већ ступио у свештенички чин, па се касније дозна, да је ступио у незаконити брак. Настаје сад питање, да ли би могао бити неко свештеник, ко је ступио, ма и по незнању, у незаконити брак, и брак му је разумије се уништен.

Чизман одговара на ово питање овако: „Wenn ein Anagnost, oder überhaupt derjenige, der ein niederes Kirchenamt bekleidet, eine verbotene Ehe geschlossen hat, so bleibt er von jedem höheren Kirchenamte und jeder höheren Weihe ausgeschlossen"[4]) и позива се на 69. правило светог Василија Великог, мада ово правило говори о нечем другом, наиме, да се чатац, који прије брака ступи у полни сношај са својом заручницом, пошто буде за једну годину одлучен, опет прими на читање, али на томе степену да остане без даљег промицања; а ако ступи без заруке у тајни сношај са женскињом, нека престане од службе. Ово исто, вели правило, важи и за иноџаконе.

Као што се види Чизман је из овог правила, које истина не говори директно о незаконитом браку кандидата за свештенство, него само о једном гријеху, извео горњи закључак и то са потпуним пра-

[1]) Трул. прав. 26. Васил. Вел. правил. 27. Неокесаријско 9. и 10. Теофил. Александријски пр. 5. Види Никодим Милаш: Правила с тумачењима. Нови Сад 1895. Књига I. и II. за тим Dr. Никодим Милаш op. cit. стр 282. и 536. под 2.

[2]) Незаконитих бракова има три врсте: 1. *Забрањени бракови* (ἀθέμιτοι γάμοι, nuptiae incestae, illicitae), ако су склопљени између лица која су у сродству; 2. *Противзаконити бракови* (παράνομοι γάμοι, nuptiae nefariae) ако свештеник узме женску, која извјерена његову скрбнику и 3. *осуђени бракови* (κατάκριτοι γάμοι, nuptiae damnatae), ако неко ступи у брак с калуђерадом (Dr. Никодим Милаш: Православ. црква. право стр 660).

[3]) Милашево тумачење на 26 трул. правило.

[4]) Ако чатац, или уопште онај, који заузима ниже црквено звање, *склопи незаконити брак*, искључује се од сваког вишег црквеног звања и сваког вишег чина. Dr. Jos. Zhishman: Das Eherecht der orientalischen Kirche, Wien 1864. S. 701. под 3.

вом, јер као што горе споменути гријех пријечи некоме да ступи у свештенички чин, тако исто пријечи и незаконити брак, јер је и то гријех.

Али Чизман није имао потребе, да употребљава у овоме случају правну аналогију, кад има за то правила, која директно забрањују некоме, које ступио у незаконити брак или учинио какво друго забрањено дјело, ступање у свештенички чин. Та су правила 19. и 61. Апостолско.

19. правило Апостолско каже: „*Који је узео двије сестре или кћер брата (или сестре) не може бити клирик*“, а 61. „*Ако буде каква тужба противу вјернога за блудочинство, или чаробију, или за друго какво забрањено дјело, пак се то докаже, у клир нека се не прима*“.

Истина ово друго правило не говори онако јасно као прво да неко, које ступио у незаконити брак не може бити свештеником, али каже, да нитко не може бити свештеником, ко је учинио макар какво забрањено дјело. А да је и незаконит брак забрањено дјело јасна је ствар.

И Милош тврдећи у своме праву, да они, који су ступили у брак у забрањеном степену сроства, *не могу ступити у клир*, позива се на 19. Апостол. правило.[1])

А тумачећи ово правило 19. Апостолско вели од ријечи до ријечи ово: „Ово се правило оснива на прописима св. писма (3. Мојс. 18, 7—14. 20, 11—21. Мат. 14, 4. 22, 24. Мар. 12, 19.), те према томе потиче из божанског права. Оно тумачећи прописе св. писма у облику закона забрањује *да се прими у клир онај, који је имао за жену најприје једну сестру, па послије њене смрти другу сестру* или који је узео за жену кћер брата свога или сестре. — По себи самима... овакви су бракови били незаконити, те у опће забрањени и код свјетовњака, а тијем мање су се овакови бракови могли трпјети код свештених лица.

Обзиром на доба издања овога правила, мора се држати, као и за многа друга ап. правила, да је ово правило имало пред очима новокрштене из незнабоштва, који су као незнабошци ступили били у онакве бракове и остајали су у таквим незаконитим браковима за неко вријеме и послије крштења; али ако би, примивши и крштење, оставили склопљени у незнабоштву незаконити брак, тада су могли слободно ступити у клир, јер се гријех из незнабожачког живота наглађује крштењем“.[2])

---

[1]) Dr. Никодим Милаш op. cit. стр. 282.

[2]) Никодим, епископ далматински op. cit. стр. 77.

Из горњих Милашевих ријечи излази дакле, да само они вјерни, који су у незнабоштву ступили у незаконити брак, па послије примивши вјеру хришћанску оставили своје жене, с којима су прије ступили у незаконити брак, *могли су*, ако су дакако све друге каквоће за свештеничког кандидата имали, *бити примљени у клир*. Остали пак вјерни, који послије крштења ступе било по знању или не знању у незаконити брак, *не могу никако бити примљени у клир*, а брак им се дакако уништава.

Др. Г. П.

Из црквено-пастирске праксе.

У ком случају не може се обавити вјенчање, ако жених или невјеста на постављено им питање: „Ни ѡбѣщáлася (не ѡбѣщáлася) ли кто инóй никóгдѣ (инóмъ мѣстѣ)...“ одговоре: „Обећао сам се или обећала сам се?)**

У случају — кад је consensus заручнога обећања обављен прописаном свештеном функцијом по уставу цркве.

Да се, по православном црквено-правном учењу, узмогне обавити вјенчање имају се строго поштивати унутрашњи услови брака: *заједничка привола* (συναίνεσις, consensus) и *брачна сметња* (κώλυμα τοῦ γάμου, impedimentum matrimonii). Оба су услова, како знамо, у појму брака и у односају грађанском и саме тајне, а овај други истиче се свагда у свези са првим основним (Др. Никодим Милаш, Правосл. црк. Право. Гл. III. Брак).

Израз горњега учења садржи се прецизно у »Православном исповиједању вјере католичанске и апостолске цркве источне:« »Часни брак бива прво по *узајамном споразуму* (εἰς ἀλλήλους συμφωνίαν, invicem consensu) мужа и жене а *без икакове запреке* (χωρίς τινος ἐμποδίσματος, nullo interveniente legitimo impedimento)“. А није ли зар јасно и доказано, да већ заручка инволвира consensus и да она приједи као општашњи лик consensus-a! То потиче из саме дефиниције заруке у римском, византијском и црквеном праву (Српски Сион. Год. V. Бр. 10 Стр. 156.). Такав брак свршује се онда »слободно и законо« — »ἐλευθέρως καὶ νομίμως (Лаод. прав. 1). Међутим, и да неговоримо о другим манифестацијама заједничке приволе код обручења, има у древној црквено-обредној страни саме те свештенорадње трага, да се је некад такав consensus тражио од заручника нарочито »предъ ѡбрѣчéніемъ пріятіемъ« (Н. Красносельцевъ, свѣд. о нѣк. литург. рук. ват. библ. Стр. 118.).

Заједничка привола жениха и невјесте исказује се на вјенчању јавно пред свједоцима посебном у Требнику означеном изјавом. Митрополит *Петар Могила* увртио је образац питања и одговора у свој Требник, који на руском гласи: „Маешь, имярекъ, волю добрую и непримушоную и постановленый умыслъ поятисобѣ за малжонку тую, которую тутъ предъ собою видишь? — Маю, велебный отче. — Не шлюбовался ли иншой вѣры малженской? — Не шлюбовалемъ«. (Тоже и къ невѣстѣ, стр. 407. А Павловъ, 50я гл. корм. кн. Стр. 45. цит. 4.). Одатле је тај образац изјаве пренесен на црквенословенском језику и у наше

*) Испореди мишљења гг. *Дрес. Драсојевића* и *Сте. Кнежевића* у „Богословском Гласнику“, Год. VIII. Кв. XV. Св. 1. Стр. 61., 62.; св. 3. стр. 217., 218.

Требнике: »Имаши ли ѥ҃ко: произволи҃ѣ сѫ҃ѕи и непринѫжде҃ни, и кр҃кѹвѹ имѣ҃ѣ, полѧти ѭ҃ѥ к' жнѕ, сѫ҃ѕи ѥ҃ко: ѭ҃ко здѣ҃ прѣдъ тобо҃ю кѣ҃ѧшн; и ѭ҃ѥ҃ѥ҃тъ жнѕ҃ѣ, глаго҃ла: Имамъ бг҃ѹ҃ѣ҃ѧ҃ѣ, Іс҃ѹ҃ѣ ѭ҃ко: Не ѭ҃ѥ҃ѥ҃ѧлѧѧ ли сѣ҃ѧ ѥ҃ко ѭ҃ѥ҃ѥ҃тъ; жнѕ҃ѣ: Не ѭ҃ѥ҃ѥ҃ѧ҃ѣ҃ѧ бг҃ѹ҃ѣ҃ѧ҃ѣ҃ѧ. (И ѣ҃ко Іс҃ѹ҃ѣ зрѣ҃ѣ ѭ҃ѥ҃ѥ҃тъ, копрошѧ҃ѣтъ и... (Види: Требник). То су, како исти митрополит каже, ...»глокоѧ, изокрзвоцѣ... гѫзкоѧ҃ѣ«... (Нач. Треб. стр. 4.), а налазе довољно ослона у догматичком (Макарија: Прав. догм. богослов. Т. II. § 235. 236. Стр. 483., 486.), символичком (Прав. исп. вјере катол. и апост. цркв. источ. Одговор на 115. пит.) па и литургичком ученју наше цркве (митроп. срп. Михајло, цркв. богослов. § 145. Стр. 143.) Свештеник овдје утврђује и благосиља не само заједничку мужа и жене споразум (συμφωνία), него и њихово узајамно обећање (ὑπόσχεσις) (вјерности, части и љубави (Јевр. 13, 4.). које он изјесним ријечима у Требнику морају пред свештеником да потврде, а код којега ео ipso мора да буде искључено треће лице. Ово је »начин, који закон признаје ваљаним, да један човјек и једна жена изјаве своју слободну волу, да ступе у свезу, која условљује брак«.

У односу горњега питања, а погледом на онај други унутрашњи услов брака мјеродавна су канонička правила васељенских и помјесних сабора. »Који узме — цитирају св. оци V.—VI. васељ. сабора (98. прав) — ради брачнога суживљења женскињу, која је с другим заручена, а жив јој је још заручник, нека подлегне осуди за прељубу« (Никодима, епископа далматинскога: Правила (KANONES) прав. цркве с тумачењима. Књ. I. Стр. 588.). Осјетљивост ригоризма у овом питању осветљује у пуној мјери и свети I. помјесни сабор анкирски, правилом 11.: »Дјевојке, које су заручене биле, пак су их послије други отели, имају бити повраћене својим заручницима, чак и онда, ако су насиље од других претрпјеле« (Ibid. Књ. II. Стр. 12.). У оваковој заруци тражи се дакле прије свега »чврстоћа у моралним основама« (Вас. вел. прав. 69. Ibid. Књ. II. Стр. 411., 412.). Тиме је уједно оправдано оно, што у ријечју Крмчија пише: »окрѣчнїи нѣ҃ѣ ѣ҃ѧ҃ѣ и коѕкѣнною хочѣ҃ѧщаго кыти брака« (гл. 48. гр. 1.).

Тако је овдје заручка (μνηστεία, обручење, sponsalia), потчињена црквеној јурисдикцији, добила осим грађанско-правног и своје религиозно значење. Правни значај црквеној заруци признало је византијско државно законодавство, што се може доказати новелом цара *Алексија Комнена*, која признаје фактичним и правилним само оно обручење, које је освећено молитвословљем и на коме су од свештеника прочитане одређене молитве обручења. Тиме је брачни consensus и с њим скопчани уговор (sponsio) црква осветила, а заручка је тако постала почетком брака (initiatio matrimonii) и обавезом да заручени ступе међусобно у брак (Срп. Спом. Год. V. Бр. 10. Стр. 156.; Бр. 11. стр. 177.). Ту уједно лежи и прави разлог ученју наше цркве: ако је заручка обављена »послѣдованїемъ ѳ҃рквнымъ«, добија морално-обвезни карактер узајамног (мужа и жене) црквом благословеног обећања, које је тим »остало свето, и као пред Богом положено и од Бога примљено«. У томе види се и »ограниченје слободе римскога права, да се може по вољи одустати од обећања при заруци«. Свака дакле свечано црквом обављена заручка и ако није сасвим исто што и »послѣдованїемъ кѣнчанїа« савршени брак, него је ниже од њега, али се ипак и у овом погледу — код држања свечаног обредом црквеним благословеног обећања — сматра равном браку (εἰς τάξιν γάμου) и има снагу пуног брака (δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν τέλειον γάμον). Што се међутим за приватно и просто обручење не може рећи, јер оно није обручење по тачноме смислу правила (И. Никольскій, Греч. Кормч. кн. Стр. 205.). Неда се никако оспорити што је

речено: брак је тајна, пред којом бива обручење као »начало и предкиріе брака« и оно се »јако какъ и самый бракъ« свршава црквеним благословом и залогом прстења (Нов. Скриж. Гл. X. § 1. Стр 373.). Зато је овде за нас особито важно црквено правно учење: »Ова брачна сметња (зарука) потекла је од туда, што се у православном црквеном праву црквена зарука сматра једнаком браку, те дакле зарука у питању брака води за собом све оне посљедице, које води постојећи брак као брачна сметња« (Др. Никодим Милаш, Прав. црк. право § 159. Стр. 556.).

На основу тога даде се извести слиједеће: и ако се данас споменуто црквено обручење »обично« обавља заједно са вјенчањем, ипак — како је познато — није искључена могућност, да не би могла наступити и така брачна сметња коју ставља каноничко право наше цркве, тим прије, пошто се, по уставу црквеном, обручење може и смије обавити одјелито од вјенчања и што свештеник, који тако поступи, неће се ни најмање огријешити о каноне (Правила прав. црк. с тум. радња Никодима, еп. далм. Кн. I. Стр. 588—590.).

У том случају има се обећање (ἐπαγγελία) женика и невјесте дато ком другом лицу сматрати препреком за брак. Аналогно биљежи и народна наша традиција:

„Јеси ли се море оженио,
„Јеси ли Јевојци дао *вјеру тврду*?“ —

Ако је таки брак ипак склопљен без обзира на споменуте околности, сматра га православно црквено право *недозволеним* (ἀπαγορευτικὰ κωλύματα, impedimenta impedientia). Изјава дакле по образцу усвојеном у Требнику са стране ма којег од брачних парова у извјесном моменту, којом би се у сумњу доводило ма који од горе истакнутих унутрашњих услова брака, *брани свештенику да може обавити вјенчање.*

Значај и вриједност ове каноничке установе може се запазити и на самом дјелу, у црквено-пастирској пракси неких руских пастоналиста. А. Ѳ. Хойнацкій:... »вопросъ о обѣщаніи ли иной какѣтѣ? »отказывать обыщественнымъ принадлежность къ чиноположенію вѣнчанія«. (Прак. рук. д. свящ. служ. при совер. свят. таин. Гл. V. Отд. IX. §. 63. стр 36.). Свештеник — каже *В. Михајловски* — тек кад је јавно у цркви пред свједоцима испитао женика и невјесту о заједничкој приволи и о том »не обѣщались ли они съ дрѣзими кѣмъ нибудь къ обрученію, нотъ бо̀лѣе тѣсному отказу начинать самое священнодѣйствіе, т. е. вѣнчаніе окрученнымъ« (Објасн. обред. при совер. свят. таин. въ прав. цер. Изд. VII Стр. 33.). К. Никольскій:... »Священникъ приступаетъ женихъ и невѣстѣ, спрашивая ли они сознанію готовы вступить въ бракъ, и не обѣщались ли они другимъ лицѣ. Какъ скоро почувствуетъ онъ изъявленіе готовности, хотя бы это открылось ко время самого вѣнчанія, — священникъ вѣнчать не должны (Указъ св. Синода 1775. г. авг. 5., въ Собр. Зак, Нр. 14356.). Такимъ образомъ, или ко время самого вѣнчанія открылась иная законная препятствія къ браку; должно отложить совершеніе брака и донесть архіерею«.... (Пособ. къ изуч. уст. богосл. прав. цер. Стр. 686. цит. 2.). Да се пак у оваквим приликама избјегне евентуалном погрешном схваћању, потребно је — обзиром на чистоћу моралне основе у чувању и обвезности свечаног и црквом благословеног заручног обећања — уважити још и ријечи оца *Булгакова*: »Во кидѣ того, что вопросы крачбщимъ о непринѣждающемъ согласіи на бракъ не такимъ образомъ надѣчи для многихъ могутъ быть неполезны, дабы тѣ, что было бы членовоздразнительнѣе разъяснить предварительно такимъ вопросомъ крачбщимъ, а не изъявлять ихъ. Тогда бы они понимали и слѣдующій запросъ относительно обѣщанія иной или иной къ противнымъ смыслѣ, т. е. не продолжишь ли кого — либо держать къ заключенію своимъ обѣщаніемъ кѣмъ нибудь къ брачный

союзъ? Есть вопросы важные и ради напоминанія приглашающіе, что нѣкая цѣлость оскудѣлыми« (Ц. В. 1889., 17. Практ. рук. къ совер. богосл. прав. цер. Стр. 134. цит. 14.). Коначно излази, да се не може овдје примијенити у пракси руске цркве рјешено питање: »Должно — ли священникъ красть, когда женихъ ближняго къ оскверненію женитьбы на дурной невѣстѣ?« (Сводъ указ и замѣт. по вопр. паст. прак. Стр. 199.—201.).

Тиме били би на чисто са свечаним обећањем, које црква утврђује својим молитвама и благословом у заруци. Потребно је ипак да се обазремо и на односно схваћање у грађанским законицима. У коментару једног на правничком пољу познатога књижевника читамо: ...,источна црква не смatra zaruke kao gradjansko-pravni akt, nego kao integrirajući dio braka (Zhishman, str. 137.—153., 648. i sliedeće)... Iztočna crkva razlikuje crkvene zaruke od zaruka gradjanskih prema tome, da li su zaruke sklopljene uz blagoslov sveštenika (Euchologia), ili bez takova blagoslova. Zaruke prve vrsti prosudjuju se po kanoničkih propisi... Gradjanske zaruke nasuprot prosudjuje iztočna crkva po propisih rimskoga i bizantinskoga prava... Crkvene zaruke su nerazrješive (Zhishman, str. 155.), ter radjaju ženitbenom zaprijekom... dosliedno prieče, to jest čine nevaljanom ženitbu zaručnika (zaručnice) ma s kojom drugom osobom" (Zhishman, str. 394. Dr. Marian Derenčin: Tumač k općemu austrijskomu gradjanskomu zakoniku. Knj. I. Zagreb, 1880. Str. 255, 256., 313.).

Ово доводимо у свезу са оним, што данас још више важи о надлежности наше цркве у њеном брачном законодавству и судству (Др. Никодим Милаш, Прав. црк. право § 151. Стр. 537.). А друкчије и не би могло бити обзиром на тумачење *Валсамона:* »Канони имају више снаге од закона државних, јер они, на име канони, пошто су проглашени и утврђени од светих отаца и од царева имају значај као св. писмо; а закони изложени су само од царева, те с тога не могу надмашити св писмо, ни каноне« (Ат. Синт. I., 38.).

Ето тако, обзиром на горе истакнуте јасне чињенице, не могу пристати уз мишљење, да »у самој ствари, ни црквени, а ни грађански закони обећање дато од стране жениха или невјесте ком другом лицу не квалификују као препреку за брак«.... Па онда да »према томе ни најава жениха или невјесте, да су се другом ком лицу обећали, ни кривица њихова да су обећањем женидбе обманули друго које лице, не чини препреку за свршавање св. тајне брака«.

Свештар Грубач.

Преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Повратили се. Њихова Високопреосвештенства господа митрополити захумско-херцеговачки *Петар* и бањалучко-бихаћки *Василије* повратили су се концем овог мјесеца у своје резиденције са лијечења на монархије.

„Просвјетина" скупштина. 28. јуна о. г. одржана је VIII. редовна главна скупштина Просвјете, просвјетног и културног друштва Срба у Босни и Херцеговини, у дворани нове српске школе у Сарајеву. На овој скупштини било је више предлога, што од главног одбора што од пододбора. Најглавнији предлог, о коме се највише дебатовало, био је, да се прошири круг рада Просвјетиног,

те да се према томе промијени § 3. друштвених правила. Скупштина је усвојила предлог главног одбора, да се у горњи параграф унесе, што до сад у правилима истина није било, али је Просвјета радила: оснивање течајева за неписмене и рад око просвјећивања маса народних књигом. Ново је што је у правила унешено да се побрине што више и што јаче за народну хигијену. Осим тога скупштина је усвојила, да се у друштвена правила иза § 40. уметне § 41. који говори о сазивању и састајању свију чланова и повјереника у једном котару свака три мјесеца.

Из извјештаја друштвеног тајника видимо, да је друштво имало у овој години чланова добротвора 78, утемељача 842, помагача 4261, свега дакле укупно 5181. Из извјештаја благајника виде се да је друштвено имање износило 31. маја 1909. год. укупно 253.819 К 49 х. приходд је било у години 1908./9. 161.928 К 09 х а расхода 79.290 К 64 х. Према томе је пренесено у идућу годину и предано новом одбору као сувишак из прошле године 82.637 К 45 х.

Ова је скупштина као сваке године тако и овај пут према § 19. друштвених правила попунила одбор. Скупштина је акламацијом изабрала у одбор ову г.г:

Др. М. Сршкића, Гавру Гашића, свештеника, Љубу Стјепановића, уред. »Тежака«, Јована Јефтића, заначију, Танасију Дакића, проф., Ђоку Ковачевића, проф., Саву Сријемчевића, фактора, Стеву Калуђерчића, управитеља српских школа, Др. М. Костића и Милоша Миладиновића, градитеља; за замјенике Занфира Скарића, град. инжињера, Др. К. Делијаниса, Илију Трифковића, кројача, Илију Бошковића, подузетника и Јову Х. Трифковића, чиновника.

Разно.

Високе посјете. Његово ц. и кр. Височанство члан наше владалачке куће прејасни господин надвојвода *Леополд Салватор* бавио се је свршетком прошлог и почетком овог мјесеца у нашој отаџбини, да у главним мјестима прегледа артиљерију. Његово ц. и кр. Височанство стигло је преко Мостара у Сарајево 30. јуна у вече на аутомобилу и отсјело у хотелу Европи, где су га поздравили врховни владе и штабни официри са генералом пјешадије *Маријаном пл. Варешанином* на челу. Сутра дан 1. јула примало је Његово Височанство депутације свештенства и народа. Депутацију свега српско-православног свештенства из Босне и Херцеговине предвело је његовом Височанству Његово Високопреосвештенство архијепископ сарајевски и митрополит добро босански г. *Евгеније Летица*, који је замолио Његово Височанство, да поради, да и наше српско-православно свештенство добије пасивно изборно право за будући босанско-херцеговачки сабор. Његово Височанство бавило се у нашој отаџбини до половице о. мјесеца посјетивши Мостар, Сарајево, Калиновик, Фочу, Вишеград и Дољу Тузлу, а одавле је отпутовало у монархију. Свуда, куд је год Његово Височанство пропутовало, поздрављање народ и свештенство са хомагијалним чустинама и искреном радошћу првог високог госта из прејасне владалачке куће иза припојење наше отаџбине Аустро-Угарској монархији.

Исто тако бавила се у нашој отаџбини и то на Илиџи од половице мјесеца јуна до половице мјесеца јула Његова Преузвишеност заједнички министар финанција господин *Стефан барон Буријан* са госпођом. И овом приликом

примала је Његова Преузвишеност разне депутације и приватне особе, које су имале штогод да моле. Српско-православно свештенство Босне и Херцеговине послало је Његовој Преузвишености са своје скупштине држане 1. јула депутацију, која је предала Његовој Преузвишености резолуцију, којом српско-православно свештенство Босне и Херцеговине тражи за се пасивно изборно право за будући Босанско Херцеговачки сабор. Његова Преузвишеност господин министар примио је ову свештеничку депутацију најљубазније, али јој није могао позитивно обећати, да ће свештенство добити пасивно изборно право за сабор, јер вели, да то више не стоји у његовој (министровој) власти.

Свештеничка скупштина 1. јула о. г. сакупило се преко шездесет свештеника из Босне и Херцеговине у Сарајеву, гдје су под предсједништвом прч. госп. Косте Божића, пароха травничког и надзирателя травничког протопрезвитерата, одржали у просторијама пјевачког друштва »Слоге« скупштину, на којој је донешена резолуција, у којој се тражи, да и свештенство има пасивно право избора за будући босанско херцеговачки сабор. Ову резолуцију предала је парочита свештеничка депутација, изаслана са скупштине, Његовој Преузвишености заједничком министру финанција госп. Стефану барону Буријану, који се у то вријеме, као што смо на другом мјесту овога листа донијели, бавио у љетњем купалу Илиџи недалеко од Сарајева.

Званични огласи.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 142. из 1909. 1—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста у Власеници расписује се стјечај са пријавним роком од шест недјеља рачунајући од дана првог увршћења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику".

Молбе ваља поднијети овом црквеном суду и уједно им приложити свједоџбе о свима, како богословском, тако и прије богословије свршеним наукама. Парохија власеничка броји преко три хиљаде душа и то: парохију сачињава варош са околним селима. Парохијалног стана нема.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 5. фебруара 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Мостару.

Број 436 из 1909. 3—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста у Невесињу расписује се стјечај са пријавним роком од шест недјеља, ра-

чунајући од дана првог увршћења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику“.

Молбе сходно прописима § 90. и 91. Уредбе ваља поднијети овом црквеном суду. Парохију сачињава варош са околним селима и броји 450 кућа са 3350 душа. Парохијалног стана нема, али ће се, сходно § 105. Уредбе, намакнути или накнадити.

У Мостару, 20. јуна (3. јула) 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 526/473 ех 1909. 2—2

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста у Крњеуши у протопрезвитерату бос.-петровачком, расписује се овим стјечај с пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првог увршћења овог стјечаја у овом листу.

Молбе ваља поднијети овом епархијском црквеном суду и уједно им приложити свједоџбе о свима, како богословским, тако и прије богословије свршеним наукама.

Парохија Крњеуша броји 300 домова са 2500 душа и нема парохијског стана.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањалуци 9./22. јуна 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 671 из 1909. 3—3

Едикт.

Јавља се Алојзији, супруги Драгутина Кенди из Завидовића, која је мужа напустила и негдје у свијет отишла, да ју је супруг због злобног раскидања брачне заједнице овдје утужио. Ушљед тога позива се оптужена на повратак мужу, пошто ће се парница из 15. августа о. г. наставити и ако се не јави с њеним заступником г. Богданом Петровићем, канцелистом епархијског црквеног суда сарајевског на њену евентуалну штету довршити.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 18. јуна 1909.

Предсједништво.

Молитељима за „Просвјетину“ штипендију на знање. И ове ће године „Просвјета“ издати знатну своту новаца на штипендије Србима ђацима, који су родом из Босне и Херцеговине на средњим и великим школама. Прошла, редовна, главна скупштина „Просвјете“, одобрила је за штипендије: на великим школама 20.000 К, на гимназијама и реалкама 7000 К, на учитељским и женским стручним школама 8000 К, на трговачким школама 2000 К и на вишим дјевојачким школама 1000 К. Сви ђаци, који буду тражили „Просвјетину“ штипендију, нека упуте молбе преко пододбора или повјереника свога роднога или котарскога мјеста. Уз молбу треба неизоставно приложити: задњу школску свједоџбу и свједоџбу сиромаштва а по могућности и лијечничку свједоџбу. Они, који желе упутити молбу влади, нека документе, које треба уз молбу приложити, и препис овјерове код пододбора и повјереника. Молбе „Просвјети“ могу послати са овим овјеровљеним документима. Молбе са свим документима треба молитељи средњих школа да предају пододборима или повјереницима најдаље до 5. августа 1909. п. н. а молитељи великих школа најдаље до 5. септембра 1909. п. н.

У Сарајеву, 10. јула 1909.

Из I. ванредне сједнице главног одбора.

Предсједник: *Др. М. Сршкић.* Тајник: *у. з. В. Грбић.*

Шаљите шегрте Привреднику и Просвјети! Прошлога мјесеца разаслао је главни одбор Просвјете свима српским општинама циркуларе у којима их је замолио, да што више дјеце, која су свршила основну школу разашиљу у свијет, да изуче ваљане занате и трговине, да осугурају себи и својој породици будућност. Са веома мало страна одазваше се овоме позиву Просвјете, као да беспослене дјеце немамо на свим странама, по свим котаревима, у свим општинама. Овај посао требао би много јаче да крене. Срби у варошима мјесто да напредују готово назадују, те нас је сваким даном релативно мање. Треба што више здраве, снажне дјеце са села да припремимо, како би једном по нашим градовима могли заснивати породице. То ћемо учинити, ако ову дјецу научимо ваљаним занатима и трговинама. Ради овога молимо и овим путем све наше општине, свештенике и учитеље, све органе друштвене да се побрину, како би ове године што више дјеце од 12—15 година, који су свршили основну школу, отпремили у свијет преко Привредника или Просвјете добрим мајсторима и трговцима.

»Источник« излази у свескама досадањег формата на 1-ом табаку сваког 15-ог и пошљедњег дана у мјесецу. Цијена је листу на цијелу годину 3 фор. или 6 круна, а на пола године 1·50 фор. или 3 круне; за стране земље на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне. Учитељима основних школа и ђацима данаше се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији, а рукописи уредништву листа у Сарајево. Рукописи се не враћају.

Одговорни уредник: **Др. Симеон Поповић.** Прва српска штампарија Р. Ј. Савића, у Сарајеву.

ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА

РИСТЕ Ј. САВИЋА

јавља српско-православном пречасном свештенству да имаде на стоваришту све тисканице за **протопрезвитерска и парохијална звања у Босни и Херцеговини,** које су потврђене од **српско-православне консисторије Дабро-босанске** и моли гореспоменута звања да се у случају потребе изволе непосредно на њу обратити.

Са поштовањем

Прва српска штампарија
Ристе Ј. Савића
у Сарајеву.

Год. XXIII. Сарајево, 31. августа 1909. Број 15. и 16.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Садржај:

Званично. — Незванично — Matrimonialia српскога народа у прошлости — Силазак у ад. — Истинитост Христова Васкрсења. — Преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Књижевне биљешке — Разно. — Читула. — Званични огласи.

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СВЕШТЕНИК ДР. ТОМО ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Рачић Ј. Сакића Сарајево.

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 31. АВГУСТА 1909. БР. 15. и 16.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН

ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

Одговорни уредник:
свештеник **Др. ТОМО ПОПОВИЋ,**
професор-катихета вел. гимназије.

Званично.

Премјештење. Поглавица земаљске владе премјестио је с одобрењем високог ц. и кр. заједничког министарства финанција у Бечу из службених обзира ове професоре и то: са велике гимназије у Д. Тузли протосинђела *Владимира Боберића* у срп.-прав. богословско училиште у Рељеву, а са тога училишта пресвитера дра *Тому Поповића* у велику гимназију у Сарајеву; надаље је додијелио поглавица земаљске владе из службених обзира досадашњег учитеља црквеног пјенија у срп.-прав. богословском училишту у Рељеву ђакона *Јована Јовановића* на службовање у велику гимназију у Д. Тузли, а премјестио је из службених обзира досадашњег професора у великој гимназији у Сарајеву, синђела дра *Симеона Поповића* у срп.-прав. богословско училиште у Рељеву.

Наименовање. Поглавица земаљске владе наименовао је свршеног слушатеља православног богословског факултета черновичког свеучилишта, досадашњег канцелисту у епархијском црквеном суду срп.-прав. митрополије бањалучко-бихаћке дра *Душана Лазичића* намјесним учитељем (суплентом) у срп.-прав. богословском училишту у Рељеву.

Рукоположења. Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит Дабробосански госп. *Евгеније* благоизволело је рукоположити свршеног рељевског богослова *Косту Станишића* дана 2. августа о. г. за ђакона, а дана 5. августа о. г. за презвитера у цркви храма рођења пресвете Богородице у Сарајеву; свршеног рељевског богослова *Милана Божића* дана 5. августа о. г. за ђакона у цркви храма рођења пресвете Богородице у Сарајеву, а дана 6. августа о. г. за презвитера у цркви храма Покрова пресв. Богородице у Варешу, те је одређен за администратора II. вишеградске парохије.

Незваничио.

Matrimonialia

српскога народа у прошлости.

Студија из културне историје српскога народа.

Написао **Радослав М. Грујић.**

(Наставак.)

Када је вредни и родољубиви митрополит Мојсије добио све извештаје о томе, од свију својих епархијских епископа, и из њих разабрао све недостатке, приступио је одмах, у споразуму са свима епископима, озбиљном послу на исправљању тих мана и недостатака међу нашим прецима. И већ 16. јула 1728. г. издаде он окружницу на све епархије по својој пространој митрополији, набројивши у њој, у девет тачака, све главније мане и одредивши: како се у будуће има поступати у дотичним случајевима, да би се сви ти недостатци чим пре исправили, те ваљан и правилан поступак у обичај увео[1].)

У овој уредби бави се митрополит, са епископима, понајвише и управо исцрпно са питањем о начину ваљаног и неваљаног склапања брачних веза и других брачних односаја. — Ево тога места у целини, јер нам оно необично јаку светлост баца на све брачне односаје наших предака у почетку XVIII. века:

„За ради вѣнчанїа пр'ко брачнаго, ктоже брачнаго и третїе брачнаго, „завѣщаю, — какосмо наредили и са всталими архїереи по всѣхъ Єпархїяхъ „тако нова Богомь Спасаемвю Єпархїю Сремсквю, с' подлежащимь ѥм дї„щрикткшь, по всѣхъ карошах и селѣхъ, — которн вѣдѧть женити се: да имать „п'рвее вгласити се женихъ са невѣстою светой цр'кви, которн вѣдет в местѣ „начални и вбыкити свое ихъ намѣрєнїе и волю ка сачатанїю брака — и ко„тори крать и ѿ кога поимаеть. И тогда начални свшенникъ по вбичаю „цр'ковномь да вгласить въ цр'кви волю ихъ и намѣрєнїе ка сачатанїю брака, „ѿкѣдѧ сѣть и которн брака; — да аще кто ѧведен вы за ихъ некое „сародство,[2]) или кѣмство, или аще иннои коеи дѣцици или жени

[1]) Ево како родољубиви митрополит почиње ту своју окружницу: »Сваћенїи наши разлно»тркшїи и кнѣгкшя да многа ка народе нашемь и законе шкрѣтаетъ митрополїа и нѣвдоветка, »из кого едино нама пагбка и поношнїе ѿ инших', дрвго и клинкла нераквнїа и разри никаетъ, »а пачи и протикно законѣ и благочинїе христїанскомь: найпачи поради сквдки женщїнъ и и »попагающих, по инпашньмь шкичаю николѣ сриянскомь и тнгланетичкь Влнрмацких какваго »реда люди и ш прочнх, нже каполнчвштн се кѣдетъ здѣ. Сего ради и нако ны что нако при»клонили, но по разїждѣнїе шчних правнлъ апостолскнх и шчичи, и по законѣ Христїанскомь »дшетойности и благочинїе нарѧдвлю пщ... (Ориг. У. М. П. А. К. — међу неиздвајр. списима)".

[2]) Ако се имену којих заручника појавила сумња, да су у извесном забрањеном степену сродства, тада су се они обраћали на епископа, да им даде диспензацију, а епископи су опет обра-

„той женихъ прежде вѣщаw се, или вѣщала се есть,[1]) или да не „єсть противъ закона, то есть: четверти крат,[2]) и пигамія и по„лигамія да не бѫдеть, то есть многоженство. И котори ѣа народъ „вѣрѫщет се ѣа вѣнцѣ пѣнктахъ знатан, или слышателан, той тайно и дѣховно „да придѣкть и начелнѣкшемъ свещенникъ да wгласить; и той терминк да „wложить и свещенникъ народъ да wгласить: до швога врѣмена и шволико „дана бдр'жань есть такови брак, — до недеље дана, или 10 дни, найпаче „по промотрењю. Я найпаче страннимъ приходещимъ — на дшл„гое врѣме таковимъ термінъ вставлѣти и извѣстно разис„кивати и испитовати, да не имѣють иннѣю женѣ живѣ шста„вленнѣ или распѣщенніе, и котори крать и прочалакоже кише „рече се“.

„И по извр'шенію таковихъ терминахъ, аще которое противленіе запи„наемое ѣа сачатанію брака ихъ не имат се (ѣа празднике же и недѣли wгла„шакати), тогда свещенникъ ихъ заедно ѣа цркви, по слѣжби Божій, должан„стѣѣть разкидѣти имѣют ли дѣховника и причащают ли се Христовихъ „таинъ; и тако да сатворить и вѣрѫченіе и вѣнчаніе кѣпно.[3]) Йдшіе же и пише „прежде слѣжби Божіе никакоже вѣнчати; и прежде летв'ріе не вѣнчати, ни „после полѣдне, но стоещіе и послѣшающіе слѣжбѣ Божіе, и по летв'ргіи да вѣн„чаютсѧ, понеже тайна Дѣха светога есть. И како женихъ и невѣста, тако и „прочи знани сватови и пріатели ихъ wначела до конца долженствѣють слѣ„шати божественнѣю слѣжбѣ; — аще и ѣа нѣ дань пралѣчит се, кроме празд-

ѣали се на општину сву у којој су младенци становали, да она лутентично утврди какови су сродствени односаји између њих и о томе владику извести — Повиат ми је такав један случај већ из 1711. или 1712. г. — Дошла је пријава владици будимском Вићентију Поповићу-Јањевцу, да је Адам Фелдварски, из Ђура, у сродству са својом вереницом Керком народног пуковника Петра Јевића. Владика стога пише општини српској у Ђуру и пита их: каково је то сродство? А општинари му одговарају 9. марта свако: »Єгда пришли клитоки писмо wвѣ кѣ приклато, очинилмо ш толѣ кѣкѣвѣ здѣшнѣи Христіани догокорь. И рѣкъ нѣ (нѣм старешина) изъ Бога и дочше по правици да кажѣ какко с међѣ нѣми єъродѣтко. И за то закѣ и по правици изъ Бога и дѣше Ршшкѣїа Іоша, такожде и Никола, да нѣ изклиза єародѣтко,... защо єѣ шни wвѣ два пламѣни, и тако с доишта што колѣно, како пише оу той книги попа Пиной... И на то и закѣши школци. И тога ради и дали єѣ тамо Єни Петровѣ дѣкайкѣ, як пака нѣ с кѣши до года тамо пѣстити, кѣз покѣлнѣја скѣтителскога, защо и изходи ѣ єародѣтквѣ... (Ориг. писма у М. Г. Арх. у К. — међу нескиб. списима).

[1]) Из друге половине XVIII. века имам необично много архивских података о расправама, које су се водиле пред духовним судовима нашим због тога, што се једна девојка обећала двојици или тројици момака и од сваког од њих дар примила. — Ради тога прекршаја кажњавале су девојке јавним шибањем пред црквом и морале су повратити сав дар и наплатити сав пажњени трошак прекареном момку. Врло је редак случај био, да се поњела распа због момачке невере.

[2]) Од четврог дечења XVIII. века почео се четврти брак све чешће допуштати, те је под крај тога века скоро сасвим у обичај ушао, на су продужавање напредно строге мере, да се томе на пут стане, — како што ћемо ниже показати.

[3]) Из овога, а и из рукописних и штампаних србуљских требника, знамо, да се је код нас и у XVIII. веку обављало и само обручење без венчања; а овим је тај обичај сасвим забрањен. — За то после и нестаје нигде паринце због »бручења, него само због пропења и дарованња.

„ника и недели, то надлежитъ бити слѫжби Божіей а свещенникъ редовномъ „да се wгласитъ. И ка цр'кви благочинно да приходятъ са wпчинимъ церемо„ніами, wкромъ мѫзика кое конечно wсекамъ и запрещамъ, почто ка цр'кви „Божіей са страхомъ приходити подобаетъ. Я ка домъ женичи мощно мѫзики „употребляти, и то са благочиніемъ ка нѣтр дома, а не по блица игри тво„рити и прочаа безчиніа, — то конечно к томъ да не вѣдетъ Такожде же „кѫма и прочіе с мѫзиками не доводити, ни пакъ с' мѫзиками днеки и нощію „по сокаци пратити, — и то к томъ да не wбр'кщет се, но по благочинію „без' мѫзика".

„И по савршенію брака должанъ свещенникъ есть штити и благосло„вити трапезѫ, и аще изволитъ тамо wбѣдовати то допѫщамо, такмо єдань „сахатъ бити — даліе никакоже; и ка креме онога сахата, докле есть тамо „свещенникъ извршаютъ се мѫзики, но по wшастіно свещенника мощно оу„требливати ихъ, wкачи са благочиніемъ такоже кише рѣчомъ.[1]) И свещенникъ „точію на трапезѫ допоуща се ити пр'во и в'торо врачинимъ, а на трећи ни„какоже. И ка той исти данъ венчанія, которіи звани есть, само wни да „имѣтъ єдань данъ пиръ wъ женича, что имъ предложит се;[2]) а вторіи данъ „никакоже, но аще кто саизволитъ и втори данъ тамо быти, то wни по сеч„и своимъ коштомъ да контентираю се".

„Такожде и что есть wкичай непотребни и нелѣпи досе викалъ, то „есть дарови и даровине,[3]) wъ кога распра многажди и нѣколга пѣка помеждѣ „wбрѣчившими се: и кѫма и прочіе дариватн, такожде и звапимъ ка нимъ что „либо приносити. Wъ конхъ такоихъ неразсѣдителнихъ стварн многа тащета „бывает'ъ и многи ва зкожастко падаютъ, за толике дароке, и оузимание за „девойкѣ и даваніе, что и на нихъ єдницехъ не wбр'кщает се, — кое конечно „пресѣдаемъ и wбрикаемъ; и к томъ да не wбр'кщет се ни ва богатихъ ни ва „оубогихъ, кроме вена (мираза) что измеждѣ себе заключетъ".

---

[1]) Већ у нашим старим рукописним Крмчијама налази се одредба о попашању хришћана на брачним гозбама. Тако пор у Иловачкој Крмчији (р. 415.) пише: »Нѣко не подобаетъ на кра»щѣхъ пияцкати ни пляцати...« А у старим пенитенцијарним зборницима нашим налази се ова одредба: »Не подобаетъ христіанамъ звати никого на крадъ плескати или пляцати, ни частно »и ѣк гокѣанемъ кочарити или шкодокати, такожде лице есть христіанскаго. Свещенникомъ же и »вѣрнымъ причѣтникомъ подобаетъ прѣжде даже не начноутъ гадѣкати и отстудоу штходити (Starine VI. p. 151.)«.

[2]) На главној скупштини Жупаније Сремске, одржаној 15. децембра 1761. год. у Илоку, закључено је, између осталога, и ово: „Сватови не смеју трајати више од два дана; — а ако родитељи престуне ову заповед кажиће се са 25 батина. (Преписе у М. П. А. К. бр. 302. ех 1761. г.). За кнеза Милоша Обреновића донео је Народни Суд 16. нов. 1834. г. одлуку (бр. 3247), којом се између осталог вели и за тим, да се укине „упропастителни обичај" при свадбама, које су по неколико дана трајале и премного трошиле. Том одлуком забрањено је, да свадба не сме трајати дуже од два дана, — а другог дана да се равилаве сватови (В. Српске Новине од 1834. г. бр. 47).

[3]) И кнез Милош издавао је наредбе против претераног давања ради кога се често догађаху кавге и бој, те је наређено властима, да све злоупотребе примерно казне (Види решење Народ. Суда од 18 нов. 1834. г. у „Српским Новинама" од ис. г. бр. 47.).

— Као што горе видесмо и овдје је митрополит Мојсије, као и у оној својој посланици српском и румунском народу у Темишварском Банату, од 5. јула 1727 г., — а као што ћемо одмах видети и касније на сабору у Београду, 23. маја 1730. г., — употребио познати нам технички термин државних власти „пигамиа и полигамиа", да означи незаконите брачне везе жена и људи, који су напустили своје прве брачне другове, па с другима ступише у нове брачне везе — забрањене или само по државним, или и по државним и по црквеним законима. Осим онога, што већ знамо о правом смислу тих термина, и сам даљи текст ове уредбе тумачи нам јасно те речи. — Као што видесмо, одмах из употребе тих речи, уповорује се свештенство да нарочито припази на склапање бракова странаца по њиховим парохијама; и ту се место оних техничких термина лепо каже, да свештеници пажљиво испитају: „да (дотични странац) не имѣють иныѣ женѣ живѣ вставленѣ или распѣщенѣ", — а то је управо тумачење речи „пигамиа и полигамиа", које су на том месту употребљене, кад се говорило о сличним односајима сталних парохијанаца, чији брачни односаји парохијском свештенству морали су потпуно познати бити.

Реч „распѣщенна" јасно нам још казује, да се овим, у смислу државних закона, забрањује ступање у нови брак и онима, који су по прописима цркве православне законито разведени и по учењу цркве и дотадашњем обичају, имађаху право, да ступе у нови законити брак;[1]) а реч „вставленна" јасно означује самовољни развод и раскид законите брачне везе, који и држава и црква забрањује...

[1]) Многи родољубиви кораци митрополита Мојсија за исправљањем дотадашњих, често пута врло грубих и ненормалних обичаја у животу народа нашег, изазвали су код савременика његових, који нејаком оку на врло високом ступњу образовања и особити ревнитељи старине, — много пута сумњу, да митрополит хоће, да поунијати народ српски и за то га често пута грдно нападаху и називаху унијатом. — С болом спомиње он све то у тестаменту своме од 26. јула 1730. г. и вели: »Мы ѿ дѣши и ѿ кнѣ крѣпости тащали смо ся и рекнокли кы ко клагы произ»кѣсти, клатѣ жѣ дѣржавних нашиx не кѣмѣ что ткорить. Богъ жѣ кѣх »клагиxъ да наклонить дѣхомъ своимъ скитимъ сеш цѣсарскаго клучистка »рѣци... кразы жѣ наши не зкрѣсти кѣдѣть на нать ни ка чтомь... ащѣ и »пригокрни семи ка различни напастиx грѣх ради и некѣжѣстки нашего, »яко да некѣшнѣе кѣри наша читѣюшѣ злата клющщата шкитѣе.

»... клибѣа днеь придь господомь когомь готкоршимь рдца, и тайналь члокикшиль »яко жѣдющего, и пред яки ками.., яко ащѣ прѣстѣпиxъ или ѣдалиx и ѿ догмать шкѣе »матери наши коточнѣа такоршка, апостолкіа Іерокалимкіа цркы, да кѣдѣ проклать, но похранихъ »чисте якоже можахъ, яко члокѣкъ грѣшни...«

»И паки и за издатіа регламенти шюа жѣзнитка и подѣшіа кла го»чини Христіанскомь, мнози глаголеть и ѣкораіть нась, мнѣщ протико »законно кыти ѣткрждающіа на своимь шкичаиxъ. Непитайте питаніе...; »не желаx ко капоношающимь кыкати ѿ нинѣ, но чистинимь и яко прако-

Наши епископи морали су овако поступити по интенцији државних власти, које су можда то од њих и категорички захтевале, али нам се, бар у нашим архивима, није сачувао акат о том[е]. А околност, што из трећег и четвртог деценија, осамнаестог века, немамо баш никаквих података о коначном разводу брака, — и ако знамо за неколико случајева, где су супруги, и у случају јавно познатог прељуба, од стране митрополита, као духовнога судије, упућивани да и даље наставе заједнички брачни живот,[1]) — даје ми повода претпоставци, да се у то доба врло ригористички поступало у парницама за развод брака, а можда и сасвим ускратио дотадашњи обичај развађања, у смислу каноничких прописа православне цркве, те опет у обичај повратио тек онда, када је на престо карловачких митрополита сео пећски патријарах Арсеније IV. Јовановић-Шакобента, који није знао, а ако је можда и знао није марио, не само за интенцију него и евентуални налог државних аустријских власти у том погледу...

Из овога доба имамо поузданих података, да ни код Румуна, у Арадској и Велико-Варадској Дијецези, које су припадале митрополији Београдско-Карловачкој, није било праве бигамије и полигамије, и ако су они, како у материјалном тако и у моралном смислу, много ниже стојали од наших предака.

Крајем 1727. и почетком 1728. год. вршио је епископ арадски и великопарадски Виђентије Јовановић канонску визитацију по својој

[1]) У једној пастирској посланици митрополита Виђентија Јовановића — Београђанима, која је прочитана 5. јула 1734. г. у цркви, у београдској српској „Новој Вароши", између осталог читамо и то: како је жена неког београдског трговца Тимотије јавно пред црквом кајсијева шибама за прељубу и онда опет повраћена мужу своме, те су обоје пастирски поучени и упућени на заједнички брачни живот; а пошто се она покајала и пред духовним оцем своју савест очистила, то јој се дозвољава да може и у цркву ући и тамо с непорочнима стојати. (Ова одлука је са свим по смислу 34. канона св. Васил. Великога). На се стога свитко забрањује сваком, јавно или за леђа, ругати се њој, или псовати њене мужа; и свака таквом реч биће проклета, као и онаки онај, који је буде изговорио с намером, да наруши мир живота њихова и изазове мржњу, јер нико није без греха осим једнога Бога. Зато нека сваки о себи промишља; а ако се ико кога дрзне *зазрѣти* и показати наш разорити, тој таковѣ казнѣ (као што је и прељубица примала) или штафе пред цѣлимь сокорлнѣ претрпитѣ, кого лнко нола кѣдитѣ (Ориг. у М. П. А. К. — међу нерасбир. списима).

дијецези. Том приликом водили су његови пратиоци прилично опширан дневник,[1]) који је имао уједно да послужи и као извештај о материјалном и културно-просветном стању српског и румунског народа у том владичанству; — па је ту, између осталог, нарочита пажња обраћена и на брачне односаје народа, те су забележени сви недостатци[2]) у том погледу.

Међу тим недостацима особито се истиче појава, што се врло многи свештеници називају „двоженцима“ и „троженцима“, т. ј. да су се по два пут и три пут женили.[3]) Тако на пр. за попа у Кордеу вели се: „... ніе вредан слѣжити літѣрѣнію, понеже ѥсть второжењацъ и „wбадке жіве ѥсѣ;“ а у Салдабацу био је поп такођер „двоженац“, али „wбадке ѥсѣ сѣ престависе;“ док опет у Попешћу: „попъ попадію Пиѣѣца „Ѳрдељ силомъ wтѣе и wнъ дрѣгѣ ѕѕе и попѣе незаконо“. — А међу свештењацима беше, као и код нас, доста случајева, да је ожењен човек напустио своју прву закониту жену и оженио се другом, а удата жена оставила мужа и удала се за другога.

Навешћу овде неколико карактеристичнијих примера, ради боље илустрације овог занимљивог питања. — Тако на пр. у селу Барби наводи поп Димитрије, који се и сам три-пут женио, ова безакоња у његовој парохији: „wженио се Гаврилъ Поповичъ и ѕзе Горка Иноше „сестрѣ, именемъ Іоѵанъ, говорећи, да ће wн бити попъ. И када се wженио „прокинровали сѣ га да ніе за свештенство, и wна нектела за нимъ стаити, „него покегла. И wнъ е доходиw и звааw е да иде к ніемъ, а wна ніе ктела „к ніемъ ићи. И тако сѣ ишли и протопопи Михаилъ и тамо не знамъ што „сѣ сатворили. По томъ wтишаw момакъ кѣћи и wжениw се дрѣгомъ женомъ, „с коіомъ и сада живи, а жена негова прва и сада wкде находи се, и ніе се „ище ѕдала“.

„Дрѣго беззаконіе: Маден Флора има 2 жене живе. Ѳдна wкде, една „ѕ Шомлоской Кармеѣи...“

„Треће беззаконіе: Хајдѣкъ Флора има 2 жене. Прва мѣ жена wтишла „ѕ Ѣѕлинско Поліе, а с' послѣдіомъ и сада живи“.

„Оу селѣ Марцинѣ беззаконо дело: Колцирь Лазарь wтераw свою женѣ „ѿ сеѣ, али ніе се wжениw с' дрѣгомъ“.[4])

А вредно је још да споменем и безакоње у селу Шонкошу. Ту се вели, да је неки: „Петрѣшъ Флора... свою женѣ продаw Немцемъ за

[1]) Ориг. у М. П. А. К.

[2]) Ово је учињено услед наплатог нам налога митрополита Мојсија у лето 1727. године.

[3]) Осим тога што надесно како су римо-католички мисионари устајали против другога брака свештенстава, имамо и међу нашим архивским актима по нешто података о том браку и односају наше више јерархије према таковим случајевима, али ћемо о том посебно и на другом месту говорити.

[4]) Ориг. у М. П. А. К.

„дае ще кина, пакь жена некгела иѣи за Немцемь, него покегла в светь. И „тан кише речени Петрѣшь многа пѣта ѣзѣш дрѣгѣ женѣ с коіѡнь и сада „живи. И шна прва шегока жина, када шнь тако с' немь ѣчини, и шна се „ѣдала за дрѣгога, кога е сада шна шстакила и хоѣе за првога мѣжа „да доѣе".[1])

Шта више, неки прота Димитрије у Солдабацу давао је сасвим самовољно и самостално развод брака и допуштао разведенима, да ступе у нови брак.[2])

Крајем 1729. г. јавио је дворском ратном Савету у Беч и губернатор у Србији, принц Александар Виртенбершки,[3]) да и тамо има доста случајева бигамије; на је за то, по свој прилици, у инструкцији, изданој царском комесару на Народно-црквеном Сабору у Београду, наложено му, да настоји, да митрополит и пред целим Сабором покрене то питање и оштро забрани ту т. зв. бигамију и полигамију, како од стране државних, тако и од стране црквених власти. И он је сигурно, по интенцији бечког двора, и потстакао митрополита Мојсија, да у трећој саборској седници од 23. маја 1730. год.,[4]) између осталог, спомене и то: „како је многоженство (неоспорно разумевајући ту, као што смо већ напред показали, незаконито ступање у нове брачне везе оним људима и женама, који имају живе своје прве брачне другове,

[1]) Овакови случајеви, где је остављена жена хтела мужу, или напуштена човек захтевао натраг своју жену, давали су државним властима повода, да се уплету у брачне односе православних народа и натерују им правила римског каноненског учења; јер су напуштени брачни другови у таковим случајевима обраћали се не само црквеним него и државним властима, које су могле прибалним средствима натерати дотичне брачне другове, да наставе брачни живот са својим правим законитим брачним друговима.

[2]) „... Гнк. 30. придоше в пло Солдабацѣ и приша пакь протопопа Михаилѣ в кое „кѣѣ на конакь... Зде стѣари ѣзѣѣкоше, что е допѣстиш попь Димитрїе када кнѣ протопопѣ: Нуко разпѣстїш Лакїѣ са женом' и допѣстиш дрѣгѣ ѣзѣти, тако и ѵаци-Ншина и Бота Цѣрѣца (Ориг. у М. П. А. К.)".

[3]) У спеви са овим, издала је земаљска администрација (Landes-Administration) у Београду и. г. и налог свима својим потчињеним чиновницима, па и митрополиту, да својим путем прогласе народу у Србији: „како ће у будуће најстрожије казњене бити и сне оне жене, које се стиде о времену свога порођаја известити своје најближе рођаке и сусетке, него се крију по шумама, убуновима и другим скривеним местима, те тамо саме без ичије помоћи остављене рађају децу, па се за то и врло често догађа, да многа деца при таковом рађању пропадну. — Исто тако баше крвни и мужеви, који не буду павили на пород свој и не буду старали се да одвајају жене од тога дивљег обичаја (Ориг. у М. П. А. К. бр. 222. ех 1729 г.).

[4]) Види белешке царског комесара о том сабору, у српском преводу, код Ђ. Рајковића у „Летопису Мат. Српске" књ. 113. р. 294. и упор. Витковића: „Споменица на будим. и пештан. архива", од год. 1728.—1748., у „Гласнику Срп. Учит. Друштва" 2. од. књ. IV. р. 49. — Да је о полигамији митрополит Мојсије, за том Народно-црквеном Сабору, говорио не по својој вољи, него на иницијативу комесарову држим отуда, што је све остало, што је на том сабору расправљано, митрополит пре сабора поређао у 25 питања и уступио свима народним посланицима по столицама, да му одговоре, размисливши и проучивши прво добро стиар, како жеље да се та питања на Сабору реше, а међу тим питањима нема ни спомена о многоженству, и ако се међу њима налази доста питања о исправљању недостатака у народном животу.

али несу више с њима у брачној вези) запрећено и Божијим и црквеним законима, а уједно и засебном на њ' управљеном наредбом Његов. Цесар. Величанства; те се стога свакоме ваља клонити тога преступа, јер ће му се иначе судити за главу".

Са овим актом завршио је вредни митрополит Мојсије Петровић свој тешки рад на чишћењу код наших предака, народних појмова о браку, који су се за оних великих ратних времена, поред ослабеле црквене дисциплине, силно изметнули, — али, слободно можемо рећи, ипак никада несу прешли границе моногамичког система и пали у праву бигамију и полигамију. — Наскоро после овога умро је овај врло заслужни и родољубиви митрополит српски.

Ну, са смрћу митрополитовом није престао рад на томе пољу. Државне су власти и даље сваки час позивале наследника његовога митрополита Вићентија Јовановића, да свим силама настоји стати на пут незаконитим брачним везама у српском народу; а нарочито поновној женидби и удадби, већ једном ожењених и удатих, па за тим растављених или распуштених људи и жена, — које они и даље увек крстише називом бигамиста и полигамиста. Али је са тим врло тешко ишло, јер поред све строге забране државних власти, није се могао овај обичај свесвим уништити, пошто је основан био на принципима канонскога учења православне цркве и дубоко укорењен у народу нашем, од најстаријих времена, као етнографска особина наша...

Свештенство наше, а и сами епископи наши, гледали су, у тим престрогим одредбама државних власти, пропагирање канонског учења римске цркве о неразведљивости брака, — као што је фактички и било; па су, изгледа ми, наваљице настојали, да у потаји и даље одрже у српском народу учење православне цркве о разведљивости брака, те и даље венчаваху оне, који су законитим путем од свога првог брачног друга коначно разведени — нарочито у случајевима злобног напуштања[1]) и одбегавања у Турску, те телесне немоћи и неспособности за даље продужење брачног живота. Стога су државне власти и устајале непрестано против српског свештенства тврдећи, да оно потпомаже ширење те т. зв. бигамије и полигамије, па су често пута хватале такове свештенике и затварале их у тамнице, као што је и

[1]) Имамо прилично број података из прве половине XVIII. века, да је у нашој цркви у то доба важило клонамично напуштање (malitiosa desertio), као један од узрока за развод брака. — Осим примера у Цариградској Патријаршији, имали су наши преци примера, на које ће се угледати, и у суседној Охридској Архиепископији, где је већ од времена знаменитог Димитрија Хоматијана, — на кога се Стеван Првовенчани за савет обраћа, — растављала брак мужа и жене због тога узрока (B. Pitra, — Analecta Sacra et classica... Минхен 1891. год p. 99. — 100 и 553—558) па остањској страни допуштано, да ступи у нова законити брак.

1731. г. био један случај са протом Ивановићем из Иклода у Банату.[1]) Али је митрополит Вићентије, у свакој таковој прилици, најодлучније протестовао против такове инквизиције православног српског свештенства и енергично захтевао,[2]) да се с таковим дела окривљени свештеници њему препусте, а он ће их, ако нађе за потребно, по правилима своје цркве казнити.

Разуме се, већ само по себи, да је у она претешка времена непрестаних ратова, немира, паљења, робљења, сељењ и расељавања, бивало разних злоупотреба и у брачном животу наших предака, које су tacite дозвољавале, трпиле или шта више и јавно допуштале и саме црквене власти наше, због општег абнормалитета социјалног и религиозно-моралног живота у нашем народу. А уз то није ни чудо, да је у нашем народу доба тога, — који је толико стотина година дивљем Турчину робовао, те за то пао и у култури много ниже, него што је под управом својих владалаца био, — и такових појава било, не само у нижем, него и у највишем свештенству — том најинтелигентнијем слоју ондашњег нашег друштва, који су за новац разводили бракове и против позитивног канонског учења православне цркве;[3]) али морам одмах и то нагласити, да је либералнијем погледу на развод брака често пута био и виши мотив: да се наиме, у извесним случајевима претешких социјалних околности, неће зло предупреди.

(Наставиће се).

---

[1]) Protoc. Registr. ex 1731. p. 1167.

[2]) Protoc. Exped. ex 1735. p. 976.

[3]) Упор. на пр. егзархијски извештај од 1735.—6. г. у Споменику XXXIV. p. 197.—200. Тако у валаевској епархији, иако владики тако и његови егзарси допуштају четврти брак, који је по канонским прописима православне цркве строго забрањен. Егзарх је у таковом случају, на пр. у Шапцу, добио једног добрег коња, а ови што је таковог венчао 6 фор. Други један плаћао је владици за такову дозволу „девет волота", а трећи је: „владици за то дао коња врана врло добра;" четврти опет морао плаћати владици за венчавању: „50 фор. и 2 жива коња" и т. д. и т. д.

Међу старим архивским списима нашао сам доста и такових примера, који карактеришу појединце представнике наше цркве, као велике грабљивце и глобџије, не само народа, него и свештенства свога. Тако се на пр. 1736. г потужио неки свештеник Александар Марковић на протосинђела Јосифа Стојановића овако: „Ја сиђох из врачи на тоћу и у тамници тога узрока ради, „што пекују жену, хоћућчују се удати, три пута из цркве, по нашему обичају, извјестах, и нај„после довођаши наколко стојаћчија људи вапросих под заклетвом: может ли се она жена удати или не? И поникше иси отијешчаше да може јесам ју вјенчал."

„После неколико лета речена жена, не хоћућчи наше с мужем живовати, поче в реви„денцији просати и оттозарати се, да уже 4 крат удавала се, что наша церкна недопускает и што „више от мужа своег; отдучена бити. И чувши то протосингел абиа мене без испитивања затворил „јему платите 24 фор. (В „Српска Сион" од 1907. г. р. 195.)." — А черевићки свештеници у исто доба туже се овако:

„Обаче вјенчати несијемо без цидуља из дворе; и они допушћају вјенчати, а по том сказ„ују; зачто сте вјенчали? И вуку нас у темнице, јакошћа недавно случилосја . . . и узеше 5 дуката „(Ibidem p. 197.);" док се је опет поп Михаило Плашчић из Бачинаца потужио, да је 15 дана био „во аресте без јела и пића и платил 45 фор глобе, зашто проваљено се било, да једна жена пре„љубу дјејствовала, и сего ради јесмо дали, с жаповом скуда, ну бити, а она по том тужила се по „дворје, да јест без кривице наказанима били. Того ради јесу мено затворили и горњу суму примили; „а сви људи и сад онога мјеста говоре и свеђоче, да је она жена крива била (Ibidem p. 196.)."

Силазак у ад.

— Из Живот Господа Христа. —

Христос је умро тијелом, но Његова душа није престала радити. По вјеровању цркве, Он је у вријеме своје тјелесне смрти сишао у ад, да би отворио врата тога подземнога свијета. Ап. Петар вели, да је Христос истина умртвљен био тјелом, но жив духом, да је сишао са проповједју и душама, које су се налазиле у аду и очекивале посљедњу пресуду. И они, који се са вјером и покајањем обратише Њему, празноваху пасху прије живијех на земљи.

У јеванђељу је казано, да се је оног часа, кад је Христос испустио душу на крсту, земља страшно затресла и потамњела и да су многи мртви ускрсли из гробова. На основу тога од најстаријих времена се вјеровало, да су душе тијех мртваца изведене самим И. Христом из ада. А тко је био изведен? На ово питање одговарали су различно. Јудеји су свагда вјеровали, да ће Месија ускрснути неке благочастиве Израиљане, и шта више именовали су оне, који су имали устати у вријеме Његова доласка, а то су: Адам и Ева, Аврам, Исак и Јаков са женама својима, Мојсеј, Давид... Ово јудејско вјеровање примили су и хришћани. Тако су, на пр. по мишљењу Тертулијанову, у вријеме смрти Спаситељеве биле изведене из ада душе умрлих патријараха и пророка, пошто су они стојали у сродственим везама са Христом, или били Његови праобраци, у осталом на основу тога, да су ускрснули били познати становницима јерусалимским, већи дио хришћанских писаца приписује за тај закључак, да су то били они, који су скоро умрли, као на пр.: Захарија и Јелисавета, Јован Крститељ, Симеон, Јоаким и Ана, Јосиф обручник.

У јеванђељу Никодимову (апокриф из III.—V. вјека) споменути су међу ускрслим мртвацима и синови Симеонови, Левкије и Харит, који су и разнијели по свијету вјест о томе, шта се догађало у аду за вријеме смрти Христове. То извјешће, као слику лијепе и поучне црквене појезије, ми ћемо овде и извијети:

»Ми бијасмо у аду са свима, који умријеше од створења свијета. Но око поноћног сата обасја некакова свјетлост ту таму, и који бијаху унутра могоше видјети и познати један другога. Патријарси и пророци заједно са оцем нашим Аврамом, напунивши се радошћу, ускликнуше: Та свјетлост долази од некакове велике свјетлости! То је, рече Исаија, она свјетлост о којој сам ја пророковао док сам био на земљи; јер ја сам тада говорио: земља Завулонова, земља Нефталимова и народ, који сједи у тами, видјеће свјетлост велику... И кад су се сви радовали тој свјетлости, која их је обасјала, ступи напријед Симеон и с радошћу рече свима: Славите Господа Исуса Христа Сина Божјег, Кога сам ја држао на рукама у храму, и, побуђен св. Духом, говорио: Видјеле су очи моје Твога Спаситеља, Онога, Кога си Ти предуготовио за све народе, видјело, да обасја незнабожце, и славу народа Твојега Израиља. — За Симеоном ступио је на средину неки пустињак, који на питање патријараха: Ко си та? одговори: Ја сам Јован, посљедњи између пророка, који је поравњавао стазе Сину Божјем, проповједао покајање ради опроштења грјехова. Кад је Син Божји дошао мени, ја сам Га познао из далека, и рекао сам народу: Ово је јагње Божје, које прима грјехе свијета И својом руком крстио сам Га у ријеци Јордану, и видјео сам, гдје Дух Свети силази, као голуб на Њега; тада сам чуо и глас Божји, глас Оца, гдје говори: Ово је Син Мој љубазни, који је по Мојој вољи! Он ме је ево послао и

вама, да вам јавим, да ће амо доћи Једнородни Син Божји, послао ме је, да вас обавијестим о томе, да ће сваки, који буде њеровао у Сина бити спашен, а невјерник бити осуђен. Због овога вам велим сима: Обратите Му се без оклијевања, јер вам је само сад могуће покајати се, а касније се нећете моћи покајати нити добити опроштење«.

»Кад је ово Јован у аду говорио, слушао је ријечи његове и праотац свију, првосаздани Адам, који рече сину своме — Ситу: Сине мој! Хтио би, да испричаш праоцима рода људскога и пророцима све оно, што си ти чуо од Арханђела Михајла онда, кад сам те ја, будући при умору, послао вратима рајскима, да донесеш јелеја од дрвета милосрђа. И Сат рече: Пророци и патријарси чујте ме! Мој отац, првосаздани Адам, кад је био при смрти, посла ме вратима рајским, да замолим Бога, да заповједи своме анђелу, који би ме привео дрвету милосрђа, да би могао узети јелеја и помазати њиме оца свога, који је лежао на самртној постељи. Послушах жељу очину и упутих се вратима рајским. Но послије моје молбе јави ми се анђео Господњи и рече ми: Сите, шта тражиш? Тражиш ли јелеја, који окрјепљава болесне, или дрвета, које точи тај јелеј? Ово ти сад не можеш добити; него иди и кажи оцу своме, да ће, кад се наврши 5500 година од створења свијета, сићи Једнородни Син Божји на земљу у људском облику и сам ће га помазати тијем јелејом — и не само њега, него и све потомке његове; јер ће их све крстити водом и духом светим. — Чувши то, пророци и патријарси веома се обрадоваше«.

»Док су се они тако радовали, дође сатана, началник таме, и рече аду: »Халапљиви и ненаситиви паклу на моје ријечи! Један из народа јудејског, именом Исус, назива себе Сином Божјим; но Он је човјек и Јудеји су Га — по мојем настојању — распели. Сад пак кад је умро, задржи Га овдје! Јер и ако ја знам, да је Он човјек а не Син Божји, и ако сам Га слушао, гдје говори: жалосна је душа моја до смрти; ипак ми је много зла нанио у горњем свијету, јер је увјек прогонио моје службенике, и људе, које сам учинио хроме, слијепе, прокажене, ... Он је једном ријечју исцјељивао, — шта више, и оживио је многе, који су требали бити погребени. На ове ријечи одговори ад сатани: Но ако је Он тако силан, да једном ријечју све поправља, то је ли могуће противити Му се? Ја мислим, да се томе не може противити. А ако си ти чуо Његово јадиковање због смрти, то је могуће, да је Он то рекао, да се немиље са тобом; може бити рекао је због тога, да те зароби силном руком. И у том случају тешко, тешко теби читавог вијека! — Овај одговор ражљутио је сатану и он са гњевом рече: Халапљиви и ненаситиви аду! Зар си се, чувши о нашем оцњем непријатељу, тако јако препао? Угледај се на мене: Ја се нисам Њега бојао, него сам наговорио Јудеје и они су Га распели, напојили жучју и сирћетом; ја сам спремио и дрво за крст и клинце за распињање. Теби остаје само, да Га свежеш својом смјелом руком. — Но ад му одговори: Господине таме, сине погибељи, ђаволе! Ти си казао, да је Он многе, које си ти за погреб спремио једном ријечју оживио. Ако је Он друге ослобађао од смрти; то како и на који начин ми Њега можемо свезати? Недавно сам ја прогутао једног мртваца, именом Лазара, и три дана касније неко га је од живијех једном ријечју извадио из утробе моје. Ја мислим, да је то учинио Тај исти о Коме ти говориш. А ако Он овамо дође, то се бојим, да не настане опасност и по ове остале. Јер ја већ осјећам, да се сви они, које сам од вјечности прогутао, већ буде — и утроба ме моја боли. Мени се чини, да је то хрђав знак,

што су ми Лазара узели; јер он није као мртвац, него као орао он је одлетио од мене. Зато те заклињем и мојим и твојим спасењем, не води Га овамо, јер ја вјерујем, да ће Он овамо доћи ради ускрснућа умрлијех. Ово ја ти говорим и због тамне, којом владамо; но ако ти Њега овамо доведеш, то ће тама престати, и неће остати ни један од мојих заробљеника».

»Док се сатана и ад овако разговараху међу собом, јекну силан глас, као гром: Отворите ваша врата ви кнезови: отворите вјечна врата, јер хоће да уђе Цар славе! — Чим ад саслуша овај глас рече сатани: Изађи, и, ако можеш, стани му на супрот! Сатана одмах изађе, а ад, по наласку његову, обрати се са строгом заповјеђу својим духовима: Учврстите, рече им он, жељезна врата и метните на њих жељезне запоре и браве! Будите сви опрезни и пажљиви, јер ако Он уђе овамо, то тешко нама! — Праоци, чувши тај глас, охрабрише се и сви се почеше дизати против ада кличући: Халелуја и ненаситни аду отвори се, да би ушао Цар славе! Тад ступи напријед пророк Давид и рече: Слијепче, зар незнаш, да сам ја за живота свога на земљи, предсказивао тај глас, говорећи: Узмите врата кнезови ваша? Затим је Исаија рекао: Зар ја то нисам предвидио? Зар ја нисам писао, побуђен св. Духом; мртви ће ускрснути и ускрснуће мртви, који су у гробовима, и радоваће се, који живе на земљи? Смрти, гдје ти је жаока, аду, гдје ти је побједа? — Тад поново јекну глас: Отворите ваша врата! Престањени ад, чувши и по други пут тај глас, упита, као да не разумије: Ко је тај Цар славе? Но анђели Господњи одговорише му: То је Господ крјепак и силан, Господ силан у рату... И тек, што бише изговорене те ријечи, срушише се жељезна врата, и жељезни запори бише разбијени, и сви свезани мртваци бише ослобођени од окова својих; и уђе Цар славе у човјечјем облику и сва тама подземнога свијета би за тренут ока осмјетљена У исти час завика ад: Тешко нама, ми смо побјеђени! Но тко си Ти, који имаш такову силу и власт? Тко си Ти, који улазиш овамо без гријеха, који се издајеш за малена, а чиниш велико, који си и низак и висок, слуга и Господ, војник и Цар, који имаш власт над мртвима живима? На крст си био прибијен и у гроб положен, а сад си већ слободан. При смрти Твојој потресла се сва природа и све звијезде помакле су се с мјеста; а сад си Ти међу мртвима слободан, и уништио си сву силу нашу. Ко си Ти, који ослобађаш заточенике оптерећене првородним гријехом, и који им опрашташ гријехове? Тко си Ти, што си ослијепљеле у гријесима озарио божанственом свјетлошћу? Исто тако и сви остали легиони злих духова, обузети страхом и силним дрхтањем, питаху: Одкуда си Ти, Исусе, човјече тако силни и славни, тако части и непорочни? Јер јудејски народ, који нам је свагда био потчињен и плаћао данак, никад нам није послао таковога мртваца. Ко си Ти, који тако слободно ступаш у нашу област, који се не бојиш наших мука, и који шта више хоћеш, да растргаш све наше окове? — Тад Цар славе узе адског цара — сатану, и даде анђелима Својим, да му окују жељезне руке и ноге, врат и уста; а затим га предаде аду, рекавши: Узми га и чувај га добро до Мога другог доласка!«

»Ад примивши сатану рече му овако: Веелзевулу, напљедниче огња и казне, поругачу анђела Божијих, занађачу праведнијех! Шта си хтио учинити? Ти си хтио разапети Цара славе, и обећао си нам велику добит од смрти Његове, Како си луд био, ако нијеси знао, шта чиниш! Где тај Исус сјајом Свога Божанства разгони све смртне сјенке и разбија и најдубље темеље тамничне, изводећи из њих заточене и одрјешујући свезане! И сад сви ти, који су стењали

због наших мука, смију нам се, и силом њихових молитава наше управитељство се прекраћује, наше царство се заробљује, и нема племена међу људима, које би се више нас бојало. Страшно нам пријете и мртви, који нигда нису против нас устали, а и они заточеници, који нигда нису могли бити весели. О адски књазу сатано, оче свију злијех, безбожнијех и жестокијех! Шта си хтио ти овијем учинити? Они, који су од почетка свијета сумњали у своје спасење и свој живот, већ више не стењу, нити се ни један уздах отима из њихових груди, на лицу њихову не опажају се више трагови од суза. О адски цару, господару станова подземног свијета! Све твоје богатство, које си стекао дрветом преступа и изгнањем из раја, сад си изгубио због крсног дрвета; и сва твоја радост преобратила се у тугу, и тијем што си хтио умртвити Цара славе, ти си себе умртвио. И ево сад, кад сам те примио чврсто ћу те и држати, ти пак сам знаш, какове те муке чекају од мене. О првођаволе, оче смрти, корјену грјеха, крајња цијељи свију злијех! Чега неваљала си ти нашао у томе Исусу, кад си тражио његову погибао? Како си се усудио учинити тако велику погрјешку? Како си могао мислити на то, да уведеш у ову таму тога човјека, због кога си сад изгубио све умрле од вјечности«.

»Кад је ад говорио то сатани, Цар славе пружи руку своју душама, које се налажаху у аду и рече им: Дођите Мени сви Моји светитељи, ви који имате образ и подобије са Мном! Ви сте били осуђени због дрвета и предани сте власти ђавола и смрти; но сад увидите, да је ђаво и смрт осуђена дрветом крста! — И кад су се сви светитељи скупили под десницу Господњу — Господ узе десну руку Адамову рекавши му: Да буде мир с тобом и са свом дјецом твојом, а Мојим праведницима! — Чувши тако радосне ријечи, Адам загрли ноћења Господња и обрати Му се са топлом и искреном молитвом: Захваљујем Ти се, Господе, говорио је он, што си ме узео и нијеси дозволио непријатељима мојим, да ми се смију. Ти си извео душу моју из подземног свијета. Ти си ме ослободио од тијех, који су пали у ту пучину. Запјевајте Господу сви Његови светитељи! Хвалите спомен светиње Његове, јер је смрт у јарости Његовој, а живот у наклоности Његовој!... Исто се тако и остали светитељи бацаше ногама Исусовима и клицаху једногласно: Где Ти си дошао Искупитељу свијета! И то што си ти предсказао кроз закон и пророке Своје, сад се испунило на дјелу! Крстом Својим искупио си живе, а крсном смрћу спасао си нама, да би нас Својом силом ослободио од ада и од смрти. Господе, као што си Ти учинио крст знамењем славе своје на небу и искупљења на земљи; тако исто учини га знамењем побједе и у аду, да не би више смрт царевала! — И Господ пружавши руку своју, начини знамење крста над Адамом и над свима светитељима. Затим је узео Адама за десну руку и извео га из ада, а остали светитељи ишаху за њим, радујући се и славећи Бога.....«

»Приведавши их рају Господ предаде Адама и све светитеље арханђелу Михајилу. — Кад су се они приближавали вратима рајским, изиђоше им на сусрет два стара мужа. И св. оци с дивљењем питаху их: Ко сте ви, који нисте видјели смрти нити сишли у ад, него са тјелом и душом обитавате овде? Један између њих одговори: Ја сам Енох, који сам Богу угодио, и који ме је овдје и пастанио. А ово је Илија Тесвићанин. Ми ћемо живити овде до краја свијета; но затим ће нас Бог послати, да се боримо са Антихристом. Он ће нас умртвити, али послије три дана ми ћемо ускрснути и бити изнијети на облацима Господу.

»Кад су они то говорили, дође неки смирен човјек, који носаше крст на својим плећима Св. оци бише још већма поражени овијем призором, и ускликнуше: Ко си ти, који изгледаш као разбојник? И зашто ти је тај крст што га носиш на плећима? Но он им одговори: Ја сам био као што сте ви и казали, разбојник у свијету; и због тога су ме Јудеји ухватили и осудили на крсну смрт, заједно са нашим Господом И. Христом. Но кад је он висио на крсту, ја видећи чуда Његова, повјеровах у Њега, и викнух Му: Господе сјети ме се, кад дођеш у царство Твоје! И на ову моју молитву Он ми одговори: Заиста, заиста ти кажем, данас ћеш са Мном бити у рају! Ободрен Њиме, ја се упутих са овим крстом рају, и сретнувши пред вратима рајским Арханђела Михајла, рекох му: Господ наш И. Христос, који је распет, послао ме овамо, и због тога отвори ми врата Едема. Арханђел видећи знамење крста одложи пламени мач и отвори ми врата раја, кроз која сам ја и ушао. Но затијем рече ми: Причекај мало, јер ће сад овамо доћи и праотац рода људског, Адам, са свима праведницима. И угледавши вас, изиђох вам на сусрет«...

Види се да се је автор овога причања служио и са Св. Писмом и Предањем; но не увјек вјерно. Тако је нпр. било мишљење у цркви, да је не само Јован Крститељ проповједао о Христу у аду, него и Мојсеј и Илија и други пророци (Orig. Hom. in 1. reg. c 28.). Казивање о Еноху и Илији могло је бити састављено на основу ријечи Апокалипсиса: »Звијер, што излази из бездана, сукобиће се са два свједока Моја, и побједиће их...« (XI. 7—13). — Автор даље пресонифицира ад и изгледа, да се држи те мисли, да је рај на земљи

Ови и слични недостатци дали су повода некојим писцима, да подозријевају автора у неправослављу. Но овде неправославља нема, него је само неумјерена фантазија. — Будући пак, да је автор, као што се и види, писао са великом љубављу ка Христу, то није ни чудо, што је повјест ауторова послужила као богати материјал за црквене пјесме и живописе.

Превео: *Р. Бокајлић,*
богослов.

Истинитост Христова Васкрсења.

Васкресење Господа нашег служи као вијенац свију оних чудноватих догађаја, којима се доказује Његово божанско посланство и уједно и божанственост Његове науке. О своме васкрсењу засвједочио је сам Спаситељ, кад је Јудејима, који искаху од Њега новијих чуда одговорио: *родъ лѣкавъ и прелюбодѣй знаменія ищетъ: и знаменія не дастъ имъ, токмо знаменіе Сына пророка. Якоже бо кѣ Сынъ человѣческій имать три дни и три нощи: такожъ кѣдетъ и сынъ человѣческій къ прадѣ земли три дни и три нощи* (Мат. XII. 39 и 40; XVI. 4) и кад је одлазећи, да претрпи смрт на крсту, за којом је имало слиједовати васкрсење Његово, заванио: *имать пострадѣти сынъ человѣческій и всѣмъ пророкомъ и всѣмъ* (Јов. XIII. 31.). Тако су сматрали тај догађај и Апостоли, кад су тврдили, да је Христос васкресењем својим показао, да је Он прави и истинити Син Божји (Рим. I. 4.) и кад су проповједали, *да якоже Христосъ ис кости, сѣтыя кѣра нашя* (1. Кор. XV. 17.). Овде ми видимо, у првом реду, веома важно пророчанство: јер Христос говорећи о своме будућем васкрсењу предсказао је, да је исти догађај надприродан, који дакле наш ум не може

схватити. Осим тога Христос говорећи о овом пророчанству, није га споменуо само једанпут и то као нешто споредно, него га је изрекао неколико пута, при разноликим случајевима, и не само својим најближим ученицима (Мат. 16, 21, 17, 9, 22, и 23; 20, 17—19, 26, 31 и 32), но и читавом народу Јудејском и њиховим учитељима (Мат. 12, 40; 16, 4; Јов. 2, 19; 10, 17 и др.), не у двосмисленим изразима, него сасвим јасно тако. да нико није могао не схватити тога предсказивања, или га схватити обратно (Мат. 27, 62—64), напосљетку он је тачно одредио и врријеме, које је имао провести у гробу (Марко 8, 31, Мат. 12, 40, 16, 21, 20, 19). У другом реду ми видимо овде и веома знаменито чудо. Знаменито већ по томе, што је било јасно предсказано, и то предсказано самим оним, који је васкрсао; Христос кога, какву рече (Мат. 28, 6). Знаменито и велико је још и због тога, што се у њему објавила сила божија: васкрснуће из мртвих јесте без сумње дјело веће силе и могућности, него ли исцјељивање болесника, очишћавање прокажених и слично. Важно је и знаменито на посљетку стога, што васкрсење Спаситељево није свршено каквим другим чудотворцем, као што су се догодила остала ускрснућа умрлијех, која се спомињу у старом и новом завјету, него Васкрснули сам, као што има власт душу своју положити тако и опет примити је (Јов. 10, 18) васкрсао се силом Божанства свога, које је једносушно са Богом Оцем, који Га је васкрсао из мртвих (Рим. 8, 11; 10, 9), који, какву имаш власт живот къ пећ, такаю дадн и какви живот плећи къ пећ (Јов. 5, 26.).

Свједоцима Христова Васкресења могли су бити само Јудеји међу којима се оно и догодило, а то су с једне стране ученици Његови, а с друге Његови непријатељи. И једни и други заиста засвједочавају овај догађај по разним начинима. Апостоли су свједочили пред читавим свијетом и ријечима и писмима и својим животом, на самом смрћу, да је Христос, који је умро на крсту затим положен у гроб, уз који је била постављена парочита стража, ускрсао у трећи дан, као што је сам још за свога живота не једанпут предсказао. Непријатељски расположени Јудеји бијаху распрострли вијест, да Он није ускрсао, него да су ученици Његови тајно ноћу украли мртво тијело свога учитеља и то кад су стражари спавали. И треба примјетити, да је то било једино објашњење, које су могли непријатељи Христови тад а и касније ставити на супрот свједочанству Апостола, — ово се види а) из ријечи јев. Матеја (28, 15.); б) из ријечи св. Јустина мученика, који у своме разговору са Јудејцем Трифоном истоме вели, да су његови једноплеменици, кад је Христос ускрсао, послали своје једномишљенике на разне стране, да би свуда разнијели глас, да су тјело Христово украли ученици Његови (Разг. с Триф. п. 108.), а још јасније в) из препирака старијих противника и заштитника хришћанства између којих први (Целс, Порфирије, Јулијан) не налазећи другог објашњења против васкрсења Христова понављаху једино то, да су Апостоли украли тјело свога учитеља, а други настојаху само да опровргну то објашњење не обазрући се на друга томе подобна.... Шта ћемо рећи на оба ова тако нескладна објашњења свједока?

Рећи ћемо I.) да има неких ствари, које допушта и једна и друга страна; II.) да је свједочанство Јудеја гадно и невјеродостојно, дочим је III.) свједочанство Апостола потврђено свима знацима истине.

I. Обје су стране очевидно сагласне међу собом:

1. У томе, да је Христос заиста умро. Апостоли не само да то у свједочанствима својим предпостављају, него и јасно исказују (Јов. 19, 30), а Јудеји

то неопходно предпостављају. Све што су посљедњи могли примјетити против свједочанства Апостолског, као што смо већ опазили састојало се једино у томе, до је тијело Христово украдено; а Јудеји не смједоше ни пошто објавити, да Христос није умро на крсту, дакле смрт Христова била је ван сваке сумње; да би људе у томе разувјерили показало се Јудејима немогућим. И заиста смрт Христова је многима засвједочена. Њу су засвједочили војници, који дошавши Исусу, да му пребију голијени, не пребише исте, јер виђеше, да је умро (Јов. 19, 33), а да би се о овоме још чвршће увјерили један од војника прободе Му ребро из кога потече крв и вода (- 34); и од самога овога удараца морала би се без сумње слаба нит Христова живота прекинути, ако би Страдалник још живио. Засвједочио је то — стотник, који је стајао код Христова крста, затим и сам Пилат, који није дозволио Јосифу Аримајејском, да скине тијело Христово прије, него се сам увјерио о смрти Његовој (Марко 15, 44.). Засвједочили су то напошѐтку и сами непријатељи, кад су дошли Пилату и тражили од њега, да постави стражу код гроба Христова: повелѣ̀ хранить, говораху они, яко лжецъ онъ рече еще сый живъ: по трехъ днехъ востанѹ (Мат. 27, 63); значи дакле, да је он био мртав. А да је код Јудеја била ма и најмања сумња, што се тога тиче, то зар би они пропустили, да се не увјере и да изобличе жртву своју? Уопше у првим вјековима хришћанства није се никад чула мисао, да Христос на крсту није умро; напротив како Јудеји тако и незнабошци укораваху хришћане што они обожавају човјека који је умро срамном смрћу. . . . .

2. У томе, напошѐтку, да се тијело у суботу у јутро налазило већ у гробу: иначе, ако Јудеји не би били у то убјеђени, то с каквом су цијељи постављали они стражу код гроба? и у недјељу у јутру, да је тијела нестало у противном случају зашто би Јудеји раширили глас, да су тијело Христово украли ученици Његови?

Послије овога сва несугласност међу Јудејима и Апостолима остаје у рјешењу питања: гдје се дјело тијело Спаситељево? Да ли је оно заиста воскрсло, као што говоре посљедњи; или је украдено од ученика као што тврде први?

II. Свједочанство Јудеја јест гадно и невјероватно. Крађа тијела Христова од ученика, у вријеме спавања стражара преставља се или немогућом или нерасудном.

1. Што се тиче Апостола. Зна се, да су они били људи слаби и бојажљиви: и одкуд од једном, да постану они тако смјели и одважни? Да ли би се усудили, да украду, као мртваца онога, кога су остављали док је жив био? Они су се разбјегли чим су видјели слуге, које дођоше са батинама, да Христа ухвате: а како би се сад одважили, да напану на наоружане војнике? И шта је могло побудити Апостоле на такав смио поступак? Ако Христос није ускрсао, као што је сам предсказивао: шта су тад имали ученици од Њега очекивати? Зашто им је требало његово мртво тијело. Но ако допустимо, не гледећи на гореспоменуто да су Апостоли украли тијело Спаситељево — настаје питање: а зашто они то нису учинили прве ноћи, кад им се зато и прилика дала, јер не бијаше страже код гроба, — него намислише испунити своју намјеру тада, кад је гроб стража чувала? Осим тога ако су се заиста могли користити сном стражара: то како им је требало поступити у овој прилици? Требало им је без сумње са највећом брзином украсти тијело и понијети са собом. Но као што можемо видјети овде се није журило, него се чекало док се скупу са Христа погребне хаљине и убрус,

и док се све то постави у онај ред у каквом су их касније нашли Петар и Јован (Јов. 20, 6—9). »Ако би Апостоли хтјели украсти тјело, говори Златоуст, то неби украли гола — и то не само зато, да тиме неби напијели безчашћа, но и због тога, да неби склачећи разбудили оне, који су могли устати и похватати их. А скинути одјећу са тјела Његова било је тешко и требало је за то много времена пошто се је смирна пријела уз одјећу и тијело, као љепак (Бесједа на Еванђеље Матејево XC).

2. Што се тиче самога дјела т. ј. краће тијела. Да ли је могуће, да Апостоли дошавши гробу, разломивши на њему печат, одваливши огромни камен са врата његових и затим успјевши украсти тјело Христово, не би пробудили свијем овим ни једнога између војника; како су тврдо морали ти спавати?

3. Што се тиче самијех стражара. Немојмо заборавити, да су њих код гроба поставили сами Јудеји. Да је то дјело узео Пилат на се: они би могли окривљивати њега због немарности, могли би рећи, да је он, сам, одредио за то немарне војнике, који су допустили, да се тјело Христово украде. Но првосвештеници и књижевници дођоше сами Пилату, да га замоле за стражу, сами запечатише гроб, сами поставише код њега војнике без сумње људе, који су им са своје вјерности и одданости били познати. А како су смјели ти војници бити тако немарни? Они говоре: *оучьници Іисѣви ноштіе пришьдше оукрадоша его, нами спящими* (Мат. 28, 13). А како смију војници спавати за вријеме страже? А одакле су они дознали о тој краћи кад су сами спавали чврстим сном и никога дакле не могаху виђети ни чути? Шта нам вриједи свједочанство спавача?

4. Напошљетку, што се тиче самијех догађаја, који су слиједили за оном тобожњом крађом. Војници признају, да су они спавали, кад им је дужност била, да бдију; признају, да су допустили, да се украде тјело Христово, а сами су били дужни чувати га. Дакле њих је требало жестоко казнити према самој њиховој исповјести. А међутим ове стражаре не само, да ничим не кажњавају, него им напротив дају још и повелику суму новаца... Одкуда та наклоност? Зна се, како се строго поступало при сличним пријеступима. Ирод је дао казнити војнике, који су чували апостола Петра у тамници, казнио их је за то, што нису сачували Петра, који се ослободио из затвора чудесним начином (Дј ап 12, 19), а војници, који су допустили, да се украде тјело Христово из гроба, остављени су без икакве казне?!... Не мање били би криви и апостоли, кад би украли тјело Христово насупрот свима забранама од стране поглаварства. Но и Апостоли остају без казне ни њих не изводе на суд, нити кажњавају. А шта то значи? Зашто првосвештеници и фарисеји, имајући власт, да извиде истину, не претресоше исто дјело судбеним начином; зашто нијесу јавно изобличили ову обману, да би тиме уједно и Апостолима уста за увијек затворили? Претресање ствари могло би ученике Христове раздијелити, могло би произвести међу њима несугласје. Узрок је јасан: Јудеји су се бојали испитивати истину стога, што су тајно били у њу убјеђени, и знали, да би испитивање истине изобличило не Апостоле, него њих саме.

Нова противност: кад су Апостоли иза неколико нељела почели својом проповјељу о васкрсењу Христову обраћали Њему хиљаде Јудеја, синедрион се веома збуни због великог успјеха апостолског и дозва проповједнике преда се на суд. Можда, да их изобличи и окриви због краће тијела Христова? Не, него само зато, да им забрани, да не проповједају више о имену Спаситељеву... А ради чега нису синедриониште ни сада изобличили Апостоле ради краће тијела, кад их

је на то и сам случај изазивао, и изобличивши апостоле они би тиме могли скинути са себе сваку кривицу гледе убијства истинитог Месије, а уједно и пошљедователье апостолске могли би опет увући у своје стадо. И овде је узрок јасан: синедрион није хтио то учинити зато, што се бојао, да мјесто Апостола, не изобличи самог себе.

Послије неког времена Апостоле поново извађају пред суд, и том приликом чланови синедриона, разјарени апостолском проповједи о ускрснуломе Христу, хтједоше их осудити на смрт (Дј. ап. 5, 33). Тад Гамалил, један знаменит фарисејски учитељ, даје овакав савјет: *Сътвѣщѧ ѿ человѣкъ сихъ, и оставите ихъ, яко аще, кѣдѣ ѿ человѣкъ совѣтъ сей или дѣло сіе, разорится: аще ли же ѿ Бога есть, не можете разорити то, да не како и богомъборцы обрящетеся* (Дј ап. 5, 38—39). И шта бива? Његов савјет прима и одобрава читав синедрион. Питамо: како се Гамалил усудио дати такав савјет синедриону, у корист Апостола, ако су чланови синедриона били тврдо убијеђени, да су апостоли украли тјело Христово? И још више, како је синедрион при таковом убијеђењу могао примити савјет Гамалилов? Ако су они били непоколебљиви у вјеровању, да су Апостоли варалице: то је ли умјесна њихова напомена: да ли је ова проповјед од Бога?...

Овим начином, ако игдје, то сигурно овдје, у лажном свједочанству на Апостоле *сълга шіѧвкда вѣк* (Пс. 26, 13).

III. Сасвим је другојаче свједочанство Апостола о васкрсењу Христову. Овде ми видимо све знакове чисте и праве истине.

1. Апостоли се нису могли обманути у овоме случају. Они су савршено познавали Исуса Христа, јер су са Њиме живили око три и пô године, и налазили се уз Њега без престанка. Дакле нијесу могли замјенути Њега са другом којом личношћу, нити другога кога држати мјесто Њега.

Ако би они говорили, да је само један између њих видио Господа послије Његове тјелесне смрти, тад би се могло мислити, да је исти видио утвару, или да је Христа замјенио са другим лицем. Но Апостоли тврде, да су сви видјели ускрснулог Христа, и да се Он шта више јавио једанпут светима својим, којих је било на броју пет стотина (в I. Кор. 15, 6). Можемо ли допустити, да се је толико мноштво људи могло обманути и то једнаким начином? Ако би говорили и сви Апостоли, да су видјели Господа само *једанпут* ипак би се могло сумњати. Но Ускрснули, свједоче они, јављао им се више пута у току од четрдесет дана, и то некад само појединим, а некад и свима скупа, и пред њиховим очима узнио се на небо. При томе, кад се јављао Апостолима, Он се је са њима разговарао као што нам свједочи св. Писмо, откривао им је тајне царства свога, које су они били дужни проповједати, предсказивао је ученицима својим шта ће им се догодити, и опредјељивао им је њихов будући рад. Он је шта више, да би увјерио ученике своје, јео са њима и пио, показивао им је своје рањене руке и ноге, своја ребра, која су била копљем прободена, дозвољавао им је на пошљетку да га могу опипати. И послије свега овога зар апостоли нијесу могли познати свога Учитеља? Зар су могли бити у неизвјесности?

Треба примјетити, да и апостоли сами нису лако свему вјеровали. Они су осјећали сву важност истине Христова васкрсења и стога су свим силама настојали, да се о томе и чврсто увјере. Они се не поводе за првом вјешћу о васкрсењу Христову, не вјерују један другом, не вјерују шта више у први мах ни самим својим очима, док се савршено о томе не освједоче. Кад су св. жене

јавиле ученицима, да је Христос ускрсао и да су Га оне видјеле — Апостоли све то сматраху за неистину: ѩкѡшѧ прѣ̀ мнои ѩкѡ лжа глаголи ѩгъ, и не вѣрѡваѫ̀ ѥмъ (Лук 24, 11); кад су ученици, који иђаху у Емаус, такође јавили другим Апостолима о јављању Исуса њима: и ѡ тѣмь вѣрѡ шѣ. (Марко 16, 13). Наскоро затим јавио се Ускрснули и осталим својим ученицима, и они у први мах мишљаху, да виде духа (Лука 24, 37). А Тома, који се не деси туде није вјеровао шта више ни оњем убјеђењу својих саученика, него је рекао: ѩщи не вложѫ на рѣкѫ его вѡкы гвоздиныа, и вложѫ перста моегѡ въ вѡкы гвоздиныа, и вложѫ рѣкѫ мое въ ребра его, не вѣмь вѣрѹю. (Јов. 20, 25). Ово затезање у вјеровању о васкрсењу Христову, ова обазривост са којом настојаху да се убједе о ускрснуњу, ова свједочанства, која су апостоли требали ради сопственог убјеђења — са сваком сигурношћу свједоче нам, да ако су апостоли, напосљетку, чврсто повјеровали, то значи, да су сазнали праву истину личним освједочењем и убјеђењем.

2. Исто тако не може се тврдити ни вјеровати, да су ученици Христови имали намјеру, да друге обмањују, говорећи о ускрснуњу свога Учитеља.

Овоме противурјечи, *прво*, морални карактер апостолски. Да ли је могуће, да ће они хтјети обмањивати људе, који проповједајући прави морал и строг живот сами то потврдише својим начином живљења? Они проповједају презирање богатства — и сами по примјеру Спаситељеву, остављају све; они су били тако бједни, да су се поред трудова своје апостолске службе морали такође трудити својим рукама, да би стекли насушни хљеб. Проповједају умртвљивање тијела — и је ли могуће набројати оне подвиге, бједе и страдања, којима су они своје тијело у вријеме апостолске службе подвргавали? Проповједају смиреност — и поред свијех успјеха свога проповједања, они се не размећу, нити траже славе и хвале. Проповједају опраштање увреда — и они непрестано гоњени и злостављани не оптужују никога, нити вичу и роптју на кога. Они налажу другима искреност и чистоту срца, — а сами са нечувеном искреношћу казују о својим недостатцима и слабостима, о ограничености ума свога, због чега не могаху појмити прије многе ријечи свога Учитеља о својој малодушности и кукавичлуку за вријеме Његових страдања, о своме маловјерју и другом. И сад: да ли је могуће, да би такови људи имали намјеру, да друге варају?

Овоме противурјечи, *друго*, и сама њихова проповјед. Они проповједају о ускрснуњу свога Учитеља у оном граду, гдје је Он био распет; пред оним људима, који су видјели Њега и били узрочници Његове крсне смрти; проповједају иза педесет дана само послије догађаја васкрсења, кад су код свију биле још свјеже успомене о животу и смрти Исуса Христа, и кад је, према томе, сваком било могуће изобличити их због лажи. Они почињу проповједати у вријеме једнога од највећих празника, на који је сишао силан народ у Јерусалим, и то како из цијеле Јудеји, тако и са другијех страна; они су очекивали тај дан како би могли ступити у борбу са хиљадама непријатеља својијех. А били се ово догодило, да су Апостоли имали намјеру друге обмањивати?

Овиме противурјечи, *треће*, то, што Апостоли нијесу имали никаква повода, да се одлуче на ту замисао, напротив имали су разлога, да одустану од проповједања. У самој пак ствари, шта је Апостоле могло нагнати, да проповједају о васкрсењу Спаситељеву, ако Он није васкрсао? Да ли пријашња љубав наспрам Њега? Но ова љубав морала би се претворити у мржњу: они би видјели сада у своме бившем Учитељу човјека, који их, преварivши нечувеном обманом, отрже

од њихове рођене куће, имања, од читавог свијета, и диже на њих народ јудејски, а за све ово наградио их је тиме, што их је оставио саме себи и својој судбини. Или можда нада за земаљским благом? Но проповједати ускрснулога Христа значило би тврдити, да су Јудеји убице истинитог Месије, значило би окривљивати их јавно преступом највећим, који се може само замислити. А шта би за овим слиједило? Подвргли би себе злоби и мржњи ових људи, који би, настојећи да се освете, били неукротиви, што је Апостолима било већ познато из примјера са њиховим учитељем. А на ово их је упозорио и сам Христос рекавши, да их, кад стану проповједати његово јеванђеље, чека горка и тешка судба, јер ће због имена Његова бити гоњени, мучени, злостављани... Или их је можда потакла на обману нада, да ће добити од Бога у будућем животу награду? Но зар нијесу Апостоли били у стању схватити, да их за такво дјело послије смрти чека не награда од Бога, него жестока казна?... Међутим кад би Апостоли пристали, да пријеђу на страну непријатеља Христових, и објавили, да Он умријевши, није васкрсао, и ако је не једанпут предсказивао своје васкрсење, да је Он, дакле, био варалица: у томе случају они не само да би се избавили од свију бједа и опасности, које им грожаху, него би добили и не малу награду. Првосвештеници и фарисеји нијесу штедјели новаца за стражаре, да би разнијели глас, да су тијело Христово украли ученици Његови ..

3. Могуће је, напошљетку, навести не један доказ, да Апостоли свједочећи о васкрсењу Христову, заиста говораху истину, и да бијаху у њој сасвим утврђени; они непоколебљиво вјероваху, да је Христос заиста васкрсао.

Први такав доказ јесте: ова изненадна промјена, која се збила у апостолима послије васкрсења Христова. Прије бијаху Апостоли људи плашљиви и бојажљиви, сад пак постају они одважнима и смјелима; проповједају свему свијету, и ступају пред зборове јудејске, пред цареве и судове, пред књижевнике и филозофе. Прије кад су Спаситеља повели на муке и смрт, сви Апостоли, оставивши Га, разбјегоше се, а сад послије неколико дана иза тог догађаја, сад пошто је већ учитељ умро, ученици Његови предају себе на жртву ради Њега, презиру све муке, опасности, гоњења, окивања, хапшења, не страше се ни саме смрти, с радошћу све поднашају, и крвљу својом напошљетку запечатише свједочанство своје о васкрсењу Христову. Које удахнуо ту храброст у људе, који прије малодушно оставише свога учитеља, при првој опасности, и видећи га у мукама на крсту и у гробу бојаху се за саме себе? Једино васкрсење Христово може нам разјаснити ту надприродну промјену у Апостолима: без овог великог чуда, њихова вјера, ревност, самопожртвовање и храброст неби се могла објаснити законима, који владају срцем људским.

Други доказ јесте: вјера Јудеја и многијех незнабожаца у проповјед апостолску. Апостоли одмах послије крвавих страдања и смрти свога учитеља, о којој су у Јерусалиму били сви освједочени, почеше у истом граду свечано објављивати Јудејима, да је Христос кога су они распели ускрсао... И шта бива? Хиљадама Јудеја прима њихову проповјед. Из Јерусалима одлазе проповједници у сусједне градове и села — проповједи њиховој и тамо многи повјеравају, одлазе незнабошцима — и хиљадама незнабожаца одбацује своје богове, и по примјеру Јудеја, прима вјеру у Распетога. Касније послије овога ново-обраћени постају предметом мржње и презирања од стране својих саплеменика, подвргавају се гоњењима и бједама сваке врсте, и ништа — ни бједа, ни гоњење, ни глад,

ни голотиња ни плач не може да их одлучи од љубави Божије (Рим. 8, 35 и 39). Они постају њихови окрутни гониоци, убијају их сваки дан (— 36) — и пролази три вјека самих љутих гоњења на хришћане, но хришћани остају непоколебљивима у вјери својој. А шта би значило све ово, да Христос није ускрсао? Како би могле читаве стотине хиљада повјеровати Апостолима? И шта је могло ту силну множину људи тако измијенути, да су били готови све подносити... Осталима, по не мање јакима доказима Христова васкрсења, могу се сматрати сви они надприродни догађаји, које нам показује каснија историја ново-завјетне цркве. Такови су: а) Силазак св. Духа на Апостоле; б) њихов карактер и чудеса, а напосе в) обраћање и чудеса ап. Павла; г) чудно распрострањење хришћанства на земљи и д) чудна дјејства његова у људима.*)

Преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Освећење српске православне цркве у Палиња код Сарајева, 30. авг. 1909. На подножју планине Јахорине и под обронцима горе Романије простро се је пальанско поље окићено у около брдима обраслим јеловим и омаровим шумама, украшено свима природним богатствима: романтичним пропланцима, дебелим шумским хладовинама, здравом водом, чистим ваздухом, сталним зеленилом и свјежином, што га имају само планински крајеви. У правцу од истока према западу пресијеца то поље са сјеверне стране главна цеста, с јужне стране источна жежезничка пруга, а на најжишљој тачки, гдје се цеста, која води од жељезничке станице састаје са главном цестом, која иде из Сарајева за Горажде подигнута је српска православна црква, која је љепотом израде своје украс мјеста и положајем својим нови центар не само мјеста, него и цијеле околине пальанске.

Црква се отпочела градити рано с пролећа 1908. године, а сабирање прилога за градњу цркве и добављање грађевног материјала отпочео је садашњи црквени и школски одбор још те с јесени године 1904. При пуном почетку рада свога око градње цркве са прогласом црквено просвјетне аутономне Уредбе, црквени одбор поред несавладљиве бриге за градњу цркве, једва дочекавши манифестовано право слободног оснивања српских школа, натури себи још један и то много тежи задатак, да у средини неупућеног и сиромашног планинског тежака подигне српску школу и тим удвостручава свој тек отпочети посао. Прилике тадашње за црквени одбор, који је радио и ако са великом вољом, али без икаква искуства, бијаху врло тешке и може се рећи за свако друго сеоско мјесто, показаше се тешкоће несавладљиве. Заузимањем председника црк. одбора Ристе Шушића и потпредсједника Васе Тодоровића и пожртвованошћу мјесног пароха Ђорђа Грабежа и ако полагано, али успјешно се све незгоде савладаше, парох одмах одлучи се на највећу жртву и на прагу зиме свој парохијални стан у школу претвори, а са породицом се склони у кућицу у којој ни надничарска задруга без опасности по здравље становати не би могла, одмах затим прихватише

*) Овај је чланак извађен из дјела које носи натпис: Εκδοσις εν Πραβοσλαβικοις Βογοσλοκις Μακαριω πισκοπω κιεβιτζκαγο.

се прикупљања прилога за отварање српске школе, за набавку школског намештаја и учила. Почетком школске године 1905/1906. српска школа у Палима отпоче радити са двије учитељске снаге, а сад тек брине око уздржавања школе заокупише пажњу управних општинских фактора, а предузећа за градњу цркве морадоше се обуставити, колико због издржавања школе, толико и због тога, што земљиште на коме је црквена скупштина одлучила, да гради цркву и на коме је сада црква начињена не бијаше још ни купљено, а цијена томе земљишту због отворења жељезничке пруге сваки дан скакаше.

Потхвати црквеног одбора бијаху велики, али и свјесност одборника, да нада нема права ни у кога, до у Бога и у своје руке, диктовала им је, да у раду буду промишљени, стални, стрпљиви и дошљедни, а као такви и не само да им није манькало повјерење околине њихове, него је прегалаштво и одлучност у раду њихову изазивало опште чуђење и ко познаје материјалну снагу тежака нашег и патње његове у пошљедње двије нередне године, тај ће успјех у раду црквеног одбора у Палима двоструко цијенити.

Народ у овом планинском крају не обазрући се на стање своје, упућен на то, да су се прилике указале, да задовољи тежњи, са којом су толика покољења умирала и коју је свака жива хришћанска душа осјећала сваке нећеље и правника, одмах по оснутку и отворењу српске школе подиже и св. храм у коме ће заједничку молитву приносити за опстанак и напредак живе цркве Христове — српског православног народа.

Јевгра парохије палањске је тежак, који је вијековима научно трпљети и трпљење му је постало урођено обиљежје. Жеља његова за св. храмом била је стална, молитва Богу и у највећој пустињи била је топла, али поред свега тог не мања и увјереност његова била је, да је невоља и од потребе св. храма јача била — јединствен у трпњи, а још одлучнији и сталнији у штедњи невјероватном дарежљивошћу и пожртвованошћу устежући од уста и залагаја свог, прилагао је на олтар школе српске и св. храму, као будућем чувару српске школе и ако су та прилози мали били, били су и честа, с тога и замашни и једино тим прилозима у садашњим по тежака најтежим годинама сазидан је св. храм у Палима у славу Бога и Пресвете Богородице и на дику српског православног народа, који је љепотом и величајношћу својом јасан доказ колико племенитог срца и религиозног духа тежака нашег, као најглавнијег приложника, толико и пожртвованости његове, јер тим прилозима омогућена је не само градња цркве, него и издржавање српске школе. Да су овакве прилике, као што смо их напоменули пратиле рад при градњи српске православне цркве у Палима, то нам потврђују и ријечи у позиву на освештање цркве: »Слабо материјално стање овдашњег планинског српског народа погоршано издатним годинама, узрок је, да се у нашем мјесту тек сад и то право рећи у једно те исто вријеме подиже најприје српска школа, а у исто вријеме отпочесмо и градњу цркве, која је подигнута једино прилозима српског народа, а у колико ти прилози не могоше потребама удовољити морадосмо се задужити, да српску школу издржимо и градњу цркве довршимо.

Да нам је братска помоћ потребна, то је разумљиво, кад се обазремо на стање и положај нашега тежака, до сада јединог прилагача у раду нашем. Поуздање у братску помоћ црпимо из увјерења, да ма како народ српски у поште материјално стајао, да је морална снага његова велика и да га урођена

самосвијест за самоодбраном и љубав према цркви и школи српској покрећу, да пожртвованошћу за те установе дарежљиво и на вријеме пружа помоћи у свима мјестима, гдје је брза помоћ потребна и гдје наступе таке прилике, да од помоћи народне овиси и опстанак српске школе, као што је то данас у нашем мјесту.

Позиву се је одазвао силан народ из котара сарајевског, фочанског, високог, рогатичког, а било је посјетиоца из котара вишеградског, зеничког, травничког, јајачког и кладањског.

Освештење св. храма обавио је 30. августа о. г. високопреосвештени госп. АЕ Митрополит Евгеније Летица уз асистенцију многобројног свештенства из протопрезвитерата сарајевског и рогатичког, а за вријеме св. литургије одговарало је сарајевско црк. пјевачко друштво »Слога«. По довршеном освештању и служби божјој био је свечан ручак, који је црквено-школска општина дала у част својих гостију у пространој арени. За ручком наздравио је високопреосвеш. госп. АЕ Митрополит Евгеније Њег. Величанству цару и краљу Фрањи Јосипу I., на што је пјевачко друштво отпјевало многаја љета. Високопреосвештеном госп. Митрополиту захвалио се је на труду, архипастирској пажњи и очинској бризи о народном црквено-просвјетном напретку пальанске општине предсједник одбора Ристо Шушић. Потпредсједник епарх управн. просвјетног савјета Ристо Х. Дамјановић уз здравицу истакао је рад предсједника и потпредсједника црквено-школског одбора Ристе Шушића и Васе Тодоровића и необичан труд пароха Ђорђа Грабежа, који су са црквено-школским одбором предњачећи примјером народу поред српске школе у мало времена подигли и српску цркву. Владо Андрић наздравио је српском тежаку, а Јован Митричевић црквеном куму Ристи Чечару. Бригу око ручка водила је Српска женска задруга из Сарајева и чланице овог друштва задужиле су црквено-школски одбор у Палима благодарношћу, да је ручак на опште задовољство спроведен. По одржаном ручку почео се народ због јаке кише одмах разилазити са овога ријетког и величанственог збора, са кога ће свак понијети лијепе и угодне успомене. *Г. Г.*

Књижевне биљешке.

Празничне проповиједи за цијелу годину, написао свештеник *Александар Живановић*, краљ. гимназијски професор у Осијеку. Цијена брошираној књизи је 2·50 К, а у платно увезаној 3·30 К, поштарина 20 фил.

Православна црквена година, написао *Димитрије Вишковић*, професор и катихета у Загребу; штампана накладом српске манастирске штампарије у Сријем. Карловцима. Цијена је књизи 40 потура, а код веће наруџбе даје се уобичајени рабат.

Пошто је књига намијења ширим слојевима народа, то се препоручује најтоплије прец. г. г. свештеницима, да ову књижицу шире по народу.

Покрет свештенства за дозволу другог брака (Одговор противницима), написао *К. М. С.* Ср. Карловци српска манастирска штампарија 1909. Цијена је књизи 50 фил.

Разно.

Соломонов храм и — слободни зидари. Из Јерусалима јављају, да се нашло једно удружење које би Соломонов храм из садашњих његових рушевина подигло. То је удружење — бостонска ложа тзв. слободних зидара, који ће у ову сврху да се ставе у споразум са фармазонима цијелога свијета ради прилагања. Ова намјера фармазона оснива се на тој њиховој — да друкчије не кажемо — дрзовитој претпоставци, управо предању, да је и цар Соломон негда припадао слободним зидарима, шта више да им је он био први поглавар. Градњу ове да наведу сасвим по подацима библије и по најновијим успјесима научних истраживања о положају и облику те великољепне, монументалне зграде, која је десет односно седам година грађена. Фармазони се надају, да ће савремена техничка вјештина исту такву зграду за много краће вријеме подићи. *Ја.*

Читула.

Петар Максимовић парох трновски преселио се у вјечност 22. јуна о. г. Покојни Петар родио се на Велој у котару сарајевском 8. септембра 1856. год. Рукоположио га је за ђакона 22. маја 1873. год. митрополит добро босански Паисије, а за презвитера 21. јула 1876 митрополит добро-босански Антим у Сарајеву. Покојник се одликоваше добрим владањем и бијаше реван у својој свештеничкој служби, а особито се истицаше као патријота жарком љубављу према своме српском народу. За те врлине одликовао га је црвеним појасом митрополит Саво Косановић, а прошле године поставио га је епархијски црквени суд и ужи епархијски просвјетни савјет надзирањем сарајевског протопрезвитерата. У првој изборној периоди 1905 године за наша црквено просвјетна и автономна тијела био је покојни Петар изабран за члана свештеника ширег и ужег епархијског управног и просвјетног савјета, те је ову повјерену му дужност испуњавао вазда тачно и савјесно. За собом није оставио никаква иметка, а дјеца још неабрнута и по школама. Исто тако остала је и удовица без опскрбе, јер покојник није се уписао за члана мировин. фонда за свештеничке удовице и сирочад.

Бог да га прости и помилује!

Светозар Поповић, парох руђански, члан ширег и ужег епарх. упр. и просвј. савјета 28. јула угасио се један млад живот, преминуо је парох руђански *Светозар Поповић* у 29 година живота.

У младом свештенику губимо много. Као свештеник био је узоран пастир повјереног му стада, неуморан проповједник ријеч и у сваком погледу узор и слика правог народног свештеника. — Колико је покојник омиљен био, најбоље свједоче суза његових пријатеља и познаника, које проли над његовим гробом. У њему изгубише парохијани добра оца и вриједна прегаоца у сваком послу. Код подизања општинских кошева, он је први био и свим силама настојао, да ту своју замисао оживотвори.

С парохијанима својим прегао је био да подигне св. храм у Рудом, али га смрт претече.

За добро повјереног му народа био се посве заложио и ето, у јеку успјешног рада за цркву и народ умрије.

До вјечне куће отпратили су га уз учешће народа његове и околних парохија пречасна гг. упр. протопрезв. Милан Стевановић, парох штрбачки Коста Поповић и добрунски Алекса Ђуровић. У цркви се са покојником опростио његов друг од дјетињства г. Милан Стевановић дирљивим ријечима. Говорио је из душе и срца, а његов плач и јецање над изгубљеним другом и пријатељем тонуо је у мору плача, јецања и уздисаја покојникове родбине и пријатеља.

Покојник је син свештеничке породице. Родио се 1881. године у Вишеграду од родитеља, пок свештеника Јосифа и пок Албе. Мати му умрије још за његова школовања, а отац је дочекао да га види као свештеника. Свршивши пет разреда вел гимназије у Сарајеву прешао у богословију.

У наукама бијаше увијек први, а у владању узор својим друговима. За ђакона и презвитера рукоположен је од пок митрополита Николаја Мандића у Сарајеву 1901. године. Одмах му је предата парохија рујанска у управу.

Колико је био уважен и поштован од народа и својих другова свештеника види се по томе, што је изабран за члана епарх. упр. и просвј. савјета.

Жале га удовјељена супруга са четверо ситне дјеце, браћа Чедомир и Михаило, сестра Ангелина, зет Јово и многобројна родбина и пријатељи.

Нека им добри Бог даде утјехе, а милом покојнику вјечно насеље.

Вјечна му памјат!

Мил.

Званични огласи.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 884 из 1909. 1—2

Стјечај.

Према VIII.—XX. закладног писма блаженоупокојеног митрополита Ђорђа Николајевића овим се расписује стјечај на једно стипендијско мјесто из његове закладе са 640 круна годишње а за слушаоца којег свеучилишта у Аустроугарској монархији. Ову стипендију може потраживати онај младић, који до 20. септембра 1909. год. по старом кал. уз молбу своју упућену овом епархијском црквеном суду докаже:

1. да је Србин православне вјере;

2. да је с успјехом положио испит зрелости у којој средњој школи односно да је уписан за редовног слушаоца на коме било факултету у Аустроугарској. У овом случају ваља да молитељ поднесе и свједодбе о евентуалним досадашњим колоквијама и испитима;

3. да је потпуно здрав;

4. да је сиромашног стања;

5. да је како он, тако да су му и родитељи доброг религиозно-моралног владања. Ово ваља доказати свједодбом надлежног парохијског звања.

При избору стипендисте имаће првенство младић родом из Јаска у Сријему, а иза њега рођени Херцеговац и најпослије рођени Босанац.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 12. августа 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 142. ех 1909. 2—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста у Власеници расписује се стјечај са пријавним роком од шест недјеља рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику".

Молбе ваља поднијети овом црквеном суду и уједно им приложити свједоџбе о свима, како богословским, тако и прије богословије свршеним наукама. Парохија власеничка броји преко три хиљаде душа и то: парохију сачињава варош са околним селима. Парохијалног стана нема.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 5. фебруара 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 958 ех 1909. 1—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста на парохију Гласинац у протопрезвитерату рогатичком расписује се стјечај с пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику".

Молбе ваља поднијети овом црквеном суду и уједно им приложити свједоџбе о свима, како богословским, тако и прије богословије свршеним наукама.

Парохија гласиначка броји преко три хиљаде душа, а сједиште пароха с парохијалним станом је на Сокоцу.

У Сарајеву, дана 4./17. септембра 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Д. Тузли.

Број 590 из 1909. 1—3

Стечај.

Овим се расписује стечај ради сталног попуњења парохијског мјеста на парохији у Дворовима, протопрезвитерата бијељинског.

Дворовска парохија нема парохијалног стана, а има 378 домова са 2374 душе.

Молбенице инструиране по §§ 90. и 91. Уредбе треба поднијети Црквеноме суду у року од шест седмица иза првог увртења овога стечаја у званичном црквеном листу „Источнику".

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Д. Тузли, 18. август 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Д. Тузли.

Број 589 из 1909. 1—3

Едикат,

којим се, боравком непознати Милан Гачић из Брчкога, позива, да се у тромјесечном року писмено или лично овом суду пријави и одбрану себе по тужби законите му супруге Петре рођ. Недића из Брчкога, преузме, или суду означи својег опуномоћеног заступника, са којим се може брачни процес отпочети и довршити.

До друкчије и даље одредбе, засад је црквени суд службено Милану поставио заступником преч. госп. јереја Стевана Поповића, пароха брчанскога, с којим ће се, по безуспјешном измаку едиктуалног рока, брачни процес спровести и довршити.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Д. Тузли, 18. августа 1909. *Предсједништво.*

»Источник« излази у свескама досадашњег формата на 1-ом табаку сваког 15-ог и посљедњег дана у мјесецу. Цијена је листу на цијелу годину 3 фор. или 6 круна, а на пола године 1·50 фор. или 3 круне; за стране земље на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији, а рукописи уредништву листа у Сарајево. Рукописи се не враћају.

Одговорни уредник: **Др. Томо Поповић.** Прва српска штампарија Р. Ј Савића, у Сарајеву.

ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА

РИСТЕ Ј. САВИЋА

јавља српско-православном пречасном свештенству да имаде на стоваришту све тисканице за **протопрезвитерска и парохијална звања у Босни и Херцеговини,** које су потврђене од **српско-православне консисторије Дабро-босанске** и моли гореспоменута звања да се у случају потребе изволе непосредно на њу обратити.

Са поштовањем

Прва српска штампарија
Ристе Ј. Савића
у Сарајеву.

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Франье Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини**, — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато издање школских **писанака и задаћница, малих тека, цртанака**, као и све остале **писаће и цртаће школске потребе**.

Складиште разних **забавних књига**, као и све остале **школске књиге за Више дјевојачке школе и гимназије**.

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено-школ. одборâ, која стоје свакоме на увид

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Деспића улици број 8, према друштву „Просвјети".

Јамчи за изврстан крој и солидну израду

Једини у Босни и Херцеговини пов. кројачки курс.

Основана 1876. године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сарајеву.

Франье Јосифа улица бр. 15.

Почасна 1904. бечка диплома — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такођер сам радњу снабдио са најбољим и најразовршенијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. н. грађанству и чиновништву, да ћу сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Цијене умјерене и на отплату.

Одијело сваке врсте прави без пробе.

Год. XXIII. Сарајево, 15. септембра 1909. Број 17.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Садржај:

Званично. — Незванично — Matrimonialia српскога народа у прошлости. — Преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Званични огласи.

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СВЕШТЕНИК ДР. ТОМО ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВЕЉ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Спасића. Сарајево.

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 15. СЕПТЕМБРА 1909. БР. 17.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН

ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

Одговорни уредник:
свештеник Др. ТОМО ПОПОВИЋ,
професор-катихета вел. гимназије.

Званично.

Рукоположења. Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит Дабробосански господин *Евгеније* благоизволео је рукоположити свршеног рељевског богослова *Спиридона Убавића* у храму рођења пресвете Богородице у Сарајеву дана 13. септембра о. г. за ђакона, а 14. септембра о. г. за пресвитера и додијелио га за личног парохијског помоћника проти Симеону Чулићу, пароху густоварском.

На молбу епарх. црквеног суда у Доњој Тузли благоизволео је Високопреосвештени АЕ. и Митрополит Дабро босански господин *Евгеније* рукоположити клирика зворничко тузланске епархије свршеног рељевског богослова *Гавру Гавриба* дана 6. септембра о. г. у цркви храма св. пророка Илије у Маглају за ђакона, а 8. септембра о. г. у цркви храма св. апостола Петра и Павла у Горњем Драгаљевцу за пресвитера.

Незванично.

Matrimonialia

српскога народа у прошлости.

Студија из културне историје српскога народа.

Написао **Радослав М. Грујић.**

(Наставак.)

Навешћу овде један пример из 1735. г. — У шабачком округу, у парохији јеловачкој, а у селу Свилеуви забележио је егзарах митрополитов Андрија Јоакимовић овај случај: „Ѣѕкѣ кирока кратѣ, именем' Живко, држитѣ живѣ за собомь, котора имать и сада жива мѣжа своего прваго..., кои свою живѣ пѣстиа' прекрачивѣ, оженив' се с' дѣвицомь. И реченого Ѣѕкѣ кирока и его кратa Живка господинѣ владика Досидеи

Николичъ за сіе глобиль 4 дѣката, а попа Захарію шакачкога 4 дѣката, кои є кенчалъ. И тако пропѣщено киле по сказанію Ѣске епрока".[1])

Када је на престо београдско-карловачких митрополита сео даровити и родољубиви епископ Вићентије Јовановић, дотадашњи владика арадски и велико-варадски, прегао је одмах и он свима средствима, која му на расположењу беху, да социјални и религиозно-морални живот народа свога поправи и цео народ чим боље упути културно-просветном напретку, па је, између осталог, 1733. год. издао и правила за српско парохијско свештенство.[2]) А у 33.—35. тачци тих правила изложио је прецизну упуту свештенству, како има поступати при благосиљању брачних веза, излажући ту уједно, као уз пут, и главне недостатке у брачном животу тадашњих наших предака. — Тако се у 33. тачци вели:

„Да не дерзнѣтъ священици вѣнчати когw доневже непринесетъ w „архіерея, или екзарха, или протопопа свидѣтелное писаніе вкладющее вити за„коное сочетаніе. — Такожде, аще кто пріидетъ w іныя протопопіи, или „парохіи, или иныя епархіи, къ егw парохію просити и поати за себе дѣвицѣ „или вдовицѣ, да не имать вкрѣченіа совершити, ниже вѣнчати, доневже не „принесетъ вмѣ свидѣтелное писаніе w протопопіи wныя, или w епархіи wноя, „архіерея печатію и властною рѣкою ѣтвержденіе, яко не wкрѣчилъ гдѣ „ныя дѣвици или вдовици за себе и якw не имать еще гдѣ „женима своема жени..."

„Такожде и сіе должно естъ священникомъ ѣщще сказовати людемъ: „аще би кто w христіанъ пришелъ за сина, или за брата, или за кого лико „просити в' его парохіи дѣвицѣ или вдовицѣ и за сіе ѣговоръ творити, а „не вѣдетъ wнде лица wнаго, которое хощетъ за себе поати дѣвицѣ или „вдовицѣ, wніи ѣговоръ да не вѣдетъ твердъ, ни за цѣлw держатиса имѣтъ „(аще би колиkw просителе с' ыкѣкомъ дали). доневже ова лица, поатиса „хотящіа, никидатса и во единѣ волю несогласатса. Нехотящіи сіе творити, „что лико вѣдѣтъ дали с' ыкѣкомъ изгѣкатъ аще послѣди w коем лико „страни не вѣдетъ коли и согласіа. Ниже паки во врема ѣговора коа страна „да ищетъ что, или приемлютъ или даютъ, но по wкрѣченію сіе да вивдетъ. „С' любовію какови даръ дати невозбраняетса".

А у 34. тачци додаје се: „Да сказвютъ священици своимъ паро„хіанимъ да w римокатоликовъ дѣвицъ или вдовицъ не просатъ, ниже

[1]) В. Споменик XXXIV. р. 197. а.

[2]) Мени је при руци један препис тих правила од 1754. г. из епархијског архива у Пакрацу; а цела та правила штампана су већ 1868. г. у „Беседи", под кривим називом, као да су то правила владике бачког Висариона Павловића.

„поимаютъ за секъ, ниже паки своѧ дѣвици или вдовици да даютъ за „них; ибо из сего конфузіи и процеси могутъ произити такоже на многи „мѣста ѿ прежде слѹчилося.[1]) И аще ли которіи священникъ такового дерзнѣлъ „вѣнчати ѿ сана своего извержен вѣдетъ".[2])

Али, поред свега озбиљног и ревносног настојања митрополитова о чистоћи брачних веза, ипак се збиваху многи ненормални догађаји у брачном животу нашега народа, који пружише повод државним властима, да опет подигну глас свој против тобожње бигамије и полигамије код наших предака. И тако, поводом неких конкретних случајева, подиже се прва земаљска администрација у Србији и оштро опомену митрополита Вићентија, да попово упути свештенство, да нипошто не сме венчавати људе и жене, којима су први брачни другови у животу, а народу да објасни тешке казнене последице такова преступа. Митрополит је удовољио тој жељи државне власти и у писму своме од 6. октобра 1734. г. јављ он администрацији, поред осталога, и то, да је издао окружницу против бигамије и позвао свештенство да се не меша у световне послове.[3]) — Ну, већ наскоро после тога отпочиње велики процес против обркапетана народне војске у Крагујевцу — Станише Марковића-Млатишуме ради тобожње бига-

[1]) Збиља је са оваквим браковима било великих затезања. — 1737. г. изашла је једна царска наредба о склапању брачних православних с унијатима, у којој је нарочито само то истакнуто, да православни муж несме своју жену унијатку у вршењу њених верских обреда ни најмање спречавати. А генерал Петаци у варадинском и карловачком ђенералату сматрао је сваки такав мешовити брак као огњицу (Weiberteufel) и прогласио је, да ће дотичне људе смрћу казнити (В. у Dr. Schwicker-a, — Zur Geschichte der Kirchlichen Union in der Croatischen Militärgränze у Archiv für Österreich. Geschichte Bd. LII. p. 311. и упор. Бартеняшјина, — Kurzer Bericht... p. 73—4.).

4 септембра 1748. г. поднео је народ српски у Славонији своје тегобе Народно-црквеном Сабору у Карловцима, међу којима се под тач. 7. налазе и ове: »Три жени из села Гатишта, 8 карлића каркатичког, ки три рождшвих римокатоличкиј, конуч една 17, друга 7, трећа 5 лѣтъ с' мужеки геонили нашего закона живе и тадъ отъ 1-ога лѣта ниже сѣ христіанъ код тад речени карлића. Види: Рад. М. Грујић, — Грађа за Историју Пакрачке Владичанстав, Ср. Карловци 1907., р. 72.)*

И на седници Народно-црквеног Сабора у Карловцима, 12. јула 1769. г., расправљано је питање о мешовитим браковима. — Комесар је изјавио, да су државним властима већ додијале многе тужбе против православних свештеника, који наплаћују доведене римокатоличке венчавају с православнима. Владика горњо-карловачки Данило Јакшић поднео је тада предлог, да се: „Мешовити бракови, који су само повод неслоги између обе свештенстава, због тога, самим забране" (В. Congress Diarium од 1769. г. у К. Ungar. Hofkonzl.-Archiv-у. Illyr Acten бр. 149 ex 1769.).

Касније је то питање уређено тако, да се мешовити брачни могу склапати, али су православне свештеници дужни потражити дозволу од дотичних римокатоличких или унијатских епископа, кад хоће "један такав брак да благослове (Види §. LXXV. у Регуламенту од 1777. г. и §. LXVIII. у Декларацији од 1779. год.).

[2]) У тач. 35. говори се подробан, како треба у књигу венчаних завођати пословечене брачне парове, те у случају венчања на основу какове архијерејске диспенсације и целу ту диспенсацију од речи до речи, у ту књигу преписати.

[3]) Концепат писма у М. П. А. К. под бр. 235 ex 1734. — Упор. Мил. Јакшића, — О Вићентију Јовановићу, Нови Сад 1900. р. 211.

није и траје скоро читаву 1735. год., док најпосле новембра те године не би коначно одлучено, да се објави: како је обркапетан Станиша осуђен ради тога на губитак главе, али га је цар помиловао, те има подмирити све парничне трошкове.[1]...

Један извештај митрополитова егзарха синђела Андрије Јоакомовића, из 1735.—6. год., напредно живо, у неколико конкретних примера, приказује нам слику ненормалног брачног живота наших предака у то доба — по дијецези ваљевској, те нам разјашњава многе друге површне и лапидарне белешке наших црквених и аустријских државних власти по томе занимљивом питању.

Егзарах вели: како му се у Крагујевцу потужила нека жена Стана, да ју је оставио муж, који је с њом „живилъ единаєсть „лѣтъ и дѣцъ родилъ, пакъ оставивши ю и дрѹгѹ женѹ, именемъ „Рахилю Илиѭ, подмамилъ ю на тѹрскѹ страноу ѿкѣлъ и тамо и сада „естъ“. Стана га је уједно питала: да ли се она може сад удати за другога човека? А егзарах јој је одговорио: „за нпаго мѫжа да не можетъ „ѕдати се, но трпѣніе да има некоє кремѣ и себе чисто да ѹранитъ ѿ всякаго „порока и греха, код брата своєго“.[2]

У парохији таковској, у селу Врнчани, отпустио је неки Милисав своју прву жену Босиљку већ пре 11 година, а имао је с њом и децу, те она сад живи у Жаркову код свога оца. — Егзарх вели, да није имао када, да испита узрок такова поступка мужењева, те ће то накнадно учинити.[3]

У Шанцу Прањарима тужно се егзарху неки старац Миленко, из села Кошћунића, како је из села Теочина испросио и венчао за свога сина Дамјана — снаху Мирку; али она после годину дана побеже брату своме у Теочин и тамо живљаше два месеца. У то доба пролазно је туда владика ваљевски Доситеј Николић и одржао им је суд, те је и снаха пред владику доведена и владика јој је пресудио, да има остати у кући мужа свога. Ну, после три месеца она опет побеже брату, а овај је после неког времена потајно посла у турску „гдѣ и ѕдала се за дрѹгога мѫжа“. Стога старац захтеваше дозволу од егзарха, да може сина оженити другом женом, али му је егзарах одговорио: „Да того не творн до дрѹге запов'ести“.[4]

У селу Осечњи побегла је једном човеку жена, с којом је живео шест година, у Турску, и тамо се удала за другога човека; а пошто су се касније обоје преселили у Србију, под влашћу аустријском, први

[1] Срп. Књижев. Гласник XIX. p. 582.
[2] Споменик Срп. Кр. Акад. Наука XXXIV. p. 198. б.
[3] Ibidem p. 199. a.
[4] Ibid. p. 198. a.

муж је захтевао да му се жена његова поврати.[1]) И још једна жена, у истом селу, оставила је свога мужа и побегла оцу своме, па ју је провизор државних добара због тога дао шибати и у Београду затворити; али она и кад је изашла из тамнице није хтела ићи мужу своме...

У парохији манастира Вољавче, у селу Рамаћи (округ руднички), оженио се неки Сима Милошевић са својом кумом,[2]) али калуђери и владика забранише такав брак, те је он њу отпустио и другу жену узео, али се не зна — вели егзарах — да ли је с овом другом венчан.

У селу Чумићу потужила се нека жена Анђелија, како ју је муж већ пре неколико година оставио, а „није са шиомъ никакова смешевіа имал'", те је стога захтевала да јој се допусти за другога удати се. Егзарах јој је одговорио: „да има трпеніе за некое време".[3])

Ну, најинтересантнији је од свију тих случајева један случај, што га је пријавио крагујевачки поп Радосав. — Он се на име са својом женом усмено и писмено[4]) егзарху потужио, на свога намет зета, неког Илију Станишића из села Секурића у јагодинском округу, и тражио је да му овај, силом изнуђену ћерку поврати. Ево шта је било: Када су још сви они у Турској били загледао се Илија у попову ћерку и што-пото хтеде је узети, па стога отера од себе своју прву жену, која му је родила четворо деце и са петим дететом у то доба била носећа, и поче просити ћерку Радосављеву. Поп му је на то одвратио, да му је не може дати, јер има живу прву жену.

[1]) Ibid. p. 200 б. »... Прки мѣжь захтѣка пакъ якое жинѣ имѣти«.

[2]) Овде је наиме у толико кумство било, што је рођени брат првога покојнога мужа ове жене, крстио рођеног брата овог другог њеног мужа. Ibid. p. 199 б.

[3]) Ibid. p. 200 б.

[4]) Ова је тужба врло интересантна и карактеристична за оно време и социјално одношаје наших предака, те је ја то у целини ово приводим:

»Свѣтлостѣ и пришкшенію сѣдѣ поклонити и и приказать якое тѣжкѣ«.

»Како і оки Илиа имао жинѣ прицѣ, имао са ию 4 дети и што киш жина закрилиомь, »паки якое прицѣ прогна шд 4 детета, а што ѣтои матери нощи подь пошоломь, а онь и сѣдн »наштетати на ию ћћра Станоикѣ, па рекѣ Илиа Шишића: »И ћѣ шкѣ дикоикѣ ѣзѣть, а киздиѣ; »за ћ моя глаки отиць, шли ћ неки од дикоичина рода ѣкрѣть шд рѣки Илие Шишића«. И »отога и прадолио како шлиь прети огнилиь, а ми ѣкѣтао проскицѣство ѣ Тѣркои клизѣ сѣда »имаио, но и коиио кѣтри«.

»И ѣ толиѣ за рекоуь скоиѣ домићиѣ: подаи, господарѣ, дикоикѣ кизѣ кроки, і кидиць »і хоћѣ пиѣѣть крка«.

»И паки питѣри иаль Тѣрки, тѣ иаль Тѣрци доходиш и за шиллаи дикоикѣ ѣзиш, а жоиа мѣ і и сада жика. И шио дец жико дкое; одио нѣть шио що і сило нощи ѣ матери«.

»И тѣжила иицшоври Радосаѣ Иоканокићѣ, за каиаь доиоиь подложиѣ«.

»И ја то ѣкдока Вшлиић, штацъ иѣѣлиоа Вшлиа СтѢдиичиића, и Стекаи Стаиокић (В. Споменик ИИХIV. p. 200. а)«.

Али се овај не хтеде окануги попове ћерке и поче претити *не само судом турским, него и убијством.* Поп се побоја гнусног зла, те кад му намет зет доведе Турке на кућу, даде му ћерку своју. — А пошто се сада обе породице налазе под влашћу аустријском, која сваког штити од насиља других, то поп тражи своју ћерку натраг. И егзарах је одмах наредио, те је обркапетан крагујевачки Станиша Млатишум затворио тога намет зета попова и попу ћерку повратио; а када је Илија пуштен на слободу упућен је, да иде тражити своју прву жену.

Али, осим ових случајева неуредног брачног живота наишао је егзарах Андрија, у ваљевском владичанству, још и на неколико других неморалних веза, које доста оштро карактеришу распуштеност социјалног живота наших старих на доба тога. — Тако он вели, како је у чачанској парохији, у селу Љубићу, једна девојка живела у забрањеном одношају са својим очухом и с једним момком, те је затруднила. Очух њен, кад се за то дознало, побегао је у Турску, а момка и девојку ухватио је капетан чачански Јоанес Цизер и затворио их, те је девојку предао Циганима да је оштро избију. — Егзарах је тада наредио прóти чачанском Василију, да крсти дете кад девојка роди, а онда нека, уз помоћ капетанову, момка и девојку, као јавне блуднике, постави у срамни јарам пред црквом, једног празничног дана, и по том их даде још једном јавно набити, а за тим нека их венча.[1])

Сличан случај догодио се у селу Страгарима. — Ту је егзарах наредио, да се девојка јавно пред црквом набије, а господара код кога је служила и његова сина одлучно је „ѿ сваког закона хрістіанскаго, дондеже не придѣтъ на сѣдь црьковни;“ уз то још дужан је тај господар девојци и детету њену давати храну за две године, што у новцу износи сваке године по 12 фор. „понеже ка вгокомь домѣ сіе незаконіе нашло сѧ, что нїе хотѣо чѣкати докрѣ“.[2]) Други један случај збио се у селу Булковици, те је нишан у Блазнави затворио момка и он је признао, да је дете његово. Стога је наређено, да момак има девојку с дететом узети, али их поп Петар блазнавачки није хтео одмах венчати, јер је пронашао да су они деца од две сестре, те је прво јављено црквеном суду „да разѣжденіе ѕчинитъ...“[3])

Погрешно би било мислити, да је таково не нормално стање социјалног, а нарочито брачног живота било само у оном делу нашега народа, који је тек недавно пред тим временом изашао испод ропства турског, или се још у њему налазио, јер имамо доста јасних података,

[1]) Ibid. p. 200.
[2]) Ibid. p. 199.
[3]) Ibidem.

да је скоро исто таково стање било и у оном делу народа нашег, коме су преци већ више од 150 година пре тога из ропства турског изашли, те живели, као храбри граничари, под строгом управом војничких аустријских власти и бодрим оком римских мисионара.[1]) — Тако се у једном акту војничких власти, у бившем ђенералату варађдинском, од 1738. год., прично тврди, да код српског народа у том крају доста снажно влада отмица (raptus) и полигамија, јер народ нема врховне црквене поглавице, пошто унијатског епископа марчанског не признаје и неће да му се покорава.[2])

После овога не најдоцкоро за пуна два деценија, у архивским списима, ни спомена о т. зв. бигамији и полигамији код нас. — А то је донекле и разумљиво: Наше црквене власти, којима је сада на чело дошао пећски патријарах Арсеније IV. Шакабента, добиле су за то време слободније руке и опет почеше вршити своја права при разводима брака, по позитивним канонским прописима православне цркве, или у смислу тих прописа, те разведенима допуштаху да ступе у нове законите бракове. А државне војничке власти, пошто им је испрва сва пажња концентрисана била на несретни рат с Турцима од 1737.—1739. г., а за тим на оне многе ратове у почетку владавине нове царице Марије Терезије, нису ни доцније да свом силом наставе свој рад на остварењу сталне тежње римокатоличких мисионара за суживањем канонског права православне цркве у опште, а нарочито у брачним питањима. Али за то, чим се ратно врење мало стишало, подигоше се опет те власти, и ми се, скоро из године у годину, сретамо са новим одредбама тих власти против познате нам т. зв. бигамије и полигамије међу нашим прецима...

---

[1]) То је дакле етнографска црта нашега народа која се ни данас не само није изгубила, него чак више као да јача и напредује, јер су бракоразводне тужбе данас, тако рећи, поплавиле све духовне судове наше. — Управо је страшна слика, коју нам пружају многобројна акта тих судова!

[2]) Види преко тога акта сачињеног од ауditора Колнера у М. П. А. К. бр. 568 ех 1738. г. и упор. у Летопису Матице Српске књ. CXXIII. р. 119.

— У једном рукописном летопису манастира Марче, која се сада налази у манастиру Лепавини, забележено је под год 1742. и ово: »Сіе лѣто шмала кѣни 8 фари шпой и Крнеи Іки»ничкои юдѣлана кыть, поиже уотѣлиб по прижѣлиб поломъ заломъ окичше ш патомъ архі»діаконъ Стефанъ, такожъ и за шкѣрнін кило є живитиса, что шоолкно сталнио да то зло »прично. Сіи жі шуотѣши покинокати и, но проти шлиб томъ 8 домъ Іокина Раилана и Лѣкі »Стѣпанића 8 шлъ Дѣанокіи цѣкки протикиб женитѣкъ готкорша. Кнозъ ручшога пла Станко »Чокиѣъ, Кое Маргѣшиг из Ширинца, Дмитаръ Раилань и старій шокаръ дангоша крат»Ѣкдоша на коиѣ, запазили нашега кратя Гюргіа 8 плъ Ширинцін код Стоана Вѣклирокића, »и кога и гологлака на коиа га литаѣли, иподъ коиа ногі вкзали, по лютой мѣкаки до Дѣа»нокица вѣжно клекли и разлечшими коки прибдили, такоки кіззаконній крак гочгсати... (Лист. 4.)«.

Из петог деценија осамнаестога века имам само један податак, који је доста интересантан, а и важан, јер нам осветљава једну до сада не истакнуту страну овог занимљивог питања. То је на име једно писмо Будимцима од неког Живка Смаилова из Шида, од 2. новембра 1744. године, у коме прича, на захтев будимске српске општине, како га је његова жена Марта, која се тада у Будиму налазила, оставила и како је он поред ње живе другу жену узео и с њоме се венчао без икаковог црквеног развода, па за то допушта и Марти, да се и она може слободно за другога удати. Ево како то, за нас интересантно, писмо гласи:

„Како ми ѣдѣ подписати атестираме или ти сведочиме, за сиу та„мошнюю Мартѣ, коя вете несрѣчно сочеталасѧ оканомо краѣ со мною Живком; „и никаковаго измеждѣ нас не кист смешенија, и она мене оставила самоволно „и отишла аможе хощет. И аз тѣю ожидах, и никаковога гласа не окрѣтох; „и по том аз поих дрѣгѣ женѣ и црковним браком сочетасѧ и она аможе „хошчет нека иде, и кто хоще тѣю поити одъ мене мѣ просто и аз паран „никогда бити хощѣ, и подписѣюсѧ со Мартиним братом и заскидктел„стѣю тако да аз инѣю имѣю женѣ има два лѣта".[1])

Карактеристично је, да будимски учитељ и проповедник, а после и владика, Дионисије Новаковић, — набрајајући у једном своме писму од 1747. г., неком архијерају у Русији, све злоупотребе српских архијереја карловачке митрополије, против канонских прописа православне цркве, — спомиње, с обзиром на брачне односаје, само то: „што се „за новац даје допуштење четвртог, петог, па и шестог брака,[2]) и „епископи и архиепископ се хвале, да га могу давати без свјатјејших „патријараха и свјатјејшега Синода".[3]) Према томе изгледа, да су наши архијереји у то доба, што се тиче развађења бракова и давања диспензација од извесних степена сродства, у главном тачно поступали по смислу канонских одредаба наше цркве, — кад пажљиви и учени Дионисије, који беше један од првих Срба, који свршише Кијевску Духовну Академију, није им у томе погледу нашао баш никакове замерке. А ми се уз то, из разних других архивских података, из тога, ранијег, а и каснијег времена, уверавамо доста поуздано, да су код нас бракови испрва врло ретко и због саме прељубе развађани, а

[1]) Гласник Срп. Учит. Друштва II. од св. V. р 77—78.

[2]) Из преписке епископа темишварског Николе Димитријевића са патријархом Арсенијем IV. Јовановићем-Шакабентом, уверавамо се да је заиста тако било. — Интересантно је, да је у случају кад муж отера жену и с другом се венча, те кад ова умре и он опет уме прву жену натраг, по народном схватању тај чин означаван као трећи брак, док су га представници цркве рачунали као други брак (Види: Концепат-Протокол владике Димитријевића у М. II А. К., међу неиздвај. списима).

[3]) Погл. у М. Јакшића, — О Арсенију IV. Јовановићу-Шакабенти („Бранково Коло" од до 1895. р. 1374).

камо ли ради других каквих узрока, док касније сретамо то чешће и због мушке и женске неспособности за брачни живот; — ну, већ сад ваља ми истаћи, да се и у таковим приликама поступало ригористички и врло пажљиво...

Из једног Конзисторијалног Протокола Архидијецезе Карловачке сазнајемо, како је 1754. г. подигао бракоразводну тужбу против своје супруге, с којом је зло живео (т. зв. неодољива мржња) неки сапунџија карловачки Јован, а митрополит Павле Ненадовић место развода даде их обадвоје јавно избити, па се после тога измире. Исто је тако било и са неким Рацком Нерадинцем и његовом женом, — само што су ови паметнији били, те их је већ претња с батинама измирила.[1]) А 26. маја 1751. г. није дозвољено Томи Леоптијевићу из Сотина, да ступи у брак с неком женом, којој је муж нестао, док се исказом и заклетвом сведока пред Конзисторијом не докаже, да је први муж те жене заиста умро.[2])

(Наставиће се).

Преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Многопоштовани читаоцима „Источника". Пошто је на предлог Његова Високопреосвештенства архиепископа сарајевског и митрополита Дабро-босанског господина *Евгенија Летице* премјестила висока земаљска влада за Б. и Х досадашњег уредника »Источника« синђела преч. г. Др. Симеона Поповића, из државне велике гимназије у Сарајеву за професора Богословије у Рељеву, а професора исте Богословије свештеника Др. Тому Поповића за професора-катихету у државну велику гимназију у Сарајеву, то је високодостојни Велики Црквени Суд обазирући се на штампарски закон својом одлуком од 26. августа ове г. број 174. повјерио уредништво »Источника« Др Томи Поповићу. Ова промјена у уредништву неће ништа утицати на правац листа, јер правац листу одређује његов власник високодостојни Велики Црквени Суд.

Уредништво.

[1]) „Српски Сион" од 1904. г. р. 431. а.
[2]) Ibidem p. 364. б).

Званични огласи.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 884 из 1909. 2—2

Стјечај.

Према VIII.—XX. закладног писма блаженоупокојеног митрополита Ђорђа Николајевића овим се расписује стјечај на једно стипендијско мјесто из његове закладе са 640 круна годишње а за слушаоца којег свеучилишта у Аустроугарској монархији. Ову стипендију може потраживати онај младић, који до 20. септембра 1909. год. по старом кал. уз молбу своју упућену овом епархијском црквеном суду докаже:

1. да је Србин православне вјере;

2. да је с успјехом положио испит зрелости у којој средњој школи односно да је уписан за редовног слушаоца на коме било факултету у Аустроугарској. У овом случају ваља да молитељ поднесе и свједоџбе о евентуалним досадашњим колоквијама и испитима;

3. да је потпуно здрав;

4. да је сиромашног стања;

5. да је како он, тако да су му и родитељи доброг религиозно-моралног владања. Ово ваља доказати свједоџбом надлежног парохијског звања.

При избору стипендисте имаће првенство младић родом из Јаска у Сријему, а иза њега рођени Херцеговац и најпослије рођени Босанац.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 12. августа 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 142. из 1909. 3—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста у Власеници расписује се стјечај са пријавним роком од шест недјеља рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику“.

Молбе ваља поднијети овом црквеном суду и уједно им приложити свједоџбе о свима, како богословским, тако и прије богословије свршеним наукама. Парохија власеничка броји преко три хиљаде душа

и то: парохију сачињава варош са околним селима. Парохијалног стана нема.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 5. фебруара 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 958 ех 1909. 2—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста на парохију Гласинац у протопрезвитерату рогатичком расписује се стјечај с пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику".

Молбе ваља поднијети овом црквеном суду и уједно им приложити свједоџбе о свима, како богословским, тако и прије богословије свршеним наукама.

Парохија гласиначка броји преко три хиљаде душа, а сједиште пароха с парохијалним станом је на Сокоцу.

У Сарајеву, дана 4./17. септембра 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Д. Тузли.

Број 590 из 1909. 2—3

Стечај.

Овим се расписује стечај ради сталног попуњења парихијског мјеста на парохији у Дворовима, протопрезвитерата бијељинског.

Дворовска парохија нема парохијалног стана, а има 378 домова са 2374 душе.

Молбенице инструисане по §§ 90. и 91. Уредбе треба поднијети Црквеноме суду у року од шест седмица иза првог увртења овога стечаја у званичном црквеном листу „Источнику".

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Д. Тузли. 18. август 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Д. Тузли.

Број 589 ех 1909. 2—3

Едикат,

којим се, боравком непознати Милан Гачић из Брчкога, позива, да се у тромјесечном року писмено или лично овом суду пријави и одбрану себе по тужби законите му супруге Петре рођ. Недића из Брчкога, преузме, или суду означи својег опуномоћеног заступника, са којим се може брачни процес отпочети и довршити.

До друкчије и даље одредбе, засад је црквени суд службено Милану поставио заступником преч. госп. јереја Стевана Поповића, пароха брчанскога, с којим ће се, по безуспјешном измаку едиктуалног рока, брачни процес спровести и довршити.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Д. Тузли, 18. августа 1909.

Предсједништво.

Опаска. Умољавају се многопоштована гг. читаоци »Источника« а нарочито они, којих се тичу наредбе високопреч. епарх. црква. суда сарајевског, да у броју 12. од ове године измјене стране 185., 186., 187. и 188., и ставе 1., 2., 3. и 4., како би се евентуално могле све наредбе реченог суда од »Источника« раставити и под својим страницама у једну књигу увезати, а уредништво »Источника« ће — као што се из овог броја види — стране, на којима су те наредбе у »Источнику« штампане, у будуће засебним бројевима редом нумерисати.

»Источник« излази у свескама досадашњег формата на 1-ом табаку сваког 15-ог и пошљедњег дана у мјесецу. Цијена је листу на цијелу годину 3 фор. или 6 круна, а на пола године 1·50 фор. или 3 круне; за стране земље на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији, а рукописи уредништву листа у Сарајево. Рукописи се не враћају.

Одговорни уредник: **Др. Томо Поповић.** Прва српска штампарија Р. Ј. Савића, у Сарајеву.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 773

Свима протопрезвитерским звањима дабро-босанске епархије.

Висока земаљска влада у Сарајеву отписом од 28. јуна (11. јула) о. г. бр. 28.839. саопштила је овом суду, да је на одавде поднешени предлог наручила довољан број »Катихеза Владимира Милутиновића« I. и II. дио и »Библијских повјести за основне школе« проте Јована Бороте. Наређује се наслову, да упути катихете народних основних школа свога подручја, нека предложе управама народних основних школа, да затраже код земаљског економата у Сарајеву по један примјерак споменутих књига и да се онда катихете истим књигама имаду у будуће служити као приручницама при настави у вјери.

При прегледу рада катихета народних основних школа имају се управитељи протопрезвитерата увјерити о том, да ли катихете споменута дјела као приручнике при настави употребљавају, и да ли и у колико методски поступак изложен у споменутим катихезама у катихетском раду примјењују.

Из сједнице епархијског црквеног суда држане 12 августа 1909.

АЕ Митрополит:
Евгеније, с. р.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Ад број 1279/918

Упуство:

Вјероучитељи народних основних школа раде на часу вјеронауке са два или четири разреда и то 2 часа седмично; према том код вјероучитеља, који раде на часу са два разреда отпада просјечно за сваки разред по један час седмично на вјеронауке, а који раде на часу са четири разреда отпада на сваки разред само по пола часа седмично. Обзиром на број вјероучних часова катихети из наставног градива одређује толики квантум, колико ће га моћи према дидактичко-методичким правилима обрадити и утврдити као сталну својину духа ученикова.

Прописана наставна основа одређује за дјецу I. разреда молитве на црквено-словенском језику, то градиво према могућности схваћања дјечијег неодговара душевном развоју малих катихумена, обзиром на душевни развој и моћ схваћања најподеснија је, да се дјецом I. и II. разр. обради прва настава у вјери, у којој је изложен један дио старозавјетне и цијела новозавјетна историја. Катихети је дужност, да обрађујући прву наставу у вјери, упозна дјецу са истинама вјере и морала пружајући им градиво у облику приче и настојећи, да у катихумена пробуди интерес и изазове сурадњу дјечијег духа у настави. Појмови из прве наставе у вјери морају се добро разјаснити, с тога се катихета мора за сваку методичку јединицу спремати и саставити питања, како би са дјецом градиво потанко и исцрпно разглобио; а поред тога дјецу радом не заморио. Прва настава у вјери може се и мора се цијела свршити са I. и II. разр., с тога ће катихета радити поједине методичке јединице у споменута 2 разреда у концентричким круговима, тако да ће дјеца II. разр. градиво прве наставе у вјери у мало већем опсегу научити, него што су га у I. разр. учила, према том од II. разр. мора

тражити, да обрађено градиво не само савладају, и темељито проуче, него да га усвоје и у животу примјенити знају и могу. Поред тога дјеца у II. разр. треба да се упознају са црквено-словенском азбуком, а I. разр. да научи црквено-словенски и српски текст молитве Господње, Поздрав мајци Божијој и јутрењу молитву.

Са III. разр. треба катихета до краја школске године, да сврши I. дио катихизиса од Др. Летића.

Са IV. разр. треба да понови I. и II. дио са додатком о богослужењу, да обради.

Са III разр. треба катихета да понови из прве наставе у вјери: о створењу свијета, о првом човјеку, о рају, о првом гријеху, о обећању избављења, о закону и заповједима Божјим, а послије тог треба дјеца по приповједању катихете у најкраћим цртама, да науче хронолошким поретком историју старог завјета и то само главне историчне моменте и праобразе новозавјетних догађаја. Кратку згодно изложену и према дјечијем схваћању обрађену историју старог завјета наћи ће катихета у библичној повјести проте Јована Бороте, која је књига прописана за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини. Главни моменти из историје старог завјета налазе се у чланцима: 5, 7, 12, 16, 18, 21, 22, 27, 31, 34, 35, 43, 45, 48, 53 — Петровића библијских приповједака старог завјета.

Са IV. разр. у краћим цртама треба поновити са дјецом догађаје из новог завјета према стеченом знању из прве наставе у вјери, а то исто градиво садрже и чланци Петровића библијских приповједака новога завјета и то: од 1 до 8, 11, 20, 21, 22, 27, 28, 30, 32, 35, 36, 46, 49, 54, 56, 57 до 62.

Пошто ће катихета за обраду катихизиса много времена требати, с тога ће градиво из библијских приповјетки новог завјета само у главним цртама узети, али све што се узме мора се узети у краће, али темељито обрадити и утврдити, а ако катихети претјече времена може из библијских приповједака новог завјета узети још чланке: 9, 10, 12, 13, 18, 29, 34, 41, 52, 53. 63, 65, 66 и 70.

Са III. и IV. разр. узеће заједничке вјежбе из читања црквено-словенског и обрађене све прописане молитве на црквено-словенском језику. Сваки час вјеронаучне наставе треба да започне и сврши којом црквеном пјесмом.

Референт: *Гаврило Гашић*, презвитер.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 1279. ех 1909.

На основу овопредметног предлога реферата

Ријешено је:

Наредити управитељима протопрезвитерата, да сваке године у току друге поле мјесеца јануара полугодишњим испитима за први семестар, а у току друге поле мјесеца јуна полугодишњим испитима другог семестра из вјеронауке присуствују на народним основним школама дотичног протопрезвитерата у ове дане, које им као такове надлежни котарски уреди означили буду, да по одржаном испиту обзиром на приложено под ·/. упутство вјероучитеља на његове евентуалне недостатке у погледу методе рада и распореда градива упозоре и упуте, како би вјероучитељи својим васпитним поступком са дјецом на часовима вјеронаучним

пробудили пажњу и интерес дјеце за религиозне и моралне истине, одњеговали у срцу катихумена љубав према тим истинама и покренули у њима вољу, да истине православне хришћанске вјере и морала у животу рade и савјесно изврше. Том приликом према наданом упутству одавде школске ће управе ставити на увид управитељима протопрезвитерата дневнике обрађеног вјероучног градива у дотичном семестру, из којих ће се дневника они моћи увјерити, колико је вјероучитељ прописаног градива у дотичном семестру предузео, да ли је у дневнику уведено градиво обрађено и добро утврђено, да ли је и колико је пута од наставе изостао; уопште је ли успјех постигао и то какав, а евентуално, какве су запријеке биле и од кога су потицале, те није добра успјеха получио. Управитељи протопрезвитерата по одржаним испитима да поднесу суду сваког семестра тачне и исцрпне извјештаје, из којих ће се моћи створити правилан суд о раду и успјеху катихета народних основних школа.

Из сједнице епархијског црквеног суда држане 30. децембра 1908.

Референт:
Гавро Гашић, презвитер.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 669 ив 1909.

Наредба

српско-православном парохијском свештенству као катихетама народних основних школа Дабро-босанске епархије.

Црквени суд из достављених му на преглед вјероучних дневника осједочно се је, да вјероучитељи народних основних школа већином катихизирају у сва четири разреда само 2 часа седмично. Вјероучитељима народних основних школа, који раде у сва четири разреда само 2 часа седмично, неминуће је обрадити вјероучно градиво прописано наредбом од 15./27. јуна 1895. бр. 1396. АЕМ. конзисторије Дабро-босанске као тадашње надлежне духовне власти, које је градиво и висока земаљска влада у Сарајеву наредбом својом од 23. септембра 4. октобра 1895. бр. 120, 352./I. усвојила. С тога је овај епарх. црквени суд из сједнице од 25. новембра 1908. замолио високу земаљску владу, да број седмичних наставних часова за катихизовање у народним основним школама повиси. На поднешену овопредметну представку овог суда земаљска влада под бр. 2788 од 9./22. јуна 1909. најавила је, да њезином наредбом од 23. септембра — 4. октобра 1895. бр. 120.352 није одређено, да се сва четири разреда, спојена у једној разредној соби, морају у исто вријеме настављати у вјеронауци, него се и у таким школама, гдје један учитељ ради са два, три или четири разреда заједно, могу поједини разреди засебно катихизирати и могу се за поједине разреде одређивати засебни наставни сатови, тако да на свако поједино годиште или на два годишта заједно дођу по два сата седмично, према томе, у колико вјероучитељи могну досјети на овако повишен број сати и у колико се тако уређен број сата може смјестити у школском распореду сати без уштрба по онај број школских сати и по успјех у другим наставним предметима.

С тога се наређује катихетама народних основних школа, како онима, који су до сада радили са четири разреда заједно (истодобно) само два часа

седмично, тако и онима, који су радили на часу са 2 разреда и то по 1 час седмично, да у споразуму са дотичном мјесном школском управом број седмичних вјеронаучних часова повисе тако, да мјесто досадашњих 2 вјеронаучна часа у будуће раде 4 часа седмично, ако је школа у сједишту парохову и то радећи са I. и II. разр. истодобно 2 часа седмично и са III. и IV. разр. у исто доба 2 часа седмично; а ако је школа изван сједишта парохова, да мјесто досадашња 2 вјеронаучна часа у будуће раде 3 часа седмично, и то радећи са сва четири разреда на сваком часу вјеронауке заједно.

Управитељи протопрезвитерата имају сваки пут иза прегледа рада катихета народних основних школа у извјештају своме о постигнутом успјеху катихете истаћнути, да ли је у колико је дотична катихета овој наредби удовољно.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане 18. јуна 1909.

За АЕ. Митрополита Дабро-босанског:
у. а.
Редовни члан епарх. црка. суда:
Гавро Гашић, презвитер.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 119 из 1909.

На основу овопредметног образложеног предлога референтова, да се обдржавање свештеничких сједница у појединим протопрезвитератима спроведе:

Ријешено је:

Упутити управитеље свих протопрезвитерата, да сваке године најмање двије сједнице са свештенством свога протопрезвитерата одрже и сваки пут све своје свештенике претходно о дневном реду и дану сазива обавијесте, а по одржаној сједници записник свештеничке сједнице са свима расправним предметима овом суду на одобрење односно на знање поднесе.

Свештенство у сједницама расправљало би питања, која се односе на рад свештеника као свештенослужитеља, пастира, учитеља и проповједника, а расправљајући о том старало би се, како би што успјешније у свима правцима рада и живота удовољило позиву своме именито: као проповједници слова божјег, начелници парохија и као катихете и изналазило би пута и начина, како би религиозно морално стање народа најуспјешније унаприједило, духовни развој повјерених потпомогло, од предрасуда народ ослобођило и од вјерске равнодушности очувало. Према томе рад свештеничких сједница кретао би се у границама, које обухватају дужности свештено-пастирске службе, с тога би се на сједницама и претресала само она питања, којима је циљ, да се вршењу многоструке и пуне одговорности свештеничке службе помогне.

На једној од свештеничких сједница, која би се сваке године уз св. апостолски пост одржавала, имала би се увијек исповијест и причест свештеника извршити. Сваке сједнице одредило би се, ко ће пригодом идуће свештеничке сједнице у цркви служити, а ко проповједати — а да се сви закључни сједнице по одобрењу овог суда тачно изводе, о томе ће се старати управитељи протопрезвитерата као надзорни органи суда.

Из сједнице епархијског црквеног суда држане 5. фебруара 1909.

Референт: *Гашић.*

ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА

РИСТЕ Ј. САВИЋА

јавља српско-православном пречасном свештенству да имаде на стоваришту све тисканице за **протопрезвитерска и парохијална звања у Босни и Херцеговини,** које су потврђене од **српско-православне консисторије Дабро-босанске** и моли гореспоменута звања да се у случају потребе изволе непосредно на њу обратити.

Са поштовањем

Прва српска штампарија
Ристе Ј. Савића
у Сарајеву.

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини**, — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато надање школских **писанака и задаћница, малих тека, цртанака**, као и све остале **писаће и цртаће школске потребе**.

Складиште разних **забавних књига**, као и све остале **школске књиге за Више дјевојачке школе и гимназије**.

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено-школ. одбора, која стоје свакоме на увид.

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Десетића улици број 8, према друштву „Просвјети“.

Јамчи за изврстан крој и солидну израду.

Основана 1876. године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића,

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица бр. 15.

Почасна 1904. бечка диплома — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такођер сам радњу снабдио са најбољим и најразновршнијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. н. грађанству и чиновништву, да ћу сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Цијене умјерене и на отплату.

Једини у Босни и Херцеговини пов. кројачки курс.

Одијело сваке врсте прави без пробе.

Год. XXIII. Сарајево, 30. септембра 1909. Број 18.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Садржај:

Незванично. — Matériaux de l'histoire du peuple serbe dans le passé. — Слово о побожном стајању у цркви за вријеме богослужења. — Преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Званични огласи.

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СВЕШТЕНИК ДР. ТОМО ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића Сарајево.

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 30. СЕПТЕМБРА 1909. БР. 18.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН

ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

Одговорни уредник:
свештеник Др. ТОМО ПОПОВИЋ,
професор-катихета вел. гимназије.

Незванично.

Matrimonialia

српскога народа у прошлости.

Студија из културне историје српскога народа.

Написао **Радослав М. Грујић.**

(Наставак.)

28. фебруара 1752. г. расправљана је пред Архидијецезалном Конзисторијом тужба неког Марка Степановића из Манђелоса, против његове супруге Живане, што неће с њим да живи. — Кад је пред Конзисторијом жена запитана, зашто неће да живи са својим мужем, одговорила је: да он није за брачни живот способан, те да је она још девојка и ако су већ више од годину дана венчани. Марко је тврдио, да то није истина, него да она то износи што је рада, да се може слободно скитати. И Конзисторија не хтеде јој веровати, него јој даде опшинути неколико камџија, да би је тиме заплашила и приволела да се мужу своме поврати. Али она и после шиба никако не хтеде на то пристати, него јецајући рече: „да болше волит у воду скочити и удавити се, него „ли би пак за овога мужа пошла, и ашче ју приморајем, да сама себи „смрт задати хоће; но просила се поћи у стари Јазак манастир, код „ондје сушчих монахин послуживати и живјети". Конзисторија је ову најаву њену узела у обзир и издала одлуку: „... Стога и ми разсуж-„дајушче и бојашчеја, ашче ју силоју за мужа поити приморамо, може „она или себи или мужу на убиство устремити се, и да таква зла „избјежим судихом по јеја зактеванију бити, и с препоручителним пи-„санијем у стари Јазак манастир послахом ју пребинати; и мужа јеја

„увјешчахом за њекое време да потерпит, докле видимо какав и онамо „живот она показати будет. И приказахом јему. да њој њезине, код „његовога дома находјашчијасја халини и кошули даст; особито же „за то мавђелскому кнезу привручихом писанием, ашче би Марко „доброволно халетина дати Живани не хотјел, да га кнез принудит".[1])

Имам при руци и две молбе, из тога и нешто ранијега доба, за развод брака; али не нађох решења на њих. Обе ове молбе имају доста интересантан садржај за карактеристику онога времена и наше социјалне, а нарочито брачне одношаје, па ћу их у оригиналном тексту у главном привести.

— У првој Молби[2]) нека Анђа, снаха Шана екмеџије, моли архиепископа, да јој даде „wпрощенꙗ книгѣ", јер вели за свога мужа: „Доста самꙋ га чекала; да є wтишаw конюмь трьговиномь, или да є оу „сконюн вери чекала би га до свое смрьти. Єкрѣ є свою изгѣбиw и wженiw се, „а послао ми є .ѓ. книге wпрощене, и те сѣ книге коди свекра и коди све„кре, и они ми веле: ако ти да господинь митрополитъ книгѣ wпрощенꙗ и „ми ћемо ти дати. Еиште га чекати не могѣ, конмь се до последка да не„падземь оу кое искшење, те ћѣ сама себе wсрамотити и кити покорь моимь „родителемь. Того ради молимь ваше блаженство, да ме wпростите, а за wстало „како васъ Бог ꙁчи и како васъ настави Дѣхъ светыи".

Друга је молба[3]) неког варошанина карловачког Христе Ивановића. Он се тужи на своју жену и вели: „Предь шестъ лѣти вѣнчаw „нась покоини попъ Иѣковь ѕ горнеи цркеи, и лепо мирно живели смо до три „лѣта. После нѣзинь ѿчѫ Петко Ђерманевић и нѣзина мати сваки дань „женѣ ѿ мене премамлюћи и на мене хѫѣ говорећи, ѣде жина своюволю „скитати се по махали. Оу томѣ поче се на женѣ свакоякe речи ѿ люди го„ворити, и ја ћу да ю покарамь и нѣкы кратъ шапомь ѣдариw. Оу то доба „скочиw нѣзинь ѿчѫ Петко и два женина брата с колемь на мене вичући: „ѣки пасью кѣрѕ, ја ѣѕ га платити! И ја ѿ ниxове силе едва ѣтеко, ѣаѣ ме „ѣбити. Паки ѣшли ѕ кѣѣ мою, те покѣпили све мало и големо мога сиро„машства, паки латили и женѣ мою и ѿвели, шко трећа година; и дань да„нашни не знамь: или сѣ є ѣдали, или камо ли wкрили. Иѣ ищемь женѣ, а „они ми говоре: ти се жени дрѣгомь, а оноизи само ми нашли болега человека. „Иѣ велим: тѣжићѣ се двором митрополитском, а они ѿговараю: не сѣди нами „митрополитъ ѕ томѣ. Паки ми намећѣ расписти книгѣ, коюзде показѣемь. „Зато се молимь понизно, да ми ѕ томѣ ваше прѣсвешценство правицѣ мило„стивно провиди".

[1]) Ibid. p. 336.
[2]) Оригинал у М. П. А. К., — међу неексибираним списима
[3]) Оригинал — ibidem.

Не знам, као што рекох, шта је Архидијецезална Конзисторија, дотично митрополит учинио поводом ових тужаба и како је ствар решена; али имам из нешто каснијега доба, из седмог и осмог деценија осамнаестога века, приличан број докумената, који нам пружају доста јасну слику, како су Епархијске Конзисторије, које су у то доба, под утецајем римских државних власти, добиле већ неки сталин облик и делокруг,[1]) расправљале брачна питања у опште, а нарочито питања о разводу брака. — Та документа нашао сам већином у Епархијском Архиву у Пакрацу, и тичу се махом народа српског по Славонији и Хрватској; али је у томе доста и општег, карактеристичног за цео наш народ и рад свију наших црквених власти у брачним споровима, јер се је тај поступак основао на општој црквеној пракси и вековима створеном обичајном праву српске цркве, које су аустријске државне власти, у Митрополији Карловачкој, свим силама настојале да измену и што више приближе принципима римске цркве, — па су разуме се понешто и успеле, како с формалне тако и с материјалне стране...

Када су код нас, за митрополита Павла Ненадовића (1749.—1769. г.) формиране редовне Конзисторије и у њима отпочео живљи рад, један од најважнијих и уједно један од најчешћих послова њихових беху брачни спорови. — Једна занимљива појава нашега разузданог социјалног живота задавала им је тада највише посла. На име: ванредно много, управо невероватно често, наилазимо међу конзисторијалним актима доба тога на тужбе против девојака и њихових старијих, што су примили дар (обележје) и јабуку прво од једног, а за тим од другог па и трећег просиоца.[2]) Увређене и осрамоћене младожење притужиле су се обично својој надлежној Конзисторији, а ове су их све позивале преда се и кад је кривица девојчина ма и приближно утврђена, осуђивана је на 25—50 шиба или камџија, — које су им јавно ударене у један свечан дан, после службе Божје, пред катедралном или парохијском црквом, уз асистенцију световних власти; а родитељи таквих девојака, ако су сукривци били, осуђивани су — поред тога, што су момачки дар, јабуку и сав други трошак повратити морали — и на

[1]) Први пут покренуто је код нас питање о уређењу Конзисторија за митрополита Вићентија Јовановића (1731—1737. г.). Он је на име 10. јуна 1736. г., по споразуму са епископима, начинио што више и пројекат о устројству Архиепископске Конзисторије, која се касније назва Апелаторијом. Ту се говори и о дужности сваког епископа да наведе у својој епархији Мању Конзисторију, у којој ће се расправљати ниже ствари (Концепат у М. П. А. К. бр. 384 ех 1736. г.). Али од ових Конзисторија не би ништа, и тако је за патријарха Арсенија IV. и на Народно-црквеним Сабрима покретано питање о њима. — Њихово устројство и рад отпочиње управо тек с митрополитом Павлом Ненадовићем...

[2]) Начини, како је до тога долазило, врло су различити и ванредно карактеристични за друштвене односаје и народне обичаје наше, — али их не можемо овде истицати, јер би нас то далеко одвело.

посебну глобу, сношење трошка судског, а у извесним тежим случајевима и на батине и тамницу. А бивало је случајева, да су шибе и батине, на посебну молбу, претваране у глобу од 6—12 дуката — у корист катедралне или дворске епархијске цркве.

Слична казна, уз тамницу, постизавала је момка и његове другове, који су отели или само покушали отети девојку, која је хтела да пође за дотичног момка, а старији јој не дадоше. А таквих случајева бивало је много, особито по провинцијалу (паорији), док су у граници, због строгости војничких власти такови случајеви знатно ређи. — Ну, ако је момак уграбио силом девојку, против њене воље, и обешчастио је, тада је предаван световном суду, који му је обично за главу судио; али је бивало доста случајева да је такав момак помилован, ако су му девојка и њени родитељи опростили, ма и нехтела она за њега поћи. Карактеристично је, да су тако обешчашћене девојке, по Славонији, врло брзо после тога за другог момка удавале се, односно доста просиоца имале...

Бојем и глобом, а по каткад и тамницом, кажњавани су и они, који би девојку — момку, или момка — девојци покудили; а такође и они момци, који би девојку редовним путем испросили, па је пре венчања својој кући довели, као и девојка, која би против воље родитеља својих одбегла за каквог момка. Глобљени су и бијени такође и они, који су девојку у блиском сродству испросили, од кога се обично не даје диспензација, те ако није било опасности да ће веру изгубити, није им допуштано узети се, ма да су већ у једној кући живели и „крвосмешење“ имали. А бивало је случајева, да је жена због прељуба од Конзисторије осуђена на батине, па муж моли да је не бију и даје у име тога цркви по неколико дуката глобе...

Интересантан је рад тих Конзисторија наших и на диспензацији од извесних степена сродства. — Ту су морале наше духовне власти често пута да отступе од ригористичког принципа нашег канонског права и да се, силом околности, приближе канонском праву римске цркве; јер се чешће догађало у нашем народу, који је измешан са римокатолицима живео, да је по когод жалео и одлучио склопити брак са каковом својом рођаком, у таковом степену сродства, од каковога наша црква не обичава давати диспензације, па је онда претио да ће прећи у римску веру. — Да отклоне такову опасност од наших људи, често су наше црквене власти снисходиле и с обзиром на тај vis majoг даваху и такове диспензације, које се у обичним приликама никако не дају и т. д. и т. д.

Ну, за нас су овом приликом најинтересантнији они послови

наших Конзисторија, из друге половине осамнаестога века, који су се односили на тужбе због незаконито склопљених бракова и на молбе за развод брака, јер ће нам они дати прилично нових података, за тачније, потпуније и јасније решење питања о т. зв. бигамији и полигамији код наших предака.

Бивало је случајева, да је по неки свештеник, у незнању, венчао за другога удату жену, која је оставила свога првог мужа, а бивало је то и са знањем — за извесну награду. Такав један случај расправљао је 10. фебруара 1759. г. у Пакрацу игуман реметски Атанасије Исаијевић, као председник Конзисторије за „sedis vacantiae“, са „сосѣдители“, и ослободио је од оптужбе попа Филипа Кундаковића из Криваје, што је у не знању венчао удату жену за другога. Ствар је у овоме била: млада је дошла из Малих Зденаца у његово село, обукла на себе девојачко руво и променула име, те годину дана чувала овце неком Станку Вујићу. Ту се загледа у њу неки момак и поп их венча. Мало после тога дође по њу њен први муж и одведе је собом. — Парох се бранио и тиме, што је по обичају известио о томе администратора епархије Вићентија Јовановића-Видака и платио му венчаницу, која иде епископу, а себи је за венчање узео дукат глобе, „јер је такав обичај у овој земљи, да се толико од девојке самодошлице узима“.

12. септембра 1767. г. решила је Епархијска Конзисторија Пакрачка једну бракоразводну парницу у духу римокатоличке цркве. А на име: У Градишкој Регименти, у једном селу, живела је нека стрина са својим синовцем у забрањеном одношају, поред жива мужа; ради тога осудила ју је регимента на годину дана затвора, а била је већ и пре једном затворена од компаније због тога, што је још као девојка одбегла за једнога свога рођака, с којим се није могла венчати. Сад је муж потегао бракоразводну парницу и Конзисторија је у два маха покушала мирити их, али ти покушаји остадоше без успеха. Стога их Конзисторија растави „од стола и постеље“, с напоменом, да ако кадгод усхтеју опет заједно живети — имају ту своју намеру претходно Конзисторији пријавити, да им даде благослов за наставак брачнога живота.

1769. г. јула 7. писао је костајничко-зринопољски и северински владика Јосиф Стојановић своме егзарху у Северин (код Беловара), да је неком Јаћиму из Даутана дао допуштење: „с' разсѣжденіемъ Сѣнодалнымъ, да можетъ женитисѧ; оканє онъ првѣ женѣ да ранитъ и одека преко снега свога живота“. И Јаћим је на основу тога венчан са другом женом и с њом многу децу изродио, али је своју прву жену

од себе сасвим отерао и није се хтео о њој ништа бринути. — Стога се она 1779. г. потужи Епархијској Конзисторији у Пакрацу,[1]) јер вели, за то, што је од мужа отерана, уништати је гоне да прими њихову веру и моли „разшєстиѕ книгѕ".

Још ми је познат један сличан случај, да је Синод Митрополије Карловачке, за време митрополита Јована Георгијевића (1769.—1774. г.), развео један брачни пар и мужу дао „разшєстиѕ книгѕ", јер жена није могла да уздржи ѹгіи, па му је дозвољено да се може другом оженити, али је прву жену дужан био хранити и одевати док је жив. А 10. јула 1777. г. пријавио је један турски емигрант у Мажићу — Игњатије Вуковић, који се поред живе жене оженио другом, да је то учинио по овдашњем обичају (nach jenseitiger weise), јер у Босни често бива, да муж ради неизлечиве болести женине њу просто отпусти и другом се ожени...

14. децембра 1775. г. расправљана је у Пакрачкој Конзисторији бракоразводна тужба неког Андрије Мировића, трговца из Копривнице, који је тврдио, да са својом женом Јованком никако не може у миру да живи, јер је међу њима већ поодавно наступила неодољива мржња. Конзисторија назва жељу тога трговца, да се због тога разведе са женом, грешном и неправичном и упути га на даљи брачни живот са његовом законитом женом; а уколико се он не би хтео покорити тој одлуци конзисторијалној, упућен је надлежни му прота Вујић, да од копривничког Магистрата затражи полицајну интервенцију.

Интересантан је случај био, пред Епархијском Конзисторијом у Пакрацу, и 19. маја 1780. г. — Тога дана разведен је брак између Николе Хајдинца граничара из Крижевачке Регименте, и његове супруге Ђурђије. Он је, на име, од 12 година венчан био са једном старијом девојком, па је ова после годину дана, због немогућности брачних односаја између њих, напустила га и побегла некуда у свет, те о њој пуних тринаест година ништа није знао. Конзисторија је прогласила овај брак као неваљан, пошто по каноншким прописима мора мушкарац при склапању брака имати бар 14 година. Та пресуда овако је мотивисана: „За то, аще и чрезъ правилнаго јерея под 3. февр. „1768. года къ браку съ Ђѕрђіемъ дѣвицемъ сочетанъ былъ естъ (Никола

[1]) Ова том приликом подробно прича: како је са тим својим мужем законито венчана у Северину, у потпуном узрасту девојачком, и живела је с њим мирно 5 г. и 2 месеца, и имала једно дете. Ну, наједанпут поче је он с њом, без икаквога разлога зло поступати и посећу тако жестоко бити, да је дете побацила и на смрт се разболела; а када је придравила још већма је показивао мржњу према њој, те ју је бездушно био и најпосле из куће прогнао. — За тим је преварио владику Стојановића и митрополита Георгијевића, као да је она сама од себе у тешку и неизлечиву болест пала, те су му допустили ѹмимо окичаѧ мнѣ иноческиѧ оставити и дрѹгѣ женѣ поѧти (Ориг. у Ев. Архиву у Пакрацу)".

„Хаджинац), wкаче скѣдости ради къ канонѣкъ къ сѣпрѣжестѣ wпредѣленныхъ „лѣтъ за некрѣпкое и никакоже не само присѣждается, него и емѣ Николаю „съ иною закономъ къ бракѣ сочетатится смѣти со симъ допѣщается". А ова одлука Конзисторије Пакрачке потврђена је потпуно 7. септембра 1780 г.: „къ скѣдѣнїи десятомъ Нарыщателнаго Архїепископо — Митрополитскагw Конзисторїѣма къ Карловцѣ".

Ну, највише је, у то доба, разведено бракова, ради мушке импотенције, али је и при том врло опрезно поступано.

— 5. фебруара 1767. год. тражила је једна жена развод брака, навађајући као узрок, да јој је муж изгубио мушку снагу. Конзисторија је ствар испитала и жену послала кући оца њеног, а мужа јој у фрушкогорске манастире, да се молитвом и другим средствима лечи. И човек тај провео је по манастирима 11 месеци, па му се снага повратила, те је дошао за тим пред Конзисторију и захтевао да му се жена натраг даде. Конзисторија је познала и жену у Пакрац, наредила им да три-пут метанишу и пољубе се, те их онда отпустила кући.

28. априла 1772. г. разрешила је иста Конзисторија брак Ђурђије Радмиловић из Јабланца (у Крижевачкој Регименти) и њеног мужа Вида Горановића, који је по властитом признању и сведочанству „фелчеровом" потпуно импотентан био. Њој се дозволило, да се поново уда, а њему је поновна женитба за увек забрањена. — У једном другом случају, кад је разведен брак ради импотенције мужевље, забрањено је било жени, да се уда за свога девера, с којим је дотле у прељуби живела.

На исти начин разведен је 11. јануара 1778. год. и неки Јован Кокан, граничар из Великих Зденаца, са својом супругом. Њега је у Пакрацу прегледао жупанијски хирург Хаберле и установио је код њега апсолутну импотенцију. Ево како је том приликом Конзисторија мотивисала своју одлуку о разводу: „По канонамъ православныя восточныя „цѣркве и 8ко листъ 155. книгы Правилныя Миръ съ Богомъ законима, идѣже „междѣ нѣиими брака препонами 8становленна кнна же препоны разорающая „сѣпрѣжество есть до wданыя сѣпрѣжескагw долга: до сегw же, кто не „имать возможности и до того и wмазокъ егw разорается. „И по листѣ 426., глава 49., грань 11. закона градскога, къ книзѣ Кормчїи, „разрѣшается бракъ, кнною нѣждною и безсловесною, егда нѣкто не какоже „вѣдетъ развлѣти жены и еже wтъ естества мѣжемъ данное творити невоз„можность; но аще 8ко три лѣта прекѣдетъ wтъ брачнаго времена, онъ же „ыкw истинный мѣжъ есть не покажется, разлѣчити сожитие и пѣстити раз„рѣшнїе... — За то се неспособном мужу и забрањује поновна же-

питба, а његовој бившој жени дозвољава, да може одмах у нови законити брак ступити...[1])

А 23. јула 1780. г. кажњена је једна жена јавним бојем, што је учинила прељубу, и ако се изговарала да је то учинила због импотенције мужевље. — Пред Конзисторијом је на име установљено, да је муж њен само привремено импотентан, те је упућен да код искусних људи и жена потражи лека, а жени се забрањује: „под изгѣ҃лѣніемъ живота, да сѧ к' предъ к' любод'ѣаніе пѣща съ инними персонами".[2])

У седмом и осмом деценију осамнаестог века имале су наше конзисторије пуне руке посла и са четвртим браком, који се у то доба већ тако уобичајио био, да је сматран као обична ствар, за коју ни диспензација не треба.[3]) — Закључком Синода Митрополије Карло-

[1]) Карактеристично је, да је импотентни муж, када му је конзисторијална пресуда проглашена: „съ ихъ Ексцилиціемъ господиномъ Архіепископомъ и Митрополитомъ протестиралъ него съ Маріею ѣ кождо крачного, ради киш Біомандѣтаго дефикта порядѣчитія". — Конзисторија је узела овај протест на знање и уписала га, да апелацију има поднета до 1 маја и. г., кад се Архиепископска Конзисторија састаје, јер ће иначе овај конзисторијални закључак постати правоснажан (Конзист. Протокол ех 1776—80. г. у Епарх. Архиву у Панчеву).

[2]) Навео сам овде само најкарактеристичније случајеве, а било их је много више. — Доста је било и неваљаних склопљених бракова. Опаснове су обично благосиљали свештеници без парохије (т. зв. supernumerarii), па су рада тога лишавани чина; ну они су умели и даље да настављају тај посао, те су их онда црквене власти као просте световњаке предавале грађанском или војничком суду (један такав случај забележен је у једном акту од 18. фебр 1772. г.). Такови свештеници издавали су што више и лажне исправе у брачним стварима, те су често велику конфузију због тога изазивала.

У то доба наши су Конзисторије збиља строго пазиле особито на женидбу странаца, те је сваки такав, осим аутентичног сведочанства о слободи неожењености, морао предвести и два сведока, која су заклетвом имала потврдити исправност тога сведочанства. Тек након тога дозвољавано је надлежном свештенику, да дотичног странца може испитати и венчати (тако је поступано 15. авг 1767. г. са једним Шибеничанином Петром Радовићем, који се доселио у Сићевиште).

Као незаконито склопљен сматрао се је и онај брак, који је потајно у кући, шуми, подруму и т. д. благословен (matrimonium clandestinum). — Тако је 31. децембра 1766 г. у конзист. седници у Панчеву закључено, да се једним тако благословеним супружима у Грубишићном Пољу забрани оцѣење и они неко време у тамници затворе. За храну у тамници имају платити 2 дуката. А после женина порођаја има их надлежни свештеник поново јавно у цркви венчати.

[3]) Владика панчевачки Атанасије Живковић (1770—1782. г.) јавио је 11. августа 1775. год. митрополиту Вићентију Јовановићу-Видаку, да се у његовој епархији, само у Бенеталату Варваждинском, налази више од 40 пари четвртака, те не зна шта да ради с њима: несме свештенство да венча, ни четвртаке да растављ, а особито оне, који већ много година заједно живе и по неколико деце имају, јер се боји да не пређу у унију или римску веру, као што је недавно учињено пасовачки пароѫ Вићентије Миљановић, из бојазни од казне, што је венчао једног четврто-брачног.

Свештенство је било уобичајило, да венча сваког четвртака, ако плаћа свештенику и цркви по два сплендара (свани по 12 фор.). — После одлуке синодалне почели су сви четврто-брачне растављати, а који се не хтедоше растати, ако није била опасност да ће изгубити веру, одлучивали су их од цркве и причешћа, децу су им за незакониту проглашивали, те им свештенство није смело никакове функције обављати. Тако се маја 1778 г. једном тако одлученом, у селу Ковачевцу (парохија рогољска), родило дете, а свештеник није се усудио крстити га, и како је тај човек са истом женом дотле већ 5. ситне деце имао, која су сва редовно крштена и као законита дотле сматрана. Пошто је тај човек био граничар звао се за шега лајтнант из Рогоља Огорелица и изнимно би допуштено свештенику, да то дете крсти.

Војничке власти у опште заузимале су се при оваквим приликама врло радо за своје гра-

вачке и потврдом царичином тога закључка од 11. новембра 1776. г., предузете су најстрожије мере, по свим епархијама, да се тај проту канонички обичај искорени, те су такови проклињани и од цркве одлучивани, док се не расташе, ма колико деце имали; а свештеници, који би се усудили такове венчати лишавани су службе па и чина, и на разне друге начине строго кажњавани... (Наставиће се).

Слово

о побожном стајању у цркви за вријеме богослужења.

Ръкотайте Господеви со страхомъ (Пс. 2, 11.). Ове ријечи напоминје Псалмопјевац свакој побожној души. Овим се ријечима тражи и од нас, да би свако служење Богу вршили са страхом, као слуге своме господару. Па кад је свако служење Богу нужно вршити са страхом, то онда особито, служење Богу у цркви треба вршити са побожношћу и страхом. За кога се моли света црква? Моли се и проси благодат и милост од Бога за оне, који иду у храм Божји и стоје у њему съ вѣрою, благоговѣніемъ и страхомъ Божіимъ. Тако, браћо, ми смо дужни долазити у Храм Божји и стајати у њему са побожношћу.

У цркви треба стајати са *побожношћу* и *страхом*. Зашто? Зато, што је црква дом Божји, мјесто невидимог присуства Божјег и што је сам Господ ко хралѣ свлтѣмъ Его. Стојећи у цркви, стојимо пред лицем самога великога и страшнога Бога, који не хотѣлъ беззаконія, и којему, не прилитъ лѣкавый, ниже прибудетъ беззаконникъ предъ очима Его. (Пс. 5, 5. 6). Ко се од нас смије усудити непристојно стајати пред поглаваром земље? Па кад морамо пристојно стајати у присуству човјека, та је ли могуће друкчије у присуству Бога? Је ли могуће без побожности и страха стајати ондје, гдје силе небеске служе са страхом и трепетом? Сачувај нас Боже! Ми смо дужни стајати са сваким благочинијем и пристојношћу, у скромним хаљинама, с правим погледом и окренутим лицем олтару Господњем. Тако нам се препоручује стајати у цркви а нарочито кад чујемо овај позив: стоимъ добрѣ, стоимъ со страхомъ... Ми смо дужни стајати са сваким благочестијем и чистотом, — у спокојству душе, у скрушености срца и у управљеним мислима Богу. Да мольтъ ко хралѣ свлтѣмъ плоть человѣча, и да стоятъ со страхомъ и трепетомъ, и ничтожи злаюе къ пѣсѣ да полишлятъ.

Стајати у цркви треба са *побожношћу* и *пажњом*. Зашто? Зато, да би могли учествовати у црквеном богослужењу, да би могли чути читање молитава и пјесама црквених. Па за то се често народ у цркви опомиње од служитеља

ничаре, нарочито ако је такозвана жена у кућу требала, те су црквене власти ту чешће крв пред прегледале, што није био случај у Плорији — Интересантан је један случај са њеним граничаром из Окучана Дамјаном Гвоздићем. Њему није било дозвољено да ступи у четврти брак, те он са испрошеном удовицом пребјеже у Босну и тамо се без сметње вјенча. Међу тим, када је царица издала генерални пардон на све војне бегунце и криваце, повратио се је и он у своје село са својом четвртом женом. Парох дотичног места не хтеде, у смислу синодалне царицом потврђене одлуке, признати тај брак и хтеде их раставити. Али се сад жале за свог војника сам пуковник Градишке Регименте, с молбом, да се овај случај прегледа, јер се бојати да ће граничар овај са својима опет у Турску побјећи или вером превратити, па тако и војска и црква изгубити (Ориг. у Пакрач. Епарх. Архиву).

олтара ријечју: кадилник, што значи: назимо Стојећи у цркви за вријеме богослужења, ми смо дужни пажљиво гледати на свештене радње, да би могли примијетити (видјети) у њима тајанствено значење и благодатну силу, пажљиво мислити на емисао појања и пјесама духовних, да би *појали Богу разумно*, пажљиво слушати божанствене списе (књиге) да би се научили закону Божјем и разумјели вољу Његову, *добру, угодну и савршену*. У противном случају, каква је корист за нас што идемо у цркву? Шта смо добили, ако смо сами били у цркви и престајали службу Божију? Служба Божија у цркви врши се ради нас и ради наше душевне користи. А ту корист добијамо тек онда, кад стојимо у цркви са побожношћу и пажљиво учествујемо у богослужењу.

У цркви смо дужни стајати са *побожношћу* и *молитвом*. Зашто? Зато, да би добили од Бога благодат и милост, коју нам проси света црква вршењем службе Богу у храму. За то нас подстиче узвишењу душе и срца говорећи нам: горѣ имѣмъ сердца и заповиједа нам, да се молимо Богу отъ всѣя дѹши и отъ всего помышленія нашего.

Истинито стојећи у цркви, не смијемо бити узалудни гледаоци свештеничких радња, нити хладни учесници у служењу Богу, него нам се треба узносити умом и срцем к Богу, горјети вјером и љубављу к Њему, изливати пред Њим уздисаје срца и топле молитве, побожно и срдачно Му се клањати, са смиреношћу и скрушењем припадати Му. Сјетите се митара, који се молио у цркви. Он је стајао у таком смирењу и побожности, да није смио подићи очи своје к небу, него је дубоко осјећао величину Божију и своје гријехе и само је говорио: Боже, милостив буди мени грјешноме (Лука, 18, 13). И не заборавите, да је он отишао кући оправдан код Бога т. ј. добио опроштење гријеха и спасење.

Ето како треба стајати у цркви када се свршава божанствена служба. Шта ћемо казати сада, браћо, о онима од нас, који се јављају у храм Божји с немарношћу и гордошћу, који стоје у цркви без пристојности и скромности, који заборављају на светињу дома Божјег и не обраћају пажње на богослужење, него се занимају сујетним разговорима, веселе се и смију? Зар то није заборав на Бога? Зар то није увреда светиња и подсмијевање над светим дјелом Божјим, црквеним богослужењем и општом молитвом? О, страшни гњев Божји грози нарушитељима побожности и благочинија у храму Божјем при богослужењу! Проклятъ человѣкъ творяй дѣло Господне съ нерадѣніемъ (Јер. 48, 10) говори Бог преко пророка. Шта је урадио Спаситељ, кад је нашао у храму јерусалимском неред и рад, који није приличио светињи мјеста? Јеванђеличе приповиједа, да је Он изтворивъ кнутъ отъ вервій, вся изгна изъ церкве (Јов. 2, 15).

Браћо, чувајте се немарног стајања у цркви Божјој и занимања рада неприличног и непристојног, да и нас не истјера Господ из благодатног дома свога. Него, долазите у цркву са усрдношћу и вјером, стојте у њој с побожношћу и страхом, пажљиво слушајте служење Богу и сами учествујте умом и срцем у узношеним молитвама Богу. *Да приступимо к пријестолу благодати, да примимо милост и нађемо благодат за вријеме кад нам затреба помоћ* (Јевр. 4, 16). — Амин.

С руског *Д. К.*

Преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Канонička визитација Његова Високопреосвештенства АЕ и Митрополита захумско-херцеговачког господина Петра у Стоцу и Љубињу, и освећење цркве у Зиљерини (котар Билећа).

Да би се што боље упознао са животом своје паствe, да би се и лично увјерио, у каквом се стању налазе св. цркве и школе и како подручно му свештенство врши повјерену му дужност у винограду Господњем, кренуо је високопреосвештени АЕ и митрополит захумско-херцеговачки госп. Петар 4. септ. 1909. у каноничку визитацају у Столац и Љубиње у пратњи редов. члана епарх. црквеног суда у Мостару г. Теодора Говедарице и свога ђакона Саве Буквића.

На Пилету, 1 сахат далеко од Стоца изашли су у сусрет високом госту: администратор столачке парохије јеромонах Симеон Ђаковић, предсједник црквено-школског одбора у Стоцу Милан Ковачевић, предсједник српског занатлијског удружења у Стоцу Васо Милићевић и још лијеп број грађана столачких. Када је Његово Високопреосвештенство стигло у Столац, народ одушевљено и с достојним пијететом поздрављаше свога омиљелог архипастира. Стигавши до пута, који води цркви православној, око 5 сахати по подне, дочека га ту мјесни парох. администратор јеромонах Ђаковић у орнату са крстом и јеванђељем, те учитељство српске школе са школском младежи и лијепим бројем народа. Овако допраћен у цркву уз пјевање храмовског тропара и звоњење звона црквених одржано је прописно молебствије, послије чега поздравио га је мјесни парох. администратор јеромонах Ђаковић, на чему се госп. АЕ и митрополит срдачно захвалио. Одавде се упутио госп. АЕ и митрополит кући предсједника црквено-школ. одбора Милана Ковачевића, гдје му је и стан био приређен.

Сјутра дан, у суботу, 5. септ. 1909., посјетио је госп. АЕ и митрополит кућe неколицине грађана и прегледао парохијско звање, а у недељу, 6. септ. 1909., одслужио је уз асистенцију ред. члана епарх. црквеног суда у Мостару Теодора Говедарице, администратора столачке парохије јеромонаха Симеона Ђаковића и ђакона Саве Буквића св. литургију у мјесној цркви, којом је приликом поучио народ, кога бијаше дупком пуна црква, свему, што је за његову душу корисно и спасоносно, коју је поуку присутни народ са запетом пажњом саслушао. По свршетку св. литургије прегледао је школу и са одбором вијећао о потребама црквено-школским.

Исти дан, т. ј. у недељу, у 1 сахат по подне, отпутовао је високопреосвештени архипастир пут Љубиња, лијепо уз најодушевљеније пјевање испраћен од већине Сточана до Голубове кафане, према селу Драговиљима, пола сахата далеко од Стоца.

На Жегуљи, 1 сахат далеко од Љубиња, дочекаше и поздравише Његово Високопреосвештенство: парох љубињски Стев. Шаренац, предсједник црквено-школског одбора у Љубињу Перо Ђоровић, учитељ српске школе на Поцрњу Милан Шутвић и још лијепа кита грађана љубињских; а при уласку у саму варош Љубиње, око 5 сахати по подне, дочека га и поздрави котарски управитељ г. Комадина са мјесним чиновништвом. Окружен многобројним народом уз пуцање

прангија и звоњење звона допраћен је у цркву велики достојанственик црквени одакле се након прописно одржаног молебствија упутио кући пароха Стева Шаренца, где му је и стан приређен био.

Сјутрадан, у понеђељак, 7 септ. 1909. посјетио је високопреосвештени госп. АЕ и митрополит куће неколицине грађана, а затим исти дан, око 11 сах. пр. подне, са својом пратњом и двојицом чланова црквеног одбора врањачко-звијеринске парохије, који међутим бијаху стигли у Љубиње, кренуо на коњу пут Звијерине ради освећења тамошње новосаграђене цркве. Савладавши све тешкоће кршевита и стрмената пута преко Буковог Дола, Жрња и тзв. Крњина камена стигосмо сретно у Звијерину. Овдје у Звијерини на једно пола сахата далеко од новосаграђене цркве дочека Његово Високопреосвештенство мјесни парохијски администратор јереј Лазар Шакотић са мноштвом својих парохијана, пред којима лепршаше барјак са крстом. Пошто га је свештеник Шакотић поздравио добродошлицом, на коју се госп. АЕ и митрополит топло захвалио, крену поворка напријед пјевајући. Кад поворка пјевањем наговијести долазак Његова Високопреосвештенства, око 4 сахата по подне, ударише звона са новоподигнуте цркве и запуцаше прангије, а из груди сакупљеног народа у порти црквеној захори се громогласно трикратно »живио!« Пред вратима новосаграђене цркве дочека га са крстом и јеванђељем управитељ протопрезвитерата билећког протопресбитер Ђорђе Перишовић, који послије одржаног молебствија у цркви поздрави високопреосвештеног архипастира, на чему се овај љубазно захвалио.

Сјутрадан, лицем на Малу Госпојину (8. септ.) 1909., пошто је раније одслужена св. јутрења, око 9 сати прије подне отпочето је освећење цркве у част и спомен св. оца Николаја, архиепископа, мирликијског чудотворца, у присуству народа око 2000 душа. При самом освећењу, као и при св. литургији, осим госп. Митрополита, чинодјејствоваху још: протопресвитер и парох билећки Ђорђе Перишовић, редов. члан епарх. црквен. суда у Мостару јереј Теодор Говедарица, парох фатнички јереј Р. Бјелетић, мјесни парох. администратор јереј Л. Шакотић и ђакон Сава Буквић. По свршетку св. литургије красном бесједом поучио је високопреос. АЕ и митрополит народ, коју је благочестиви народ са великом пажњом саслушао.

Око $10^1/_2$ сахати прије подне свршен се св. литургија, а у народу наједанпут отпоче живље кретање и весеље. За вријеме ручка, дигло се више здравица: Његовом Величанству цару и краљу Францу Јосифу I., госп. АЕ и митрополиту, кот. престојнику Штрасману, куму црквеном Петру Кукићу из Бањака (кот. Билећа), црквеном одбору и народу врањачко-звијеринске парохије и т. д. Све ове здравице пропраћене су са »многаја љета«.

Пошто је према утврђеном распореду госп. АЕ и митрополит сјутри дан имао да служи у Љубињу, поздравио се са народом и у $1^1/_2$ сахат по подне кренуо пут Љубиња. Полазак Његов, као и долазак, поздравила је пушњава прангија и звоњење звона, а из 2000 грла присутног народа захорило се вишекратно »живио«.

Бијаше око $6^1/_2$ сахати по подне, кад је стигао госп. АЕ и митрополит у Љубиње.

Сјутрадан, у сриједу, 9. септ. 1909. (на Јоакима и Ану) одслужио је у Љубињу св. литургију уз асистенцију ред. члана епарх. црквен. суда у Мостару Т. Говедарице, мјесног пароха С. Шаренца, јеромонаха Јоаникија Петковића и

ђакона Саве Буквића, којом је приликом сходном бесједом поучио народ свему, што је за његов душевни напредак корисно.

По свршетку св. литургије прегледао је парохијско звање и школу, а затим примао поједине странке на преслушање а са црквено-школ. одбором водио разговор о потребама црквено школским.

Пошто се сјутра дан, 10. септ. 1909., поздравио са Љубињцима, око $7^1/_2$ сахати најутра пошао је високопреосв. архипастир из Љубиња и сватно се у село Поцрње, 1 сахат далеко од Љубиња, и ту ријешио спор у погледу питања, коме је светитељу тамошња црква посвећена, а затим преко Стоца отпутовао у Мостар, те здрав и весео у 7 сахати у вече срећно стигао у своју резиденцију. *С. Б.*

Црква у Далмацији.

Епископ задарски преосвештени г. *Никодим* изабран је прије кратког времена за почасног предсједника српско-правосл. црквене општине у Бечу, — која општина има нарочиту автономију.

У Србији.

Црквени приходи. Приходи парохијских цркви износили су у краљевини Србији течајем 1906. године 655007 динара, а приходи манастирски 251187 дин., свега 906814 динара. Дочим је расход црквени био 562275 а манастирски 221233, дакле свега: 783508 динара, што показује општи прираст од 123306 динара. Године 1907. пак имале су цркве 676962 а манастири 300913 динара, дакле скупа 976975 динара. Расход је износио: 586267 за цркве, а 242201 динар за манастире. Прираст је 148507 динара.

Архијерејски сабор састаће се у Србији 1. септ. о. г. да рјешава прописане послове своје.

У Бугарској.

Курс за образовање свештенства. Управа трновске епархије приредила је обзиром на јаку антирелигијозну струју у свијету курс за опште образовање свештенства, да би се оно с непријатељима цркве успјешније могло борити. На тим курсовима предаваће најугледнији бугарски богослови: апологетику, догматику, проповједништво, пастирско богословље и црквену повјест, затим полемику, св. писмо, моралку и социјологију, ово задње нарочитим обзиром на савремене заблуде бугарских социјалиста.

Бугарски архијерејски Синод отпочео је прије кратког времена своје сједнице у Цариграду. Овом сазиву синода одлучно се противила васељенска патријаршија цариградска, пошто још увијек нијесу срећени односаји бугарске цркве према матери цркви цариградској. Премда је цариградски патријарх и код порте уложио протест против сазива синода, није успио, јер ето синод под предсједништвом бугарског егзарха Јосифа I. небрањено ријеша.

У Русији.

Синодални прорачун. Свети Синод руске цркве има за покриће разних вјерско-просвјетних потреба у 1909. години на расположењу своту од 9632838 рубаља. Ову своту утрошиће св. Синод у цјелини. Важнији су издаци: на 4 духовне

академије, на мисијонарски курс, 57 семинарија и остале школе: 3564206 рубаља; на синодалне штампарије: 1029288 рубаља; на свештенство западнога краја: 122234 рубље; на допуну плате свештенства у државној служби: 38225 рубаља; на допуну плате парох. свештенства: 360000 рубаља; на издржавање синодалног пјевачког хора и школе у Москви: 193279 рубаља.

Нова секта: жребељщина. Духовни часописи руске цркве јављају, да се тамо појавила нова једна секта, која свештеничку службу не тражи од посвећеног свештеника, него баца коцку; па на кога коцка падне, онога обучe у свештенички орнат и од онога прима благослов. Ова јерес биће да је изданак тзв. безпоповске јереси.

Нова светитељка у руској цркви. Свети архијерејски Синод извршио је 12. јуна ове г. на прописани свечани начин канонизацију нове руске светитељке *Књагиње Ане Кашинске* у граду Кашину, гдје нетљене мошти Њене почивају.

Монашка скупштина. 5. јула о. г. одржана је у Москви прва скупштина руских монаха. Скупштину је руководио митрополит московски вприеосв. Владимир Вијећало се о унапређењу манастира и калуђерства у Русији, те су донесене многе одлуке, које се тичу устројства св. обитељи и њихових братства.

У Грчкој.

Манастири. По извјештају министарства просвјете и црк. послова било је у грчкој цркви 1907./8. године: 167 мушких и 10 женских манастира са 1743 монаха и 225 монахиња. Највећи је манастир Велика Пештера, у ком има братство од 125 лица, а највише манастира има у ахајском округу, 16.

Клир грчке цркве. Црква у овој краљевини има за сад једног митрополита, шест архиепископа и двадесетпет епископа, тако да су све епископске катедре попуњене, што већ од давна није био случај. Да је број архијереја потпун, неспорна је заслуга вприеосв. митрополита атинског Теоклита. Ови архијереји управљају са око 5000 свештеника.

Богословске школе. Осим богословског факултета на свеучилишту атинском била је у Грчкој једна духовна семинарија у Атини са 14 наставника и 75 ученика; у Арту са 5 наставника и 45 ђака, и у Триполи са 5 учитеља и 27 ученика. Училишта у Арту и Триполи зову се свештеничке школе.

Проповједништво. Проповједањем слова Божијег занимају се у грчкој цркви нарочити проповједници, тзв. јерокирикси. Служба њихова састоји се у том, што широм цијеле епархије путују посјећујући градове и села и поучавајући народ при богослужењима и при другим приликама. Надзор рада њиховога повјерен је дијецезалном епископу, који сваке године извјештава св. синод о дјелатности својих епархијских проповједника. Синод пак издаје нужна упутства за вршење дужности проповједницима, и позива их да до краја године поднесу сваки по двије проповједи ради оцјене, од које ће зависити унапређење говорника. Ове године је св. синод одредио, да јерокирикси израде ове двије проповједи: једну на 9. а другу на 10. Божију заповијед. — У карловачкој митрополији водила се у »Српском Сиону« прије 10—15 година занимљива расправа о епархијским проповједницима, но духовна власт није завела ову установу премда је у њен прилог изнесено врло много јаких разлога.

У Америци.

Сеоба нашега свијета у Сједињене државе и у друге крајеве у Америци учинила је, да је образовано повише нових српских правосл. парохија. Но те парохије немају довољан број свештеника. »Утешитељ« духовни часопис, који излази у Београду доноси, да Срби Американци траже свештенике мирске и монахе, који ваља да се одликују побожношћу, не смију бити под забраном, а ваља да имају »редован« канонски отпуст. (Колико је нама познато редован кан. отпуст може да добије само такви клирик, кога у другу епархију епископ прима. Срп. правосл. парохије у Америци пак нијесу потчињене ни једном епископу. Према том би се само о допусту а не отпусту клирика могло овдје говорити).

Д. Јан.

Званични огласи.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 958 ех 1909. 3—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста на парохију Гласинац у протопрезвитерату рогатичком расписује се стјечај с пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у црквеном листу „Источнику".

Молбе ваља поднијети овом црквеном суду и уједно им приложити свједоџбе о свима, како богословским, тако и прије богословије свршеним наукама.

Парохија гласиначка броји преко три хиљаде душа, а сједиште пароха с парохијалним станом је на Сокоцу.

У Сарајеву, дана 4./17. септембра 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Мостару.

1—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста у Биограду, протопрезвитерату невесињском, расписује се овим стјечај са пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у овом листу.

Молбе сходно прописима § 90. и 91. Уредбе ваља поднијети овом црквеном суду.

Парохију сачињава пет села и броји 430 домова са 3450 душа. Парохијалног стана нема, али ће се сходно § 105. Уредбе намакнути или накнадити.

У Мостару, 17./30. септембра 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Д. Тузли.

Број 590 из 1909. 3—3

Стечај.

Овим се расписује стечај ради сталног попуњења парохијског мјеста на парохији у Дворовима, протопрезвитерата бијељинског.

Дворовска парохија нема парохијалног стана, а има 378 домова са 2374 душе.

Молбенице инструиране по §§ 90. и 91. Уредбе треба поднијети Црквеноме суду у року од шест седмица иза првог увртења овога стечаја у званичном црквеном листу „Источнику".

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Д. Тузли. 18. август 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Д. Тузли.

Број 589 из 1909. 3—3

Едикат,

којим се, боравком непознати Милан Гачић из Брчкога, позива, да се у тромјесечном року писмено или лично овом суду пријави и одбрану себе по тужби законите му супруге Петре рођ. Недића из Брчкога, преузме, или суду означи својег опуномоћеног заступника, са којим се може брачни процес отпочети и довршити.

До друкчије и даље одредбе, засад је црквени суд службено Милану поставио заступником преч. госп. јереја Стевана Поповића, пароха брчанскога, с којим ће се, по безуспјешном измаку едиктуалног рока, брачни процес спровести и довршити.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Д. Тузли, 18. августа 1909.

Предсједништво.

»Источник« излази у свескама досадашњег формата на 1-ом табаку сваког 15-ог и посљедњег дана у мјесецу. Цијена је листу на цијелу годину 3 фор. или 6 круна, а на пола године 1·50 фор. или 3 круне; за стране земље на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији, а рукописи уредништву листа у Сарајево. Рукописи се не враћају.

Одговорни уредник: Др. Томо Поповић. Прва српска штампарија Р. Ј. Самића, у Сарајеву.

ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА

РИСТЕ Ј. САВИЋА

јавља српско-православном пречасном свештенству да имаде на стоваришту све тисканице за **протопрезвитерска и парохијална звања у Босни и Херцеговини,** које су потврђене од **српско-православне консисторије Дабро-босанске** и моли гореспоменута звања да се у случају потребе изволе непосредно на њу обратити.

Са поштовањем

Прва српска штампарија
Ристе Ј. Савића
у Сарајеву.

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини,** — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато надање школских **писанака и задаћница, малих тека, цртанака,** као и све остале **писаће и цртаће школске потребе.**

Складиште разних **забавних књига,** као и све остале **школске књиге за Више дјевојачке школе и гимназије.**

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено-школ. одбора, која стоје свакоме на увид.

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Деспића улици број 8, према друштву „Просвјети".

Јамчи за изврстан крој и солидну израду

Једини у Босни и Херцеговини пов. кројачки курс.

Основана 1876 године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица бр. 15

Почасна 1904. бечка диплома — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такођер сам радњу снабдио са најбољим и најразвовреснијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. и. грађанству и чиновништву, да ћу сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Цијене умјерене и на отплату.

Одијело сваке врсте прави без пробе.

Год. XXIII. Сарајево, 15. октобра 1909. Број 19.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА
* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Садржај:

Званично. — Незванично. — Matrimonialia српскога народа у прошлости. — Ориси... — Преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Званични огласи.

2537

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СВЕШТЕНИК ДР. ТОМО ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Ритте Ј. Сапића Сарајево.

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 15. ОКТОБРА 1909. БР. 19.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН

ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

Одговорни уредник:
свештеник **Др. ТОМО ПОПОВИЋ,**
професор-катихета вел. гимназије.

Званично.

Рукоположења. Његово Високопреосвештенство госп. АЕ. и Митрополит Дабро-босански *Евгеније Летица* благоизволио је рукоположити:

1. *Душана Миликевића*, свршеног рељевског богослова, у цркви храма рођења пресвете Богородице у Сарајеву дана 20. септембра за ђакона, а 27. септ. за презвитера.

2. *Јована Обрадовића*, свршеног рељевског богослова, приликом освећења новоподигнутог звоника у Илијашу дне 1. октобра о. г. за ђакона, а 6. октобра о. г. у храму св. Архангела у Сарајеву за презвитера.

3. *Душана Бобаревића*, свршеног рељевског богослова, приликом освећења цркве у Братунцу 11. октобра о. г. за ђакона а 12. октобра за презвитера.

Епархијски црквени суд у Сарајеву потврдио је: избор свештеника *Данила Адамовића*, досадашњег пароха II. травничке парохије, за пароха блажујског у протопрезвитерату сарајевском; избор свештеника *Саве Поповића*, досадашњег администратора у Факовићима, за пароха у Сребреници.

Поставио је: свештеника *Јована Кнежевића* из Скендер-Вакуфа, пошто му је подијељен канонски отпуст из епархије бањалучке и бихаћке и примљен у савез клира епархије дабро-босанске, за администратора II. травничке парохије; новорукоположене свештенике: *Јована Шкалка* за администратора парохије Пљеве у протопрезвитерату герзоваčком, *Косту Станишића* за администратора парохије у Граову у протопрезвитерату љеванском, *Милана Божића* за администратора парохије II. вишеградске у протопрезвитерату вишеградском, *Јована Обрадовића* за администратора парохије глоговачко-бабићке у протопрезвитерату варцарвакуфском, *Душана Миликевића* за администратора парохије Малог-Поља у протопрезвитерату власеничком.

Премјестио је на властиту молбу досадашњег администратора парохије Годомиље-Живаљевићке у истом својству на парохију Факовиће у протопрезвитерату сребреничком.

Придијелио је новорукоположеног свештеника *Спиридона Убавића* као личног помоћника пароху густоварском протојерејu Симеону Чулићу.

Рукоположења и постављења. Његово Високопреосвештенство Митрополит бањалучки и бихаћки господин *Василије Поповић* рукоположио је:

1. *Јована Богданића*, учитеља у Бос. Новом дана 9. и 10. августа о. г. за ђакона и презвитера у цркви храма Сошествија св. Духа у Бањојлуци, кога је епарх. црквени суд *поставио* за администратора парохије у *Чађавици*.

2. *Луку Давидовића*, свршеног рељевског богослова 10. и 30. августа о. г. за ђакона и презвитера у цркви храма Сошествија св. Духа у Бањојлуцу, кога је епарх. црквени суд *поставио* за администратора парохије у *Вијачанима*.

3. *Илију Вранешевића*, свршеног призренског богослова 30. августа за ђакона у цркви храма Сошествија св. Духа у Бањојлуци, поставивши га за I. *канцелисту* епархијског црквеног суда у Бањојлуци.

4. *Милана Машавула*, свршеног призренског богослова 31. августа и 1. септ. о. г. за ђакона и презвитера у цркви храма Сошествија св. Духа у Бањојлуци, поставивши га за II. *канцелисту* епарх. црквеног суда у Бањојлуци.

5. *Јована Самарџића*, свршеног призренског богослова 1. и 2. септембра о. г. за ђакона и презвитера у цркви храма Сошествија св. Духа у Бањојлуци, кога је епархијски црквени суд *поставио* за администратора парохије у *Ковицу*.

6. *Милана Карановића*, свршеног рељевског богослова 2. и 3. септембра о. г. за ђакона и презвитера у цркви храма Сошествија св Духа у Бањојлуци, кога је епарх. црквени суд *поставио* за администратора парохије у *Рујници*.

7. *Милана Ђукића*, свршеног богослова призренског, дана 3. септембра о. г. за ђакона у цркви храма Сошествија св. Духа у Бањојлуци, а 13. и. мј. за презвитера у цркви храма Сошествија св. Духа у Бихаћу, кога је епарх. црквени суд *поставио* за администратора парохије у *Буковачи*.

8. *Мирка Мацуру*, свршеног рељевског богослова 6. септембра о. г. за ђакона у цркви храма Сошествија св. Духа у Приједору, а 8. и. мј. за пресвитера у цркви храма Рождества пресв. Богородици на Пашинцу, кога је епарх. црквени суд *поставио* за администратора парохије у *Дворишту*.

9. *Стевана Бодрожу*, свршеног призр. богослова 24. и 25. септембра о. г. за ђакона и презвитера у цркви храма Сошествија св. Духа у Бањојлуци, а епарх. црквени суд у Бањојлуци *поставио* је истога за администратора парохије у *Осредцима — Трубару*.

10. *Младена Поповића*, свршеног призр. богослова 25. и 26. септембра о. г. за ђакона и презвитера у цркви храма Сошествија св. Духа у Бањојлуци, кога је епарх. црквени суд *поставио* за администратора парохије у *Скендер-Вакуфу*.

11. *Милана Лабуса*, свршеног рељевског богослова 26. и 28. септ. о. г. за ђакона и презвитера, у цркви храма Сошествија св. Духа у Бањојлуци, кога је епарх. црквена суд *поставио* за администратора парохије у *Поточанима*.

12. *Јована Марчетића*, свршеног призр. богослова 28. и 29. септембра о. г. за ђакона и презвитера у цркви храма Сошествија св. Духа у Бањојлуци, кога је епарх. црквени суд *поставио* за администратора парохије у *Шљивном*.

Прекјештаји. Епархијски црквени суд у Бањојлуци премјестио је свештенике:

1. *Тому Миламовића* по молби његовој из парохије Буковаче у Крњеушу, кот. Б. Петровац.

2. *Лазара Ожеговића*, казне ради из парохије Рујнице у парохију Ашане, код. Б. Круша

Незванично.

Matrimonialia

српскога народа у прошлости.

Студија из културне историје српскога народа.

Написао **Радослав М. Грујић.**

(Наставак.)

Ну, док су овако наше Конзисторије, у смислу каноничких прописа православне цркве, обичајног права нашег и државних закона, решавале разне ненормалности у брачним односајима наших предака, устајале су у исто доба, с времена на време, државне аустријске власти, поводом каквих конкретних случајева, и енергично почињаху своје захтеве, да митрополит и епископи издаду поново односне наредбе свештенству и народу против познате нам т. зв. бигамије и полигамије, односно да казне дотичне свештенике, који се усудише венчати човека или жену, којима је први брачни друг још у животу.

Прва таква поновна наредба издата је 1754. г., и некако у исто доба, као што нам сведочи епископ посвећења Партеније Павловић, кажњен је у Будиму на његове очи један наш човек губитком главе, што је поред живе жене оженио се другом. — Из његова писма будимској српској општини, писаног у Карловцима 29. маја 1759., осим тога сазнајемо још и то: како су римске власти према онима, који су оставили своју жену па прешли у римо-католичку веру и тамо се поново оженили, списходљиво поступале и допуштале им оно, зашто су оне, који би у православној вери остали, смртном казном казнили;[1]) а уједно и то: како је наша црква поступала код давања развода брака и дозволе за ступање у нову брачну везу, када се доказало, да је једна брачна страна прекинула брачну везу и у нову ступила, односно и веру променила.

Епископ Партеније овако, у том писму[2]) своме, вели:

„Препорѹчаемъ вашимъ христолюбіе овѣ христіанѣ, Сѵлтанъ именемъ, „да би прекидѣли и дали мало писма скидѣтелствована, или ти аттестацію „вашимъ потписомъ и печатомъ, вѣдѣти да нѣкіи мѣжъ табакъ 8

[1]) Римска црква и државне аустријске власти квалификовале су овај случај, као и друге сличне случајеве при преласку из православне у римску веру, исто као и оне при преласку из нехришћанства у хришћанство, те су, по својој аналогији, примењивале и на њих т. зв. Privilegium Paulinum, по коме се невернику, кад би прешао у римску веру, допуштало да ступи у нови брак и поред живе жене, која је остала у неверству, те неће да живи наше с њиме, или бар не ће да живи sine contumelia creatoris (B. Dr. Carl Gross, — Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts, Wien 1894 p. 332. и упор. Dr. Ferd Belaj, — Katolička Crkveno Pravo, Zagreb 1901. p. 444—450 и 565 II.

[2]) Гласник Срп. Уч. Друштва 2-го од. V. p. 170—171.

„Б҃дим҃ послова҃ъ, и взе҃ъ римскїи законъ, и тамъ паки оже„нисѧ, и взе҃ъ римк҃ женѫ. И чѣдим се к҃димском҃ магистратѣ, да „таково безаконїе оставлаю безъ каштиги и штрафа. — и҃кмѫ кажа глаѣ „посѣки за такове сего вышенїе. Остакнъ сиротѣ да терпи въдовство и „всякое злострадање 8 толки година. Того ради сотворите с нею милость, да „би могла такоким҃ писмом҃ и она оѣде ѣдатисѧ. — Ѧ мислим҃ „да знате за тѣ ствар҃, и јако ніе 8 знанїи, изволите изѣститисѧ од дрѣгиҳ „господарокъ, а напаче от пештанских҃ жителеи и пѫргерок...“

„P. L. Писали есмо и прежде оҁ К҃дим҃ъ за тѣ ствар҃, да е нашь „человѣкъ православныи то сотворилъ, одавна кы емѫ глаѣ „посѣкали, како се слѫчило недавно семѫ въ К҃дим҃ѣ, пред н҃колико лѣта; „при моеи тои въ Пешти прекиканїи, и посѣкали нашего человѣка что „ималъ 2 жени“.

С пролећа 1758. год. потужила се је Земаљска Администрација Темишварског Баната, царици Марији Терезији, да се у Темишварској и Вршачкој Епархији опет појављују случајеви бигамије и полигамије, те је царица, посебним актом од 15. јула 1758. г., оштро опоменула митрополита Павла Ненадовића, да строго нареди свему свештенству своје митрополије, да особито опрезно буде код благосиљања брачних веза и нипошто се не усуди, без трократног навештења и поузданог уверења о безбрачности или удовству, венчати какав брачни пар. — Удовство се може само аутентичним сведочанством или судском одлуком доказати.

И митрополит је посебном окружницом обавестио о томе све епархијске епископе и наложио им, да у смислу царичине одлуке поступе. Ну, таман су они то извршили дође нова одредба, којој даде повода Земаљска Управа у Великоварадском Диштрикту. Она је, наиме известила Мађарску Дворску Канцеларију, да се бигамија и полигамија и у оном крају шири, те царица издаде нов налог митрополиту, почетком октобра 1759. год., да се са епископима својим озбиљно постара, како ће се што пре на пут стати томе злу, „које све више узима маха“.

Стога митрополит Павле издаде 9. октобра 1759. год. нову окружницу на све епархије, у којој, испричавши повод томе, рече: Пошто је то безакоње само по себи и по учењу наше цркве врло грешно, — забрањују га и канони наши, а светски судови казне га врло оштро-смртном казном. Ради тога је и устав о склапању брака већ неколико пута понављан и обнављан, по свима дијецезама наше митрополије, да би свештеници опрезни били и добро испитали, пре сваког венчања: да несу жених или невеста већ с ким венчани били,

и да можда где-год још у животу законита друга имају; а у случају, ако изјаве да им је први законити брачни друг умро, да то аутентичном сведочбом потврде, — јер ће свештеници под тешку казну потпасти, ако својим немаром дају повода, „*да се незаконито склопљени бракови смртном казном растављају*“. На се стога и опет налаже протама[1]) и парохијским свештеницима, да своје парохијанце у проповедима и сваком другом приликом поучавају: како је велико безакоње и грех „мѣжь за жикѣ жене, и жени за жива мѣжа иномѣ кракѣ сочетаватисѧ, и како той грѣхъ онога сѣкта къ мѣкам казнитсѧ, на семъ же сѣтѣ чрезъ мирскіа власти поносное смертію ѿмиратсѧ“.

Ну, и ово није прекратило дубоко укорењени обичај, нити је могло избрисати етнографску особину нашега народа, те пошто државне власти сазнаше за нове конкретне случајеве, издаде царски двор поново и 1761. године строгу наредбу у истом смислу,[2]) као и до сада; а на Народно-црквеном сабору у Карловцима 1769. год., поводом сличних случајева, расправљано је, у двадесет и осмој седници (12. јула и. г.) и питање: Како да се већ једном учини крај т. зв. бигамији и полигамији у српском народу? — Тада је епископ горњо-карловачки Данило Јакшић истакао мишљење, да је томе злу највише крива емиграција српских жена, које доста често остављају мужеве своје и беже у Турску, па тамо приме Мухамеданство и удају се за Турке. Његово је мишљење, да се тако напуштеним људима може дозволити, да ступе с другом женом у законити брак; а одбегле жене, ако се натраг поврате нека се смрћу казне. Он је шта више — рече — и

[1]) Митрополит Павле Ненадовић ставио је у дужност протама да пажљиво мотре на чистоту и законску правилност брачних веза већ 11 октобра 1751. г., када је надао правила за протопрезвитере. У тачци 3. тих правила вели се: „Аште что законопреступно и тајне брака, сродства, „или више трех крат запрещеного обрученија ради случајетсја: кто сицев брак благословил, и когда, „и кому, и гдје, јавно ли или тајно, волеју или на силу, било ли установе оних в' церкви трикрат„ноје оглашение и от вступајушчих в брак пароха мјестнаго извјестие... извјестно описати (В. „Српски Сион“ 1903. р. 329)“.

[2]) Митрополит карловачки Вићентије Јовановић-Видак управио је 12 јула 1779. год. једну окружницу на све епископе, у којој им саопштава одлуку царице Марије Терезије, да само она фалијална села односних парохија нашег, у којима православни Срби живе, и од 1746. г. добише свога посебног пароха, могу се сматрати као филијале дотичних парохија; а сва друга села и сви православни у њима потпадају искључиво под јурисдикцију дотичних римокатоличких жупа. — Том приликом дотакао се је митрополит још једно и одредбе царичиних о бигамији и полигамији од 1754., 1758., 1759., 1761., 1768. и 1769. год., на које се двор при доношењу горње одлуке крио поново, те вели, да су све те одлуке једног истог садржаја, а на име: »1. да наши женчинцы или попски »иконѣ пароүіанцѣ тѧжитсѧ грѣүа многомѣжіа и многожентства и на тѡ ѿтца »иконѣ казны ничто и понятие изкѣетъ; и 2. к' кдѣщи никого мѣжикаго и женикаго »пола, найпаче чѣждестранна, непознытыа, и къ лѣтѣ ну неизкытующа люди, подъ тажкимъ »ѿговоромъ, дотолѣ, докдѣ и сгда имъ пароүшанъ или повѣнъ гостоанѣ лицъ, ли она не »окинны или вдокетквющи ѣсть, чрезъ достоѣрна и смрти изидѣтынтка или вдѣйка доказа»тынтка шкидѣтынтквѣтыа, крайочитати не дерзнѣтъ. (Ориг. у Епарх. Архиву у Панчеву)“.

покојном митрополиту Павлу Ненадовићу, у том смислу, предлог поднео, али до сада није о томе никакову одлуку добио. Сагласно Јакшићу потврдио је то бегство жена српских у Турску и бачки епископ Мојсије Путник, али је он изнео мишљење: да би се тако напуштеним мужевима, тек онда могла дозволити поновна женидба, ако они донесу од својих првих жена, које су у Турску побегле и тамо се удале, писмену изјаву, да их се оне одричу (дакле, познату нам „книгѣ опрощенїѧ“)...[1])

На основу те саборске расправе и увртен је у царски „Регуламенат“ од 27. септембра 1770. г. (дотично у извод његов од 29. маја 1771. год.), којим се уређују црквено-управни односаји у Митрополији Карловачкој, односни параграф (у изводу § 16.), у коме се каже: „Кромѣ сихъ, да сѧ имаютъ къ кѣдѣщимъ стародрѣвный благій на„рода обычай брачное вѣнчаніе покоюдѣ, али само вѣ парохіалной цр̃кви, идѣже „естъ неѣкста совершивати... И свѧтw оупаредъ позорствовати за сѣ тѣмъ „всѧ честw при женидбахъ слѣчившимсѧ смятенїѧ и непорядочества w̃вратити, „а найпаче сѣмъ и тамъ весма оумножающимсѧ беззаконїѧ „пигамійскимъ или многоженства обѣздати мощи.[2]) Сѣдокателнw „иначе вѣнчаніе да не совершаетсѧ прежде, донелѣже w̃ страны пароха не „кѣдетъ три кратъ къ разноименамъ времена такw wглашлоⷭ“.

Али ни ово није било доста, јер већ 1772. год. појављују се нови случајеви те т. зв. бигамије, и то у Славонији. — Ту је, наиме, бан хрватски, фелдмаршал гроф Надажди, поднео тужбу Дворском Ратном Савету у Бечу, против епископа карловачко-зринополског Јосифа Стојановића, што, по налогу, није хтео да казни три свештеника, за које је истрагом пред војничким судом доказано, да су поновно венчали, с другим људима, неке жене, којима први мужеви још беху у животу. Ради тога је Ратни Савет позвао Илирску Дворску Депутацију, која је тада управљала српским пословима, да поступи у смислу царских одредаба од 1754., 1758., 1759. и 1761. године, које су у своје време и свима епископима саопштене, у врху да се истреби: „сѧ„редный грѣхъ бигаміе, или окрвщеніе мѫжа живѣ женѣ законнѣ „имѫщаго сѣ иною женою, или жены жива законнаго мѫжа имѣ„щымъ сѣ нимъ мѫжемъ...“[3])

Због тога је Дворска Депутација позвала митрополита, да он

[1]) Види орит. дневника (Congress Diarium) царског комесара грофа Хадика о Српском Народно-црквеном Сабору у Карловцима 1769. год. — у K. Ung. Hofkanzl.-Archiv-y. Illyr. Acten. Hofdeputationszahl 149 ex 1769.

[2]) У латинском оригиналу пише овако: ... „atque imprimis ad coercendum Crimen Bigamiae, quod in pluribus Locis admodum invalnit ...“

[3]) Види концепат митрополитова писма на епископе од 16. новембра 1772 год. У М. П. А. К. бр. 345 ех 1772.

она три свештеника казни и поводом тим, строгу наредбу изда, да се што пре затре тај грешан обичај. — И митрополит тадашњи Јован Георгијевић (1769.—1774. г) поступи одмах у смислу те наредбе, те 16. новембра 1772. год. издаде окружницу, на све епархије у Митрополији Карловачкој, у којој између осталога и ово рече: „Надъ всѣми „же кнѧдз и простре се (у народу нашем) богомрзскій грѣхъ прелюбодѣй„ства, двоженства и многоженства, да мѫжеви оставлѧюще „жнзе свое законне жене поемаютъ инне, и жене такожде, имѫще „законне свое мѫжеве жнзе посягаютъ за дрѹге И не токмо сами „сиѣ грѣхъ смртный содѣлаваютъ, но и православнѹю нашѫ вѣрѫ и цѣлѹю „благочестивѫ нашѫ церковь опорочаютъ и во подозрѣніе полагаютъ, яки би „она таковъ и толикій грѣхъ двоженства и многоженства, иначе бигамію и „полигамію, яко вещь предъ Богомъ и человѣки безгрѣшнѹю имѣла и безъ „наказанія презирала...“ За тим, цитатима из св. Писма, упућује митрополит свештенство, како да поучава народ о важности и правом значају тајне брака, као и о државним казнама за такове преступе, те додаде: „Како се не бы ѫжасѣли оны, кои знадѫ, да или мѫжъ оставивъ „женѫ свою, и она жива есть, а онъ дрѹгѫ взялъ, или жена, да е „мѫжъ еѫ законный живъ а она пошла за дрѹгога. — найпаче „када би им казато было, да такова женитва и ѫдатва овога свѣта када се „ѿкріе кодъ мірского сѫда смртію сраметною и прекращеніемъ живота мачемъ „казнит се, а онаго свѣта ѫ вѣковечномъ пакленом огню наказѣт се...“[1])

А да се у будуће не догађају више такови случајеви бигамије и полигамије, позива митрополит све свештенство, да од тога греха одвраћају свој народ и сами се чувају од лакомства и сребролубља, јер ће ухватели се на такову делу, не само изгубити службу, него и чина лишени бити и сасвим у световњачки сталеж повраћени бити. Ради тога и понавља им: „Начинъ Бракосочитанія“, да се нико неможе незнањем прописа изговарати...

У тој „Уредби“ о склапању брака вели се, да они који желе венчати се имају пре свега отићи своме надлежном проти и изјавити му вољу, да желе у брак ступити; а прота ће, ако је младожења граничар, дужан бити од њега потражити женидбену дозволу од претпостављене му војничке власти. За тим ће пажљиво испитати младенце: да ли су већ можда кад-год били венчани, колико пута, где, с ким, ко их је венчао и када, те „гдѣ оны или оне, прежде кнкшін сѫ„прѣзи или сѫпрѹге, ко живыхъ ли или мртвыхъ, обрѣтаютсѧ. Ащє оубо „в' живыхъ сѫдетъ единіѧ или дрѹгіѧ страни дрѹгъ, никакоже „бракосочетаніѧ не дозвѣстити, ащє бы какокимъ ни было до-

[1]) Концепат у М. П. А. К. — међу неексцерпираним списима.

„мислити се могѣщимъ способомъ, начиномъ, ѕзрокомъ или „слѣчаемъ, оны ѿ колико нивѣдь лѣтъ разлѣчили се, — кромѣ „единыа смрти извѣстныа...“ А ако је први брачни друг умро има прота потражити сигуран аутентичан доказ о томе, потврђен од световне власти, — па за тим тачно испитати, да нема какове друге канонске запреке томе браку. — Тек када прота све то савесно обави извештава он надлежног пароха младожењина и невестина, да обаве у цркви трократно навештење; он то чини писмено и за ту „цедуљу“ има сваки прота право од сваког женихa узети по 7 новчића. А када надлежни пароси обаве трократно навештење и никакова се запрека не пронађе, тада је дужан парох младожењин известити о томе пароха невестина, који ће обавити венчање и у протокол венчаних то уписати. И још се нарочито забрањује, да се тајна брака не обавља „по „домахъ мирскихъ, по шѣмахъ, по щалахъ, станѣхъ, на разпѣтіяхъ и про„чихъ безмѣстіяхъ, ыко же слѣчало се досѣ, но къ парохіалной цркви, идѣжи „нивѣста жыгытъ“.

А ако прота, или који парохијски свештеник, не буде све ово тачно испуњавао, нека зна, — вели митрополит, — да ће без милости кажњен бити. — Исто тако биће одговоран и строго кажњен и сваки надлежни парох: „аще кы кто ѿ милитарwкъ безъ допѹщенія свое команде, „или инъ кто кого ликo чина к' четертій или инъ запрещенный бракъ стѹ„пилъ, или мѧжъ живѣ женѣ имѣщіи, или жена жива мѧжа имѣ„щаѧ, или смрть своего дрѹга не wсвидѣтелствовавшаѧ пер„сона, к' парохіи его окрѹтающаѧ се, чрезъ дрѹгаго чѣждаго, или иностран„наго пароxіе и капеланіе не имѣщаго свѧщенника браквсочеталасѧ, занеже онъ „како пароxъ за свое пароxіане знати долженъ, гдѣ, когда и чрезъ кого кто вѣнчатъ“. (Наставиће се).

Ориси...

Друговање.

Ријеч *друг* има разна значења. Каткад значи: сусјед, пријатељ, добар знанац. Каткад се том ријечи означује поздрав у бесједи с равним или нижим, ма ко он био, познат или непознат. Но особито се тијем именом назива човјек, који сваком љубављу прима к срцу све, што се мене тиче, који је заиста за мене — *другo ја*. Међутијем ма да се друговање не може ни замислити без љубави, није оно исто, што је љубав према ближњему у општирном смислу. Ми смо дужни љубити све људе, били нам они блиски или не, шта више и саме непријатеље; али дружити се са свима нисмо обвезани: то је — ствар добре воље и личнога расположења. При том љубав код другова претпоставља узајамност: она обично спаја оне, који су се *лично* удружили међу собом, који су нашли један у другом својства, која

расположу и привезују једног уз другог и који су се увјерили, да се они с потпуним повјерењем и искреношћу могу измјењивати мислима, чувствима, савјетима, да се у свима тешким околностима, могу ослонити један на другог.

Потреба друговања дубоко је усађена у нашој природи. Свакоме је од нас досадно, ако нема кога, да измјени с њим мисли, осјећаје, ако нема с ким да подијели радост и жалост, ако нема никога, пред ким би исказао искрено своју сумњу у што, од кога би тражио савјета, у опће ако нема бића, пред којим би могао открити душу своју искрено. Најближе задовољење потребе друговања налазимо ми у породици. Отуда разговор: »Три су друга: отац, мати, и вјерна жена«. Но од породичних другова народна мудрост одаје првенство матери: Нема ти без матере добра свијету — вели српска пословица. — Жена је ради савјета, тетка ради поздрава, а нема ништа милијега од рођене матере. — Дању је она моја заштитница, а ноћу богомолка. — Млада жена плаче до росе јутрење, сестрица до алатна прстена, мати довијека«. Појмљиво је зашто се мати поштује више него остали чланови породице и сродника најпоузданијим другом. Задатак свезе између матере и дјеце одређен је још од рођења пошљедње: она их кроз 9 мјесеци носи под својим срцем, а затим још док не угледају свјетло Божје ватрено прима к срцу све, што их очекује у животу. Даље, ми обично понајвише цијенимо то, што тешком муком стечемо: па како да мати не воли оно биће, које ју је стало не малих трудова и болести за вријеме ношења и рођења? Вријеме васпитања дјеце још боље зближује с њима матер. Она су непрестано њој на очима, па се зато привикну на матер више него на оца, који се удаљује од куће због опћинских и господарствених послова. Исто тако и мати, научи се на дјецу сасвим природно више од оца, јер ју она непрестано окружују и чије задовољство има она више прилику да види, него отац

Но потреба друговања не може се увијек задовољити у кругу породичном и сродничком. Искуство показује, да привезаност к оцу, матери, браћи, сестрама, која је с почетка јака, течајем времена ослаби због разних узрока, на примјер, због женитбе, због васпитања и образовања, које често подиже младића изнад његове обитељи тако, да међу њима остаје врло мало заједничкога. Зато се и вели често: »Материно је срце у дјеци, а дјечије у камену«. Има много више таких матера, које до краја живота, љубе своје дијете много ватреније, него што има дјеце, која би матери узвраћала сличну, постојану љубав. Прећашња њихова нежност према матери замјењује се већим дијелом уважењем, поштовањем, учтивошћу. То је још добро; али, зар не читамо често, да многи син, љубимац матирин, који ју је поштовао док је био дијете, одговара равнодушношћу, хладношћом и што више суровошћу на жарка ласкања материна, с којом се иза дужег времена састане? Нема сумње, да се таки односаји дјеце према матери никако не могу оправдати. Но с друге стране, не можемо не признати, да је друговање, по самој битности својој, такова потреба, за коју, да се задовољи, тражи се сродство душа, морална сагласност, која не зависи од тјелесногa сродства и зближује људе туђе и удаљене једне од других по спољашњем односају и положају.

Историја нам износи неколико поучних примјера такога зближења. Ми се не задржавамо на примјерима друговања у свијету незнабошком, на онима, који су прослављени поезијом и митологијом, Оресту и Пиладу, Кастору и Полуксу и других; ми ћемо се ограничити на примјерима из свете и црквене историје. Ко не зна за друговање Јонатаново и Давидово? Један је био царски син, други —

син простога грађанина, Јесеја из Витлејема. Оба младића спријатељише се један с другим послије побједе Давидове над филистимским горостасом Голијатом. Та побједа стекла је побједитељу свеопћи глас. Давида завољеше сви, но највише Јонатан. Од тога времена *душа Јонатанова приону за душу Давидову, и Јонатан га заволи као душу своју. И Јонатан учини вјеру с Давидом, јер га љубљаше као своју душу. И скиде Јонатан са себе плашт, и даде га Давиду; и одијело своје и мач свој и лук свој и појас свој (Цар. 18, 1., 3 4.).* Искреност свога друговања доказао је Јонатан тијем, што је не једанпут спасио Давида од гњева оца свога Саула. Јонатан, кад би год дознао, да другу његову прijети погибељ од руке Саулове, јављао му је то и није једанпут бранио невиност његову пред оцем. Једанпут га је тако смјело бранио, да у мало не плати сам животом. Саул баци на њега копље, али на срећу не погоди циља. Што је већа била мржња Саулова против Давида, тим је јача постојала љубав Јонатанова према њему, тим је силније горјело његово срце жељом, да се што чешће састане са својим гоњеним пријатељем, који се скриваше у пустињи. При једном таком сусретају, паде Давид ничице на земљу и поклони се три пута, као царскому сину и своме добротвору, и пољубише се, и плакаше обојица, особито Давид. И поновише завјет вјечног и непромјењивог пријатељства (1 Цар. 20, 41 и 42). Код другог сусрета у пустињи рече Јонатан Давиду: *Не бој се, јер ће не ће стигнути рука Саула оца мојега, него ћеш царовати над Израилом, а ја ћу бити други за тобом (— 23, 17).* При том потврдише своје пријатељство поново заклетвом. У борби са филистинцима на горама Гевујским паде Јонатан с оцем својим као јунак. Смрт његова јако растужи срце Давидово и он га горко оплака! У његовој надгробној пјесми изливала се сва душа његова, која је нежно и дубоко љубила свога пријатеља: *Дико Израиљева! на твојим висинама побијени су! како падоше јунаци! Не казујте у Гату и не разглашајте по улицама Аскалонским, да се не веселе кћери филистејске и да не играју кћери необрезанијех! Горе Гевујске! не падала роса ни дажд на вас и не родило поље за принос! јер је ту бачен штит с јунака... Жао ми је за тобом, браће Јонатане! био си ми мио и драг; већа ми је била љубав твоја од љубави женске. Како падоше јунаци, и пропаде оружје убојито! (2 Цар 1. 17—27).* Времена старозавјетна немају дирљивијег и поучнијег примјера пријатељства.

У Новом Завјету сам Господ Исус Христос, Створитељ и Господар неба и земље, благоволио је осветити својим примјером пријатељску свезу. Он се пријатељски понашао са својим најближим ученицима, не искључујући ни будућег издајника свога, и у једној, изговореној пред својим страдањем, бесједи, у којој је на најпријатељскији начин било исказано све, што Му је било на души, — он их је назвао јавно својим пријатељима: *Ви сте пријатељи моји ако творите оно што вам ја заповиједам. Више вас не називам слугама, јер слуга не зна шта ради господар његов; него вас назвах пријатељима, јер вам све казах што чух од оца својега (Јов. 15, 14 и 15).* Но пријатељским расположењем Исусовим наро што се користио Јован, који је лежао на прсима Његовијем. Исус Христос налазио се у пријатељском односају не само с апостолима него и с Лазарем и његовим сестрама. Пријатељска оданост Господња према тој породици особито се силно очитовала по смрти Лазаревој. Он се одлучио да васкрсне Лазара не зато, што му је био пријатељ, већ што је требала слава Божја; али што је, ако не искрено пријатељство, натерало сузе на очи Живодаца, кад је видио да сестре оплакују смрт братовљеву? *Гле, како га је љубио* (Јов. 11, 36), говорише Јудеји, који бјеху

свједоци његова плача. — Бјеше благословено доба у цркви Христовој, кад је код многобројног друштва вјерујућих било једно срце и једна душа, и нико није ништа од имања називао својим, већ је код свију било све заједничко (Дј. ап. 4. 32). У то вријеме, које се више не поврати нигда у Христовој цркви, није могло бити ни ријечи о засебним пријатељским савезима, о једној души у два тијела; тада су сви били пријатељи, сви су били спојени свезом саме тијесне љубави у Христу Исусу. Касније не видимо таких односаја у цркви; зато налазимо тим више примјерâ посебног између два-три лица дружовања. Тако се св. ап. Павле односно пријатељски према свом ученику, младом епископу Тимотију, ревному сатруднику свом у апостолској служби; он је одликовао Тимотеја особитим повјерењем својим, као једнога од оних, који је највише гајио једнаке мисли с њим (Фил. 2. 20), и с њежношћу рођеног оца или матере бринуо се за здравље његово (1. Тим. 5, 23). — Два велика по сталежу и заслугама за цркву светитеља, Василије Велики и Григорије Богослов бјеху велики пријатељи То пријатељство почело је код њих још од ране младости, кад су учили у Атини. Григорије, по властитим његовим ријечима, тражио је у Атини познанства, па је нашао блаженство у дружби с Василијем. — Ми смо били, вели он, један другоме све: ми имађасмо заједничку собу, један начин живота, једну мисао, једну наду; наша међусобна љуав бјеше сваким даном ватренија и силнија. У својој науци стараху се не о томе, да један пред другим добије првенство, већ да исто уступе један другом; свако је од њих сматрао славу другога својом сопственом. По свршетку наукâ у Атини пријатељи се растадоше. Василије се удаљи у Понтијску пустињу и проводио је овдје строги живот подвижнички; Григорије остаде у Атини и наскоро по том пресели се у Назијанз, да води бригу за престарјеле родитеље. Наш растанак, говори Григорије, бјеше исто као да је расјечено једно тијело на два дијела. Но гле, послије некога времена даде Господ, да њих два проживе опет кратко вријеме заједно. На непрестано позивање Василијево, дође у његову пустињу Григорије из Назијанза. Вријеме, проведено с другом, било је тако пријатно за Григорија, да је он касније спомињао то с највећим задовољством. »Ко ће ми повратити прошле дане, писаше он Василију, кад се од њега вратио, кад сам се ја радовао, дијелећи с тобом невоље? Ко ће ми повратити прељашња псалмопјенија и бдијења, молитвена узношења Богу и живот као изван тијела? Ко ће ми повратити мир и једнодушност браће, које си ти учинио богоподобнима?... Ко ће ми повратити бављење с божанственим писањем, и ону свјетлост, коју смо ми налазили при руководству светога Духа?... Буди са мном духом и помози ми, да успијевам у добродјетељи. Утврђуј ме својима молитвама у добру, које смо ми стекли заједно. С тобом дишем боље него у ваздуху: овим само живим, да се представљам у твом присуству, носећи у души својој твој образ«. Пријатељство Григоријево и Василијево, које није ослабило кроз цио њихов живот, није се прекинуло ни по смрти једнога од њих, св. Василија Оставши у животу св. Григорије у свом надгробном слову овако говори о свом умрлом пријатељу: »Сад је он на небесима... и ја, Григорије, полумртви, полаодсјечни, отргнути од велике свезе, не знам, како ћу свршити, оставши без његова руководства У осталом и сад ми он даје савјета; и ако кад преступим границу дужности своје, он ће ме упутити у ноћним виђењима«. — Од других примјера пријатељства спомињемо овдје пријатељске односаје св. Јов. Златоустога према неком Василију, којему је он писао књиге о свештенству, — о пријатељству светитеља Алексија с препо-

добним Сергијем. — У нас постоји од старине обичај тако званога побратимства, које и данас постоји код нашега народа, гдјегод га има.

Сретан је човјек који има истинитога пријатеља. Син Сирахов говори: Вјерни друг снажна је заштита; ко је нашао њега, нашао је благо. Вјерному пријатељу нема цијене и нема мјере доброти његовој. Вјерни је пријатељ — лијек за живот« (Сир. 6, 14—16). (Свршиће се).

Преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Освећење цркава у Маглају и/Б и у Драгаљевцу. На темељу благослова и одобрења Његове Светости Патријарха цариградскога, Господина Јоакима III, Црквени суд у Д. Тузли с дотичним општинама замолио је Високопреосвештеног АЕ и Митрополита Дабро-босанскога, господина Евгенија Летицу, да због седисваканције, освети нове цркве у Маглају и/Б и у Драгаљевцу.

Високопреосвештени господин Митрополит Евгеније овим молбама благоизволио се одазвати највећом готовошћу па је 6. септембра о. г. осветио цркву у Маглају, а 8. ону у Драгаљевцу.

Свечаност приликом освећења овако је текла: 5. сент. у суботу госп. Митрополит приспио је вечерњим жељезничким возом у Маглај.

На станици дочекало га је свештенство, чиновништво, општина и доста народа. У име општине поздравио је госп. Митрополита, маглајски парох, Владимир Пејовић кратком и срдачном добродошлицом нагласивши особиту благодарност народа маглајске општине, што се Високопреосвештени госп. митрополит највећом готовошћу одазвао молби да осветн маглајску цркву, излажући тијем себе великом физичком напору поред брига и напора које има у својој епархији.

Високопр. госп. Митрополит подужим говором захвалио се на лијепом дочеку и поздрару и истакао разлоге ради којих се одазвао молби општине.

Сутра дан т. ј. 6. септембра обавио је госп. Митрополит освећење цркве по чину и дивним ријечима поучио народ од сврси цркве и дужностима вијерних према њој.

На литургији милогласно појало је српско-православно црквено пјевачко друштво из Д. Тузле.

Иза 1 сата по подне општина је почастила укусним јелима много гостију.

За ручком је Високопреосвештени госп. Митрополит поздравио Његовом Величанству, парох Пејовић Митрополиту и т. д.

Високопреосвештени госп. Митрополит отпутовао је исти дан вечерњим возом за Драгаљевац преко Д. Тузле, а испраћен је исто онако као што је и дочекан уз учешће још и велике масе народа.

На освећењу је било народа много, а вели да би га и још више било, да је био довољан број жељезничких вагона.

Високопреосв. госп. Митрополит приспио је у Тузлу поноћним возом, а сутра дан у $7^1/_2$ сати изјутра на колима наставио је пут за Драгаљевац.

Изасланство општине изашло је пред госп. Митрополита до у Забрђе, а ту је админ. бијељ. протопрезвитерата јерej Захарија Поповић кратким говором

поздравио госп. Митрополита, у цркви пак поздравио Га је драгаљевачки парох Јован Поповић, а Високопреосв. госп. Митрополит благодарио је на срдачном дочеку и похвалио велику љубав Драгаљевчана према вјери, која се љубав манифестирала у љепоти њихове ново-подигнуте цркве.

Освећење обављано је по чину 8. септембра на најсвечанији начин.

На свршетку литургије Високопреосв. госп. Митрополит изговорио је дугу бесједу познатом лакоћом штила, јасно и слаткорјечиво, сходно поучивши народ нарочито с погледом на потребу скрушене и смирене молитве у храму Божијем.

Иза 1 сат по подне био је општински ручак, којим је општина врло добро и уредно угостила све одличније госте међу којима је осим Високопреосвештеног господина митрополита био и пресвијетли госп. окружни престојник Фридрих Фоглар, кот. престојник бијељински г. Барон, преко 20 свештеника, и много других одличних Срба и гостију из Бијељине, Брчког и Зворника.

Прву здравицу за ручком подигао је Високопреосвештени госп. Митрополит Његову Величанству, другу од стране општине митрополиту, — школ. управитељ Дерикладић, трећу пресв. госп. Ф. Фоглар — општини и т. д.

У цркви као и за ручком својим умилним пјевањем увеличало је свечаност српско-православно црквено пјевачко друштво из Бијељине.

Дан је био особито лијеп, а народа врло много, па је свечаност и расположење било особито велико и угодно. Нарочито сеоски је свијет био чисто опијен величанственошћу чина освећења и архијерејске службе као и мноштвом народа, па је у цркви погледима пуним побожности и ијерског задовољства пратио св. чин освећења и цјеливао архијерејске и свештеничке одежде одавајући тијем велику вјеру и побожност своју, укратко речено: свакога пријатеља вјере и побожности а нарочито свештеника угодно је потресало оно безазлено радовање те пуно вјере и побожности посматрање сеоског свијета, свега онога што се тада збивало. То се у једнакој мјери опажало како у Драгаљевцу тако исто и у Маглају.

У сриједу у јутру Високопреосвештени госп. Митрополит исто је онако свечано испраћен као што је и дочекан. А на изјаву особите благодарности, коју је у име општине изговорио драгаљевачки парох, Високопреосвештени се такођер захвалио и препоручио општини да на доброме путу, којим је до сада општина била, истраје, па да поред цркве и школе, коју већ има, подиже и друге културно-економне установе, као што су између осталих у првоме реду земљорадничке задруге и т. д.

*

На св. литургијама у Маглају и Драгаљевцу, уједно је Високопреосвештени госп. Митрополит Евгеније благоизволио рукоположити у чин ђакона и презвитера, Гавру Гаврића, апсолвента рељевског богословског училишта.

Високопреосвештени госп. Митрополит рукоположио је Гаврића на нарочиту молбу Црквеног суда тузланскога, јер је Гаврић молио да му се подијели парохијско ухљебље.

Исти је намијењен као админ. парохије у Хргама.

* * *

План новосвећених цркава у Маглају и Драгаљевцу прављен је од једног и истог архитекта, ако се не варамо онога архитекта, кога је Вел. савјет препоручио. Штил обију цркава је византијско-српски а облик слабо изведеног крста.

Обје цркве имају спољашњи изглед врло лијеп а драгаљевачка црква због

већих димензија и красног иконостаса још је и изнутра дивна. Осим тога драгаљевачка црква је два пута већа од маглајске па је два пута више (од прилике око 50.000 К) и коштала.

Српско-правосл. црк. општина маглајска сиромашна је, јер само мјесто Маглај има мало домова српско-православних, па се због удаљености села, која општину сачињавају, само великим трудом могла црква подићи и ето од окупације до сада није подигнута, већ се служило у капелици од слабога материјала.

Међутим драгаљевачка општина је једна од најимућнијих општина сеоских, па је садашњу цркву подигла готовим новцем и још јој је која хиљада преостала.

П. Н. Ј.

Званични огласи.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 1120 из 1909. 1—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног мјеста у Рудом у протопрезвитерату вишеградском, расписује се стјечај са пријавним роком од 6 недјеља рачунајући од дана првог увртења у црквеном листу „Источнику".

Парохија Рудо броји 2000 душа, сједиште је пароха с парохијалним станом и пространим вртом у Рудом.

Молбе ваља поднијети овом црквеном суду и уједно им приложити свједоџбе о свима, како богословском тако и прије богословље свршеним наукама.

У Сарајеву, дне 7./21. октобра 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Мостару.

2—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста у Биограду, протопрезвитерату невесињском, расписује се овим стјечај са пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у овом листу.

Молбе сходно прописима § 90. и 91. Уредбе ваља поднијети овом црквеном суду.

Парохију сачињава пет села и броји 430 домова са 3450 душа. Парохијалног стана нема, али ће се сходно § 105. Уредбе намакпути или накнадити.

У Мостару, 17./30. септембра 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 984 из 1909. 1—3

Едикт.

Позива се Јово Алексић, православне вјере, радник из Бусоваче, да се својој још 1902. напуштеној супрузи Милки и дјеци у Сарајеву до 15. фебруара 1910. тим сигурније врати, или узроке свога одсуства овом епархијском црквеном суду, или свом уредовном браниоцу г. Богдану Петровићу, канцелисти црквног суда у Сарајеву саопшти, пошто ће се по истеку даног му рока супрузи његовој дозволити, да га због злобног раскидања брачне заједнице у сврху развода брака утужи, те ће се парница и без њега довршити.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 7. октобра 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Бањој Луци

Број 568/604 ех 1909. 1—3

Едикт.

Позива се овијем Дане Здјелар из Томашице сада непознатог боравишта, против кога је супруга му Анђа Лакобрић из Буснова поднијела код овог духовног суда бракоразводну тужбу да у року од шест мјесеца, рачунајући од првог увртења овога едикта у овом листу, овом духовном суду своје садање боравиште пријави, да би се тако споменута тужба с њим у претрес узети могла, јер ће му се иначе по безуспјешном истечењу поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће имати њега у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањојлуци 20. августа 1909.

Митрополит бањалучки и бихаћки:
Василије Поповић.

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 725/605 ех 1909. 1—3

Едикт.

Позива се овијем Коста Мисаљевић (Мискаљевић) из Враногрча сада непознатог боравишта, против којега је супруга му Милица рођ. Крмар из Вел. Кладуше, поднијела код овог духовног суда бракоразводну тужбу, да у року од шест мјесеца, рачунајући од првог увр-

штења овога едикта у овом листу, овоме духовном суду своје садање боравиште пријави, да би се тако споменута тужба с њим у претрес узети могла, јер ће му се иначе по безуспјешном истечењу поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће имати њега у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањојлуци 20. августа 1909.

Митрополит бањалучки и бихаћки:
Василије Поповић.

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 808/606 из 1909. 1—3

Едикт.

Позива се овијем Милка Вукмановић рођ. Радујковић из Јошавке сада непознатог боравишта, против које је супруг јој Драгутин Вукмановић из Јошавке поднио код овог духовног суда бракоразводну тужбу, да у року од три мјесеца, рачунајући од првог увршћења овога едикта у овом листу, овом духовном суду своје садање боравиште пријави, да би се тако споменута тужба с њом у претрес узети могла, јер ће јој се иначе по безуспјешном истечењу поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће имати њу у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањојлуци 20. августа 1909.

Митрополит бањалучки и бихаћки:
Василије Поповић.

„ИСТОЧНИК“

прима огласе по умјереној цијени.

»Источник« излази у свескама досадашњег формата на 1-ом табаку сваког 15-ог и пошљедњег дана у мјесецу. Цијена је листу на цијелу годину 3 фор. или 6 круна, а на пола године 1·50 фор. или 3 круне; за стране земље на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији, а рукописи уредништву листа у Сарајево. Рукописи се не враћају.

Одговорни уредник: **Др. Томо Поповић.** Прва српска штампарија Р. Ј. Самца, у Сарајеву.

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини**, — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато издање школских **писанака** и **задаћница, малих тека, цртанака**, као и све остале **писаће и цртаће школске потребе.**

Складиште разних **забавних књига**, као и све остале **школске књиге за Више дјевојачке школе и гимназије.**

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено-школ. одборâ, која стоје свакоме на увид.

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Десетића улици број 8, према друштву „Просвјети".

Јамчи за изврстан крој и солидну израду.

Једини у Босни и Херцеговини пов. кројачки курс.

Основана 1876. године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића,

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сарајеву.

Фрање Јосифа улица бр. 15

Почасна 1904. бечка диплома. — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такођер сам радњу снабдио са најбољим и најразноврснијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. н. грађанству и чиновништву, да ћу сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Одијело сваке врсте прави без пробе.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Цијене умјерене и на отплату.

ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА

РИСТЕ Ј. САВИЋА

јавља српско-православном пречасном свештенству да имаде на стоваришту све тисканице за **протопрезвитерска и парохијална звања у Босни и Херцеговини,** које су потврђене од **српско-православне консисторије Дабро-босанске** и моли гореспоменута звања да се у случају потребе изволе непосредно на њу обратити.

Са поштовањем

Прва српска штампарија
Ристе Ј. Савића
у Сарајеву.

Год. XXIII. Сарајево, 31. октобра 1909. Број 20.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

* * * * * ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ. * * * * *

Садржај:

Званично. — Незванично. — Matrimonialia српскога народа у прошлости. — Ориси... — Преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Званични огласи.

ВЛАСНИШТВО И НАКЛАДА:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
СВЕШТЕНИК ДР. ТОМО ПОПОВИЋ,
ПРОФЕСОР-КАТИХЕТА ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића Сарајево.

Књижевни оглас.

„ИЗ ЦРКВЕНОГ И БРАЧНОГ ПРАВА“,

расправе и чланци од др. Чедомиља Митровића, ванредног професора универзитета. Биоград. — Издавач: књижара Геце Кона. Кнез Михаилова улица број 34. 1909. Ова књига, о којој је прије изашао оглас у овом листу, изашла је из штампе у издању књижаре Геце Кона у Биограду. У књизи се налази 25 чланака, који су вриједни и врло потребни за сваког свештеника. Зато би требао сваки наш свештеник да ову књигу наручи, већ због тога, што је књига према својој вриједности јефтина, а друго што од 230 примјерара уступљених „Просвјети“, и који би се требали код нас растурити, „Просвјета“ ће имати 33% чисте добити. Тако, да би „Просвјета“, кад би се све те књиге продале, добила чистих К 237.60. Сваки свештеник купивши књигу, поред тога, што је добио добру и поучну књигу, учинио је уједно и корист једној општој установи. Прeч. господа свештеници, а нарочито они, који су и повјереници „Просвјете“ треба да се заузму око скупљања претплате. Књиге се могу наручити код „Просвјете“ или уредништва „Источника“. Цијена је књизи без увеза 3 К, са увезом 4 К.

ГОД. XXIII. САРАЈЕВО, 31. ОКТОБРА 1909. БР. 20.

ИСТОЧНИК

ЗВАНИЧНИ ОРГАН
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА ЗА ДУХОВНЕ ПОТРЕБЕ.

Власништво и наклада:
ВЕЛИКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

Одговорни уредник:
свештеник Др. ТОМО ПОПОВИЋ,
професор-катихета вел. гимназије.

Званично.

Рукоположење. Његово Високопреосвештенство АЕ. и митрополит добробосански господин Евгеније благоизволео је рукоположити свршеног рељевског богослова *Милана Пешковића* дана 25 октобра о. г. у цркви храма Успенија пресвете Богородице у Добруну за ђакона, а дана 26. октобра о. г. у српско-правосл. цркви у Вишеграду за презвитера, те је исти одређен за администратора парохије у Годомиље — Живаљевићима, која је остала упражњена премјештајем свештеника Радомира Блажића у Факовиће.

Незванично.

Matrimonialia

српскога народа у прошлости.

Студија из културне историје српскога народа.

Написао **Радослав М. Грујић.**

(Настављак.)

А сад да видимо какови то беху случајеви, што дадоше повода свему овоме!

— У Другој Банској Пуковнији оженио се неки граничар Симеон Келеруда са Станицом, женом Илије Радуловића, који је још у животу био, и служио као граничар у Јован-Палфијевој Пуковнији. Надлежни парох Станичин знао је за ту брачну препону и није их хтео венчати, него узевши од Симина брата, као старешине задруге, $1^1/_2$ јутро оранице допусти пароху поточком Илији Свозинићу, да их венча; што овај и учини за три маријаша,[1]) под заклетвом да не одаду свештенике „*знакше кігомію шкнѣ кыти*“. Други случај догодио се у истој

[1]) Маријаш је био налик сребрн новац, коме је вредност била $28^1/_2$ новчића, по овдашњем новчаном систему, кад је форинта бројала само 60 новчића.

тој Пуковнији — у селу Класничкама. Ту је, наиме, парох Милан Расовљевић, знајући, да нека жена Смиљана има жива мужа, капрала Николу Чатића, који је у Турску побегао и оданде се често јављао својима, ипак је венчао са Миланом Огњанчевићем. — Чим су за то сазнале војничке власти, одмах су похватале те брачне парове и подигле против њих криминалну оптужбу због злочина „бигамије;“[1]) а сва три поменута свештеника осуђени бише на губитак својих парохија за навек и повратак свега, што узеше у име венчања од дотичних задружних домова тих брачних парова...[2])

Ову прилику употребио је митрополит Георгијевић, да обнови молбу своју, и свију епископа Карловачке Митрополије, о повратку одузетог им старог права на венчанице, те 27. новембра 1772. год. и учини то путем Илирске Дворске Депутације. У молби је навео, како се и из горе приведених случајева види, како је опасно по развитак т. зв. бигамије и полигамије у српском народу, што су свештеници у брачним стварима, тако рећи, изузети испод контроле својих епископа (односно њихових егзараха, који су такође укинути) тиме, што више несу дужни од сваког новог брачног пара узимати, од најстаријих времена уобичајени епископски данак за венчање, т. зв. „венчаницу“, па су „свакодневно рѣкѣ довкли к' крадосочитанїлхъ, во своихъ „ѿ очесь епископа ѕдаленныхъ пароxїлхъ своеволно пестѣпати и свой прикитакъ „и користъ по волѣ гонити“.[3])

Али, место да је испуњена жеља епископа одредно је бечки двор, 14. маја 1774. год., да у Граници компанијски команданти воде контролу над онима, који ступају у брак, те да ради тога издају и женидбене дозволе за подручне им граничаре. — На основу ове наредбе почеше се сада војничке власти врло често плести у све брачне односе нашега народа. Тако на пр. већ 12. јуна и. г., извештавајући владику пакрачког Атанасија Живковића, о тој одлуци царичиној, пуковник градишки Шилинг, позива га уједно, да свештенству нареди, да се тога строго придржава и ништа се не усуди, без дозволе војничке, кога венчати. А пуковник Малорди, у Генералату Варађдинском, већ је пре тога, што више, забрањивао војницима, да се жене провинцијалкама и обратно, те је чак почео такове бракове, који се већ склопљени били, проглашавати за ништаве и разводити их. Епископ се је ради тога потужио командујућем генералу и умолио га, да се наредба Малардијева, која је била публикована по свима ком-

[1]) Аустријске државне власти називале су све односе „бигамијом“ и „полигамијом“, мада је често пута, као и у овом случају, заправо „двомуштво“ а и „многомуштво“ бивало.

[2]) Концепат у М. П. А. К. бр. 345 ех 1772. г.

[3]) Ibidem Ad бр. 345 ех 1772. г.

папијама, опозове и њему строго забрани мешати се у црквену јурисдикцију; а Малорди се је правдао за све то тиме, да је он то чинио у смислу дотичне тачке у царском „Регуламенту“ од 1770. г., у којој се каже, да ни један свештеник не сме ни једног војника венчати без дозволе претпостављеног му официра...[1])

После овога расправљано је питање о брачним односајима нашега народа још и у тринаестој седници Архијерејског Синода Митрополије Карловачке, 10. октобра 1776. године,[2]) поводом претреса § LXIII. пројекта за нови „Регуламенат“, те је тај §. осим незнатне стилистичке измене,[3]) од речи до речи усвојен онако, како је ушао у нови „Регуламенат“ од 2. јануара 1777. год., а за тим и у познати „Rescriptum Declaratorium Illyricae Nationis“ од 16. јула 1779. год.

У Регуламенту од 1777. год., у § LXIII., речено је: „И понеже „ѿ многихъ оуже лѣтъ разꙋмѣти понꙋждаемсѧ, ꙗкѡ грѣхъ двоежрачіа „день ѿ дне болше прекладаетъ и разливаетсѧ; оуко повелѣ„ваемъ не токмѡ, да иже нами къ лѣтѣхъ 1754., 1758., 1759. и 1761. „изданіи острѣйшіи оустави описꙋйшіе хранити вѣдѣтъ, свѧщенницы пароχі„алнымъ своимъ мꙋдость грѣха сегѡ и оуставленныхъ противъ егѡ казней, „совершеннѡ разꙋмѣтелнѡ да сотворатъ, ни единаго же, многѡ же менше „страннаго, вдовство свое достовѣрнымъ ѡ смерти сꙋпрꙋга свидѣтелствомъ, „безбрачное же житіе свое сѣдилищнымъ писаніемъ не доказавшаго, попъ ни„какоже да вѣнчаетъ...“

Иза овога поновљена је, као што већ рекох, иста одредба у § 55. „Декларације“ од 1779. године; а за тим више нигде не сретамо посебних, ни државних ни црквених одредаба против те т. зв. бигамије и полигамије, која је, као што видесмо, кроз цео XVIII. век, често пута велику пражину подизала и много посла задавала — како државним, тако и црквеним властима нашим.

А зашто више не сретамо сличних одредаба?

— 1780. год. дошао је на владу слободоумни цар аустријски Јосиф II., за кога је нашој црквеној самоуправој издата „Конзисторијална Система“ од 5. априла 1782. год., у којој се, између осталог, у

[1]) Ради ове наредбе, која је и 4. јула 1775. год. поновљена, долазило је чешће до сукоба између свештеника и војничких власти, те су ове за сваку и најмању неправилност тужикале свештенике и захтевале од владика, да их строго казне. — Тако, под крај 1775. год., захтевала је генерал-команда у Темишвару Варађинском, да се пароху великобарањском одузме парохија, што је, без дозволе компанијског команданта, венчао једног слабовидог човека. А 20. дец. и. г. тужила се је иста команда на нел. пештеровачког пароха Трбојевића, што је без цедуље компанијс. команданта венчао неко момче од 14 година, — и тражила је за то сатисфакцију, и т. д. и т. д.

[2]) У овој седници био је, као секретар комесаров, и Фридрих Таубе, па је могао сазнати за право стање ствари у погледу тог т. зв. многожештва наших предака, те је стога у своме делу: „Historische und Geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien (Leipzig 1777)“, кад је описивао етнографске и друге особине нашега народа, требао растумачити својим читаоцима у чему је састојало то т. зв. многожештво, а не просто речи: „многожештво је (међу Србима) сасвим обична ствар, па и у угарским земљама (Кн. I. р 67)“.

[3]) В. „Српски Сион“ од 1904. г. р. 396.

§ 5. тач. *а)* каже и ово: „У несједињеним Конзисторијама расправљају „се све парнице, које се тичу важности брака и његова развода, *било „коначно од брачне свезе,*[1]) *или само од трпезе и постеље*...“ Тиме је цар Јосиф II. православној цркви, у Карловачкој Митрополији, законом признао оно, што су јој дотле све државне власти индиректним путем забрањивале; а на име: да може слободно, у смислу свога канонског права, поступати и бракове коначно разводити, те даље и разведенима допуштати да могу ступити у нову закониту брачну везу. — Зато од сада и сретамо, место одредаба против тобожње бигамије и полигамије, понављање законских одредаба против конкубината...

А мени се још чини, из онога што знам о раду Јосифову на измени црквених и државних закона о браку, да је у оном патенту његову о браку (за нас штампаном под насловом: „Брачног Законника“) од 6. марта 1786. год., у § 11., хотимично наглашено, да муж и жена не могу ступити у нови брак „докле годъ бракъ тай прекинлетъ....“ баш с обзиром на учење православне и протестантске цркве о коначној разведљивости брака; јер да је он хтео овде стати на ексклузивно становиште римске цркве, тада би он, нема сумње, изричнo нагласио, да муж и жена никако не смеју ступити у нову брачну везу, *за живота* свога првог брачног друга, као што је то у римским црквеним, па и аустријским државним законима, до ово доба, увек јасно истицано, те шта више, као што видесмо, присиљавани беху и сами митрополити наши, да у том смислу поучавају: епископе, свештенство и народ свој...

Још ми, најпосле, ваља истаћи, да је Јосиф II. 6. јануара 1783. г. прогласио брак за чисто грађанску институцију, те све брачне спорове и парнице одузео од духовних и упутио их световним судовима. Шта више, по патенту царском од 2. новембра 1784. год. одређено је,[2]) да: „ни један свештеник, које било вероисповести, није обвезан „узимати у обзир учење своје цркве о брачним сметњама при венча„вању оних лица, која се мирне савести могу венчати и без нарочитог „црквеног разрешења, јер се брак има сматрати искључиво, као гра„ђански уговор, те за њега имају важити само државни закони...“

И тако је све то остало управо до смрти његове, док наследник његов Леополд II., резолуцијом својом од 30. априла 1790. год., не одлучи, да се све брачне парнице имају опет повратити духовним судовима.

(Свршиће се).

---

[1]) Ваља нагласити, да у првој Уредби за наше Конзисторије, — која је издана за царице Марије Терезије 1775. г., под насловом: »Систима иерархическихъ консисторіальныхъ судовъ«, — нема спомена *о коначном разводу од брачне везе*, него само *о разводу од стола и постеље* (Ориг. у М. П. А. К.).

[2]) Види: Dr. C. Hock — H. Ign. Bidermann, — D. österreichische Staatsrath (1760—1848), Wien 1868—1879, p. 247—250, 252—256 и др., те упор. J. Wendrinсky, — Kaiser Josef II. Ein Lebens- und Charakterbild zur hundertjahrigen Gedenkfeier seiner Thronbesteigung, Wien 1880, p. 241.

Ориси...

(Свршетак).

Заиста су услуге вјернога пријатеља неоцјењиве. Тако на пр., паднеш ли у борбу и тугу: вјерни ће те пријатељ извући из биједе, као што је и Јонатан извукао свог пријатеља Давида. Вјерни пријатељ не ће пожалити свога мира, здравља и имања, да олакша твој положај. Вјерни пријатељ, ако не дјелом, а он ће савјетом помоћи теби: та добар савјет у злобно вријеме вриједи злата. Вјерни пријатељ олакшаће твоју жалост једним учешћем својим. Тешка бива жалост, кад немаш никога, да му се потужиш, ни да се пред ким исплачеш. Но она се у пола олакшава, или је сасвим нестаје, ако имамо биће, нама блиско, пред којим можемо излити наше срце и кад не сумњамо у његово саучешће. Често је једна ријеч искреногa саучешћа у жалости — што, што и киша жедној земљи, што уље за опечену рану Ко плаче с онима, који плачу, тај је њихов великн добротвор. — Ако те је Господ обдарио срећом, ако ти је дао радост, — вјеран пријатељ и ту ће се наћи. Та и срећа — није срећа, ако нико за нас не мари; и радост — није радост, ако ју немамо с ким подијелити. — Притискује ли твоју душу каква сумња; не знаш, на што да се одлучиш, чега да се прихватиш: коме, послије Господа, ако не вјерному пријатељу да се обратиш у такој тешкоћи? Ум је добар, али два су још боља. Ако си самац, немаш ни оца ни мајке, ни жене ни дјеце: с вјерним пријатељем није ни самоћа досадна. Код људи, који живе као самци, најчешће се опажа жестоки и сурови карактер, самовоља и раздражљивост. Пријатељство би их могло спасти од тих недостатака, — срце, отворено за пријатеља, нигда не ће постати сурово. Самац се налази у опасности, да спасе себе од досаде, да тражи забава, штетних по морал. Уз вјерна и искрена пријатеља те опасности нема. Велике саблазни и искушења окруживаху два младића, касније свештитеље, Василија и Григорија, кад су они, далеко од своје обитељи, живјели у Атини, у томе граду, пуном идолâ и богатом друштвених забава. Но ти младићи тако су љубили један другог, тако су високо задовољство налазили у међусобној измјени мисли и осјећаја, да им забаве друге врсти и не падаху на ум. Живот њихов у Атини, по ријечима св. Григорија, бјеше сличан ријеци, која и кад се слије у море, не мијеша своје воде с морском водом, већ задржаје своја пређашња својства. Њима су познате биле у Атини само двије улице: једна, која је водила к светом храму и учитељима слова Божјег, који се ту налазише, а друга — к училишту. За улице, које су водиле на весеља и забаве, нису они знали. О, камо среће, да се и међу нама данас нађе таких пријатеља!

Но и у обитељском животу може бити вјерни пријатељ од користи. Само лажни пријатељи, мијешајући се у ствари домаће, могу шкодити, а не пријатељи истинити, прокушани. Од кога, ако не од њих, можемо очекивати беспристрастан суд о нашим обитељским дјелима? У тима дјелима, која се непосредно нас тичу, добро је каткад подражавати лекару, који, кад оболи сам, или његова жена и дјеца, невјерује своме искуству и вјештини, већ позива друге лекаре, оправдано очекујући од њих озбиљнији поглед на болест. Родитељи су често неправични у односају према дјеци, — или су одвише строги или одвише попустљиви, или су према једној пристрасни а према другој хладни. Родитељи не виде већим дијелом таких погрјешака опћени с дјецом, и с тога је невзоставно нужно, да их

ма ко са стране упозори и упути на то. А ко би с највећим успјехом могао то учинити, ако не прави пријатељ? Он је тако близу вас, тако вам је мио, да не можете сумњати у искреност његова саучешћа; но с друге стране, као нечлан ваше куће, он је тако далеко од вас, да може беспристрасно оцијенити ваше владање. Њему су са стране познатије ваше погрјешке, и он може својим чистим, но добрим по вас мњењем или савјетом исправити ваше неправилне односаје не само к вашој дјеци, но често и к вашој жени. — *У знању*, трговини, обрту, ми сматрамо свој поступак коректним више пута само зато, што и други тако поступају. Частољубље и користољубље често засљепљују нам духовни поглед и подмећу наше мњење на корист поступка, која не може одобрити ни строга савјест ни закон Божји. Од какве би користи била овдје услуга вјернога пријатеља! Искреним поступком могао би он распршити нашу заблуду и повратити нас на пут дужности и савјести. Како би спасоносна била за нас та његова упутства! — Но ево, како још може бити по нас спасоносно пријатељско саучешће: по савјету апостола Јакова, ми смо дужни исповиједати један другоме гријехе (Јак. 5, 16). Сваки хришћанин дужан је неизоставно знати своје душевно стање, да види, иде ли он путем спасења или не. Само човјек, који не цијени своје спасење, може бити равнодушан према томе, у каквом се стању налази душа његова у дјелу спасења. Но да би беспогрјешно могао судити о моралном свом стању, није повољно да се ослонимо само на наше властито мњење о њему: по својственом нама самољубљу можемо гдјекоји гледати на своје гријехе врло снисходљиво, изнињавати их или умањивати, а други због сувишне уображености пада у опасност да увеличава њихову важност и да падне у очајање. Да се избјегне једна и друга крајност корисно је да имамо ма кога, коме би ми с повјерењем могли открити нашу савјест и на чије би се духовно искуство могли потпуно ослонити. Духовник је лице, које је сам Бог поставио да прима нашу исповијед; но признајте, да духовник не може увијек и тачно знати наше душевно стање: он није увијек уз нас, он има и много друге духовне дјеце и много других дужности. Њега не може нико замијенити у вршењу св. тајана и у власти везати и разрешавати вашу савјест. Но откривати наше гријехе можемо не само њему самом, већ уједно и другима, да добијемо што бржи лијек против наших духовних недуга. А ко може бити нама искрен и љекар у томе случају, ако не вјеран пријатељ? За сваког другог човјека може бити наша искреност предметом љубопитства или предметом оговарања и подсмијеха. Но прави пријатељ не ће на зло употребити наше повјерење. Он је непристран и строг, али и добар. Давид је молио Господа: *Нека ме бије праведник то је милости; нека ме кара, то је уље за главу моју* (*Пс. 148. 5*). Давид је имао такога праведнога обличитеља у лицу свог искреног друга пророка Натана. Давид се није срдио, већ се покајао, кад је чуо строги укор у пријеступу свом против Урија. Псалам 50. јест дирљиви споменик његова кајања.

Добро је имати правога пријатеља, и то такога, који може доказати искреност своје оданости према нама својима услугама, о којима смо овај час говорили. На жалост, многи нису сретни да имају такога пријатеља. Како се често показују пријатељи незахвални и неплеменити, шта више готови су да постану и непријатељима нашима! Сам је Господ наш Исус Христос имао међу својим пријатељима једнога, који Га је за 30 сребреника продао непријатељима, и на тај се начин испунила ријеч пророчка: *који једуше хљеб мој, подиже на ме пету*

(Пс. 40, 9). Колико има пријатељâ, који су нам вјерни док смо сретни, а у часу несреће напуштају нас! Како је много пријатељâ, за које вели син Сирахов: »бива пријатељем док је учасник при трпези, а не остаје таким у дан несреће твоје«, т. ј. пријатељ при трпези не љуби тебе већ твоје јело и пиће. Ако се испразни твоја кухиња, изгубиш и пријатеље. Лијепо вели српска пословица: »Неста блага, неста пријатељâ«. Син Сирахов вели даље: »*У* имању твом биће ти он као и ти, и дрско ће се понашати према домаћима твојима«, т. ј он ће се понашати у кући твојој као господар; захтијеваће да га твоји домаћи служе, као тебе; — »али ако ти будеш понижен, он ће бити против тебе и сакриће се испред тебе«. (Сир. 6, 10, 11 и 12). *У* народу српском има много пословица о пријатељству; ево некојих: Пријатељ на језику. — Пријатељ као вук јагњету. — Пријатељи, док је пуних чинија. — Пријатељи, док је пуних чаша. — И т. д.

Но кад су искрени пријатељи тако ријетки, праведност и наше добро изискује, да сваки од нас цијени пријатеље, прокушане вјерности. »Друг и брат — велико је благо, тешко га је наћи. Тражи друга! Ако га нађеш, чувај га. Стари друг бољи је од два нова«. Премудри син Сирахов говори: »Не одбацуј старога пријатеља (чија је вјерност доказана); нови се не може сравнити с њим, јер још није довољно прокушан. »Друг нови исто је што и вино ново; кад оно постане старијим, радије га пијеш«. (Сир. 9, 12 и 13). Премудри Соломон говори: *Не остављај пријатеља својега ни пријатеља оца својега (Приче 27, 10).* Ровоам син Соломонов није се држао мудрога савјета очева, исказана у овој пареци. Старјешине, које су биле највећи очеви савјетници, савјетоваху сину његову, да буде попустљивији према поданицима. Ровоам је одбацио мудри тај савјет, и послушао је савјет својих вршњака, па је почео своју владу пријетњом према поданицима. Посљедица тога била је та, да је од њега отпало 10 кољена израиљских, и он је остао царем само на два кољена. Поучан је то примјер за младе људе, који често, по смрти очевој, гледају да си прибаве нових пријатеља а пријатеље очеве одбацују; не уважавајући, они лишавају себе плодова искуства и разборитости, а то не пролази за њих без казне. »Стјечи нове пријатеље, ал' не заборављај очеве!« — Поводом, да се прекине старо пријатељство, бивају често неспоразумци, који долазе обично од кривих гласова о невјерности старих пријатеља. Неправедно је и непаметно вјеровати тијем гласовима прије, него се дозна права истина. Код сина Сирахова налазимо ми прекрасних упутстава у томе погледу: »поразговори се с пријатељем својим (ако што ала чујеш о њему); можда он није тога учинио; а ако је учинио, нека унапредак не чини. Питај пријатеља (ако му подмећу неугодни говор о теби); можда он није тога говорио; а ако јест, нека у будуће не говори. Поразговори се с пријатељем, јер често бива клевета. Не вјеруј свакој ријечи! Многи се зарекне, али нерадо, и ко није погријешио својим језиком? (Сир. 19, 13—17) Још би горе поступио онај, који би охладнио према пријатељу због његових праведних примјетаба и укора, које говори у доброј намјери, и од добра срца. Треба због тога захвалити пријатељу, а не одбацити га. Само важни узроци могу оправдати раскидање пријатељства. На примјер, ако ти се пријатељ покаже вјероломан, или непријатељем врлине и побожности хришћанске, у томе случају не само да нећеш погријешити, него ћеш шта више учинити добро, ако прекинеш друговање с њим. Прекинувши с њим пријатељске односаје, избјећи ћеш опасност, да се не окужиш гадним примјером. Због честог дотицаја с људима, с којима и нисмо пријатељи, примамо од њих оно, што није добро; а од

пријатељâ прелази та зараза на нас још брже. Но и у томе случају, ако због строге праведности и хришћанске дужности мораш да се разиђеш с твојим пријатељем, разиђи се без свађе, без увреде, и шта више у име хришћанске љубави и ради пређашњега пријатељства гледај да га наведеш на пут истине. Сјети се, како је Христос Спаситељ поступао с вјероломним својим учеником и пријатељем Јудом. Као свезнајући, Он је добро знао за злу намјеру Јудину, али га није изобличио јавно пред ученицима, настојећи, да га кротошћу и стрпљивошћу расположи на кајање. Па и онда, кад се издајничка одлука Јудина испунила и кад је већ био дат знак да ухвате Исуса у Гетсиманском врту, Исус је кратко рекао издајнику: *„Пријатељу, шта ћеш ти овдје?* (Мат. 26, 50) Име *пријатељ* речено је с намјером — да се споменом на пређашње друговање побуди у срцу Јудину одвратност према његову поступку.

Што се тиче избора пријатељâ, треба да се темељи на разборитости а не на заносу од првих утисака, обично пролазних. Нико се тако радо не дружи као дјеца. За њих је довољан први сусретај, прво познанство, па да се здруже ма с којим вршњаком. Врло је ријетка васпитаница ма кога института, која није дала објета *вјечнога* пријатељства ма којој другарици; али ријетке од њих остају њерне томе објету, који се обично даје под упливом првих утисака, под упливом чувства и уображења С годинама охладњује чувство а уображење престаје; другарице, које су закључиле вјечни савез, код првога познанства, увјеравају се, да су га одвећ брзо закључиле, да им много оскудијева до једнодушности. *У* осталом дјеци се опраштa, да се заносе првим покретима чувства па и у тако важној ствари, као што је пријатељство; а не треба тражити од њихова узраста оне разборитости и опрезности, које се стјече с годинама, и којему се обично науче искуством живота. На жалост, у ту дјетињу лакомисленост у избору пријатељâ падају и многи људи, који нијесу више дјеца. Многи од њих дају невино име пријатеља личној оданости својој ма према коме, — таке оданости, која је плод неразборитости, неразмишљености, не хладне оцјене предмета њихове оданости, већ страсти, по природи својој слијепој, или уображења, које црта свијетле слике пријатељског живота. Кому није познато, до каквог горког разочарања води пријатељство, основано на страсти и на машти уображења? Како често особа, која је побудила страсну оданост и дала храну машти уображења, постаје пуста и порочна. Не страст и фантазија, већ разборитост треба да руководи нас у ријешењу тако важне ствари, као што је избор пријатаља. А што захтијева разборитост?

Прије свега она захтијева, да се не хити за склапањем пријатељства. Међутим има случајева, кад се може брзо и лако увјерити о њерности пријатељској, — то је биједа, нужда и жалост. Зато и говори син Сирахов: Ако хоћеш да стекнеш пријатеља, стјечи га, кад си га прокушао и не повјеравај му се тако брзо. Он је пријатељ, док му требаш и не остаје уза те у дане невоље твоје (Сир. 6, 7—8).

Код избора пријатељâ треба бити опрезан, да наш избор не падне не само на таке, чија је вјерност сумњива, већ ни на таке, чије би пријатељство било по нас штетно у моралном погледу. *Ко годи с мудрима, постаје мудар, а ко се дружи с бездушницима, постаје горд (Приче, 13, 20).* »Ко се дотиче смоле, тај ће се опрљити, и ко се дружи с гордим, постаје му раван« (Сир. 13, 1). *Зли разговори кваре добре обичаје (1 Кор. 15, 33).* Ако у оне треба избјегавати таква друштва у обичном, не — пријатељском сношају с ближњима, тијем више треба

се чувати *пријателских разговора*, ако су они штетни у моралном погледу. Друговање с људима покваренима не само да је штетно у моралном погледу, него је и непостојано. Тешко је очекивати вјерности или уважења светости пријатељства од оних, који газе морални закон. Коме није ништа свето, за тога и пријатељство губи свети карактер. Као што хришћанин треба да сматра спасење душе своје главном својом дужношћу, исто је тако дужан и да се дружи поглавито с такима људима, који би му могли помоћи у томе својим примјером, савјетом, упутном, опрезношћу. Права љубав према ближњему не појављује се ни у чему тако, као у старању за вјечно добро његово. Зато, ко жели да докаже своју пријатељску одданост к нама таким својим старањем, то је наш прави пријатељ. *У* много случајева одушују људе исти назори, укус, наука, вјештина; али ако се при томе пријатељи не старају о међусобном напретку у побожности и врлини и угушују у себи побожне тежње, то нису више пријатељи већ непријатељи један другом.

Разлика у карактерима, која се састоји у томе, да је један чврста а други мека карактера, други је више склон спољашњем, друштвеном раду, а други животу усамљеном, — та разлика није увијек запреком, да се склопи пријатељство; оно може шта више бити благотворно у пријатељском погледу. Карактер чврст и одлучан, може се уздржати у границама праведности и строге дужности упливом на њега карактера мекога; и обратно, уплив првога може спасти пошљедњи од слабости; ватрени човјек може одушевити на добро човјека карактера повучена, опрезна, умишљена, и обратно, уплив пошљедњега може често суздржати човјека ватрена од штетних навала његове пренагљености.

Разлика у спољашњем положају исто тако не може бити запреком за склапање пријатељства, као што то доказује примјер Давида и Јонатана; они су били изврсни пријатељи, ма да је један био пастир, а други — царски син. Но разборитост тражи, да човјек сиромашан и незнатан *не тражи*, већ да *прима* пријатељство од богатога и знатнога. У противном случају неједнакост положаја покварице пријатељске односаје. Син Сирахов говори: »Не ступај у општење с оним који је јачи и богатији од тебе? Какво је друштво лонца с котлом? Овај га куцне и он се разбије. Свака животиња љуби сличну себи животињу, и сваки човјек — ближњега свога. Какво је пријатељство вука с јагњетом? Какав мир хијене са псом? И какав је мир богаташа са сиромахом?« (Сир. 13, 2. 3. 20. 22.).

Не можемо а да не пожалимо људе, који желе да имају пријатеља, али га не налазе. То може бити, не због њихове кривице, на пр. ако су окружени таковим људима, међу којима нема бића, с којим би се могло пријатељство склопити. Ту нијесу они криви већ околина. Али се често догађа и обратно. Околина је добра, око нас има доста људи, достојних нашега повјерења; али ако код нас самих нема смјерности, љубави, самоодречења, тада смо дужни да сами на себе жалимо, ако живимо усамљено, без пријатеља. Настојмо унапријед, да стечемо та својства, и тада ће Господ утјешити нас, послаће нам пријатеља. А баш та су својства потребна зато, да задржимо за увијек пријатеља уза се.

Ј. Петровић,
прото и професор.

Преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У нашој цркви.

Велики црквени суд, одржао је сједницу у Сарајеву дана 26. августа (8. септембра) о. г. Сједници је предсједавао: високопреосвештени господин Нетар митрополит захумско-херцеговачки, присутни су били високопреосвештена господа: митрополит дабро-босански Евгеније и бањалучко-бихаћки Василије, четири члана присједника и предавач каноског права у богословији. Пошто је предавање каноског права за школ. год. 1909./1910. према извјештају управе богословског училишта у Рељеву преузео свештеник Јован Ајвазовић, то је према прописима црквр. просвј. Уредбе исти позван у сједницу и према § 220. Уредбе положио заклетву присједнику суда. Поводом смрти блаженопочившег митрополита зворничко-тузланског Григорија Живковића на позив присједника одала је сједница пошљедњу почаст блаженом покојнику и члану овог суда и у записнику изражена туга за врлим и савјесним архипастирем. О подвесцима сарајевске епархије извјештавао је свештеник Ј. Ајвазовић, а о свима другим тајник суда свештеник Г. Гашић.

Због именовања др. Симеона Поповића за професора богословије у Рељеву, примљена је његова захвалница на уредништву листа »Источника« и због тога, што према закону о штампи уредник листа мора бити у истим мјесту, гдје и лист излази, за уредника »Источника« именован је др. Томо Поповић, професор и катихета на вел. гимназији у Сарајеву. — Узето на знање рјешење вел. управ. просвј. савјета, да ће се црквр. и црквено-школским општинама наредити, да за парохијска звања лист »Источник« набављају, уједно уважен предлог истог савјета, да се годишња претплата листа »Источника« са годишњом претплатом званичног органа вел. управ. просвј. савјета за црквр. и црквр.-школске општине изједначи. Наређено епарх. црквр. судовима нека позову парохијско свештенство, да на јесенским скупштинама у прорачун своје црквене општине и претплате на званичне органе вел. управ. просвј. савјета и вел. суда унесу и да настоје, да црквр. одбори концем сваке грађанске године претплате на речене листове измире. — Узети су на знање извјештаји зем. владе: да је годишњи хонорар новоизабраном тајнику дозначила; да се посебно референтско место код овог суда према рјешењу министарства из прорачунских разлога не може крепрати; да се стално легитимације за редовне чланове епархијских црквр. судова за вожњу на бос.-херцег. жељезничким пругама према рјешењу министарства дати не могу.

Примљено на знање, да је од стране присједништва преузидијално на упит зем. владе исто саопштено, да је по каноничкој пракси православне цркве за рјешавање бракоразводних спорова онај духовни суд надлежан, у којега су подручју брачне странке своје пошљедње заједничко пребивалиште имале; да је свима епарх. црквр. судовима достављен потребан број екземплара »о стању српско-правосл. парохије«, да их парохијским звањима ради попуњења статистичких података спроведу и до 15. септ. овом суду поврате, одавде ће се исти искаси вел. управ. просвјетном савјету доставити, да их при изради заједничког шематизма за све четири бос.-херцег. епархије употреби. — Наређено јеромонаху Д. Б. да уступљену му тужбу ради извршења петорице поч. чланова епарх. црквр. суда у року од 15 дана са извршењем под пријетњом суспензије од службе епарх. црквр. суду у Сарајеву

поврати. — На молбу овог суда, да св. архијерејски синод цариградске патријаршије архијерејима бос.-херц. дозволи, да у напредним и нарочитог призрења вриједним случајевима могу благослов четвртог брака молитељима подијелити, св. синод цариградски тражи, да му се прибаве и доставе подаци о том, да ли у православних Срба у сријемско-карловачкој митрополији и краљевини Србији постоји много случајева црквеног вјенчања четвртог брака — с тога је замољен архијерејски сабор у Биограду и архијерејски синод у Ср Карловцима, да овом суду пруже податке о броју св. тајном вјенчања благословљених четвртих бракова у пошљедње двије деценије. — Ушљед пожурнице зем. владе позвати епарх. црквн. судови, да зем. владу известе, колика је просјечно годишња свота сталне плаће и епитрахилског прихода парохијског свештенства, ако то до сада учињали нијесу. — Одбјена молба Ј. К. и др. из Б. да се истражни списи у спору њиховом са парохом С. П. грађанским судовима не уступају. — Позван епарх. црквн. суд у С., да одлуку у спору пароха М. П. и Ђ. М образложи и тек онда на наллежно пресуђивање због признива пароха М. П. овом суду поврати. — Тужба перовође црквн. одбора у К. против учитеља народ. осн. школе Д. С. спроведена на извиђај зем. влади. — На пожурнице окружног суда у Д. Т. и котар. суда у Б., да им се доставе на увид списи у спору пароха С. П. и грађана из Б. саопштено, да су тражени списи код св. синода патријаршије у Цариграду на рјешавању.

На молбу настојатељства манастира у Т., да се олакшна забрана точења алкохолног пића о црквеним зборовима, није нађено за потребно у том погледу поновни предлог зем. влади стављати. — Молбе парохијана козлучких, да се пароху њиховом, према осуди првостепеног суда, коју је осуду и овај суд потврдио, досуђена спитимија опрости, као беспредметне одбијене — Уток пароха Ђ. С. из М. против одлуке епарх. црквн. суда у С., којом му је укор подијељен, као неоснован одбијен. — Уток јеромонаха Д. Б. из П. против рјешења епарх. црквн. суда у С., којим му је наређено, да управитељу протопрезв у В дозволи, да парохијско звање осмачко прегледа, пошто исту парохију настојатељ привремено опслужује, одбјен. — Примљен на знање извештај вел. управ. просвј. савјета, да ће чланове одређене за сређивање ријечника научног градива за народне основне школе позвати у сједницу стручне школске Анкете вел. савјета и да ће предложени чланови од стране вел. суда, ако из мјеста нијесу имати право на дневнице. Замољена зем. влада: да наредбу своју, по којој су учитељи српско православне вјероисповједи на свима овоземним нар. осн. школама дужни водити дјецу недјељом и празницима у цркву у толико надопуни, да су исти дужни и за пјевницом појати у црквама, које нијесу од нар. основне школе више од 3 км. удаљене и то сваки пут уз награду од 2 круне кад год на јутрењи и литургији у цркви појали буду; да шпецификира у којима су случајевима парохијска звања дужна изватке из парох. матица достављати на позив политичке власти или суда бесплатно. — Обавјештен Светозар Грубач да овај суд не располаже средствима, којима би рукопис »Практично Упуство за свршивање свештених функција по малом Требнику« штампати могао, а да ће се дјело препоручити парох. свештенству кад из штампе изађе. — Синодално рјешење, да се брачни поступак супруга Р. и Ж. С. обнови спроведено црквн. суду у Д. Т. — Призив Р. Ц. против другостепене пресуде овог суда на св. синод у Цариград спроведен ради надпрегледа спроведеног брачног процеса. — Потврђено је 38 првостепених и на развод брака гласећих пресуда без измјена, 3 осуде са измјенама, 2 повраћене првосте-

пеном суду ради надопуне, а 1 пресуда је укинута и повраћена првостепеном суду са упутом, да брачни поступак обнови и надопуни. Свега рјешено 75 записничких бројева. *Тајник вел. суда.*

Освећење новосаграђеног звоника српске православне парохијалне цркве у Илијашу, код Сарајева.

Прије педесет година па све до промјене државне управе у овим земљама скоро цијела данашња парохија илијашка била је саставни дио парохије високе Тадашњи парох високи јеромонах Пахомије пошто није могао сам свима дужностима у парохији удовољавати, узме за личног помоћника свршеног богослова биоградског Прокопија Дамјановића негдашњег учитеља српске народне основне школе у Сребреници, родом Пљевљака. Скоро цијелу деценију вршио је свештеник Прокопије дужност капеланску, док се није са промјеном управе указала прилика народу данашње парохије илијашке, да се давнашња жеља њихова оствари, да сами за себе парохију образују и да у лицу свештеника, кога су веома поштовали и искрено љубили, добију сталног пароха свог. Ова благотворна промјена одушевила је почившег пароха илијашког Прокопија, те је одмах са народом, који је пастиру свом у свем предан и повјерљив био, почео рад око подизања цркве, а уз цркву отворена је одмах и српска школа, која је морала проћи кроз све фазе, кроз које пролазе школе наше, које су упућене на то, да се издржавају само од скромних прихода сеоске цркве. И ако је заслужни почивши парох Прокопије поклонио био сву пажњу своју за цијелога живота напретку иметка црквене општине илијашке, а тим и одржању српске тамошње школе, не даде му се доживјети ни то, да српску школу види у згради, каква приличи овој просвјетној установи. Почетке рада покојник је оставио недовршене и у таком стању затјече црквену општину илијашку прије седам година садашњи свештеник њезин Трифко Максимовић. У вријеме доласка новог пароха не знађаше се, шта прије да се отпочне: црква да се поправи, школа да се подигне; или да се и једно и друго остави и ако све то одлагања не трпљаше, и да се само о опстанку српске школе брига води. Све то бијаше ћешкоћа једна већа од друге, али смишљеним и устрајним радом садашњег пароха и пожртвовањем једино тежака парохије илијашке свима се је набројаним потребама удовољило, тако да су сада у Илијашу све општинске зграде може се рећи не само нове, него и стално и солидно каменом зидане, а највећа и најљепша међу њима је српска школа, која не само да у сваком погледу удовољава хигијенско педагошким прописима, него и служи као украс мјеста Током ове године уз цркву дограђен је и звоник, на који је поред најбоље воље и рада споменутих свештеникâ и црквено-школског одбора ова сиромашна општина морала чекати скоро тридесет година, док је дошла у таково стање, да може поред слабих прихода цркве, а за њу и великих издатака на своју српску школу и о градњи звоника промислити. Новосаграђени звоник осветио је дне 1. октобра о. г. на Покров Пресвете Богородице високопреосвештени господин АЕ Митрополит дабро-босански Евгеније и по свршетку архијерејске службе поучио је присутни народ о том, како да искористимо овај пролазни и привремени живот, да би га у своје вријеме могли, ушљед тврде вјере и добрих дјела учињених овдје на земљи замјенити вјечним животом у царству Оца небесног. Црквено-школска општина илијашка својом прошлошћу пружа нам еклантантан доказ, шта може учинити у једном селу свијест о самопомоћи и поуздању у самог себе. Тихо али постепено и конзеквентно рађено је у овом мјесту, док је подигнут

св. дом молитве, центар око кога ће се сакупљати сви, који су проникнути увјерењем, да је заједничка молитва најугоднија Господу и да је морална дужност сваког хришћанина, да и од најскромнијих својих средстава у знак благодарности принесе лепту своју, којом се је, као што се види, не само прослављало име Творца, него и просвјећивао ум и будио дух младежи зададнице народне. Предвођени родољубивим и узорним пастирима својим парохијани илијашки слиједише вјерно и послушно примјеру њихову и створише у средини парохије своје двије установе: цркву, у којој ће одраслији и старији моћи заједно са благодатним даровима св. Духа примати и духа премудрости, разума и страха Божјег и школу, у којој ће се недорасли васпитавати, да буду добри, вриједни и корисни чланови људског друштва.

У овој парохији и поред оволико уложеног труда, који сваког посјетиоца и пријатеља српског напретка задивљава, тек је црквено-просвјетни рад добио сталне почетке, на којима ће се у будуће радити. Сад долази на ред просвјећивање не само најближих села, него и најудаљенијих мјеста, а тој ће се животној потреби, уздајући се у пожртвованост мјесног свештеника тек онда удовољити, кад се уз школу оснује ваљан интернат, у којем ће се моћи школска младеж из најудаљенијих крајева парохије поред здрава преноћишта и храну добивати и тек ће онда зраке просвете у све крајеве ове парохије продријети. *Г. Г.*

Полугодишњи парастос блаженопочившем митрополиту зворничко-тузланском Григорију Живковићу одржан је у парохијској цркви у Доњој Тузли 25. октобра о. г.

Званични огласи.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 1120 из 1909. 2—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног мјеста у Рудом у протопревитерату вишеградском, расписује се стјечај са пријавним роком од 6 недјеља рачунајући од дана првог увртења у црквеном листу „Источнику".

Парохија Рудо броји 2000 душа, сједиште је пароха с парохијалним станом и пространим вртом у Рудом.

Молбе ваља поднијети овом црквеном суду и уједно им приложити свједодбе о свима, како богословском тако и прије богословље свршеним наукама.

У Сарајеву, дне 7./21. октобра 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 1042. из 1909. 1—3

Натјечај.

Према VIII—XX. тачци закладног писма блажене памети АЕ. и Митрополита Ђорђа Николајевића, овим се поново расписује натјечај

на једно стипендијско мјесто из његове закладе са 640 круна годишње, која ће се унапријед мјесечно издавати оном слушаоцу, којег било свеучилишта у Аустроугарској монархији, који за питомца изабран буде.

Молби, коју до 1. (14.) децембра 1909. овом епархијском црквеном суду поднијети ваља, има се приложити:

1. крсни лист за доказ, да је молитељ православни Србин;

2. свједочба о успјешно положеном испиту зрелости, и — ако је молитељ већ на универзитету: индекс, свједоџбе о евентуално положеним испитима и колоквијалне свједоџбе;

3. љечничку свједоџбу најновијега поријекла;

4. свједоџбу политичке власти, да је молитељ, односно родитељи му сиромашног стања;

5. свједоџбу надлежног парохијског звања, да су молитељ као и породица, из које је потекао, доброг и религиозног моралног владања.

Молбе без ових прилога, или молбе *које послије термина* приспјеле буду, неће се у обзир узети.

При избору питомца по закладном писму имаће првенство младићи родом из Јаска (у Срему), а иза њега Херцеговац, а послије Босанац.

Из сједнице држане 7. октобра 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Мостару.

3—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста у Биограду, протопрезвитерату невесињском, расписује се овим стјечај са пријавним роком од шест недјеља, рачунајући од дана првог увртења овог стјечаја у овом листу.

Молбе сходно прописима § 90. и 91. Уредбе ваља поднијети овом црквеном суду.

Парохију сачињава пет села и броји 430 домова са 3450 душа. Парохијалног стана нема, али ће се сходно § 105. Уредбе намакнути или накнадити.

У Мостару, 17./30. септембра 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Мостару.

1—3

Стјечај.

Ради сталног попуњења упражњеног парохијског мјеста на парохију Закање, у протопрезвитерату чајничком, расписује се овим

стјечај са пријавним роком од шест седмица иза првог увртења овог стјечаја у листу „Источнику".

Молбе сходно прописима § 90. и 91. Уредбе ваља поднијети овом црквеном суду.

Парохију сачињава 35 села, а броји 266 домова са 1763 душе.

Парохијалног стана нема, а сједиште је пароха у вароши Чајничу.

У Мостару, 12./25. октобра 1909.

Предсједништво.

Епархијски црквени суд у Сарајеву.

Број 984 из 1909. 2—3

Едикт.

Позива се Јово Алексић, православне вјере, радник из Бусоваче, да се својој још 1902. напуштеној супрузи Милки и дјеци у Сарајеву до 15. фебруара 1910. тим сигурније врати, или узроке свога одсуства овом епархијском црквеном суду, или свом уредовном браниоцу г. Богдану Петровићу, канцелисти црк. суда у Сарајеву саопшти, пошто ће се по истеку даног му рока супрузи његовој дозволити, да га због злобног раскидања брачне заједнице у смислу развода брака утужи, те ће се парница и без њега довршити.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Сарајеву 7. октобра 1909. *Предсједништво.*

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 568/604 ех 1909. 2—3

Едикт.

Позива се овијем Дане Здјелар из Томашице сада непознатог боравишта, против кога је супруга му Анђа Лакобрић из Буснова поднијела код овог духовног суда бракоразводну тужбу да у року од шест мјесеца, рачунајући од првог увртења овога едикта у овом листу, овом духовном суду своје садање боравиште пријави, да би се тако споменута тужба с њим у претрес узети могла, јер ће му се иначе по безуспјешном истечењу поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће имати њега у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањојлуци 20. августа 1909.

Митрополит бањалучки и бихаћки:
Василије Поповић.

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 725/605 ех 1909. 2—3

Едикт.

Позива се овијем Коста Мисаљевић (Мискаљевић) из Враногpача сада непознатог боравишта, против којега је супруга му Милица рођ. Крмар из Вел. Кладуше, поднијела код овог духовног суда бракоразводну тужбу, да у року од шест мјесеца, рачунајући од првог увршћења овога едикта у овом листу, овоме духовном суду своје садање боравиште пријави, да би се тако споменута тужба с њим у претрес узети могла, јер ће му се иначе по безуспјешном истечењу поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће имати њега у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањојлуци 20. августа 1909.

Митрополит бањалучки и бихаћки:
Василије Поповић.

Епархијски црквени суд у Бањој Луци.

Број 808/606 из 1909. 2—3

Едикт.

Позива се овијем Милка Вукмановић рођ. Радујковић из Јошавке сада непознатог боравишта, против које је супруг јој Драгутин Вукмановић из Јошавке поднио код овог духовног суда бракоразводну тужбу, да у року од три мјесеца, рачунајући од првог увршћења овога едикта у овом листу, овом духовном суду своје садање боравиште пријави, да би се тако споменута тужба с њом у претрес узети могла, јер ће јој се иначе по безуспјешном истечењу поменутог рока поставити уреда ради заступник, који ће имати њу у заметнутом брачном спору правомоћно заступати.

Из сједнице епархијског црквеног суда, држане у Бањојлуци 20. августа 1909.

Митрополит бањалучки и бихаћки:
Василије Поповић.

»Источник« излази у свескама досадашњег формата на 1-ом табаку сваког 15-ог и пошљедњег дана у мјесецу. Цијена је листу на цијелу годину 3 фор. или 6 круна, а на пола године 1·50 фор. или 3 круне; за стране земље на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији, а рукописи уредништву листа у Сарајево. Рукописи се не враћају.

Одговорни уредник: **Др. Томо Поповић.** Прва српска штампарија Р. Ј Самаџа, у Сарајеву.

ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА

РИСТЕ Ј. САВИЋА

јавља српско-православном пречасном свештенству да имаде на стоваришту све тисканице за **протопрезвитерска и парохијална звања у Босни и Херцеговини,** које су потврђене од **српско-православне консисторије Дабро-босанске** и моли гореспоменута звања да се у случају потребе изволе непосредно на њу обратити. — **Прима наруџбе и за каучук-штампиље уз најумјереније цијену.**

Са поштовањем

Прва српска штампарија
Ристе Ј. Савића
у Сарајеву.

1328

Књижарница и папирница

Михајла Милановића

у Сарајеву.

Франје Јосифа улица 7. — Телефон број 133.

Препоручује своје велико складиште **школских књига за српске народне основне школе у Босни и Херцеговини**, — све по наставном плану Вел. Упр. и Просвј. Савјета у Сарајеву.

Богато издање школских **писанака и задаћница, малих тека, цртанака**, као и све остале **писаће и цртаће школске потребе**.

Складиште разних **забавних књига**, као и све остале **школске књиге за Више дјевојачке школе и гимназије**.

Цијене су утврђене а умјерене!

Послуга брза и тачна, што свједоче многобројна писма славних српских општина као и црквено школ. одбора, која стоје свакоме на увид.

Главно складиште књига налази се у нашој властитој кући, у Деспића улици број 8, према друштву „Просвјети".

Јамчи за изврстан крој и солидну израду.

Једини у Босни и Херцеговини пов. кројачки курс.

Основана 1876. године. **Кројачка радња** Основана 1876. године.

Тодора Хрисафовића,

бечког испитаног и двапут дипломираног кројача у Сарајеву.

Франје Јосифа улица бр. 15

Почасна 1904. бечка диплома. — Почасна 1894. бечка диплома.

Пошто сам свршио 1904. г. најновији и најсавршенији у цијелој Европи кројачки курс, те по тачној мјери и без пробе са гаранцијом свако одијело правити могу, а такође сам радњу снабдио са најбољим и најновијим штофовима, као: енглеским, њемачким и аустријским, то се препоручујем пречасном свештенству, п. и. грађанству и чиновништву, да ће сваког савјесно и солидно уз умјерену цијену послужити.

Сваку наруџбину обављам брзо и тачно.

Цијене умјерене и на отплату.

Одијело сваке врсте прави без пробе.